

אוצר

בין אדם לחבירו

בעדק תשפוט דיין לכף זכות

מכון תורת האדם לאדם
מהדורת נסיון
לא מוגה כל העורך

מכון לחקר הלכות ענין חיים בתפוצה והשקפה

הספר שלפניכם הוא מהדורה
נסיונית בסדרת
"אוצר בין אדם לחבירו"

נשמח מאד לקבל הערות
והצעות לשיפור הספר

גם לציין שעדיין לא עבר
הגהה מדוייקת ונשמח לקבל
הערות בזה

ניתן למסור הערות

בטל : 04-6970825

נייד : 0527624271

מכון לחקר הלכות שכן פרס לספריו והספן

כל הזכויות שמורות
למכון תורת האדם לאדם ע.ר.
מאור חיים 5/65
צפת תשע"ב

❧ תוכן הפרקים ❧

פרק א: מוני המצוות, 3

5 שערי תשובה <ה> 6 חרדים <ו>	4..... סמ"ק <ג> 4..... ספר החינוך <ד>	3 .. רמב"ם ספר המצוות <א> 3 סמ"ג <ב>
---	--	---

פרק ב: מפרשי התורה, 8

9 רבינו מיוחס <ד> 9 רש"ר הירש <מז> 10 זכור למרים <יה> 10 פסוקים במשלי	9..... גור אריה <יא> 9..... משכיל לדוד <יב> 12..... מלבי"ם <כו> 10..... כלי יקר <יז> 9..... רלב"ג <יג>	8 תרגום <ז> 12 תורת כהנים <כד> 8 רש"י <ט> 12 קרבן אהרן <כה> 8 עמר נקא <י>
--	--	---

פרק ג: גמרות ומעשים מחז"ל, 11

21 בעל הטורים <נב> חשדו לכהן גדול 21 יומא יט <נה> 22 רש"י <נה> 22 רמב"ם <נה> 22 שפת אמת <נה> אינו נחשד אא"כ עשהו 22 מועד קטן יח: <נו> 22 רש"י <נו> 22 מאירי <נו> יהי חלקי עם החשודים 23 שבת קיח: <נח> 23 ריטב"א <נח> 23 מהרש"ל <נח> 23 רש"ש <נח> דין אחר כשר 23 סנהדרין ג <נט> 23 רש"י <נט> דין מרומה 24 סנהדרין לב: <ס> 24 רש"י <ס>	18..... ברכות לא: <מ> 19..... רי"ף <מ> 19..... רש"י <מ> 19..... מאירי <מ> 19..... רא"ה <מב> 19..... פני יהושע <מג> תלמיד חכם ודאי שב 19..... ברכות יט. <מד> 20..... מועד קטן יח: <מד> 20..... מאירי <מה> 20..... שיטה מקובצת <מו> 20..... עינין יעקב <מו> החושד בכשרים לוקה בגופו 20..... שבת צז: <מח> 21..... שמות רבה <מט> 21..... רש"י <נ> 21..... מאירי <נא> 16..... מהרש"א <לג> 16..... שפת אמת <לג> 21..... חפץ ה' <נג> 21..... חתם סופר <נד> 21..... כלי יקר <נב>	הברייתא העיקרית ותורת כהנים שבועות ל: <יט> 11 רש"י <כ> 11 רבינו חננאל <כא> 11 מאירי <כב> 11 מהרש"א <כג> אוכל פירותיהן 12 שבת קכז <כז> 13 רש"י <כח> 13 ריטב"א <כט> מעשים שדנו לכף זכות 13 שבת קכז <ל> 15 רש"י <לא> 15 מאירי <לב> 16 מהרש"א <לג> 16 חתם סופר <לד> 16 שפת אמת <לה> 16 אבות דר"נ <לו> 17 תנא דבי אליהו <לז> אבא אומנא <לח> 18 הלל והסעודה <לט> 18 עלי וחנה חשד ופיוס
--	---	---

פרק ד: במסכת אבות, 25

25 ספר מוסר <סד> 26 רבינו יונה <סה>	25..... רש"י <סב> 25..... רמב"ם פיהמ"ש <סג>	והוי דן את כל האדם לכף זכות אבות א ו <סא> 25
--	--	---

31 מאירי > פה <	30..... רש"י, רע"ב > עז-עה <	26 מאירי > סו <
27 ... רבינו יצחק ב"ש > סח <	30..... מאירי > עט <	27 רבינו בחיי > סז <
27 ראשי אבות > סח <	30..... רבינו יונה > פ <	27 ... רבינו יצחק ב"ש > סח <
31 ר"ע מברטנורא > פו <	27.... רבינו יצחק ב"ש > סח <	28 ר"י נחמ"אש > סט <
31 ... טור חושן משפט > פז <	27..... ראשי אבות > סח <	28 מגן אבות > ע <
32 סמ"ע > פז <	30..... מגן אבות > פא <	28 רע"ב > עא <
	31..... שפת אמת > פב <	28 מהר"ל > עב <
מקיני התורה	כשנפטרו מן המך יהיו כזכאין	29 פרקי משה > עג <
32 אבות ו ו > פח <	31..... אבות א ח > פג <	29 ר"י יעבץ > עד <
כברו כר"ג וחדשהו בלטים	31..... רש"י > פג <	29 שפת אמת > עה <
32 כלה רבתי > פט <	31..... רבינו יונה > פד <	אל תרוץ חברך עד שתגיע למקומו
32 ביאור הגר"ח > צ <		30 אבות ב ד > עו <

פרק ה: ראשונים, 34

43 ... ספר חסידים > קט-קיא <	38.... רבינו יונה משלי > קג <	34 שאילתות > צא-צב <
44 כל בו > קיג <	39..... ספר היראה > קד <	36 רמב"ם סה"מ > צג <
44 ר"י ברונא > קיד <	39..... לקט רש"י > קה <	36 יד החזקה > צד-צה <
45 שיטה מקובצת > קמו <	39..... מאירי משלי > קו <	37 רמב"ם פיהמ"ש > צט-ק <
45 ריטב"א > קיז <	40..... חיבור התשובה > קז <	37 שער תשובה > קא <
	42..... ראב"י אב"ד > קח <	38 ... רבינו יונה אבות > קב <

פרק ו: אחרונים, 46

55 ... משנה ברורה > קל-קלז <	52..... יד הקטנה > קכה <	46 אגרת דרך ה' > קיז <
55 חפץ חיים > קל-קלז <	53..... מהרי"ל דיסקין > קכו <	46 מהר"ל > קיח <
63 שמירת הלשון > קלא-קמא <	53..... מהרש"ם > קכז <	46 מנורת המאור > קיט <
65 אהבת ישראל > קמב <	54..... ערוך לנו > קכה <	47 של"ה > קכ <
65 מצוות הלבבות > קמג <	54... יסוד ושוורש הע. > קכט <	48 יוסף אומץ > קכא <
70 אפיקי ים > קמד <	55..... מעשה רקח > קל-קלז <	49 ... בירת מגדל עוז > קכב <
70 נתיבות חיים > קמה <	55..... עבד המלך > קל-קלז <	51 סדר היום > קכג <
		52 ספר הברית > קכד <

פרק ז: והייתם נקיים / להוציא עצמו מחדש, 71

ראשונים	74..... מדרש תנחומא > קנו <	בתרומת הלשכה
76 רש"י תענית > קסג <	בגבאי צדקה	71 משנה שקלים > קמו <
76 תוספות ב"מ > קסד <	75..... פסחים יג > קנז <	71 ... תוספתא שקלים > קמח <
76 ריטב"א > קסה <	75..... רש"י > קנח <	71 ... רמב"ם פיהמ"ש > קמט <
77 ספר יראים > קסו-קסז <	75..... תוספתא > קנט <	72 רע"ב > קנ <
77 מאירי > קסח <	75..... רמב"ם > קס <	72 מאירי > קנא <
78 ספר חסידים > קסג-קעב <	75..... שלחן ערוך > קסא <	72 ... ירושלמי שקלים > קנג <
79 ר"י ברונא > קעג <	בעושי הקטורת ולחם הפנים	72 ר"ש סריליו > קנג <
	76..... יומא לח > קסב <	73 רמב"ם > קנד <
אחרונים	76..... מאירי > קסב <	מדרשים
80 שורש ישי > קעד <		73 . משנת רבי אליעזר > קנה <
80 חתם סופר > קעה <		
81 מנחת שמואל > קעו <		

ציונים ועיונים נוספים, 82, רשימת הספרים, 86, נושאים במצוה, 89

❖ פרק א: מוני המצוות ❖

כדי לקבל תמונה כללית של המצוה, הקדמנו מדברי הראשונים מוני המצוות, המביאים את עיקרי המצוה אליבא דהלכתא. בהמשך הפרקים נביא קטעים מדבריהם הנוגעים לכל פרק. גם אחרי לימוד כל הפרקים ימצא המעיין תועלת בלימוד חוזר של פרק זה להוסיף בינה ודעת.

❖ ג' מצוות בכלל פסוק בצדק תשפוט

- רמב"ם ספר המצוות: מצות עשה קעז:** שנצטוו הדיינים להשוות בין בעלי דינין < א > ושיהיה נשמע כל אחד מהם עם אורך דבריו או קצורם, והוא אמרו יתעלה (ויקרא יט טו) בצדק תשפוט עמיתך, ובא הפירוש בספרא שלא יהא אחד מדבר כל צרכו ואחד אומר לו קצר דבריך, וזאת אחת מן הכוונות שכולל עליהם הצווי הזה. ובו גם כן, שכל איש מצווה לדון דין תורה כשיהיה יודע בו ושישבית הריב שבין הבעלי דינים. ובביאור אמרו (סנהדרין ג.) אחד דן את חבירו דבר תורה שנאמר בצדק תשפוט עמיתך. ויש בו עוד, שראוי¹ לדון את חבירו לכף זכות ולא יפרש מעשיו ודבריו אלא לטוב וחסד. וכבר התבאר משפטי מצוה זו במקומות מפורזים מן התלמוד:
- ◀ שאר דברי הרמב"ם לקמן פרק ה' ראשונים <?>
- ◀ הערה: בה"ג ויראים לא מזכירים פסוק זה [-וכל הענין של דנייה כף זכות] בתוך מניין תרי"ג

❖ מצות בצדק תשפוט

- סמ"ג: עשה קו:** [בסימנים בתחילת הספר]: להשוות הבעלי דינין שלא יכבד זה יותר מזה < ב > שנאמר בצדק תשפט עמיתך:

עשה קו: בצדק תשפט עמיתך: להשוות בעלי דינין: דתנו רבנן בפרק שבועת העדות (ל). בצדק תשפט עמיתך שלא יהא אחד עומד ואחד יושב אחד מדבר כל צרכו ואחד אומר לו קצר דבריך, דבר אחר בצדק תשפט עמיתך הוי דן את חבירך לכף זכות², תני רב יוסף בצדק תשפט עמיתך עם שאתך בתורה ובמצוות השתדל לדונו יפה יפה. ועוד שנינו (אבות א א) הוו מתונים בדין... ושנינו במסכת אבות (א ח) יהודה בן טבאי אומר אל תעש עצמך כעורכי הדיינין וכשיהיו בעלי דינין לפניך יהיו בעיניך כרשעים [וכשנפטרין מלפניך יהיו בעיניך כזכאיין] וכו':

ותנו רבנן (שבועות ל) ועמדו שני האנשים אשר להם הריב, וכי שנים באין לדין ושלשה אינם באים לדין ולא היה לו לכתוב אלא ועמדו האנשים אשר להם הריב, או ועמדו אשר

1. **רמב"ם:** כולל ג' ענינים במצוה זו, ומשמע שכולם דאורייתא ושייכים למנין מצוות תרי"ג, וכן הבין בספר החינוך [רלה] מובא בסמוך. ויש לעיין לפי הגורסים "ראוי", תרגום הגר"ח הלר ובנוסח פרנקל, שלכאורה אין בומשמעות של מצוה גמורה ועיין מאמרו של הרב א. גרינברג (תורת האדם לאדם ח"ו עמוד 141), אולם בתרגום הרב קאפח "ויש בו עוד שחובה שידון חבירו לכף זכות". וע"ע בדברי החפץ חיים בפתחה עשה <?>.

2. **סמ"ג:** הסמ"ג אינו כולל בפירושו המצוה לדון לכף זכות את חבירו בסתם אדם כחלק מהמצוה וכל המצוה היא רק על הדיינים להשוות בעלי דינים וכו' אע"פ שמביא כאן לשון הגמרא 'דבר אחר הוי דן את חברך לכף זכות', היינו רק אנג העתקת הגמרא אבל בתוך דברי עצמו אינו מזכיר שיש מ"ע של לדון חבירו לכף זכות.

להם הריב שהרי אף הנשים באות לדין, ורמזו כאן לך שאף שני העדים צריכין להיות בעמידה כמו הבעלי דינין... [כאן מביא עוד מהלכות דיינים]

ומימות הגאונים נהגו ישראל בכל מקום להושיב הבעלי דינין והעדים כדי לסלק המחלוקת, כי מפני עומק הגלות אין בנו כח להעמיד כל הדברים בקו המשפט, ואע"פ כן בגט אשה...

בפרק הפרה (ב"ק מו) אומר שנוקקין לתובע תחילה... היו לפני הדיינין בעלי דינין הרבה מקדימין דין היתום לפני דין האלמנה... בפרק הזהב (נה) אמר רב קטינא הוזקקו בית דין לשוה פרוטה גומרין אף בפחות משוה פרוטה: בפרק קמא דסנהדרין (ו) מסקינן שמצוה לדיין לומר לבעלי דינין אי דינא בעיתו אי פשרה בעיתו...

❖ בכלל ואהבת לרעך כמוך להכריע חבירו לכף זכות

<ג> **סמ"ק:** [מצוות התלויות בלב] סי' ח: לאהוב את חבירו דכתיב ואהבת לרעך, ובכלל זה הבאת שלום שבין אדם לחבירו ומכריעו לכף זכות*, לאהוב את חבירו אמר רבי עקיבא כלל גדול בתורה... ובכלל מצוה זו יש הבאת שלום שבין אדם לחבירו...

* **הגהות רבינו פריץ:** פירוש ורגיל [ירגיל?] לומר לא חטא בזה אלא בודאי לטובה נתכוון.

* **פירוש קדמון:** [מובא בצביון העמודים כאן]: ובכלל זה הבאת שלום וכו' ומכריעו [לכף זכות], שהרי הוא חפץ בכך מאחרים שישלימו עמו וידנוהו לכף זכות.

❖ לדון חבירו לכף זכות בכלל מצות בצדק תשפוט

סמ"ק: [מצוות התלויות בדינין] סימן רכ"ה: לשפוט צדק כדכתיב בצדק תשפוט עמיתך, ודרשו רבותינו (שבועות ל) שלא יהא אחד מבעלי דינין עומד ואחד יושב, ואחד אומר לו דבר כל צרכך ואחד אומר לו קצר דבריך, גם יש בזה לאו דלא תלך רכיל, ודרשינן (שם) עמיתך עם שאתך בתורה ובמצות השתדל לדונו יפה, פירוש להקריב [-להקדים] דינו,

ועמדו, שצריכין הבעלי דינים לעמוד... וגם אמרו חכמים שני תלמידי חכמים ששונאין זה את זה אינן יושבין בדין, וגם אמרו שנוקקין לתובע תחילה... וגם אמרו דין יתום קודם לדין אלמנה... ומצוה לומר לבעלי דינין אי פשרה בעיתו אי דינא בעיתו...

ואמרינן (שבועות ל) כי בכלל זה לדון חבירו לכף זכות, שמתוך שידונו לכף זכות יחשוב אין חוטא רק אני וישוב לבוראו פן יכריע כל העולם לחובה³, וכמה מעשים מביא במסכת שבת (קכז).

<ד> **ספר החינוך:** מצוה רל"ה: מצות שופט שישפוט בצדק: לשפוט בצדק, שנאמר בצדק תשפוט עמיתך, ובא הפירוש שנצטוו הדיינין להשוות בעלי הריב, כלומר שלא יכבד הדיין אחד מבעלי הדין יותר מן האחר. וכן אמרו בספרא שלא יהא אחד מדבר כל צרכו ואחד אומר לו קצר דבריך. וכן בפרק שבועת העדות (שבועות ל) תנו רבנן, בצדק תשפוט עמיתך, שלא יהא אחד עומד ואחד יושב, אחד מדבר כל צרכו ואחד אומר לו קצר דבריך.

וכן בכלל מצוה זו שכל איש שהוא חכם בדיני התורה וישר בדרכיו, שהוא מצווה שדיין דין תורה בין בעלי הריב אם יש כח בידו. ואפילו יחיד יכול לדון מדין תורה, וכמו שאמרו

3. סמ"ק: הסמ"ק מביא שתי (כוונות) מרכיבים במצוה. בסימן ח' כללה במצות ואהבת לרעך, והיינו משום תועלת בין אדם לחבירו (חברתי) ומשום הבאת שלום. ובסימן רכה יש עוד כוונה ומשום יראת שמים, שיחזיק את כולם לצדיקים וממילא לא יחטא, ולפי"ז יש תועלת בין אדם למקום, וכדברי מהרי"ל דיסקין >?, וע"ע ב"דברי שלום" (יודייקין, ח"ד סימן יב) שעמד בזה.

זכרונם לברכה (סנהדרין ג) אחד דן את חבירו דין תורה, שנאמר בצדק תשפוט עמיתך, וחכמים הזהירו שלא יהא אדם דן יחידי.

ועוד יש בכלל מצוה זו שראוי לכל אדם לדון את חבירו לכף זכות, ולא יפרש מעשיו ודבריו אלא לטוב.

שורש המצוה נגלה הוא, כי בהשוויית הדין יתיישב העולם, ואם יכבד הדין אחד מבעלי הדין על האחר יפחד בעל הריב מלהגיד כל טענותיו לפניו, ומתוך כך יצא המשפט מעוקל. ובמה שאמרנו שמצוה על החכם בדיני התורה והוא איש ישר לדון בין החולקים, שזהו בכלל המצוה כמו כן, גם בזה תועלת, כי החכם והישר ידין דין אמת, ואם הוא היודע לא ירצה לשפוט ישפטום שאר בני אדם שאינם חכמים ויטו הדין על האחד מבלי ידיעה.

גם במה שאמרנו שכל אדם חייב לדון חבירו לכף זכות, שהוא בכלל המצוה, יהיה סיבה להיות בין אנשים שלום ורעות. ונמצא שעיקר כל כוונות המצוה להועיל ביישוב בני אדם עם יושר הדין, ולתת ביניהם שלום⁴ עם סילוק החשד איש באיש.

מדיני המצוה, מה שאמרו זכרונם לברכה (שבועות לא.) ששני בעלי דין שהיה האחד לבוש בגדים יקרים והשני בגדים בלויים, אומרים למכובד הלבישהו כמותך או לבש כמותו ואחר כך נדין ביניכם, כדי שתהיו שוין, ועכשיו בזמנינו לא ראינו בית דין שעשה כן.

ועוד אמרו זכרונם לברכה שמצוה להושיבם בשה ולא האחד למעלה מחבירו או האחד בשיבה והאחר בעמידה, רק בתלמיד חכם ועם הארץ שאמרו בהם, מושיבין החכם ואומרים לעם הארץ שב, ואם לא ישב אין מקפידין על כך. ואמרו זכרונם לברכה שאם באו לפניך הרבה דינים ויש ביניהם דין יתום ואלמנה, שמצוה להקדימן, שנאמר (ישעיה א יז) שפטו יתום ואלמנה, כלומר שבדינם נצטוינו לזרו יותר מבדין אחרים. וכן אמרו זכרונם לברכה שדין תלמיד חכם קודם לדין עם הארץ, ודין אשה קודם לדין איש, לפי שבזכות האשה מרובה. וכל זה שאמרנו בכלל בצדק תשפוט הוא. וענינים אלו עם יתר פרטי המצוה במקומות מפורזים בתלמוד ומהן הרבה בסנהדרין ושבועות.

ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים, שהן חייבין לדון ולא הנקבות. ואולם גם הנקבות חייבות במה שאמרנו שהוא בכלל מצוה זו, והוא לדון החבר לכף זכות⁵.

❖ ...והוא מצות עשה מן התורה...

שערי תשובה: סימן ריח: ...והנה כי תראה אדם אשר ידבר דבר או יעשה מעשה, ויש <ה > לשפוט דיברו ומעשהו לצד (טובה) [חובה] ולצד הזכות, אם האיש הוא ירא אלקים, נתחייבת לדון אותו לכף זכות על דרך אמת⁶, גם כי יהיה הדבר קרוב ונוטה יותר אצל הדעת לכף חובה, ואם הוא מן הבינונים אשר יזהרו מן החטא ופעמים יכשלו בו, יש עליך להטות הספק ולהכריעו לכף הזכות, כמו שאמרו רז"ל (שבת קכז:) הדין את חבירו לכף זכות המקום ידינהו לכף זכות, והוא מצות עשה מן התורה, שנאמר (ויקרא יט טו) בצדק תשפוט עמיתך, ואם הדבר נוטה לכף חובה יהיה הדבר אצלך כמו ספק⁷ ואל תכריעהו לכף חובה, ואם האיש ההוא רוב מעשיו לרוע או בחנתו כי אין יראת אלקים בלבבו, תכריע מעשיו ודבריו לכף חובה, שנאמר (משלי כא יב) משכיל צדיק לבית רשע מסלף רשעים לרע, וכבר הקדמנו לך פירושו.

4. ספר החינוך: משום שלום, עיין רש"י <?> שבת קכז בהערה שם.

5. משמע דס"ל דהוי מצוה דאורייתא (מכמה מקומות) ועיין מאמר של הרב אריאל גרינברג "המצוה לדון חבירו לכף זכות האם היא חיוב או מעלה טובה", בתורת האדם לאדם קובץ ו עמוד 140 והלאה.

6. רבינו יונה: "זה השער" סובר ש"ירא אלקים" שכתב רבינו יונה חובה לדונו על דרך האמת, הכוונה שאין זה ממצות בצדק תשפוט אלא ע"פ גמי' ברכות יט שתלמיד חכם ודאי עשה תשובה.

7. החפץ חיים מפרש שכאן הוי מידה טובה ובבינוני שקול והמעשה נוטה לחובה אין חיוב לדון לזכות רק משום מידה טובה, ואחרונים חולקים ומסתפקים בזה, עיין זה השער ונתיבות חיים ועוד===

◀ שאר דברי רבינו יונה לקמן פרק ו: ראשונים ?? ??

❖ המצוה במחשבה

ספר חרדים: פרק ט: מצות עשה מן התורה התלויות בלב, ואפשר לקיימן בכל יום: <ו> **סימן ל:** בצדק תשפוט עמיתך, מצות עשה כוללת שנים, אחת לדיין כדלקמן, ואחת לכל אדם, ותלויה בלב⁸, והיינו לדון כל סתם אדם מישראל לכף זכות, וידינו אותך לכף זכות בשמים. וכתב החסיד הרב ר' יוסף יעב"ץ ומה שאמרו (כלה רבתי >?) יהיה כל אדם בעיניך כלסטים ומכבדו כרבן גמליאל, היינו קודם מעשה להשמר ממנו כדי שלא תבא לידי חשדא, אבל אם חסר חפץ מביתך תתלה באבירה או בהעלמה, וכן כל כיוצא בזה. (ממנין תרי"ג):

❖ המצוה בפה

פרק יב: מצות עשה מן התורה התלויות בפה בקנה, ואפשר לקיימן בכל יום: **סימן נו:** בצדק תשפוט, מלבד דכתבתי לעיל במצות התלויות בלב (פ"ט אות ל) עוד יש בו ענף שני, אזהרה לדיין להשוות בעלי דינין שלא יהא אחד עומד ואחד יושב, אחד מדבר כל צורכו ולאחד אומר קצר דבריו, (ענף מצוה):

סימן נז: בקש שלום ורדפהו, דאורייתא הוא, דאפילו בשעת מלחמה צוה יתברך להקדים שלום שנאמר כי תקרב אל עיר וגו' וקראת אליה לשלום, ומנאה סמ"ג במצות עשה, וכל מקום שיש שלום אין השטן יכול לקטרג... והקב"ה צוה למחות שמו הגדול שנכתב בקדושה על המים לשים שלום בין איש לאשתו, והרוצה לזכות במצוה זו יזהר במצוה אחרת, והיא לדון כל אדם לכף זכות תמיד. (ממנין תרי"ג)

פרק סו: [דברי כבושין] **סימן לג:** אמרו ז"ל (כלה רבתי >?) כל אדם יהיה בעיניך כלסטים ומכבדו כרבן גמליאל, ותימה שהרי אמרו והוי דן את כל האדם לכף זכות, ומשמע שיהיה צדיק בעיניו ולא יחשדנו כלל. ויש לומר דאין הכי נמי שצריך שיהא צדיק גמור בעיניו לכבדו בלב שלם ולא כחונף, מכל מקום לענין להשמר ממנו יחשבנו לרשע, אלא אם כן היה בדוק לו, כההיא דאבא חלקיה (תענית כג) שחשד חכמי ישראל שבאו אצלו ולא הניח אשתו עמהם משום דלא בדק להו, ואף על פי שאשתו היתה בדוקה לו בצדקתה, מכל מקום לא סמך עליה דאין אמונה באשה כי דעתה קלה ולעולם צריכה שימור אף אם היא בעיניו ככסף צרוף מזוקק שבעתים, והעד ברוריה (ע"ז יח:). וכעין זה נדון לכף זכות אמרו בלשון הרע – לא מקבלין אבל מיחוש חיישינן להשמר⁹:

8. **ספר חרדים:** ס"ל דהוי מצוה בלב=ביאור שיטתו אם הוידאורייתא או רק ענף מצוה עיין סימן נו בסמוך

9. השווה עם ר"י ברונא לקמן ??

פרק ב: מפרשי התורה

ויקרא פרק יט: (א) ויברך ה' אל משה לאמר: (ב) וברך אל כל עדת בני ישראל ואמרף אלהם קדשים תהיו כי קדוש אני ה' אלהיכם: (ג) איש אמו ואביו תיראו... (ד) אל תפגנו אל האלילים... (ה) וכי תזבחו זבח שלמים לה'... (ו) ביום זבחכם יאכל ומקרת... (ז) ויקצוקם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדה לקצר ולקט קצירך לא תלקט: (י) וכרמך לא תעולל... אני ה' אלהיכם: (יא) לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו: (יב) ולא תשבעו בשמי לשקר וחלת את שם אלהיך אני ה':

(יג) לא תעשק את רעהך ולא תגול לא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר: (יד) לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מקשל ונראת מאלהיך אני ה': (טו) לא תעשו עול במשפט לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול **בצדק תשפט עמיתך**: (טז) לא תלך רכיל בעמיתך לא תעמד על דם רעהך אני ה': (יז) לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא: (יח) לא תקם ולא תטר את בני עמך ואהבת לרעהך כמוך אני ה':

לא תעשו עול במשפט, לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול,

בצדק תשפט עמיתך

ויקרא יט טו

אונקלוס: לא תעבדון שקר בדיון, לא תסב אפי מסכינא ולא תהדר אפי רבא, בקושטא¹⁰

תדיניה לחברך: מתרגם 'עול' - 'שקר', ו'בצדק' - בקושטא, ויש לעיין במשמעות הדברים.

תרגום יונתן: לא תעבדון שקר בסדר דינא, לא תסבון אפיין למסכנא ולא תייקרין אפי רבא, בקושטא תדונון חבריכון:

שני פירושים בפסוק / ומה נלמד מ"עמיתך"

תורת כהנים: קדושים פרשה ב ד: בצדק תשפוט עמיתך, שלא יהיה אחד מדבר כל צורכו ואחד אתה אומר לו קצר בדברך, שלא יהיה אחד עומד ואחד יושב, אמר רבי יהודה שמעתי שאם רצו להושיב את שניהם מושיבים, ואיזהו אסור שלא יהיה אחד עומד ואחד יושב. דבר אחר, בצדק תשפט עמיתך, הוי דן את כל האדם לכף זכות.

רש"י: בצדק תשפט עמיתך, כמשמעו. דבר אחר הוי דן את חברך לכף זכות. (תורת כהנים)

רבינו מיוחס: בצדק תשפוט, משמע שיהא צדק ביניהם שלא יהא אחד עומד ואחד יושב, אחד מדבר כל צרכו ולאחר אומר לו קצר דברך, ושלא יהא מסביר פנים לאחד מהן, וכן רך לזה וקשה לזה, לפי שחבירו רואה ומסתמין טענותיו.

10. אונקלוס: מתרגם צדק - אמת. ולשים לב בריש הפסוק שתרגם עול - שקר.

דבר אחר בצדק תשפוט עמיתך, עם שאתך בתורה ובמצות הוי דן אותם לכף זכות, אל תהא חושדם בשום רשע עד שתדע בודאי שמוחזק בכך, והוא שאמרו רבותינו (ברכות ט) אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה אל תהרהר אחריו, ועוד שנינו הוי דן את חברך לכף זכות.

< יא > **קרבן אהרן:** ...דבר אחר [וכו'], לפי שהוקשה אליו במה שפירשנו שמילת 'את עמיתך' תירצה כיון שצדק זה הוא מחוייב בו בכל מי שיהיה, לא בעמיתו לבד.

ועוד שאם בבעלי דינין הוא מדבר הרי הבעלי דינין שנים הם ולא היה לו לומר אלא 'עמיתך', ביו"ד בין התי"ו והכ"ף שיוורה על רבים, והיאך אמר 'עמיתך', חסר יו"ד בין התי"ו לכ"ף שהוא לשון יחיד, ולזה דרשו שאין [-שלא] בבעלי דינין הכתוב מדבר אלא בשפיטת השכל על דבר מה, שאם ראית עמיתך עושה דבר שיש בו פנים ההראות לטובה או לרעה, תהיה דן אותו לכף זכות ולא ישפוט שכלך בו דבר רע,

ובזה יתיישב באומרו בצדק תשפוט שירצה בחלוקת הצדק תשפוט מה שתראה לעמיתך עושה, ועל זה אמר עמיתך שאין החיוב הזה אלא במי שהוא עמיתך דומה לך שאם הוא רשע מצוה לדון אותו לרע כדכתיב (משלי כא יא) מסלף רשעים לרע.

< יב > **עמר נקא:** ר' עובדיה מברטנורא: רש"י: בצדק תשפוט כמשמעו, דבר אחר הוי דן את כל האדם לכף זכות, קשה מאי דבר אחר, י"ל שלפי משמעו הפירוש הראשון לא הוה ליה לומר עמיתך דהא כל אדם צריך לדון בצדק אפילו אדם רשע, לכך פירש דבר אחר הוי דן את כל האדם לכף זכות, שאין לך לדון לכף זכות אלא מי שמעשיו סתומין או שגלויין לטובה, דהיינו עמיתך, אבל מי שמעשיו גלויין לרעה ועשה מעשה שיש בו פנים לטובה ולרעה, אין לך לדון אות לכף זכות אלא לכף חובה, כדכתיב (משלי כו כה) כי יחנן קולו אל תאמן בו כי שבע תועבות בלבו, וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה במסכת אבות (א 1) <?>.

❖ להוציא שונא

< יג > **גור אריה:** רש"י: דבר אחר הוי דן וכו', דאם לא כן 'עמיתך' למה לי, אלא הוי דן וכו' לאפוקי מי שאינו עמיתך והוא שונאו¹¹, אין אתה צריך לדון אותו לכף זכות, שהרי הוא שונאו ואין צריך לדון אותו לכף זכות.

< יד > **משכיל לדוד:** רש"י: בצדק תשפוט וכו', כמשמעו דבר אחר וכו', דקשיא ליה דמאחר דכתב לא תעשו וכו' לא תשא וכו' אמאי הדר וכתב בצדק וכו', ופירש כמשמעו כלומר ולעבור עליו בעשה ולא תעשה, ולפירוש הזה קשה דלא הוה ליה לומר אלא בצדק תשפוט ומאי עמיתך, דמשמע הא למי שאינו עמיתך לא איכפת לך, וזה אינו, שהמשפט שוה לכל ואפילו לרשע אסור להטות עליו את הדין –

לכך מייתי דבר אחר, דהשתא דייק שפיר עמיתך לאפוקי רשע דאין חייב לדונו לזכות אדרבא ברשיעי כל מה דאפשר למיתלי תלינן וכמ"ש ז"ל, ומיהו להך פירוש נמי קשה תרתי, חדא דלא שייכא כל כך מילת תשפוט, ותו דאין זה ענין לפסוק הזה דאיירי בדיין ואזרה זו אינה מיוחדת לדיין אלא לכל אשר בשם ישראל יכונה.

11. גור אריה: ומשום שקיימת שנהא מחבירו כלפיו אינו יכול [אומחוייב] לדונו לזכות [ולכאורה הוא הלכה מחודשת שלא נמצא בפוסקים?], וע"ע "טל חיים" לגר"ח סופר ??? שמתקשה בדברי הגור אריה [ומסתפק אם מדובר על שונא מחמת עבירות ועוד עיי"ש===.

❖ (א) ביאור המושג 'משפט צדק' (ב) פירוש שני צדק מלשון להצדיק

< מו > **מלבי"ם:** בצדק תשפוט עמיתך, שם 'צדק' כשהוא תואר לפועל 'שפט', פירושו שהמשפט

לא יהיה נילוז מן הצדק והאמת (וזה הבדל בין שם 'צדק' הבא לבדו כמו צדק צדק תרדוף, שבו ישקיף על הענין והנידונים וילך בו לפנים משורת הדין כנ"ל (סימן כב) ובין כשאומר בצדק תשפוט שר"ל תשפוט בקו הדין הגמור וכמ"ש בסנהדרין דף לב ריש לקיש רמי כתיב בצדק תשפוט וכתב צדק צדק תרדוף וכו'), אמנם על שלא יעשה עול במשפט כבר הזהיר, ופירש [התנא בתורת כהנים] שהוסיף בצדק תשפוט שלא יגרום איזה סיבה שעל ידו ילוז מן הדין לאמיתו על ידי שאחד מבעלי הדינים יסתתמו טענותיו, וזה שכתב שלא יהא אחד מדבר כל צרכו וכו'.

עוד דרש מ"ש בצדק תשפוט עמיתך, בלשון יחיד, והלא הנידונים הם שנים תמיד כמ"ש ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו, ודרשו עוד כוונה שניה שיש צדק שהוא ההיפך מרשע, ובא על המצדיק עצמו או זולתו, כמו (אייב ט) אם אצדק פי ירשיעני, ויצויר המשפט באדם אחד אם בוחנים מעשיו, כמו (??) שפטני ה' כצדקי, ור"ל שתשפוט את חבריך לזכות ולא תרשיעהו.

< מז > **כלי יקר:** בצדק תשפט עמיתך, וכי דוקא לעמיתו ישפוט בצדק ולא את מי שאינו עמיתו

— ואולי מהכרח קושיא זו למדו מכאן הוי דן את כל האדם לכף זכות אבל הרשע אין לדונו לכף זכות, ואוקי גברא אחזקתיה.

ואם במשפט ממש הוא מדבר נוכל לומר שנותן עצה לדיין הרוצה לעשות כמו שעשה דוד המלך משפט לזה וצדקה לזה [עיינסנהדרין: ששילם מהכסף שלו], לא יעשה כן כי אם לעמיתו בתורה ומצוה ולא למי שאינו בדרך אצלו, כי שמא יעשו קנוניא ביניהם [ויוצאו במרמה כסף מהדין]. וי"א שעל זה התפלל דוד ואמר (תהלים קיט קכא) עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושי, הם עושי הקנוניא נקרא עושי.

❖ בא להוסיף עשה על הלא תעשה [בענין דיינים]

< יז > **רלב"ג:** לא תעשו עול במשפט וגו', בצדק תשפוט עמיתך, לפי שלא צוה בזה אחר אמרו

לא תעשו עול במשפט והמתין להזכיר זה אחר אלו הלאוין, הוא מבואר שזו היא מצות עשה כנגד אלו הלאוין הקודמים, ואמנם היותו כנגד לא תעשו עול במשפט ולא תשא פני דל, הוא מבואר כי מי שיעשה עול במשפט או ישא פני דל במשפט, איננו שופט בצדק, וכן יתבאר כי מי שיהדר פני גדול איננו שופט צדק כי הוא סיבה באופן מה אל שיתחדש עול במשפט כמו שקדם.

❖ השופט בוחן את גוף המעשה אבל החברה עוסקת (מעוניינת) באופי האדם

< יח > **רש"ד הירש:** ...המאמר 'בצדק תשפוט עמיתך' הוא מקור לשתי הלכות הנראות סותרות

זו לזו. השופט נתחייב בו לדון על פי הצדק המוחלט וייקוב הדין את ההר, ואילו מחוץ לכותלי בית הדין, ביחס להערכה החברתית שבין אדם לחבירו למדו מכאן הוי דן את חברך לכף זכות (שבועות ל).

אך אין זו אלא סתירה שלכאורה. כי הדין המשפטי וההערכה החברתית שונים זה מזה מבחינת המושא. על השופט לבחון רק את גופו של מעשה אם הוא מתאים או נוגד למידת הצדק ועליו להתעלם מכל הנסיבות הפרטיות והאישיות ומכל המניעים שהביאו לידי כך. יש מעשה שאין לו הצדקה אך אפשר ללמד עליו זכות, ואע"פ כן יש לחייב את עושהו

בדין. ויש מעשה שמניעו חתומים בגושפנקא של שפלות ואע"פ כן אין לחייב עליו בדין. כנגד זה החברה מעוניינת בעיקר באישיות ובאופי. כל מעשה הוא בעיניה רק סימן לשלמות או לחולשה של אופי חבריה.

מידת הצדק נותנת שהשופט יתעלם מן האישיות וידון רק בגוף המעשה, ואותה מידת צדק נותנת שהחברה תשקול את כל הנסיבות האפשריות שיש בהן ללמד זכות על האישיות ואופיה. והרי היא אומרת: אל תמהר לחרוץ דין על חברך 'הוי דן את חברך לכף זכות'! הרי זו אותה מידת צדק האומרת ביחס להערכה החברתית 'אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו' (אבות ב ד), ועד כדי כך היא מבדילה בין ההערכה החברתית לבין הדין המשפטי עד שהיא אומרת לשופט בית דין 'כשיהיו בעלי דינים עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים, וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כזכאין כשקבלו עליהם את הדין'.

❖ זכור למרים - שלא לחשוך את חבריך

הַשְׁמֵר בְּנִגְעַת הַצָּרַעַת לְשֹׁמֵר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת כָּל אֲשֶׁר יוֹרוּ אֶתְכֶם הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כַּאֲשֶׁר צִוִּיתֶם
תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת: זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמַרְגְּמֵי בְּדַרְךָ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם:

דברים כד ח, ט

< יט > **תרגום יונתן:** הוּו זְהִירִין דְּלֹא לְמַחֲשָׁד חַד בַּחֲבֵרִיהַ דְּלֹא יִלְקִי, הוּו דְּכִירִין מַה דְּעִבַד
'ה' אֱלֹהֵיךָ לְמַרְגְּמֵי דְּחֻשְׁדָּת לְמֹשֶׁה בְּמִילְתָּא דְּלֹא הוּוּ בִּיהַ וְלִקְתָּ בְּצוֹרְעָא,
וּאֲתַעֲכַבְתָּ בְּאַרְחָא בְּמַפְקָכוֹן מִמִּצְרָיִם:

דבריו מחודשים שלקתה משום שחשדה בכשרים, כי בכל דברי חז"ל מוזכר שהיה עון לשון הרע, וגם בפועל לא רק חשדה אלא דיברה, וצ"ע.

❖ בחכמת ספר משלי

שֹׁחַר טוֹב יִבְקֹשׁ רָצוֹן וְדָרִשׁ רָעָה תְּבוֹאֲנוּ: (משלי יא כז) (ספר חסידים תרלג)
אֲוֹלִים יִלְיִן אֲשֶׁם וּבֵין יִשְׂרָאֵל רָצוֹן: (משלי יד ט) (מאירי שם)
מִצְדִּיק רָשָׁע וּמְרִשִׁיעַ צְדִיק תּוֹעֵבַת ה' גַּם שְׁנִיָּהֶם: (משלי יז טו) (רבינו יונה, פרקי משה)
מִשְׁפִּיל צְדִיק לְבֵית רָשָׁע מְסַלֵּף רָשָׁעִים לְרָע: (משלי כא יב) (רבינו יונה)
בְּשֹׁפְטֵי יִנְכַר שׁוֹנֵא וּבְקָרְבוֹ יִשִׁית מְרָמָה: פִּי יַחְגֹּן קוֹלוֹ אֶל תְּאֲמֵן בּוֹ פִּי שְׂבַע תּוֹעֵבוֹת
בְּלִבּוֹ: (משלי כו כה) (רמב"ם פיהמ"ש אבות, רבינו יונה שם)

פרק ג: גמרות ומעשים מחז"ל

הברייתא העיקרית

שבועות ל. ת"ר בצדק תשפוט עמיתך, שלא יהא אחד יושב ואחד עומד, אחד מדבר כל צרכו ואחד אומר לו קצר דבריך. דבר אחר, בצדק תשפוט עמיתך, הוי דן את חבירך לכף זכות¹².

תני רב יוסף בצדק תשפוט עמיתך, עם שאתך בתורה ובמצות השתדל לדונו יפה. רב עולא בריה דרב עילאי הוה ליה דינא קמיה דרב נחמן, שלח ליה רב יוסף עולא חברנו עמית בתורה ובמצות, אמר למאי שלח לי לחנופי ליה, הדר אמר למישרא בתיגריה, (דף ל:) אי נמי לשודא דדייני.

רש"י: שלא יהא אחד עומד ואחד יושב, שלא יראה חבירו שמכבדין אותו יותר ממנו ויסתתמו דבריו. הוי דן את חבירך לכף זכות, ולא בדין בעלי דינים הכתוב מדבר אלא ברואה חבירו עושה דבר שאתה יכול להכריעו לצד עבירה ולצד זכות הכריעו לזכות ואל תחשדהו בעבירה.

השתדל לדונו יפה, לקמן מפרש לה למישרי בתיגריה, אם באו שני דינים לפניך ואחד מהם של תלמידי חכמים הוי פוסק אותו תחלה ופטור אותו מלפניך. למאי שלח לי, הא מילתא לחנופי ליה, שמא להחניפו בתמיה. למישרא בתיגריה, כדפרישית אם בא דין אחר לפני אפסוק את זה תחלה.

רבינו חננאל: ד"א בצדק תשפוט, הוי דן את כל האדם¹³ לכף זכות.

מאירי: אף על פי שרוב דברים שכתבנו יצאו לנו מן המקרא שכתבנו, ר"ל בצדק תשפוט עמיתך, יש בו סרך רמז¹⁴ לדבר אחר, והוא שלעולם יהא אדם דן את חברו לכף זכות בפעולה שיש לדון בה בשתי דרכים, ואין הכרע באחת מהן אלא מצד האומד, וכן שיוצאה מבן אדם שאין הכרעה אצלנו בענינו אם רשע אם צדיק, הא כל שהפעולה מוכרחת לצד אחד במי שאין לנו הכרעה בענינו דנין אחר הכרע הפעולה, ואם יש לנו בבעליה ידיעה בענינו דנין אחר הנהגתו ואפילו היה בפעולה הוראה להפך הדברים כמו שכתבנו בילדותנו בחיבור התשובה:

מהרש"א: ת"ר בצדק תשפוט עמיתך שלא יהא אחד יושב כו', דרשו כן למ"ד בפ"ק דסנהדרין דאסור לבצוע וא"כ לא שייך לשון צדק גבי גוף הדין כדקאמר התם ודוד עושה משפט וצדקה וגו' אם יש צדקה אין משפט כו' ע"ש, ולא תוקמא הכא כי התם כשראה דוד שנתחייב העני ממון שילם מביתו הרי צדקה לזה ומשפט לזה, דאין

12. שבועות ל: השווה עם לשון תורת כהנים ?? וברי"ף ורא"ש כאן, ובשאלתות יתרו נא, וברבינו חננאל גורס "כל האדם".

13. רבינו חננאל: גירסתו "את כל האדם" שונה מגירסת כל הספרים אולם מתאים לתורת כהנים==

14. מאירי: שיטתו דהוי רק אסמכתא לפסוק ולא מצוה מהתרי"ג, וכן משמע בדבריו לקמן ????

זה אלא מדרך חסידות ברוד, דודאי דלא צותה התורה שישלם הדיין מביתו, ולכך דרשו הכא דלאו לענין גוף הדין קאמר בצדק תשפוט וגו', אלא שלא יהא אחד יושב כו', דהיינו בצדק שיהיו שניהם שוין, ו'דבר אחר' נמי לא מיירי כלל לענין הדין אלא שפוט ודן את חבריך בכל מעשיו לכף זכות וק"ל:

עמיתך, עם שאתך בתורה כו', לשון 'עמית' הוא כמו חבר, כמו וכחש בעמיתו וגו', ואל אשת עמיתך וגו', והרבה כמוהו, אלא דהכא לגבי דיין שנקרא אלהים על שם חשיבותו לא הו"ל למקרי לבעל דין עמיתו וחבירו, אלא בתלמיד חכם עם שאתך כו', וכדמסיק למשרי ליה תיגרא ברישא וק"ל:

אוכל פירותיהן בעולם הזה

שבת קכז. אמר רב יהודה בר שילא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן ששה דברים אדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא ואלו הן – הכנסת אורחין, וביקור חולים, ועיון תפלה, והשכמת בית המדרש, והמגדל בניו לתלמוד תורה, והדן את חברו לכף זכות.

איני והא אנן תנן (פאה א) אלו דברים שאדם עושה אותם ואוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא ואלו הן – כיבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום שבין אדם לחברו ותלמוד תורה כנגד כולם, [הני אין מידי אחרינא לא], (דף קכז:), הני נמי בהני שייכי. [לישנא אחרינא: הני נמי בגמילות חסדים שייכי].

רש"י: הכי גרסינן הני נמי בהני שייכי, הכנסת אורחים וביקור חולים היינו גמילות חסדים, ועיון תפלה היינו בכלל גמילות חסדים, דכתיב (משלי יא) גומל נפשו איש חסד, השכמת בית המדרש וגידול בנים לתלמוד תורה, היינו תלמוד תורה, דן את חברו לכף זכות, בכלל הבאת שלום¹⁵, דמתוך שהוא מכריעו לזכות ואמר לא חטא לי בזאת, אנוס היה, או לטובה נתכוון, יש שלום ביניהן. ור' יוחנן לפרש לך אתא, דבכלל שלשה דמתניתין איתנהו להנך ששה, ואיכא נמי לכבוד אב ואם, ור' יוחנן לא פליג עליה.

ריטב"א: הני בגמילות חסדים שייכי, כך היא גירסת הספרים, כלומר הני דרבי יוחנן כולוהו בגמילות חסדים שייכין¹⁶ ולא אתא רבי יוחנן לפלוגי, ורש"י ז"ל גורס הני דרבי יוחנן בהני שייכין, הכנסת אורחים וביקור חולים היינו גמילות חסדים, ועיון תפלה נמי גמילות חסדים הוא כדכתיב (משלי יא) גומל נפשו איש חסד ואין נפשו אלא תפלה דכתיב (שמואל א א) ואשפוך את נפשי לפני ה', השכמת בית המדרש והמגדל בניו לתלמוד תורה

15. רש"י: מה שכתב רש"י דמצות לדין לכף זכות כלולה ב'הבאת שלום', כ"כ החינוך <?> ו"ל: "...יהיה סיבה להיות בין אנשים שלום ורעות... להואיל ביישוב בני אדם עם יושר הדין ולתת ביניהם שלום עם סילוק החשד איש באיש", וע"ע מנורת המאור (סוף אות שכו) אחרי שמביא גמרא שבת כותב: למדנו כמה טוב לדין לאדם כשר לכף זכות ויגרום אהבה ואחוה בין החברים, עכ"ל. ועיין לקמן בריטב"א שכלל המצוה בתוך גמילות חסדים, ובהערה שם.

16. ריטב"א: היינו שמצות לימוד זכות נכלל בגמילות חסדים ודלא כרש"י שכללו בתוך הבאת שלום. ועיין בהקדמת ספר המנהיג (דף ג:) שכתב כהריטב"א, שהביא שם המשנה דפאה (פרק א) בדברים שאדם אוכל פירותיהן וכו', וסיים "וגמילות חסדים הן הם הכנסת אורחים וביקור חולים והדן את חברו לכף זכות". וע"ע בר"י יעבץ אבות <?> שגם כלל דיון לכף זכות בכלל עמוד גמ"ח, וכעין זה ביוסף אומץ <?>.

היינו תלמוד תורה, הדין את חבירו לכף זכות היינו הבאת שלום, והאי עיון דהכא לאו הוא כעיון תפילה דהתם (ברכות נה) שמזכיר עוונותיו של אדם, [דהתם היינו] שתופס בלבו שהוא ראוי ליענות באותה תפלה, ועיון דהכא הוא שמכיר בתפלתו.

עיון תפילה בכלל הבאת שלום

מהרש"א: הני בהני שייכי, זו היא גירסת רש"י כמ"ש הר"ש בריש פרק קמא דמסכת פאה ע"ש, ופירש"י הכנסת אורחים וביקור חולים היינו גמ"ח, ועיון תפילה היינו בכלל גמ"ח דכתיב גומל נפשו וגו', ובפירושו הר"ש הוסיף דנפש זו תפלה דכתיב ואשפוך את נפשי לפני ה' וגו' ע"ש, ולי נראה לפרש דעיון תפלה בכלל הבאת שלום הוא, דהתפלה מביאה שלום בין ישראל לאביהם שבשמים ולרבותא נקט והבאת שלום בין אדם כו' וק"ל:

מעשים מחכמים שדנו לכף זכות

שבת קכז: תנו רבנן הדין חבירו לכף זכות דנין אותו לזכות, ומעשה באדם אחד¹⁷ שירד מגליל העליון ונשכר אצל בעל הבית אחד בדרום שלש שנים, ערב יום הכפורים אמר לו תן לי שכרי ואלך ואזון את אשתי ובני, אמר לו אין לי מעות. אמר לו תן לי פירות אמר לו אין לי, תן לי קרקע, אין לי, תן לי בהמה, אין לי. תן לי כרים וכסתות, אין לי. הפשיל כליו לאחוריו והלך לביתו בפחי נפש.

לאחר הרגל נטל בעל הבית שכרו בידו ועמו משוי שלשה חמורים אחד של מאכל ואחד של משתה ואחד של מיני מגדים¹⁸ והלך לו לביתו. אחר שאכלו ושתו נתן לו שכרו. אמר לו בשעה שאמרת לי תן לי שכרי ואמרתי אין לי מעות במה חשדתי, אמרתי שמא פרקמטיא בזול נזדמנה לך ולקחת בהן, ובשעה שאמרת לי תן לי בהמה ואמרתי אין לי בהמה במה חשדתי, אמרתי שמא מושכרת ביד אחרים, בשעה שאמרת לי תן לי קרקע ואמרתי לך אין לי קרקע במה חשדתי, אמרתי שמא מוחכרת ביד אחרים היא, ובשעה שאמרתי לך אין לי פירות במה חשדתי, אמרתי שמא אינן מעושרות, ובשעה שאמרתי לך אין לי כרים וכסתות במה חשדתי, אמרתי שמא הקדיש כל נכסיו לשמים, אמר לו העבודה כך היה, הדרתי כל נכסיל הורקנוס בני שלא עסק בתורה וכשבאתי אצל חבירי בדרום התירו לי כל נדרי. ואתה, כשם שדנתני לזכות המקום ידין אותך לזכות¹⁹.

(אחרי הערה 18) = איך בעל הבית לא חש משום לא תלין פעולת שכיר, ואיך קנה עוד סחורה בזמן שמשועבד לשכיר, עיין (גם) אהבת חסד פ"ט ס"ט נתיב החסד ס"ק י"ד, שתירץ שאפשר דמיירי אחר שכבר עבר בוקר ראשון, אי נמי קודם שהשלים השכיר את פעולתו שעדיין לא הגיע זמן חיובה, ועוד הקשה איך היה מותר לו להקדיש נכסיו להפקיע עצמו מחיובו לשכיר, וכתב: ואולי דמתוך כעס נדר, עכ"ל. ועיין עוד אחרונים ==

17. שבת קכז: בשאלות (?? <>) כתב: ...ומעשה ברבי עקיבא בן יוסף שהיה מושכר אצל רבי אליעזר בן הורקנוס וכו', ועיין העמק שאלה שם, ולפי"ז צריך להסביר מש"כ אח"כ "הורקנוס בני" שגם לרבי אליעזר היה בן שלא רצה ללמוד תורה == ובהעמק שאלה לא כתב כן עיי"ש = להסביר

18. כתב הגר"ח קניבסקי שליט"א (אורחות יושר פרק ד' דין לכף זכות): צ"ע למה אין בזה משום ריבית, ולא משמע שזה היה בכלל שכרו, וצ"ל שבלא"ה היה נותן לו זה ואולי משום שיש לתת הענקה לפועל שעבד אצלו אחר שגמר עבודתו כמש"כ החינוך מצודה תפ"ב, עכ"ל. והיעב"ץ בעליית קף זכות <?> כתב: פשוט בעיניו שהביא כל משוי הדורון לשכיר שהשאה לו שכרו, שמע מינה כה"ג לית בה משום אגר נטר עמ"ש בס"ד שם במקומו, עכ"ל.

19. == כאן בא הערה של אהבת חסד == עמדה מפרשים בשאלה מה שייך דיון לכף זכות כלפי שמיא. == מאירי חיבור התשובה לקמן <?> שתקבל שכר הראוי על זה, וגורס "לזכות" ולא "לכף זכות". == בנין יהושע באבות דר"נ פרק ח

תנו רבנן מעשה בחסיד אחד שפדה ריבה אחת בת ישראל, ולמלון השכיבה תחת מרגלותיו, למחר ירד וטבל ושנה לתלמידיו. ואמר להם בשעה שהשכבתיה תחת מרגלותי במה חשדתוני, אמרנו שמא יש בנו תלמיד שאינו בדוק לרבי, בשעה שירדתי וטבלתי במה חשדתוני, אמרנו שמא מפני טורח הדרך אירע קרי לרבי. אמר להם העבודה כך היה. ואתם, כשם שדנתוני לכף זכות המקום ידין אתכם לכף זכות.

תנו רבנן פעם אחת הוצרך דבר אחד לתלמידי חכמים אצל מטרוניתא אחת שכל גדולי רומי מצויין אצלה. אמרו מי ילך, אמר להם רבי יהושע אני אלך. הלך רבי יהושע ותלמידיו, כיון שהגיע לפתח ביתה חלץ תפיליו ברחוק ארבע אמות, ונכנס ונעל הדלת בפניהן. אחר שיצא ירד וטבל ושנה לתלמידיו, ואמר להם בשעה שחלצתי תפילין במה חשדתוני, אמרנו כסבור רבי לא יכנסו דברי קדושה במקום טומאה. בשעה שנעלתי במה חשדתוני, אמרנו שמא דבר מלכות יש בינו לבינה, בשעה שירדתי וטבלתי במה חשדתוני, אמרנו שמא ניתזה צינורא מפיה על בגדיו של רבי. אמר להם העבודה כך היה ואתם כשם שדנתוני לזכות המקום ידין אתכם לזכות.

רש"י: בפחי נפש, בדאבון נפש. מוחכרת, שנותנה לחברו בכך וכך כורין לשנה. כל היכא < ל > דאמרינן מעשה בחסיד אחד, או ר' יהודה בן בבא או ר' יהודה בר' אלעאי. ריבה, נערה. שאינו בדוק לרבי, שאינו מכיר במדותיו לסמוך עליו ולהניחה אצלנו. מטרוניתא, נכרית. דבר מלכות, וצריך להעלימו. צינורא, רוק, וגזרו על הנכרים שיהיו כזבים לכל דבריהם.

מאירי: במשנת חסידים [פרקי אבות] אמרו לעולם הוי דן את האדם לכף זכות, והענין שכל < לא > שהוא מוחזק בחסיד אפילו ראו בו מעשה שהדברים מוכיחים בו לחובה אל תהרהר אחריו אלא השתדל לדונו לכף זכות, אחר שיש לך לדונו לזכות אף באפשר רחוק.

ומזה המין באלו המעשים הנזכרים הנה באדם אחד שירד בגליל העליון ונשכר אצל בעל הבית שלש שנים, ערב יום הכפרים אמר לו תן לי שכרי אלך ואפרנס אשתי ובני, אמר לו אין לי, תן לי מעות אמר לו אין לי, תן לי בהמה אמר לו אין לי, תן לי פירות אמר לו אין לי, תן לי כרים וכסתות אמר לו אין לי וכו', הפשיל כליו לאחוריו והלך לביתו בפחי נפש, לאחר הרגל נטל בעל הבית את שכרו ועמו משאוי שלשה חמורים אחד של מאכל ואחד של משתה ואחד של מיני מגדים והלך לביתו, לאחר שאכלו ושתו נתן לו שכרו אמר לו בשעה שאמרתי לך אין לי מעות במה דנתני, אמר לו שמא פרקמטיא בזול נזדמנה לו ולקח בהן, בשעה שאמרתי לך אין לי בהמה במה דנתני, אמר לו שמא מושכרות הן ביד אחרים, בשעה שאמרתי לך אין לי פירות במה דנתני אמר לו שמא אינם מעושרים, בשעה שאמרתי לך אין לי כרים וכסתות במה דנתני אמר לו שמא הקדיש ר' את נכסיו לשמים, אמר לו העבודה כך היה הקדשתי כל נכסי לשמים בשביל הורקנוס בני שלא היה עוסק

==כסא רחמים לחיד"א אבוד"נ שם==לקח טוב אבוד"נ (צילום)

==ניצוצי אור לה"ר ראובן מרגליות שבת שם: המקום ידין אותך לכף זכות כי ממה שאתה דן לכף זכות סימן כי פנימיות נפשך טובה ואם נכשלת פעם, זו חולשת רגע ולא רוב לב.

==בשם רבי בונם מפרשיסחא (צילום) שהכונה שהקב"ה יגרום לאנשים לדון אותך לזכות. ==שפת אמת בגמ' שבת בהמשך == "אורחות יושר" שם כתב: ויש לעיין מה שייך המקום ידין אתכם לזכות הרי הקב"ה יודע את האמת, וי"ל דבכל דבר יש קצת צדין לכף זכות כמ"ש בשבת לב. אפילו תשע מאות תשעים ותשעה באותו מלאך מלמד עליו לחובה ואחד לזכות, ניצול, עכ"ל,

==חפץ חיים או שמירת הלשון לקמן ??

בתורה עד שבאתי אצל חברי שבדרום והתירו לי את נדרי, ואתה שדנתני לזכות המקום ידין אותך לזכות:

וכן מעשה בחסיד אחד שפדה ריבה אחת מישראל למלון, השכיבה תחת מרגלותיו, למחר ירד וטבל ושנה לתלמידיו, אמר להם בשעה שהשכבתיה אצלי במה דנתוני אמרו לו שמא יש בנו תלמיד שאינו בדוק לך, בשעה שירדתי וטבלתי במה דנתוני אמרו לו שמא מפני טורח הדרך ראה קרי, אמר להם העבודה כך היה ואתם שדנתוני לזכות המקום ידין אתכם לזכות.

וכן פעם אחת הוצרך דבר לתלמידים אצל מטרוניתא אחת שכל גדולי רומי מצויים אצלה, אמרו לו מי ילך אמר להם ר' יהושע אני אלך, הלך ר' יהושע ותלמידיו כיון שהגיע לפתח ביתה חלץ תפליו ברחוק ארבע אמות ונתנן לתלמידיו ונעל את הדלת, אחר שיצא ירד וטבל ושנה לתלמידיו אמר להם בשעה שחלצתי את תפילי במה דנתוני, אמרו לו כסבור ר' אל יכנסו דברי קדושה למקום טומאה, ובשעה שנעלתי דלת בפניכם במה דנתוני שמא דבר מלכות בינך לבינה, בשעה שירדתי וטבלתי במה דנתוני אמרו שמא נתזה צינורא מפיה על בגדו, אמר להם העבודה כך היה ואתם שדנתוני לזכות המקום ידין אתכם לזכות.

למדת מכל אלו שאף על פי שהמעשים נוטים לחיוב, אחר שהמעשה יוצא ממוחזק בחסיד ראוי לדונו לזכות אף באפשר רחוק, ומ"מ בהיפך זה ר"ל שהוא מוחזק ברשע, ראוי לדונו לכף חובה אף באפשר רחוק כאמרו (משלי כו כה) כי יחנן קולו אל תאמן בו, ובאדם סתם²⁰ ראוי לדונו אחר הוכחת המעשה, ואדם סתם ומעשה סתם ר"ל שאף המעשה אפשר לדונו בשני פנים ואין הכרע באחד יותר מבהפכו, ראוי לדונו לכף זכות מצד מעלת מידת המכריע, וכך היא מבוארת בביאור גדולי המחברים למשנת חסידים (רמב"ם פיהמ"ש אבות).

מהרש"א: שמא פרקמטיא כו', יש לרקדק אמאי לא הוה אמר ליה תן לי מזו פרקמטיא < לב > דהא אפי' קרקע רצה ליקח ועוד לפי מה שכתבו התוס' בריש פרק הפרה בשם ר"ת דבשכיר אפי' לית ליה זוזי לשוכר אמרי' ליה זיל טרח ואייתי זוזי דגבי פועל כו' ע"ש וא"כ היה לו לטרוח ולמכור פרקמטיא שלו במזומנים ולתת לו שכרו במעות, וי"ל שהיה ערב יום כיפור כדלעיל ולא היה לו קונה באותה שעה לפרקמטיא זו, וכצ"ל בפירות שמא אינן מעושרות ולא היה לו שהות בעי"ה לעשר פירותיו והשכיר מיהר לילך לביתו בו ביום.

ובכל הני הוה מצי למימר נמי דשמא הקדיש כל נכסיו לשמים כמו שאמר לבסוף גבי תן לי כרים כו', אלא כל זמן שהיה לו לתלות במילתא אחרינא לא תלה הדבר בהקדיש כל כו' עד שא"ל תן לי כרים וכסתות כו' שראה אותן בביתו ולא היה לו לתלות בשום דבר רק בהקדיש כו' ודו"ק:

כך המקום כו'. גם שאמרו בפרק כל כתבי (ק"ה:) יהא חלקי עם מי שחושדין אותו ואין בו, מכל מקום אין אדם רוצה שיהיה נחשד, וגם נראה שלא אמר כך יהא חלקי כו' אלא במי שלא היה מביא את עצמו לידי חשד, אבל בכל הני דשמעתין דמתוך מעשיו מביא עצמו לידי חשד לא אמר רבי יוסי יהא חלקי עמו, דלא היה לו להביא עצמו לידי חשד²¹ וק"ל:

חתם סופר: מעשה באדם אחד וכו', עיין תשובות רמ"ע מפאנו סי' ס"ג שכתב בשם שאילתות דאותו בעה"ב היה ר"א בן הורקנוס, והשכיר היה רבי עקיבא כשהיה עם הארץ, וכתב מזה יש להבין שגם כשהיה עם הארץ היה בעל מדות טובות שדן לזכות כל כך את בעה"ב, ומוסיף אני שמזה יש ללמוד שאפי' עם הארץ בעל מדות טובות שונא חכמים שהרי רבי עקיבא אמר סוף פרק אלו עוברין כשהייתי ע"ה וכו'.

20. מאירי שבת: יש לעיין אם 'אדם סתם' הכוונת שאינו מכירו וכתחילת דברי הרמב"ם בפירושו לאבות, או שאינו לא מוחזק בחסיד או מוחזק ברשע אלא יהודי פשוט. ע"ע בדברי המאירי בעוד מקומות ?? ??

21. מהרש"א: מובא בבירת מגדל עזו ומוסיף שם ===

מעשה בחסיד אחד, פירש"י ר"י בר אלעאי וכו', ובברכות ריש פרק מי שמת (???) מעשה בחסיד אחד שהקניטתו אשתו לא פירש כן, וכתב ברכת הזבח בתמורה בשם הגאון מו"ה העשיל ז"ל דהכא אתי למימר דעכ"פ ר"י בן בתירא לא הוה, דאיהו ס"ל פרק היה קורא בעל קרי מותר בדברי תורה ע"ש, ועייין מס' ר"ה ט"ז ע"א תוס' סוף ד"ה בפסח וכו':

< לד > **שפת אמת:** בגמ' ת"ר הדין כו' דנין אותו לכף זכות, נראה לפרש דבשמים דנין אותו לזכות [וכן כתוב בשאלתות פ' שמות ע"ש], או י"ל דבני אדם דנין גם אותו לזכות כמו שהוא דן אותם לזכות, אך לקמן בסמוך בלשון הגמרא המקום ידין אתכם לזכות משמע כפי' הראשון [וכן הוא הגירסא בתנא דבי אליהו זוטא (פרק טז) הדין כו' גם מן השמים דנין אותו לזכות, אך בנוסחא הישנה שם איתא כמו בגמרא כאן]:

< לה > **אבות דרבי נתן:** פרק ח סימן ז: והוי דן את כל האדם לכף זכות, מעשה בריבה אחת שנשבית והלכו אחריה שני חסידים לפדותה, נכנס אחד מהם לקובה של זונות, כשיצא אמר לחבירו במה חשדתני, אמר שמא לידע בכמה דמים היא מהורהנת, א"ל העבודה כך היה, א"ל כשם שדנתני לכף זכות כך הקב"ה ידין אותך לכף זכות:

השווה עם הגירסא המובאת בהעמק שאלה סימן מ' א' בשם שאילתות כ"י

שם סימן ח: שוב מעשה בריבה אחת²² שנשבית והלכו אחריה שני חסידים לפדותה, ונתפס אחד מהם לשום לסטים וחבשוהו בבית האסורין, בכל יום ויום היתה אשתו מביאה לו לחם ומים, יום אחד אמר לה לכו אצל פלוני ואמרי לו שאני חבוש בבית האסורין מפני הזנות, והוא יושב ושוחק בבית ואינו משגיח על הריבה, אמרה לו לא דיך שאתה חבוש בבית האסורים אלא שהיית מתעסק בדברים בטלים, לא הלכה אלא היתה מתעסקת בדברים בטלים, אמר לה בבקשה ממך לכו ואמרי לו, הלכה ואמרה לו,

מה עשה אותו האיש הלך והביא כסף וזהב ובני אדם עמו והוציאו את שניהם, כשיצא אמר להם תנו לי ריבה זו שתישן עמי בבגדיה על המטה, לשחרית אמר להם הטבילוני והטבילוהו, אמר לטובליהם לטבילה שלי במה חשדתוני, אמרו לו אמרנו כל אותן ימים שהיה חבוש בבית האסורין היית רעב וצמא ועכשיו יצאת לאויר העולם וחם בשרך עליך ושמא ראית קרי, א"ל לטבילה של ריבה זו במה חשדתוהו, אמרו לו שכל אותן הימים שהיתה שרויה בין הנכרים היתה אוכלת משלהם ושותה משלהם עכשיו אמרת הטבילוהו כדי שתטהר, אמר להם העבודה כך היה, ואתם שדנתוני לכף זכות המקום ידין אתכם לכף זכות:

22. אבות דר"נ: ברייתא זו מובאת בהעמק שאלה (שאלתא מאת א) בשם שאילתות כתב יד, עיי"ש. ומובאת גם ב"מנורת המאור" (אלנקאוה) (אהבת חברים פרק יז) בלשון זה: וגרסינן באבות דר' נתן והוי דן את כל האדם לכף זכות. מעשה באחד ששלח את בנו גבי חבירו ואמר לו לך אמור לו אבא אמרה שאילני מידה אחת חטים. הלך ומצאו מודד חטים. [אמר לו אין לי], בא וספר לאביו, אמר לו [אביו] שמא של מעשר שני הם. ועוד אמר לו [לבנו] לך אמור לו אמר אבא השאילני מנה אחת, הלך ומצאו מונה מעות, אמר לו אין לי, בא וספר לאביו, אמר שמא פקדון הם אצלו. כיון שיצאו לשוק פגעו זה בזה, אמר לו חבירו כשבא בנך ומצאני מודד חטים ולא נתתי לו, במה חשדתני, אמר לו אמרתי שמא של מעשר שני הם, וכשבא בנך אצלי ומצאני מונה מעות ולא נתתי לו במה חשדתני, אמר לו אמרתי שמא פקדון הם אצלו, אמר לו העבודה, כך היה ולא הטיית ימין ושמאל ועליך נאמר והוי דן את כל האדם לכף זכות, כשם שדנתוני לכף זכות, כך ידין אותך הקב"ה לכף זכות, עכ"ל. [לפינוסחתו תיקן המו"ל של נוסחא ב' את התיקונים בסוגריים מרובעות].

==עייין בפירוש "בנין יהושע" אם יש חידוש==

שם נוסחא ב פרק יט: והוי דן את כל האדם לכף זכות, מעשה באחד ששלח את בנו אצל חבירו ואמר לו לך ואמור לו אמר אבא השאילני מדה אחת של חטים, הלך ומצאו מודד חטים ואמר לו כך וכך חטה אינו [קנוי] אמר לו שמא של מעשר שני הם. ועוד אמר לו לך אמור לו אמר אבא השאילני מנה אחת הלך ומצאו מונה מעות, א"ל השאילני מנה אחת א"ל כך [וכך] איסר אינו [קנוי], הלך אצל אביו ואמר לו אבא מצאתיו מונה מעות ואמר לי כך וכך איסר אינו [קנוי] לו, א"ל שמא פקדון הם,

כיון שיצאו לשוק ופגעו זה את זה, אמר לו חבירו כשבא בנך אצלי ומצאני מודד חטים ולא נתתי לו מה אמרת עלי, [א"ל אמרתי שמא של מעשר שני הם, ובמנה מה אמרת עלי, אמרתי] שמא של פקדון הם, א"ל כך וכך לא הטיית [ימין] ושמאל, עליך נאמר והוי דן את כל האדם לכף זכות²³:

< לו > **תנא דבי אליהו: זוטא:** [איש שלום פרשה טז]...ומעשה ברבי יהושע שהיה מהלך בשוקי של בבל והיו תלמידיו הולכין אחריו וראה מטרוניתא, סילק את תפיליו ונתן להם ונכנס לתוך ביתה ונעל הדלת בפניהם, וכשיצא רחץ והניח תפיליו, ואמר לתלמידיו בני כשהלכתי אחר המטרוניתא הזאת במה חשדתוני, אמרו לו אמרנו שמא סבר רבי דברי תורה אין נכנסין למקום הטנופת, וכשנעלתי דלת לפניכם במה חשדתוני, אמרנו שמא סבר יש בנו תלמיד שאינו הגון על רבינו, וכשיצאתי ורחצתי את ידי במה חשדתוני, אמרו לו אמרנו שמא רוק תפל ניתז מפיה ונפל על בגדי רבי, אמר להן העבודה כך היה וכשם שדנתוני לכף זכות כך הקב"ה ידין אתכם לכף זכות.

❖ אבא אומנא

< לו > **תענית כא:** (סוף כא.) אבא אומנא הוה אתי ליה שלמא ממתיתבתא דרקיעא כל יומא, ולאביי כל מעלי יומא דשבתא, לרבא כל מעלי יומא דכיפורי, הוה קא חלשא דעתיה דאביי משום דאבא אומנא...

יומא חד שדר אביי זוגא דרבנן למיבדקיה [ל-אבא אומנא לדעת למה קבל שלום ממתיתבתא דרקיעא כל יום] אותבינהו ואכלינהו ואשקינהו ומך להו ביסתרקי בליליא [השכיתם עם בגדי צמר יקרים], (דף כא:) לצפרא כרכינהו ושקלינהו [ל-לקחו את בגדי הצמר] וקמו ונפקו להו לשוקא ואשכחינהו, אמרו ליה לשיימיה מר היכי שוו [והיו בודקין אותנו אם יחשדם כגולנין או אם יהא שם אותם פחות מדמיהם], אמר להו הכי והכי, אמרו ליה ודלמא שוו טפי, אמר להו בהכי שקלינהו, אמרו ליה דיך ניהו ושקלינהו מינך,

אמרו ליה במטותא מינך במאי חשדתינך²⁴, אמר להו אמינא פדיון שבויים איקלע להו לרבנן ואכסיפו למימר לי, אמרו ליה השתא נשקלינהו מר [שלא באנו אלא לנסותך], אמר להו מההוא שעתא אסחתינהו מדעתאי לצדקה.

23. נוסחא ב: הבאנו כאן נוסח הגר"א, וע"ע העמק שאלה סימן מ' אות א בשם שאילתות כתב יד, ובמגיה לאבות דר"נ עם נוסח ב' ?? ??

24. תענית: מאלף שבחרו חכמים לבחון את אבא אומנא בענין של לדון לכף זכות דוקא, וכנראה שזה סימן אמיתי לכל מדרגת האדם.

❖ מעשה בהלל ואשתו בסעודה

כלה רבתי: פרק ט: ...לא יהא אדם קפדן בתוך סעודתו, אמרו עליו על הלל שנכנס אצלו אדם אחד לסעודה, ובא עני אחד ועמד על פתחו ואמר לאשתו, אשה אני צריך להכניס היום ואין לי פרנסה, נטלה אשתו של הלל כל הסעודה כולה ונתנה לו, ואחר כך הלכה ולשה עיסה אחרת ובשלה אילפס אחר ובאת והניחה לפניהם, אמר לה בתי למה לא הבאת לנו מיד, הסיחה לו כל הדברים, אמר לה בתי אף אני לא דנתיך לכף חובה אלא לכף זכות, שכל מעשיך לשם שמים.

ביאור מהגר"ח קניבסקי שליט"א: לא יהא קפדן בתוך סעודתו, אם צריך להמתין לסעודתו, לא יקפיד על אשתו בכך ואפילו יש לו אורחים. אי נמי לא ידקדק אם יתנו לעניים מסעודתו וכמעשה דמסיים כן פירש במעדני יו"ט. אני צריך להכניס היום, שהיום אני נושא אשה ואין לי לסעודת נישואין.

❖ רבי חייא ורבי יוסי באדם העטוף בטלית וחרב בידו

ספר הזוהר: מקץ דף רד: רבי חייא ורבי יוסי הוו אזלי בארחא²⁵, אדהכי חמו חד בר נש דהוה אתי מתעטף בעטופא דמצוה וכלי זיינין קטורין תחותי, אמר רבי חייא בר נש דין חד מתרין אית ביה או זכאה שלים איהו או לרמאה בני עלמא איהו, אמר ליה רבי יוסי הא חסידי עליונין אמרו הוי דן לכל בר נש לזכו, הא תנינן בר נש דנפיק לארחא יתכוין לתלת מילין, לדורון לקרבא לצלותא, מנלן מיעקב דהא לתלת אלין אתכוון וזריז גרמיה לדורון לקרבא לצלותא, והאי בר נש אזיל בארחא איהו הא ביה עטופא דמצוה לצלותא, והא ביה כלי זיינין לקרבא, כיון דתרין אלין אית ביה תליתאי לא למרדף אבתרה,

כד קריב לגבייהו יהבו ליה שלום ולא אתיב לון, אמר רבי חייא הא חד מאינון [דף רה]. תרין דאתחזיין למהוי ביה לית ביה דהא לא אתקין גרמיה לדורון ובדורון שלמא כליל ביה, אמר רבי יוסי דילמא איהו משתדל בצלותיה או מרחיש תלמודיה בגין דלא יעקר ליה, אזלו כחדא ולא מליל ההוא בר נש בהדייהו,

25. תרגום הזוה"ק: רבי חייא ורבי יוסי היוהולכים בדרך, בעודם הולכים ראו אדם שהיה באכשהוא מעוטף בטלית של מצוה וגם כלי מלחמה קשורים לו תחת טליתו, רבי חייא אמר שאדם זה אחד מן השנים או שהוא צדיק שלם או שהוא רמאי והוא לסטים, אמר ליה רבי יוסי הרי חסידים הראשונים אמרו הוי דן את כל אדם לכף זכות, הרי למדנו שאדם היוצא לדרך יתכוון לג' דברים, לדורון למלחמה ולתפילה, ולמדנו זאת מיעקב שג' דברים אלו התכוון וזרו את עצמו, לדורון למלחמה ולתפילה, וזה האדם הולך בדרך יש לו טלית לתפילה וכלי מלחמה למלחמה וכיון שיש בו שני אלו אין אנו צריכים לחפש אחר השלישי.

כשקרבו אליו נתנו לו שלום ולא החזיר להם, אמר רבי חייא הרי אחד משני הדברים הראויים להיות לו אין לו שהרי לא התקין עצמו לדורון ובדורון כלול בו שלום, אמר ליה רבי יוסי אולי מה שלא החזיר שלום כי היה עסוק בתפילה או חוזר תלמודו כדי שלא ישכח, המשיכו ללכת ואותו האיש לא דיבר איתם,

לאחר שנפרדו ממנו ישב רבי חייא ורבי יוסי ועסקו בתורה, כיון שראה אותם אותו האיש שהם עוסקים בתורה התקרב אליהם ונתן להם שלום, ואמר להם רבותי במה חשדתם אותי כשאמרתם לי שלום ולא החזרתי לכם, אמר ליה רבי יוסי סברנו שאולי היית בתפילה או חוזר תלמודך, אמר להם הקב"ה ידון אתכם לכף זכות, אבל אומר לכם שיום אחד הלכתי בדרך ופגשתי באדם אחד והקדמתי לו שלום ואותו אדם היה לסטים וקם עלי וציער אותי ולוליי שגברתי עליו הייתי מצטער יותר, ומאותו פעם נדרתי שלא להקדים שלום לאדם חוץ מלאדם שאדע בו שהוא צדיק, ואסור לומר שלום לרשעים שכתוב אין שלום אמר ה' לרשעים, ובאותה שעה שראיתי אתכם ונתתם לי שלום לא החזרתי לכם כי חשדתי בכם כי לא ראיתי עליהם דבר מצוה וגם שהייתי חוזר על תלמודי, אבל עכשיו שראיתי אתכם צדיקים הרישמתוקן הדרך לפני.

לבתר אשתמיטו רבי חייא ור' יוסי ואשתדלו באורייתא, כיון דחמא ההוא בר נש דהוה משתדלי באורייתא קריב לגבייהו ויהיב לון שלום, אמר לון רבותי במה חשדתון לי כד יהביתו לי שלום ולא אתיבנא לכו, אמר ליה ר' יוסי דילמא צלותא הוית אמר או מרחיש בתלמודך, אמר לון קודשא בריך הוא ידין לכו לכף זכו, אבל אימא לכו, יומא חד הוינא אזיל בארחא אשכחנא חד בר נש ואקדימנא ליה שלום, וההוא גברא הוה לסטים וקם עלי וצער לי ואלמלא דאתקפנא ביה אצטערנא, מההוא יומא נדרנא דלא לאקדמא שלום בר לבר נש זכאה אלא אי ידענא ביה בקדמיתא בגין דיכיל לצערא לי ויתתקף בי בחילא, בגין דאסיר לאקדמא שלום לבר נש חייבא דכתיב (ישעיה מט) אין שלום אמר ה' לרשעים, וההיא שעתא דחמינא לכו ויהביתו לי שלום ולא אתיבנא לכו חשידנא לכו בגין דלא חמינא בכו מצוה דאתחזי לבר והוינא כמו כן מהדר תלמודאי, אבל השתא דחמינא בכו דאתון זכאין, הא ארחא מתתקנא קדמי.

עלי הכהן וחנה: חשר, פיוס וברכה

שמואל א: ... (יב) וְהָיָה כִּי הִרְבֵּתָה לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי ה' וְעָלִי שָׁמַר אֶת פִּיָּהּ: (יג) וְחָנָה הִיא מְדַבֵּרַת עַל לִפְתָּהּ רַק שְׁפָתֶיהָ נִעוּת וְקוֹלָהּ לֹא יִשְׁמָע וְיִחַשְׁבָּה עָלַי לְשִׁפְתָּהּ: (יד) וַיֹּאמֶר אֲלֶיהָ עָלִי עַד מָתַי תִּשְׁתַּפְּרִין הַסִּירִי אֶת יַיִגָּף מִעֲלֶיךָ: (טו) וַתַּעַן חָנָה וַתֹּאמֶר לֹא אֲדִנִּי אֲשֶׁה קֶשֶׁת רוּחַ אֲנֹכִי וַיִּזֶן וְשָׁקַר לֹא שְׁתִּיתִי וְאֶשְׁפֹּף אֶת נַפְשִׁי לִפְנֵי ה':

(טז) אֵל תַּתֵּן אֶת אֲמֹתָךְ לִפְנֵי בַת בְּלִיעֵל כִּי מֵרַב שִׁיחֵי וְכַעֲסֵי דַבְּרֹתַי עַד הַנָּה: (יז) וַיַּעַן עָלַי וַיֹּאמֶר לְכִי לְשִׁלּוֹם וְאַל תִּהְיֶה יִשְׂרָאֵל יִתֵּן אֶת שְׁלֹתְךָ אֲשֶׁר שְׁאַלְתָּ מֵעַמּוֹ: (יח) וַתֹּאמֶר תִּמְצָא שְׁפָחֲתְךָ חֵן בְּעֵינַיִךְ וְתִלְךָ הָאִשָּׁה לְדֹרְכָהּ וְתֹאכַל וּפְגִיָּה לֹא הָיָה לָהּ עוֹד:

ברכות לא: (דף לא.) אמר רב המנונא כמה הלכתא גברותא איכא למשמע מהני קראי דחנה... (שמואל-א א יד) ויאמר אליה עלי עד מתי תשתכרין וגו', אמר רבי אלעזר מכאן לרואה בחבירו (דף לא:) דבר שאינו הגון שצריך להוכיחו.

ותען חנה ותאמר לא אדני, אמר עולא ואיתימא רבי יוסי ברבי חנינא אמרה ליה לא אדון אתה בדבר זה ולא רוח הקודש שורה עליך שאתה חושדני בדבר זה²⁶. מי לא ידעת דאשה קשת רוח אנכי ויין ושכר לא שתיתי, אמר רבי אלעזר מכאן לנחשד בדבר שאין בו שצריך להודיעו...

ויען עלי ויאמר לכי לשלום, אמר רבי אלעזר מכאן לחושד את חבירו בדבר שאין בו שצריך לפייסו@, ולא עוד אלא שצריך לברכו²⁷ שנאמר ואלהי ישראל יתן את שלתך.

בפירוש ר"י בן שלמה אבות מוסיף "עד שימחול לו", ועיין.

26. **ברכות לא:** כאן בגמרא נוסף: "איכא דאמרי הכי אמרה ליה, לא אדון אתה, לאו איכא שכינה ורוח הקודש גבך שדנתני לכף חובה ולא דנתני לכף זכות", ועיין מהרש"א כאן ד"ה לא אדון שכתב: כל זה בילקוט אינו, וכן נראה מפירוש רש"י בספר שמואל דלשון אחד הוא, "וזה"ל רש"י שם: לא אדוני, לא אדון אתה בדבר הזה, גילית בעצמך שאין רוח הקודש שורה עליך שתדע שאיני שכורת יין עב"ל. ויש להעיר עוד בשינוי הלשון 'שאתה חושדני' וכו', לבין 'שדנתני לכף חובה ולא דנתני לכף זכות', נוכח באמת גירסת הילקוט: אמרה לו לא אתה אדון בדבר זה ולא רוח הקודש שורה עליך שדנתני לכף חובה ולא דנתני לכף זכות".

27. **ברכות לא:** לכאורה תמוה הרי לא גילה החשד לשום אדם ולמה לא מספיק מה שמפייסו על שחשדו בלבו, ולמה צריך גם לברכו, ברם זה הרעיון, רק מעשה מוציא מידי מחשבה. כי ראינו כמה פעמים שאחד

ר"ף: אמר רב המנונא כמה הלכתא גבראתא איכא למשמע מהני קראי דחנה... ויאמר אליה עלי עד מתי תשתכרין א"ר אלעזר מכאן לרואה דבר שאינו הגון בחבירו שצריך להוכיחו, ותען חנה ותאמר לא אדני אשה קשת רוח אנכי ויין ושכר לא שתיתי, מכאן לחושדין אותו בדבר ואין בו שצריך להודיעו, ויען עלי ויאמר לכי לשלום אמר ר' אלעזר מכאן לחושד את חבירו בדבר ואין בו שצריך לפייסו, ולא עוד אלא שצריך לברכו שנאמר ואלהי ישראל יתן את שלתך אשר שאלת מעמו.

רש"י: שצריך להודיעו, הנחשד צריך לנקות את עצמו ולהודיע את חושדו שאין בו אותו דבר מגונה.

מאירי: כל הרואה בחבירו דבר שאינו הגון ראוי לו להוכיחו ולהודיעו שאינו ראוי לעשות < מ > כן...ומי שחשדו אחר בדבר שאין בו, ראוי לו להודיע לזה שהוא חושדו שאין בו אותו דבר שעליו הוא חושדו, והחושדו צריך לו לפייסו על שחשדו, וראוי לו שיברכהו:

חידושי הרא"ה: ...ותאמר לא אדני אשה קשת רוח אנכי ויין ושכר לא שתיתי, מכאן לחושדין בדבר ואין בו שצריך להודיעו, פירוש שצריך אדם לצאת ידי הבריות כדכתיב והייתם נקיים מה' ומישראל.

פני יהושע: ויען עלי ויאמר לכי לשלום אר"א מכאן לחושד כו' שצריך לפייסו, ויש לדקדק מנא לן שדרך פיוס אמר לה לכי לשלום, דלכאורה בלא"ה אורחא דמילתא למימר הכי למי שנפטר ממנו, ונראה דר"א יליף הכי משום דאי לא תימא הכי דרך פיוס הוצרך לומר כן א"כ איפכא הו"ל למימר להשיב על דברים שאמרה חנה אשה קשת רוח אנכי וגו' ואשפוך את נפשי לפני ה', ועל זה היה לעלי לומר לה אלקי ישראל יתן את שאלתך, ואח"כ כשהיתה נפטרת ממנו היה לו לומר לה לכי לשלום, ועוד שנראה מתוך הכתובים שדבר זה בכלות הרגל היה והיו צריכין לינה ולילך ביום המחרת כדכתיב (שמואל-א א יט) וישכימו בבוקר וגו', ולפי"ז לא היו נפטרים ממנו עד יום המחרת כדאיתא במועד קטן, וא"כ על כרחך מדאמר ברישא לכי לשלום אלמא שהיה צריך לכך כדי לפייסה על מה שחשדה, כן נראה לי וק"ל:

◀ עיין בציונים בסוף הספר המובא מספר "תולדות אדם" מעשה עם הרה"ג ר' זלמן וולאזין ז"ל =ה"פחד יצחק" (ספר הזכרון עמוד שלו) מסביר שעלי לא הכיר את חנה וגם היו דברים הניכרים שלא היתה הנהגה טובה, "אלא דמכל מקום מכיון דסוף סוף הוברר דהחדש היה בטעות יש כאן חובת פיוס ובעי לזה ילפותא מיוחדת" עיי"ש

שונא את השני מפני ששמע עליו דברים לא טובים, ואפילו אם אח"כ מוכיחים בראיות גמורות שלא היו דברים מעולם והשמועות היו בדויות, עדיין רגש השנאה בלב הראשון לא נמחה כליל (משל למי שנתחב לו קוץ באצבע והוציאו שבכ"ז נשאר קצת זוהמה בפנים), ולכן כדי למחות כל רושם שנאה מלבו יעשה מעשה בפועל לברכו - הגרא"א אונטרמן ("קול תורה" לט עמוד ח).

תלמיד חכם ודאי עשה תשובה

< מג > **ברכות יט.** אמר רבי יהושע בן לוי כל המספר אחר מטתן של תלמידי חכמים נופל בגיהנם שנאמר (תהלים קכה ה) והמטים עקלקלותם יוליכם ה' את פועלי האון שלום על ישראל, אפילו בשעה ששלום על ישראל יוליכם ה' את פועלי האון.

תנא דבי רבי ישמעאל אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום שמא עשה תשובה, שמא סלקא דעתך, אלא ודאי עשה תשובה, והני מילי בדברים שבגופו אבל בממונא עד דמהדר למריה.

מועד קטן יח. (גם מנחות צט.)... ואמר ריש לקיש תלמיד חכם שסרח אין מבזין²⁸ אותו בפרהסיא שנאמר (הושע ד ה) וכשלת היום וכשל גם נביא עמך לילה, כסהו כלילה.

< מד > **מאירי:** תלמיד חכם אין ראוי לחשדו בדבר מן הדברים, אפילו ראוהו שעבר עבירה בלילה אין ראוי להרהר עליו ביום, אלא שראוי לאדם להעלות על לב שעשה תשובה ביום, ובמה דברים אמורים שחטא בעבירות שבין אדם למקום, אבל אם חטאו בעבירות שבין אדם לחברו מהרהרין אחריו עד שיתפרסם הדבר שחבירו מפויס ממנו:

< מה > **שיטה מקובצת:** כל המספר אחר מטתן של תלמידי חכמים, יש מפרשים אחרי מטתן לשון הטייה כלומר שנוטה מדרך הישרה ואומר העבירות שעשה ואסור לו לעשות כן, דכיון שהוא תלמיד חכם יש לו לחשוב בלבו שעשה תשובה כדאמרינן אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום שודאי עשה תשובה. ואסיקנא דוקא בעבירות הגוף אבל בעבירות של ממון לא עד שיחזיר לבעליו, ויש פירוש אחר שמספר ממנו גנאי אחר מיתתו כהוא דאמר דוגמא השקוה דאחר מיתתן הוה:

< מו > **עיון יעקב:** אם ראית ת"ח שעבר עבירה בלילה, נראה דר"ל שעבר עבירה בהסתר כבלילה שאין רואה, רק זה ראה על פי איזה סיבה, לכן אל הרהר אחריו ביום אע"פ שלא ראה שעשה תשובה ביום ר"ל בגלוי אמרינן כמו שעשה עבירה בסתר כן עשה ג"כ התשובה באותה לילה בסתר, משא"כ כשעבר עבירה ביום בגלוי²⁹ דאיכא חלול השם, ראוי לעשות תשובת המשקל גם כן בפרהסיא ביום, כדי שיראו הכל שעשה תשובה, ועיין בש"ס דמנחות דף צט על הא דאמרינן כסהו כלילה.

▼ לציין לדברי רבינו יונה ש"ת ?? (ופי' אבות לקמן), וחפץ חיים שהביאו חילוק זה להלכה, ודברי רש"י תענית אורייתא דמרתחא ליה ולכן חייבין לדונו לכף זכות =
 ==להשוות עם תנא דבי אליהו פ"ג (דף טז בהוצאת איש שלום) "מיכן אמרו אם ראית ת"ח שעבר עבירה ביום אל תהרהר עליו למחר שמא עשה תשובה בלילה עיי"ש ולמד מודר עיי"ש ושם מבוא עמוד 50 עיי"ש

28. מו"ק יח: רמב"ם הל' ת"ת גורס "מנדין" עיי"ש

29. עיון יעקב: הר"ר עמנואל חי ריקי (בספרו חושב מחשבות מאמר נוי בגדי שש רמו ח) הביא ג' פירושים למה דוקא לילה: א) דאין דרך ת"ח לחטוא ביום שהקדושה גוברת ב) בלילה אין אדם רואה ואין בו חילול השם אבל ביום דאיכא חילול ה' אין ללמד עליו זכות ג) הלילה הוא עוה"ז הדומה ללילה אל תהרהר אחריו אחרי מותו.

החושד בכשרים לוקה בגופו

שמות ד: (א) ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקלי פי יאמרו לא נראה אליך ה': (ב) ויאמר אליו והנה מנה {מה זה} בנך ויאמר משה: (ג) ויאמר השליכהו ארצה וישלכהו ארצה ויהי לנחש ויגס משה מפניו: (ד) ויאמר ה' אל משה שלח נך ויחזו בנבבו וישלח ידו ויחזק בו ויהי למשה בכפו: (ה) למען יאמינו

פי נראה אליך ה' אלהי אבתם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב: (ו) ויאמר ה' לו עוד הבא נא נך בחיקך ויבא ידו בחיקו ויוצאה והנה ידו מצרעת פסלג: (ז) ויאמר קשב נך אל חיקך וקשב ידו אל חיקו ויוצאה מחיקו והנה שכה כבשרו:

< מז > **שבת צו.** אמר ריש לקיש³⁰ החושד בכשרים לוקה בגופו דכתיב (שמות ד א) והן לא יאמינו לי וגו', וגליא קמי קודשא בריך הוא דמהימני ישראל, אמר לו הן מאמינים בני מאמינים ואתה אין סופך להאמין, הן מאמינים דכתיב (שמות ד לא) ויאמן העם, בני מאמינים (בראשית טו ו) והאמין בה', אתה אין סופך להאמין שנאמר (במדבר כ יב) יען לא האמנתם בי וגו', ממאי דלקה דכתיב (שמות ד ו) ויאמר ה' לו עוד הבא נא ידך בחיקך וגו'.

< מח > **שמות רבה:** פרשה ג יב: ויבא ידו בחיקו ויוציאה והנה ידו מצרעת כשלג, לקח את שלו על שהלשין, ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר מכאן אתה למד שכל החושד חבירו בדבר ואין בו לוקה בגופו,

< מט > **שכל טוב:** שמות פרק ד: ויאמר אליו ה' מזה בידך, מזה כתיב נדרש למסורת, אמר לו מזה שבידך תבין שלא עשית כהוגן, שחשדתה את הכשרין, כשם שזה לוקה כך אתה לוקה, שכל החושד את הכשרים לוקה בגופו.

רש"י: (על התורה: (ב) מזה בידך, לכך נכתב תיבה אחת, לדרוש מזה שבידך אתה חייב ללקות, שחשדת בכשרים. ופשוטו כאדם שאומר לחבירו מודה אתה שזו שלפניך אבן היא. אומר לו הן. אמר לו הריני עושה אותה עץ: (ג) ויהי לנחש, רמז לו שסיפר לשון הרע על ישראל ותפש אומנותו של נחש: (ו) מצרעת כשלג, ...אף באות זה רמז שלשון הרע סיפר באומרו (פסוק א) לא יאמינו לי, לפיכך הלקהו בצרעת, כמו שלקתה מרים על לשון הרע: (ה) והאמינו לקול האות האחרון, משתאמר להם בשבילכם לקיתי על ספורתי עליכם לשון הרע יאמינו לך שכבר למדו שהמזדווגין להרע להם לוקין בנגעים כגון פרעה בשביל שרה.

(רש"י: שבת צו.) והנה ידו מצרעת, היינו לוקה בגופו.

< נ > **מאירי:** לעולם יזהר אדם שלא לחשוד בכשרים, שכל החושד בכשרים לוקה בגופו, אין לך גדול ממה רבינו ואמרו דרך הערה משה אמר הן לא יאמינו לי, אמר הקב"ה

30. שבת צו: להעיר שבגמ' יומא יט: <?> המאמר בשם רבי יהושע בן לוי, ובשמו"ר <?> בשם ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי, ובספר נר מצוה (וואלק) מפלפל בזה ==

הם מאמינים בני מאמינים, מאמינים דכתיב (שמות יד לא) ויאמינו בה' ובמשה עבדו³¹, בני מאמינים דכתיב והאמין בה', ואתה אין סופך להאמין דכתיב יען לא האמנתם בי, וכתיב הבא נא ירך בחיקך,

ומכל מקום כל ששב משגגתו ממהרין רפואתו, דרך הערה אמרו מידה טובה מרובה ממידת פורענות, דאילו במידת פורענות כתיב ויוציאה והנה ידו מצורעת, ואילו במידה טובה כתיב ויוציאה מחיקו והנה שבה כבשרו, מחיקו שבה כבשרו:

מהרש"א: החושד בכשרים כו', נראה שהוקשה לו בנתינת אות זה להיות נלקה בגופו וע"כ אמרו בעבור שחשדם משה שלא יאמינו לו ובקש לתת להם אות ניתן לו ?? לתת אות להיות נלקה בו על שחשדם דהחושד כו', אמנם יש לעיין בזה דמה חטא משה בזה דהא גם אם קמי שמיא גליא דיאמינו לו קמי משה לא גליא, וכי כל אדם שבא לדבר נבואה יאמינו לו בלא אות, ועוד מאי מייתי ראייה שהם מאמינים מדכתיב ויאמן העם וגו' דכתיב בתר ועש האותות לעיני העם וגו', הרי משה נמי (לא) אמר דלא יאמינו אליו בלי אות וביקש ליתן להם אות שיאמינו לו ע"י האות.

והנראה כלפי שאמרו במדרשות והביאו רש"י בחומש שהקב"ה אמר למשה ושמעו לקולך וגו', שהיה סימן מסור ביד זקני ישראל שבלשון 'פקד פקדתי' יהיו נגאלים, ולזה אמר שכבר אמר הקב"ה למשה ושמעו לקולך וגו' בדבר אמוניי מקובל מאבותיהם, היו דברי משה שלא כהוגן במה שאמר ולא יאמינו לי, וקרוב לזה מפורש בשמות רבה, ולזה מבואר נמי שהזכיר כאן שהם בני מאמינים כו', דר"ל שהם בני מאמינים ויש להם דבר מקובל מאבותיהם המאמינים, ובשמות רבה מפורש שעשה לו הקב"ה ג' אותות כנגד אברהם יצחק ויעקב ומייתי שהם מאמינים דכתיב ויאמן העם וגו' דמסיים בהאי קרא וישמעו כי פקד ה' וגו', דמשמע מיניה דבזולת האותות שקדמו האמין העם מטעם ששמעו כי פקד וגו' שהוא לשון שהיה מסור בידם.

והזכיר כאן אתה אין סופך להאמין ע"פ מ"ש בשמות רבה דבכל ג' אותות השיבו לו הקב"ה כשיטתו כו', תפש מעשה הנחש כו' כלומר עשית מעשה נחש כו', והנה ידו מצורעת וגו' מכאן אתה למד שהתושד כו', ולקחת ממימי היאור רמז לו שעתידה כו' והוא ילקה על ידם, ע"ש בארוך, וז"ש כאן שרמזו לו באות שלישיית שהמים שנהפך דם שאתה אין סופך להאמין וילקה ע"י המים כדכתיב יען לא האמנתם וגו' ודו"ק:

שפת אמת: שם בגמרא, הן מאמינים דכתיב ויאמן העם הגם דכתיב מקודם ויעש האותות וגו', צריך לומר דהוי גליא קמיה קודשא בריך הוא דבלי האותות נמי היו מאמינים. מכל מקום קשה מאי דמייתי הגמרא ראייה מהך קרא ויאמן, ואין לתרץ משום דאם היה מטעם האותות אינו אמונה שהרי כתיב והיה וגו' יאמינו לקול אות הראשון והאמינו וגו' האחרון, ואולי משום דכתיב סתם ויאמן ולא פירש לקול האותות דייק הגמרא דגם בלי האותות האמינו. [אכן במדרש רבה (שמות פ"ה) איתא: יכול לא האמינו עד שראו האותות כו' לא אלא וישמעו כו', על השמיעה האמינו ולא על ראיית האותות ע"ש].

חפץ ה': להג"ר חיים בן עטר: (שבת שם) החושד בכשרים וכו', פירוש כשרים לאותו דבר קאמר ולא כל מילי בעינן אלא לאותו דבר הנחשדים עליו הוא דבעינן, דאז לוקה בגופו, כהא דישראל שהאמינו ונחשדו וכו', ואשכחן דישראל אז לא היו כשרים בשאר ענינים כדאיתא בדברי רז"ל אקרא דאת ערום ועריה, ואקרא דאכן נודע הדבר, ופשוט.

31. מאירי: =מביא פסוק אחר מנוסחת גמרא שלנו, =ואולי לחלק בין אמונה במשה לבין האמונה שעכשיו הגיע זמן הגאולה =?

< נד > **חתם סופר:** (שבת שם) החושד בכשרים לוקה בגופו, פירוש משא"כ בשארי עבירות אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה אלא בממונו, שהקב"ה דונו לזכות [אולי] ע"י ממונו וישאר לו גופו, אך החושד בכשרים אינו נידון לזכות, א"כ אסור לפגוע בממונו כדי שישאר לבניו אחריו דקיי"ל אפילו ממון מסור אסור לאבדו ביד דילמא נפקא מיניה בנין דמעלי, עיין סוף ב"ק ובשו"ע חו"מ סי' שפ"ח סעיף י"ג:

< נה > **כלי יקר:** פרשת וילך: (דברים לא יד) הן קרבו ימך למות, ברבתי (דברים רבה ט ו) מסיק: אמר משה להקב"ה ב'הן' קלסתיך שנאמר (דברים י יד) הן לה' אלהיך השמים וגו', ובי'הן אתה קונס עלי מיתה [-הן קרבו ימך למות], אמר ליה הקב"ה זכור מה שאמרת (שמות ד א) והן לא יאמינו לי, ע"כ. ומדרש זה צריך ביאור וכי נקנס עליו מיתה בעבור שאמר והן לא יאמינו לי:

...דבר אחר: לפי שאמרו רז"ל (שבת צז.) החושד בכשרים לוקה בגופו, מנא לן ממשא שאמר והן לא יאמינו לי כו'. אמר הקב"ה למשה אתה אין סופך להאמין שנאמר יען לא האמנתם בי, ואע"פ שפשוטו הוא שלקה בצרעת מכל מקום נראה בעיני יותר נכון לפרש שכל החושד בכשרים לוקה בגופו, ר"ל שילקה בגופו באותו חשד שחשד בו זולתו, יהיה הוא נחשד בו, כי כל הפוסל במומו פוסל (קידושין ע). וזהו בעצם ענין לוקה בגופו, וראיה ממשא שאמר והן לא יאמינו, ולסוף לקה בגופו באותו חשד עצמו שנאמר יען לא האמנתם בי, כי למדרש זה קאי לא האמנתם על משה, א"כ אותו 'הן' קרב קצו, כי מאחר שאמר והן לא יאמינו לי גרם רעה לעצמו שנכשל כמה שנאמר יען לא האמנתם בי, ועי"ז נקנסה עליו מיתה, וזה"ש הן קרבו ימך למות:

< נו > **בעל הטורים:** ואספתו אל תוך ביתך וגו': (כי תצא כב ב; במצות השבת אבידה): ב' במסורה, כאן, ואידך (מלכים ב ה ו) ואספתו מצרעתו... ד"א החושד בכשרים לוקה בגופו, ומי שאבדה לו אבידה חושד בכל אף בכשרים ולוקה בצרעת, ונמצא כשתאסוף האבידה לביתך ותחזירנה לו אזי לא יחשוד באחרים ותגרום שתאסוף אותו מצרעתו.

עיונים נוספים: עיוני רש"י לרב ?? ברזל. בדברי רש"י עה"ת ובדברי הרמב"ם הלי' תשובה המאמין על פי אותותו אינו אמונה שלמה וכו'

חשדו לכהן גדול

< נז > **יומא יט:** [במשנה: ...משביעין אנו עליך במי ששכן שמו בבית הזה שלא תשנה דבר מכל מה שאמרנו לך, הוא פורש ובוכה והן פורשין ובוכין], הוא פורש ובוכה שחשדוהו צדוקי, והם פורשין ובוכין דאמר רבי יהושע בן לוי כל החושד בכשרים לוקה בגופו.

רש"י: החושד בכשרים לוקה בגופו, דכתיב הן לא יאמינו לי, וכתיב והנה ידו מצורעת כשלג.

רמב"ם: פיהמ"ש שם: הוא בוכה שחשדוהו במינות, וגם הם בוכים על שחשדוהו, לפי שאסור לפי תורתנו לחשוד ברע באדם שאינו ידוע אצלנו אלא מפני ההכרח כמו שאתה רואה.

יד החזקה: עבודת יוהכ"פ א ז: בימי בית שני ציץ המינות בישראל ויצאו הצדוקים... והיו אומרים שקטורת של יום כיפור מניחין אותו על האש בהיכל... ומפי השמועה למדו חכמים שאין נותן הקטורת אלא בקודש הקדשים.. ולפי שהיו חוששין בבית שני שמא כהן גדול זה נוטה לצד מינות היו משביעין אותו ערב יוה"כ... שלא תשנה דבר מכל שאמרנו לך, והוא פורש ובוכה על שחשדוהו במינות, והן פורשין ובוכין לפי שחשדו מי שמעשיו סתומים ושמה אין בלבו כלום.

מאירי: ...הוא פורש ובוכה פירוש על מה שחשדוהו בצדוקי, והם פורשים ובוכים על שם שמא חשדו בכשרים וכל החושד בכשרים לוקה בגופו...

שפת אמת: הוא פורש ובוכה שחשדוהו בו, אע"ג שאמרו חז"ל אשרי מי שחושדין אותו ואין בו, י"ל דבכה על כל הענין מה דאיכא צדוקים והוצרכו בשביל זה לחשוד אותו, [אכן בירושלמי משמע שהם היו בוכין על שהוצרכו לכך אבל הוא היה בוכה מפני שנחשד ע"ש]:

מי שנחשד האם יש בו מן האמת?

אין אדם נחשד בדבר אלא אם כן עשהו וכו'

< נח >

מועד קטן יח: ואמר רב משום רבי ראובן בן איצטרובילי ואמרי לה במתניתא תנא אמר רבי ראובן בן איצטרובילי אין אדם נחשד בדבר אלא אם כן עשאו, ואם לא עשה כולו עשה מקצתו, ואם לא עשה מקצתו הרהר בלבו לעשותו, ואם לא הרהר בלבו לעשותו ראה אחרים שעשו ושמה.

=באבות דר"ננוסחא בפרק לה נוסח קצת אחר: ר' ראובן בן ארבילוס אומר אין אדם נחשד בדבר אלא אם עשאו או שעשה כיוצא בו או חישב לעשותו, או ששמע מחבירו שנעשה והטה און לשמוע, ע"כ. ועיין אבות ב ד במלאכת שלמה שיש ספרים שגורסים דברי רבי ראובן בתוך המשנה שם וגירסתו כגריסת אבדר"ג הנ"ל.

מתיב רבי יעקב (מלכים ב יז) ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה' אלהיהם, התם להכעיס הוא דעבוד.

תא שמע (תהלים קו) ויקנאו למושה במחנה לאהרן קדוש ה', רב שמואל בר יצחק אמר מלמד שכל אחד קינא לאשתו ממושה, התם משום שנאה הוא דעבוד.

תא שמע אמר רבי יוסי יהא חלקי עם מי שחושדין אותו בדבר ואין בו, ואמר רב פפא לדידי חשדון ולא הוה בי, לא קשיא הא בקלא דפסיק, הא בקלא דלא פסיק.

וקלא דלא פסיק עד כמה, אמר אביי אמרה לי אם דומי דמתא יומא ופלגא. והני מילי דלא פסק ביני ביני, אבל פסק ביני ביני לית לן בה. וכי פסק ביני ביני לא אמרן אלא דלא פסק מחמת יראה, אבל פסק מחמת יראה לא. ולא אמרן אלא דלא הדר נבט, אבל הדר נבט לא. ולא אמרן אלא דלית ליה אויבים, אבל אית ליה אויבים אויבים הוא דאפקוה לקלא.

רש"י: נחשד בדבר, עבירה. להכעיס עבוד, וידעי דלא היה. בקלא דפסיק, לא היה ביה. קלא דלא פסיק, היה ביה. דומי, חשד, כמו לא ישא בת דומה (סוטה כז). אבל הדר נבט, דבתר דפסיק התחיל קלא, נבט נשמע, דמיון כמו במסכת תענית (ד). האי צורבא מרבנן דמי לפרצידיא דתותי קלא, כיון דנבט נבט, ופירוש זה וזה לשון צמת.

מאירי: לעולם יזהר אדם שלא יביא עצמו לידי חשד ולא יספיק לו היותו נקי מפעולות הרע מהשם לבד אלא שיהא נקי מה' ומישראל, דרך אזהרה אמרו אין אדם... אא"כ עשאו, ואם לא עשאו כולו עשאו מקצתו, ואם לא עשה מקצתו הרהר בלבו לעשותו, ואם לא הרהר בלבו לעשות ראה אחרים שעשאוה ושמת, כלומר שנהנה גופו והתענג טבעו לשמועת אותן העברות ומה יעשה בעשייתן.

ומכל מקום יצא מכלל זה כל שחושדין אותו מחמת קנאה או שנאה, שאם לא כן לא הנחת בן לאברהם אבינו, וכבר ידעת על אדון הנביאים שחשדוהו הסכלים מחמת קנאתם, וכל שחושדין אותו ונתברר שאין בו ופסק הקול, ראוי לו להתעורר על גוף החשד ולהתבונן שמצד עונש הגיע אליו כן, ועל זה הצד אמרו יהא חלקי עם מי שחושדין אותו ואין בו.

יהי חלקי עם מי שחושדים אותו ואין בו

שבת קיח: ואמר רבי יוסי יהא חלקי ממי שחושדין אותו ואין בו, אמר רב פפא לדידי חשדן ולא הוה בי.

ריטב"א: לדידי חשדן לי ולא הוה בי, פירוש והיתה רבותא גדולה דהא אמרינן במועד קטן (יח:): שאין אדם נחשד בדבר אלא אם כן עשה בו, אלא שזה היה בחידוש גדול, אי נמי דהתם כשנחשד [עדר] שהעולם מרננין אחריו אבל פעמים שחושדים אותו בלבם ואין בו והיא כפרה גדולה למי שסובל הדבר, ולפיכך אמר רבי יוסי שיהא חלקו עמהם.

מהרש"ל: חכמת שלמה: אמר רב פפא לדידי חשדן וכו', נ"ב נראה דאפשר מכוון על האי עובדא דבבא בתרא (י). דרב פפא הוה סליק לדרגא וכו' דאמר ליה רב חייא בר רב מדפתי לרב פפא שמא עני בא לידך ולא פרנסתו וכו', ודו"ק.

רש"ש: אמר רב פפא וכו', עמש"כ לקמן קמ: על איזה עובדא כיון בזה. ושם דף קמ: בד"ה ולא מילתא היא == ==

הגהות ר' שאולקאצנלבוגן: ...נראה שהוא בקידושין עב... והאידינא איערבו ביה כותאי, ולא היא איתתא הוא דבעא מינייהו ולא יהבו ליה... וברש"י שם...

דרשות חז"ל בפסוק לענין דיינים ומשפט

מלמד שדיין אחד כשר

סנהדרין ג. ...רב אחא בריה דרב איקא אמר מדאורייתא חד נמי כשר שנאמר בצדק תשפט עמיתך, אלא משום יושבי קרנות. אטו בתלתא מי לא הוו יושבי קרנות, אי אפשר דלית בהו חד דגמיר.

רש"י: מדאורייתא חד נמי כשר, בהודאה והלואה, דכתיב תשפוט לשון יחיד, ואין עירוב פרשיות כאן ומתניתין ודאי תרתי קתני כדאמרן, ומיהו שלשה בהודאות והלואות לאו מדאורייתא אלא מדרבנן. גזירה משום יושבי קרנות, תגרין, שאין בקיאים בטיב דינין ויזכה את החייב ויחייב את הזכאי. דגמיר, ששמע מחכמים ומדיינין הלכות דין מלוה.

צדק צדק תרדוף ליוהר מדין מרומה

< סב > **סנהדרין לב:** ...רב פפא אמר אידי ואידי בהודאה והלואה, כאן בדין מרומה
כאן בדין שאינו מרומה, כדריש לקיש, דריש לקיש רמי כתיב בצדק תשפט
עמיתך, וכתוב (דברים טז) צדק צדק תרדף, הא כיצד כאן בדין מרומה כאן בדין
שאינ מרומה.

רש"י: מרומה, שבית דין מכירין בתובע זה שהוא רמאי, או מבינים טענת רמאי בדבריו.
בצדק תשפט, ולא כתיב 'בצדק צדק' [תשפוט], להזהיר בית דין לדקדק בו כל כך
לדרוש ולחקור.

⊕ פרק ד: מסכת אבות ⊕

הוי דן את כל האדם לכף זכות

- < סג > **אבות:** א ו: יהושע בן פרחיה אומר עשה לך רב, וקנה לך חבר, והוי דן את כל האדם לכף זכות:
- < סד > **רש"י:** והוי דן את כל האדם לכף זכות, עד שתדע בבירור אם לטובה אם לרעה נתכוון, שאם תעשה כך דנין אותך למעלה לזכות כמו שפירש במסכת שבת בפרק מפנין.
- < סה > **רמב"ם:** והוי דן את כל האדם לכף זכות, עניינו שאם יהיה אדם שאינו ידוע לך, לא תדע האם צדיק הוא או רשע, ותראהו עושה מעשה או אומר דבר שאם יפורש באופן מה הריהו טוב ואם תפרשהו באופן אחר הרי הוא רע, פרשהו כטוב, ואל תחשוב בו רע. אבל אם היה איש ידוע שהוא צדיק ומפורסם במעשי הטוב, ונראה לו מעשה שכל תכונותיו [נ"א: צדדין] יורו על היותו מעשה רע, ואין להכריע בו שהוא מעשה טוב אלא בדוחק רב מאד ובאפשרות רחוקה, צריך לפרש אותו כטוב הואיל ויש צד אפשרות להיותו טוב, ואין מותר [נ"א: ואסור] לחושדו, ועל זה יאמרו כל החושד כשרים לוקה בגופו.
- וכן אם היה רשע ונתפרסמו מעשיו, ואחר כך ראינוהו עושה מעשה שראיותיו כולן [נ"א: שכל צדדין] מורות שהוא טוב ובו צד אפשרות רחוקה מאד לרע, צריך להשמר ממנו ולא להאמין בו טוב הואיל ויש בו אפשרות לרע, אמר (משלי כו כה) כי יחנן קולו אל תאמן בו כי שבע תועבות בליבו. ואם היה בלתי ידוע, והמעשה נוטה אל אחד משני הקצוות, צריך בדרך המעלה [נ"א: חובה בדרך החסידות] שידון לכף זכות, איזה משני הקצוות שתהיה.
- < סו > **ספר מוסר:** לרבי יוסף אבן עקנין: תלמיד הרמב"ם: והוי דן את כל האדם לכף זכות, פירוש אדם שלא היה ידוע אצלך ואין אתה יודע הצדיק הוא או רשע, הטוב הוא או רע, ותראהו עושה דברים אם תטה אותם בדעתך לטובה ינטו לדרך הטובה ויהיו לכף זכות, ואם תטה אותם בשיקול הדעת לדרך רעה ינטו לדרך רעה ולכף חובה, יש עליך מן הדין להטותם לכף זכות ולא לכף חובה.
- במה דברים אמורים אם נעלמים ממנו מעשיו ודרכיו, אבל באדם שנגלה לנו שהוא תם וישר ירא אלהים וסר מרע, אפילו ראינו שעשה מעשים נוטים לצד רעה בכל צד שנדון בו, אלא שיש לנו דרך רחוקה עד מאד שנדון אותו בו לכף זכות, חייבין אנו לדון אותו לכף זכות. אבל אם הוא רשע מפורסם ברשעו, וראינוהו עושה מעשים (רעים) [-צ"ל: טובים] אם תדון אותן הדרכים [לטובה] ינטו לדרך טובה וישרה, ויש דרך רחוקה למאד אם תדון אותו בה ינטו לדרך רעה, חייבין אנו להשמר ממנו ולדון אותו לכף חובה.
- זו היא סברת הרב רבינו משה בן מיימון ז"ל בזה המחלקת השנית, ואנו אומרים שמן הדין יש לנו לדון לכף זכות, ודייקינן נמי האי סברא באמרו 'כל האדם', לאתויי ואפילו היא זו המחלקת השנית, מיהו האי דאמרן 'חייבין אנו להשמר ממנו', קושטא קאמר דהכי קיימא לן (כלה רבתי <>) לעולם יהיה בעיניך כל אדם כלסטים והוי מכבדן כרבן גמליאל.

והרי אנו כותבין מעשיות דרך משל ממה שאירע לחסידים הראשונים ודנום חבריהם לכף זכות, מעשה (אדר"י פרק ח >?) בריבה אחת שנשבת והלכו אחריה שני חסידים לפדותה ונכנס אחד מהם לקובה אצלה, כשיצא אמר לחבירו חבירי במה חשדתני, אמר לו אמרתי שמא לידע בכמה דמים היא [מהורהנת] אמר לו העבודה כך היה, וכשם... וגרסינן בפרק מפנין הדין את האדם לכף זכות המקום דן אותו לכף זכות ומעשה באחד מגליל העליון שהיה שכיר שלש שנים... תנו רבנן מעשה בחסיד אחד שפדה ריבה ולמלון השכיבה אצל מרגלותיו... תנו רבנן פעם אחת הוצרך דבר לחכמים אצל מטרניתא אחת... ודיי שהזכרתי באלו המעשיות.

< טו > **רבינו יונה:** והוי דן את כל האדם לכף זכות, זה מדבר עם אדם שאין יודעין בו אם הוא צדיק ואם הוא רשע, [או] מכירין אותו והוא איש בינוני פעמים עושה רע ופעמים עושה טוב³², ואם יעשה דבר שיש לדונו לכף חובה ויש לדונו לזכות בשיקול או אפי' (לידי) לפי הנראה נוטה לכף חובה יותר אם משום צד ענין יכול לדונו לזכות יש לו לומר לטובה נתכוון.

אבל אין הדברים בצדיק גמור ולא ברשע גמור, כי הצדיק אפילו במעשה שכולו רע ונוטה לכף חובה מכל עבר ידינהו לטובה לאמר כי שגגה היתה שיצאה מלפני השליט והנה ניחם והביט ובקש מחילה, וכמו שאמרו חז"ל (ברכות יט) אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום שמא עשה תשובה שמא ס"ד אלא אימא ודאי עשה תשובה, פ"י שמא ס"ד כיון שהוא ת"ח ועד עתה לא אירע דבר קלקלה בידו על כל פנים מיד עשה תשובה. הנה לך כי אין לדון לכף חובה הצדיק גמור לעולם, וממנו לא הוצרך לו והוי דן את כל האדם לכף זכות.

גם מן הרשע הגמור לא אמר, אפי' מעשהו כולו טוב ואין נראה לחוש עליו משום צד עון יש לאדם לדונו לכף חובה ולומר לפנים עשה ואין תוכו כבדו וכמו שנאמר (משלי כו כה) כי יחנן קולו אל תאמן בו כי שבע תועבות בלבו, וכ"כ הרמב"ם ז"ל, ועל ענין זה אמר שלמה בחכמתו (משלי כא יא) משכיל צדיק לבית רשע מסלף רשעים לרע. ר"ל בני אדם חושבים כי הצדיקים מפני שאינם יודעין לעשות רע אינם מכירים דרכי רשע כי לא יבינו העושים אותו, ואין הדבר כן כי הצדיק משכיל לבית רשע ויודע ומכיר ומשגיח רוע מעלליו יותר משאר בני אדם שיודעין ולא יתנו אותו על לבם, מסלף רשעים לרע הצדיק כשרואה מעשה רשעים הנראים בדרך טוב מסלף אותו ומטהו לדונו לאמר פעל און כי לא נתכון למצוה אך לשום עצמו בחזקת הטובים:

< טז > **מאירי:** ואמר והרי דן את כל אדם לכף זכות, כלומר כשתראה איזה פעולה יוצאה מאיזה אדם ותהיה הפעולה בעלת שני אפשריים אחד טוב ואחד רע, ויהיה ענין בעליה בלתי נודע אצלך, ראוי שתכריע הפעולה לכף זכות ואל תדינה לכף חובה. ואין צריך לומר כשנודע פועלה כאדם כשר, שאל יחשדוהו בדבר חטא במחשבתו, כאומרם ז"ל (שבת צז). החושד בכשרים לוקה בגופו, ואפילו היתה הפעולה נוטה לצד רע ראוי לסמוך לזכות ולחזור אחר [הכרע] הטוב בכל מה דאפשר.

וכבר הביאו הרבה מעשים במסכת שבת (קכז:): אירע לחסידים והיו שואלים לתלמידיהם במה דנתוני, והיו משיבין להם איזה טענה של זכות, ואף הם היו משיבים 'העבודה כך

32. רבינו יונה: יש מקשים סתירה בין כאן לדבריו בשעת תשובה, (עיין הר"ר פוס בקובץ ?) אלא שכאן הוא סוג בינוני אחר, חצי חצי, ושם הוא בינוני טוב, ולכן כאן חצי חצי הוא כמו אינו מכירו ורק חסידות לדונו לזכות, ועיין חפץ חיים במ"ח בפתיחה שרוצה לחלק בין הרמב"ם ורבינו יונה בסברא אחרת וכאילו חולקים בזה דלר"י...

היה, ואתם שדנתוני לזכות', כלומר אפילו שהמעשה היה דומה בעין כל רואהו רע, 'המקום ידין אתכם לזכות'.

אבל כשיהיה פועלה נודע ומפורסם לרשע, ראוי גם כן לדון פעולותיו לכף חובה בלי ספק, כי לא יוצדק מעשה [מעושהו], ולא יתפאר הגרזן על החוצב בו, והנה שלמה אמר (???) כי יחנן קולו אל תאמן בו כו', וחכמי המוסר אמרו הזהר מחלקת לשון הנבלים כנזהר מן הקשת אשר כל עוד שיוסיף להיכנע יוסיף להכות, ע"כ.

רבינו בחיי: והוי דן את כל אדם לכף זכות, דבר הניכר לעינים שהוא ענין רע או דבר עבירה אי אפשר בזה לדונו לזכות, אלא כל זמן שרואה אדם בחבירו עושה דבר ויוכל הוא לדון אותו דבר לשני צדדים, לצד חוב ולצד זכות, יש לו להניח צד חיוב ולדונו לצד זכות, וזה בכל אדם, ולכך אמר את כל אדם,

ואין צריך לומר לגדולי ישראל ולצדיקים שבהם שיש לו לאדם לדון לזכות אע"פ שיש שם צדדים נוספים יותר לחובה, כאותה שאמרו במס' שבת (קכו) פרק מפנין בענין ר' יהושע שסיפר עם מטרונה ונתייחד עמה כשבא לעלייה ונעל הדלת ודבר עמה ויצא וטבל ודנהו תלמידיו לכף זכות ושאל להם בשעה שבאתי לדבר עמה ונעלתי הדלת בפני במה חשדתני אמרו לו שמא דבר מלכות סתר יש בינו לבינה, וכשיצאתי וטבלתי במה חשדתני אמרו לו שמא ניתזה צינורה מפיה ונפלה עליך והוצרכת לטבילה, אמר להם העבודה כך היה ואתם כשם שדנתוני לזכות כך המקום ידין אתכם לזכות.

רבינו יצחק: ב"ר שלמה: אבות א ו: והוי דן את כל האדם לכף זכות, כלומר אם חפצך לקנות חברים ואוהבים הוי דן אותם לכף זכות בכל אשר תראה מעניניהם

ומעשיהם, ומתוך כך יהיו כולם חבירך, כי רוב הענינים ורוב הדברים אע"פ שנראים בעיון ראשון מגונים ומכוערים, מכל מקום כשרוצה האדם לחקור עליהם מצד החסידות והיושר ולדונם לטובה, ימצא להם דרך, ולכן הזהיר חכם זה שיטה האדם לדון כל האדם לזכות, ואמרו חכמים אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה ביום אל תהרהר אחריו כלילה שודאי עשה תשובה שנאמר (הושע ??) וכשלת היום וכשל גם נביא עמך לילה.

וכתב ה"ר ישראל ז"ל: אמנם צריך האדם להזהר מבני אדם כמו שמצינו לר' יהושע (כלה רבתי <>) על מעשה שארעו שזימן אורח והאכילו והשקוהו והיה נראה במעשיו חסיד, אחר שאכל ושתה העלהו לעלייה לישן ונטל ר' יהושע הסולם, מה עשה האורח לקח כל אשר מצא על דעת לגנבו, בא לרדת כסבור שהסולם במקומו, נפל לארץ ונשברה רגלו והגנבה על כתפו, קם ר' יהושע ומצאו יצא ואמר לעולם יהיו בני אדם בעיניך כלסטים והוי מכבדן כרבן גמליאל, ואע"פ שנראה קצת היפך זה ממה שאמרו החושד בכשרים לוקה בגופו, והוא אחד מכ"ד דברים המעכבין את התשובה, נוכל לפרש שבפועל אין לו לחשדם אך צריך לכבדם, ולכן א"ר יהושע והוי מכבדן כרבן גמליאל, שזהו הפועל, אך במחשבה יהו בעיניו כלסטים, ולא בפה. ואמרו רז"ל החושד בכשרים צריך לפייסו עד שימחול לו, וכן מצינו בעלי שאמר לחנה ואלקי ישראל יתן את שאלתך וגו'.

ונכלל בפירוש והוי דן את כל האדם לכף זכות, שאם לומד אדם באחד מספרי המחברים ויראה לו בו שום טעות או שיבוש בדין או באמונה, שלא ידון המחבר לכף חובה אלא לזכות, ומה שיבין יקבל ומה שלא יבין יתלה הטעות בו, ולא יהיה כזבוב שעומד על מקום השחין ומניח הבריא, ע"כ.

ואמרו רז"ל הדן את חבירו לכף זכות דנין אותו לזכות, וכבר הביאו רז"ל מעשיות במסכת שבת מורים על זה.

והרמב"ם ז"ל פירש שאין דין זה שוה בכל אדם, רק באדם שאין יודעין מעשיו ודרכו ומנהגו אם טוב אם רע, וזה צריך לדונו לזכות, אמנם לאדם רשע עריץ ומפורסם כי כל ימיו מחשב להרע, אין לדונו לזכות, אף כי כל דבריו מורים לזכות, וכן לאדם חסיד ישר

ונאמן אין לדונו לחובה, אף כי כל דבריו נוטים לחובה, וכן כתב רמ"ה ז"ל. והחכם ר' יוסף ן' עכנין ז"ל תפש עליו וכתב כי דין זה שוה בכל אדם בין צדיק בין רשע. ומצוה לפרסם את החנפים ולספר בגנותן כדי שיתרחקו מהם בני אדם ולזה כיון שלמה ז"ל באמרו משכיל צדיק לבית רשע מסלף רשעים לרע, ע"כ.

ר"י נחמ"אש: והוי דן את כל האדם לכף זכות, וכתב הרמב"ם ז"ל שמדבר במי שאי אתה מכירו אם צדיק אם רשע, שאם ראית אותו עושה שום דבר שכל צדדיו לחובה ואין בו צד לזכות אלא בדרך רחוק, יש לך לדון על דרך ההוא לזכות, ואם אתה מכירו שהוא רשע וראית אותו עושה שום דבר שכל צדדיו לזכות ואין בו צד חובה אלא בדרך רחוק, יש לך לדון על דרך ההוא לחובה וכמו שנאמר כי יחנן קולו אל תאמן בו, זה סגנון פירוש הרמב"ם, וכן פירש רמ"ה ז"ל.

גם נוכל להוסיף, הצדיק אפילו אי אתה יכול למצוא במעשה שעשה שום צד לזכות, צריך אתה לדונו לזכות אולי משגה הוא או במהרה ישוב בתשובה, וברשע אפילו אי אתה יכול למצוא לו במעשה שעשה שום חובה, צריך אתה לדונו לחובה שאין תוכו כבדו ולפנים הוא עושה. ויש מפרשים שהמאמר הזה של והוי דן את כל האדם לכף זכות מאמר כללי הוא. [ו-יכל אדם' כולל אפילו רשע לדונו לזכות, עיין ר"י עקנין לעיל].

ראשי אבות: לרבינו יצחק אלאחדב: (בומן הריב"ש): והוי דן את כל האדם לכף זכות, < עב > הדין הזה הוא במחשבה, כי כשיראה אדם שום מעשה לא ידע כוונת העושה וירצה לחשוב הכוונה אשר אפשר שיכוון אותה העושה, ויש במעשה ההוא אפשרות לחשוב בו לזכות וחובה, ראוי שנחשוב בו זכות.

ודע כי החיפוש אחר [מומי] בני אדם הוא תכונה רעה בלב, ומי שהוא זך התכונות ובר לבב לא יחפש אחר מומי בני אדם.

ואחת מן הסיבות הנותנת להכריע כף הזכות היא כי בני אדם רבים ומיעוטם יכוונו לעשות המעשים המגונים, וכל שכן במקום רואים, הן מיראתם מהמזיקים כי יתעוררו עליהם להסיר נזקם, הן מיראת מלך ושרים, ואותם המועטים שיכוונו לעשות הרע אין זה להם בכל העתים אבל רוב עתותיהם ימנעו ויתעסקו בכל צרכי גופם ובתיהם, ויראה מזה כי המעשה הטוב מצוי כפלי כפלים יותר ולא המעשה הרע, ולכן כאשר יראה אדם מעשה, יותר ראוי לחשוב ויותר קרוב להיות מן הרוב ולא מן המיעוט.

וגם כן כי רוב המעשים בעצמם ימצא להם צדדים רבים מן הזכות יותר ולא חובה, כי אם על דרך משל ראה אדם לאדם מדבר עם אשה, הנה יתעורר לחשוב שהדיבור הוא בזנות, ואפשר שהדיבור ההוא בענין מעניני העולם שהם רבים מאד, או האשה אמו או בתו וכיוצא בזה. אם כן אי זה מחשבה זכה תזכה לחשוב מחשבה של חובה קודם כמה וכמה פעמים של זכות.

אפילו יהיה האיש ההוא יודע לעשות רע, כי הנה חכמים ז"ל אמרו (ברכות יט) אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה אל תהרהר אחריו ביום שמא עשה תשובה, ואמרינן שמא סלקא דעתך אלא ודאי עשה תשובה, ויש להבין מזה דבתלמיד חכם ודאי ובשאר אנשים שמא, ולכן אפילו נודע בגנאי, שמא עשה תשובה ובשעת זה המעשה צדיק הוא ואולי לטובה נתכווין. ולכן אמר החכם דרך כלל 'והוי דן את כל האדם לכף זכות'.

ואחר שהדין הוא במחשבה והדבר ספק, אין ראוי לחשוך שום אדם בספק בדבר רע, כי ישיג מזה העונש, ואם ידין אדם לזכות יקבל שכר על טוהר לבבו. וענין הכף הוא משל כאילו הזכות והחובה בשתי כפות מאזנים וכף הזכות מכרעת, והמאזנים הם מאזני השכל המבחיין בין טוב לרע, והן הן מאזני האמת והצדק.

ולפי דעתי מה שאמרו חז"ל (שבת צז) החושד בכשרים לוקה בגופו, אין הרצון אנשים כשרים בסתם, אלא כשרים באותו חשד ואפילו הן אינן כשרים בדבר אחר.

מגן אבות: לרשב"ץ: והוי דן את כל האדם לכף זכות, כבר אמרו בפרק מפנין (שבת קכז), < ענ > שזה הוא מן הדברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב, וסמכו זה ³³ אל הפסוק שאמר בצדק תשפוט את עמיתך בפרק שבועות העדות (שבועות ל), ויש לסמוך זה אל ואהבת לרעך כמוך.

וכל הדין את חבירו לכף זכות, דנין אותו למעלה לזכות, כמו שהביאו שם (שבת קכז:), מעשה בחסיד אחד שפדה ריבה אחת והשכיבה במרגלותיו. שהיה חושד שמא יש בתלמידיו מי שאינו הגון, ולמחר ירד וטבל מפני שראה קרי לטורח הדרך, ותלמידיו דנוהו לזכות. וכן כשנכנס רבי יהושע בן חנניה אצל מטרוניתא, וחליץ תפליו שלא ליכנס בהם במקום טומאה, ונעל הדלת בפניו כדי שלא יתגלה הסוד שהיה רוצה לדבר עמה, ויצא וטבל מפני שניתזה צנורא מפיה עליו, ודנוהו תלמידיו לזכות. וכן מעשים אחרים שהיו קרובים לדון לחובה, ובדרך רחוקה דנו אותם לזכות. והזהיר בזה החכם, כי בזה תתקיים החברה בין החברים.

ורבינו משה ז"ל [-הרמב"ם] עשה בזה שלשה חלוקות, שאם האדם הוא מפורסם בצדק ויצא מתחת ידו דבר, אפילו יהיו רוב הצדדים נוטים לחובה, כיון שיש צד אפילו רחוק לדונו לזכות, חייב האדם לדונו לזכות, ועל זה נאמר בשבת (צז) פרק הזורק החושד בכשרים לוקה בגופו. ויותר חזק מזה אמרו פרק מי שמתו (ברכות יט) אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום שמא עשה תשובה. והקשו, שמא סלקא דעתך, אלא אימא ודאי עשה תשובה. ואם האדם הוא מפורסם ברשע ועשה מעשים, אפילו יהיו רובי הצדדים נוטים לזכות, כיון שיש צד אחד שיש לדונו לחובה, מותר לדונו לחובה, ועל זה נאמר (משלי כו כה), כי יחנן קולו אל תאמין בו כי שבע תועבות בלבו. ואם האדם הוא בלתי ידוע, והמעשה הוא שקול, ממדת החסידות הוא לדונו לזכות במצות זה החכם.

ר"ע מברטנורא: והוי דן את כל האדם לכף זכות, כשהדבר בכף מאזנים ואין לו הכרע < עד > לכאן ולכאן, כגון אדם שאין אנו יודעים ממעשיו אם צדיק אם רשע ועשה מעשה שאפשר לדונו לזכות ואפשר לדונו לחובה, מדת חסידות היא לדונו לכף זכות, אבל אדם שהוחזק ברשע, מותר לדונו לחובה, שלא אמרו אלא החושד בכשרים לוקה בגופו (שבת צז), מכלל שהחושד ברשעים אינו לוקה:

מהר"ל: דרך החיים: אבות שם: ...ואלו ג' דברים הם בג' חלקים של בני אדם, חלק < עה > האחד באותם שנחשבים בעלי מעלה בערך שלו כמו הרב, והחלק הב' באותם אשר הם דומים לו בני אדם שהם בני גילו כמו חבירו, החלק הג' בשאר בני אדם אף באותם שהם למטה ממנו במדרגה, וזה שאמר והוי דן כל אדם לכף זכות, אפילו הוא פחות ממך אל יהא דן אותו לכף חובה.

כלל הדבר בזה שלמד מוסר האדם הנהגתו עם הבריות, כי אי אפשר שיהיה האדם בלבד רק יש חיבור אל הבריות לכל אשר ראוי לו, הן לרב הן לחבר הן לשאר בני אדם. ומידה זאת נמצא באדם מפני שהוא מקרב את הבריות ואוהב אותם, ובשביל כך עושה לו רב אף שאינו כדאי, ודן כל אדם לכף זכות. והוא דומה אל מ"ש לפני זה יוסי בן יועזר שיהיה אוהב את חכמים, והם חכמים הגדולים, והוא הזהיר עוד יותר שלא יאמר מה לי לפלוני אינו כדאי לי להיות רב, ואינו כדאי להיות פלוני חבירי, ופלוני עשה חטא והוא רשע, ודבר זה לא יעשה רק יקרב ולא ירחק. ומידה זאת ג"כ ענף מה מאהבת הש"י, והוא מדרגה

33. מגן אבות: והיינו דאינו דאורייתא רק אסמכתא לפסוק בצדק וגו', או ואהבת לרעך.

למטה מאהבת חכמים, מי שהוא אוהב הש"י אוהב את הבריות שהם ברואיו ית', כי מי שהוא אוהב את ה' הוא אוהב את כל אשר שייכים לו ומצורפים אליו:

< עו > **פרקי משה:** לרב משה אלמושנינו (מרבני סלוניקי, נולד: רע"ח) ... והנה בגבול השלישי הזה [האנשים שלמטה ממדרגתו שאמר התנא לדונם לכף זכות] ראוי להתעורר על הבנתו קצת, יען נראה היותו סותר האמת והצדק אשר נאמר על פי שלמה הע"ה (משלי יז טו) מצדיק רשע ומרשיע צדיק תועבת ה' גם שניהם.

אמנם הרמב"ם ז"ל ביאר המאמר הזה ואמר שזה יובן על הרוב כשיהיה האדם בלתי ידוע או בשיהיה המעשה בלתי מכריע לאחד משתי הקצוות, שאז צריך בדרך חסידות שידין האדם את חבירו לכף זכות.

והנה לדעתי עם שהוא ז"ל לא ביאר הענין נראה באמת כי מה שאמר הרב ז"ל הוא מוכרח מלשון התנא עצמו זולת הכרח הענין, כי באומרו 'לכף' זכות, רמז שכשיהיה בכף מאזנים שוה שאין הכרע לשום צד מהשני צדדים, אז ראוי שתדין אותו לכף זכות ולא לכף חובה, כי אם יהיה כף חובה מכרעת לא תפול ההזרה אז שידין אותו לכף זכות אם המציאות בפועל סותר אותו וזה מבואר.

< עו > **ר' יוסף יעב"ץ:** והוי דן וכו', יש מי שכתב: נתן הנהגה איך יתנהג עם החשוב ממנו, והשוה לו, והגרוע ממנו, ואף על פי שבכלל דבריו כל אדם. אבל יש לפרש עוד כי רצה לכלול החבר, ונתן סדר איך יהיו חברים תמיד, כי המתפלפלים בהלכה וכל אחד סותר טענות חבירו, אפשר להם לבוא לידי קטטה, ולזה הזהיר שתדין אותו לכף זכות, כי אין כוונתו לבזות דעתך אלא מה שנראה לפי סברתו, ולכן תעיין סתירותיו בסבר פנים יפות.

ומה שאמרו ז"ל (כלה רבתי <?>) לעולם יהיו בני אדם בעיניך כלסטים, ונראה קצת סותר דברי התנא, אינו כן, כי דברי זה התנא אחר מעשה, ומאמרם ז"ל קודם מעשה, שיהיו בעיניך כלסטים כדי שלא תבוא לחשדם, אבל אם נגבב דבר מביתך תתלה באבדה או בהעלמה. [=מוזכר לעיל בספר חרדים עיי"ש]

וזה המאמר יובן בכל אדם סתם, אבל הרשעים יש לדונם לכף חובה כמ"ש (משלי כא) משכיל צדיק לבית רשע מסלף רשעים לרע.

וכשתדקדק בדברי זה התנא תמצא שדיבר עם מי שכבר עלו בידו הג' עמודים אשר העולם עומד עליהם [תורה, עבודה וגמ"ח] ... 'והוי דן', להתמיד בגמ"ח, שאם ידון לכף חובה למי שהטיב לו, לא יחזור להטיב לו, ועוד המידה עצמה גמילות חסדים אין למעלה הימנה...

< עח > **שפת אמת:** את כל האדם, הוה ליה לומר 'כל אדם', ונראה דהפירוש דוודאי הגם שבדבר פרטי אינו עושה טוב מכל מקום את כל האדם בכלל יש בו דברים ומידות אחרות של זכות המכריע זה הדבר, ופירוש 'כל האדם' – לפי המצב הכללי.

משנת רב: לג"ר ברוך פרנקל תאומים: רע"ב ד"ה והוי דן את כל האדם, מכלל שהחושד, נ"ב: יעויין בקרבן אהרן פרשת קדושים פרק ד' אות ד' שכתב הטעם לדון לכף זכות למדו מבצדק תשפוט את עמיתך כדאיתא שם בספרא ובשבועות דף ל, ועמיתך היינו דומה לך, אבל לא רשע שמצוה לדון לרע כדכתיב מסלף רשע לרע.

ועויין ברמב"ם פרק כ"ג מסנהדרין דין י' שהדיינים ידונו כל אחד מבעלי הדין לכף זכות כשנפטרים מהבית דין, ופרק ה' מדעות חושב בין המעלות של תלמיד חכם שדן את כל אדם לכף זכות, וברש"י שבועות דף ל' איתא דלמאי דיליף מבצדק וגו' לדון לכף זכות לא מיירי הפסוק בדין בעלי דינים.

אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו

- אבות: ב ד:** הלל אומר אל תפרוש עצמך מן הצבור, ואל תאמן בעצמך עד יום מותך ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע, ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה.
- רש"י:** עד שתגיע למקומו, לאותו דבר ותנצל.
- ר"ע מברטנורא:** ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, אם ראית חברך שבא לידי נסיון ונכשל אל תדינהו לחובה עד שתגיע לידי נסיון כמותו ותנצל.
- מאירי:** ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, כלומר שאם ראית שבא דבר עבירה לידי לסיבת ההגנה שהביאתו לכך ופרצה שקראתו, אל תדין אותו לכף חובה כלומר להחזיקו ברשע גמור, שלפעמים אין אפוטרופוס לעבירה, ושמה אף אתה אילו בא לידך כך לא היית שולט בעצמך, ואין הכל יכולים לעמוד בנסיון וכמ"ש בפרק חלק (קב:) אי הות בההיא דרא הות נקיטת שיפולה דגלימך ורהיטת בתראי, וא"כ לא תדין את חברך עד שתגיע למקומו דהיינו לאותו נסיון בעצמו ונצלת הימנו, וכ"ש אם אירע לו זה מצד האונס, אפילו שיהיה הענין מהדברים שהיה ראוי ליהרג ואל יעבור.
- וקצת רבותי פירשו לי ואל תדין את חברך כו', שאם ראית אדם נכרי בעירך ואתה רואהו מסולסל ומתהדר ומתראה במידות חשובות, אל תעמד הדין בעצמך לדונו אצלך כמוחזק באותם הדברים, עד שתגיע למקומו שהוא דר בו, ותראה הנהגותיו במקומו אם מסכימות לכך, ואז תוכל לדונו כן, וכמה פחותים והדיוטות מראים טלפיהם במקום אחר ומתחסדים ומתראים כמו שאינו:
- רבינו יונה:** ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, גם זה הוא מן הענין שאין לאדם להאמין בעצמו ולא לסמוך בדעתו יותר מדאי, וכאשר יראה חברו במעלה גדולה ולא יתנהג ביושרו, אל יאמר אם הייתי ממלא מקומו לא הייתי עושה דבר רע מכל אשר הוא עושה לרוע, לפי שאינך יודע וכמוך כמוהו בתואר בני אדם, ואולי המעלה היא מטה גם אותך, אז כשתגיע למקומו ולמעלתו ותעביר על מדותיך, יהיה לך רשות להרהר אחר מדותיו:
- רבינו בחיי:** ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, אם ראית חברך שחטא, לא תאמר ראוי הוא לעונש פלוני על חטא פלוני, כי אולי באה לך הכנה כמוהו בעבירה היית נכשל בה כמו שנכשל הוא, ולכך אל תדינהו עד שתבוא לידך ותנצל ממנה, אז תוכל לתפוס עליו ולא קודם לכך, וכן מציינו בירבעם שדרשו חז"ל (ויק"ר יב, ועיין רש"י הושע יג)...==עיי"ש גירסא קצת שונה וי"ל אם להעתיקו ?? ועיין מגן אבות בסמוך...
- רבינו יצחק:** ב"ר שלמה: ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, גם זה מהענין שאין לאדם להאמין בעצמו לסמוך בדעתו יותר מדאי, וכאשר יראה חברו במעלה גדולה ואינו מתנהג ביושר, אל יאמר אילו הייתי במעלה זו הייתי מתנהג בהנהגה טובה יותר מזה, כי אפשר אם היית מגיע למקומו היה נוטה לבך לעשות יותר רעות ממנו, ואף אם עבר עבירה אל תדיננו לומר דינו לישרף ולתלות על שנכשל בעבירה הזאת, עד שתגיע לידך כאותה עבירה ותשמט ותנצל ממנו.
- וכן אמרו ז"ל כשבנה שלמה בית המקדש היה משים תחת הראשותיו מפתחי הבית והטעתו בת פרעה ושמה לו דמות רקיע על מטתו והיתה אומרת לו עדיין לא האיר היום, עד

שעברו ד' שעות ועבר זמן תמיד של שחר, ובא ירבעם בן נבט להוכיחו, יצאה בת קול ואמרו לו אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, כמה תמידין ומוספין אתה עתיד לבטל במזיד, ואתה מוכיח שלמה שביטל אחד בשוגג, ועליו אמר הנביא (הושע יג א) כדבר אפרים רתת נשא הוא בישראל ויאשם בבעל וימות.

< פו > **מגן אבות:** לרשב"ץ: ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, זהו גם כן מהענין הראשון, שאם ראית חבירך נכשל בדבר כשכא לידי נסיון או כשעלה לגדולה, אל תדין אותו לכף חובה ולומר, ראוי הוא לישרף, ראוי הוא ליצלב, ראו מה שעשה, זהו לשון אל תדין, אל תעשה כן עד שתראה אם בסוף ימך תבוא לידי נסיון כמוהו או תעלה לאותה גדולה ולא תכשל כמו שנכשל הוא.

ואמרו במדרש (ויקרא רבה יב ה) אל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו, שכן מצינו בירבעם בשעה שבנה שלמה בית המקדש והשלימו, הניח מפתחותיו תחת מראשותיו כדי להשכים למחרתו ולהקדים ולהקריב תמיד של שחר עם עמוד השחר, מה עשתה בת פרעה הכניסה לו על מטתו כמין [רקיע] של נחשת ומזלות וכוכבים מצויירין בו על גבי מטתו כדי להטעותו... ועברו עליו ארבעה שעות ביום שלא עמד ולא קרב תמיד של שחר... מה עשה ירבעם, קבץ שבט אפרים שהוא משבטו והשכים לפתחו של שלמה להרשיעו על זאת, יצתה בת קול ואמרה לו, רשע אתה עתיד לבטל כמה תמידין ומוספין במזיד, ואתה מחייבו על השוגג...

< פז > **ראשי אבות:** לרבינו יצחק אלאחדב: (בזמן הריב"ש): ואל תדין את חברך, כשתראהו עושה דבר בלתי הגון בעיניך, אל תדין בו בין טוב לרע, עד שתגיע למקומו, שתהיה כמוהו בחכמה ותוכל להקיף בדעתך בכל מה שמקפת דעתו, כי אז יתכן לדון במעשהו על נכון, וכן אם ראית חברך נתנסה ולא עמד בנסיונו, או בעט בייסורין, אל תדינהו לרשע עד שתגיע לאותה מידה ותסכול מה שלא סבל הוא, כי מי ומי הוא העומד בנסיון ואחז"ל בראשית רבה לב ג) אין היוצר בודק קנקנים רעועים.

< פח > **ר"י יעב"ץ:** ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, ...ונראה לי עוד שזה כלל גדול להתמדת השלום והאהבה בין האנשים, וזה כי רוב הקטטות הנופלות בין בני אדם הם בסיבת שפוט האדם משפט אחד לעצמו ומשפט אחר לזולתו, ולכן הזהיר אל תדין חבירך עד שתגיע למקומו ויהיה דעתך ונפשך תחת נפשו. המשל, [אם] חרפך בן אדם על איזה דבר שעשית לו, אל תשיבהו עד שתדון אתה בעצמך אם היה הוא עושה לך מה שעשית לו, אם לא היית מחרפו יותר ממה שחרפך, וכן המשל בכל משא ומתן שיהיה לך אצל חבירך, אם אתה נושה בו, חשוב בדעתך אם היה להיפך מה היית רוצה שיעשה עמך, ותשווה לו גם אתה. סוף דבר זה כלל גדול להרכות שלום בעולם.

וכן אמרו חז"ל במדרש (ויק"ר יב ה בשינוי) בשעה שבנה שלמה בית המקדש היה שם תחת ראשו מפתחי הבית, פעם אחת הטעתו בת פרעה ותשם דמות רקיע על מטתו והיתה אומרת לו עדיין לא האיר היום עד שעברו ד' שעות ועבר זמן תמיד של שחר, בא ירבעם בן נבט להוכיחו יצתה בת קול ואמרה אל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו, כמה תמידין ומוספין אתה עתיד לבטל במזיד ואתה מוכיח את שלמה על שבטל אחד =לבדוק כאן הלשון= בשוגג, ועל אמר הנביא (הושע יג) כדבר אפרים רתת נשא הוא בישראל ויאשם בבעל וימת, כשהיה מדבר אפרים היה רתת לשומע, וכשהיה נשיא אשם בבעל וימת במעלו.

או יכוין לייסר האנשים הטועים בזה בלתי קבל תוכחת, וחי' שבא התנא לבטל מצות תוכחה שהרי כתיב הוכח תוכיח, אלא לומר שלא יתגאה האדם לראות לחבירו עושה שלא כהוגן, כי אולי אם היה במקומו היה רע ממנו, אלא הדרך הנכון שיחשור עצמו כי יאמר

הלא מחומר קורצתי גם אני ואולי אם הייתי במקומו הייתי עושה כמוהו, ויוסיף ביראת ה' ולא יאמין בעצמו, ומפי הר"י אבן שושן ז"ל למדתי.

שפת אמת: ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, כלומר ולמקום חברך אי אפשר להגיע < פט > לעולם כי לא כל דעות בני אדם שוות, ולכן אל תדין לחברך כלל.

...וכשנפטרין ממך יהיו בעיניך כזכאין

אבות: א ה: יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח קבלו מהם יהודה בן טבאי < צ > אומר אל תעש עצמך כעורכי הדיינין וכשיהיו בעלי דינים עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כזכאין כשקבלו עליהם את הדין:

רש"י: כשקבלו עליהם את הדין, גרסינן, דהואיל וקבלו עליהם את הדין ונתחייב שבועה מי שנתחייב ונשבע והלך לו, לא תחשדנו בלבבך לומר דבשקר נשבע.

עיי' מגן אבות לקמן

רבינו יונה: וכשנפטרין מלפניך יהיו בעיניך כצדיקים כשקבלו עליהם את הדין, זו היא מידת < צא > חסידות, אחר שאתה יודע שהאחד טען שקר, לא יהיה בעיניך (לעולם) בתזקת שקרן ובעל דין קשה, ואין ראוי לחשדו שקבל עליו את הדין ויצא מבית דין חייב, ויש לחשב שחזר בתשובה ואין בדעתו לעשות כן כל ימיו.

מאירי: וכשיהיו בעלי הדין עומדים כו' יהיו בעיניך כרשעים, כלומר שלא תאמר בלבך < צב > פלוני חסיד הוא ואינו משקר, שכל שאתה משקיע מחשבתך בכך אין אתה רואה לו חובה, ולפיכך השקיע במחשבתך שאפשר כטענתו של תובע וחבירו מכחש לו שלא כדין, וכן דאפשר כטענתו של נתבע וחבירו תובעו שלא כדין, ונמצאו שניהם בעיניך כרשעים, עד שמתוך כך תדקדק בהם ותחקור בדבריהם כראוי.

ואמר אחר כך וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כזכאים שקבלו עליהם כו', כלומר שהם קבלו הדין ועשו כמו שגזרת להם מן הדין, ואחר שכן הוא יש לך לדון שכל אחד ואחד כשהיה בא לדון היה סבור בלבו שטענתו היא צודקת ולא במרד ובמעל, וכשראה ההפך מרבה הדיין חוזר (הדיין) ונשמע לו ואז הדיין המזקק לשבועה ונשבע ונפטר דמ"מ אחד מהם שקר על כל פנים, מכל מקום החזיקם כצדיקים אחר שהם מקבלים את הדין.

ויש גורסים כמו כו', כלומר שקבלו מאליהן מתחילה. =להסביר

רבינו יצחק: ב"ר שלמה: וכשיהיו בעלי הדין עומדין לפניך וכו', כלומר אע"פ שהזהרתך < צג > שלא תסדר טענות לאחד מבעלי הדיינין, אם ביררוך לדיין אל תאמר הנה בפה לא אסדר להם טענות, אבל אוכל להביט על האחד בעין החסידות במחשבתי ואני אדונם כדין, אל תעשה כן כי אי אפשר לך להמלט מלהטות הדין אם לא יהו בעיניך שניהם כרשעים, ואז תוכל לדקדק טענותיהם ותוציא הדין לאמיתו.

וכשנפטרין מלפניך יהיו בעיניך כצדיקים, כלומר אע"פ שבשעה שעומדין לפניך לדין [לא] תזכה לחייב ולא תחייב לזכאי ונמצאת חוטא, אבל כשנפטרין מלפניך ונגמר הדין אין לך לתופשם כי אם לצדיקים ואין לך לחשוב ולומר פלוני הוא רשע שהיה כופר לחבירו והיה דעתו לגזול, כי שמא לא היה דעתו לעשות רע, ואולי שכת, ואם חייבת את אחד מהם

שבועה, אל תחשדהו שנשבע לשקר, או אם חייבת אותו ממון אל תחשדהו שנתכוון לגזול חבירו.

שקבלו עליהם את הדין, שקבל עליו את הדין ויש לך לחשוב שעשה תשובה, וזו היא מידת חסידות ודרך האמת, ובעל מדות אלו נושא חן וחסד בעיני הבריות ושכרו גדול, ועליו אמר שלמה (משלי ג ג) חסד ואמת אל יעזבוך קשרם על גרגרותיך כתבם על לוח לבך, וכתוב בתריה ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם.

< צד > **ראשי אבות:** לרבינו יצחק אלאחדב: (בזמן הריב"ש): וכשיהיו בעלי הדין עומדין לפניך יהיו בעיניך כרשעים, ר"ל אע"פ שהם צדיקים בשאר עניניהם, בזה יהיו בעיניך כרשעים, שלא יעלה בדעתך להסביר להם פנים בדין, ושניהם יהיו בעיניך כטועני שקר, לא שהשואל טוען אמת ותתחייב לנטות אליו, ולא שהשואל אינו טוען אמת, והנטען שמא הוא כופר.

אמנם כשנפטרין מלפניך, וקבלו הדין, אז יהיו בעיניך כזכאין, כי אם הטוען נצח והנטען קבל מיד, יראה שלא היתה כפירתו מדעתו אלא כי חשב שהאמת עמו וכשנודע לו טעותו על ידי הדיין מיד שתק, ואם הנטען נצח והטוען קבל מיד, יראה שהוא היה חושב ששואל כדין וכאשר נודע לו טעותו שתק וקבל, הנה נודע כי לא היה בהם אחד ששואל מצד רשע.

< צה > **מגן אבות:** לרשב"ץ: וכשנפטרין מלפניך יהיו בעיניך כזכאין לכשיקבלו עליהם את הדין, שלא תחשדם בשום דבר, וזה מדרכי החסידות להכריע אף החייב לכף זכות כיון שקבל עליו הדין, ולומר שהיה טועה בדעתו ולא נתכוון לגזול. וכמו שאמרו בפרק החובל (=) דבי דינא שקלי גלימיה, זמיר ואזיל באורחיה שהוציאו גזילה מתחת ידו, והוא היה חושב שהיתה שלו, ועכשיו קיבל עליו הדין בשמחה. וזה הוא וגם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום, בין זכאי, בין חייב כמו שנזכר שם. וכן אם נתחייב שבועה ונשבע, אל תחשוד אותו שמא נשבע על שקר.

ורבינו שלמה ז"ל כתב: שקבלו עליהם את הדין גרסינן, וכן הוא במשניות מדוקדקות. ובאבות דרבי נתן (י ב) שנו: יהיו בעיניך כזכאין על מנת שיתבעו את הדין.

ואזהרת זה החכם היא בתכלית השלימות להזהיר הדיין לחשוד שניהם בשוה בתחילת הדין כדי להוציא הדין לאמיתו, ואחר שיתאמת הדין יסלק אותו חשד מלבו, ולומר שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית. ואלו האזהרות ראויות לזה הספר שהוא מדבר בענין הדינין.

< צו > **פרקי משה:** ...אך אמנם כשנגמר הדין והם קבלוהו עליהם בסבר פנים יפות, אז ראוי שיהיו בעיניך כולם כזכאין ותדין את שניהם לכף זכות, כי במה שקבלו עליהם את הדין הורו שתחילת מחשבתם היתה טובה למצוא מקום זכותם, וז"א וכשנפטרין מלפניך יהיו בעיניך כזכאין כשקבלו עליהם את הדין, שהם ב' תנאים שיהיה אחר גמר דין, והיינו כשנפטרין מלפניך, ושקבלו בפועל את הדין עליהם, כי בזה ראוי לדונם לכף זכות ולא באופן אחר.

< צא > **ר"ע מברטנורא:** כשקבלו עליהם את הדין, שלא תחשוד החייב לומר גזולן היה זה, אלא תאמר שמא טועה היה ולא נתכוין לגזול. אי נמי, נתחייב אחד מהם שבועה ונשבע, לא תאמר לשקר נשבע:

< צב > **תוס' יו"ט:** כשקבלו עליהם את הדין, כתב הר"ב שלא תחשוד וכו', דהוי אמינא כיון דאיכא למיחשד אין זה בכלל הוי דן את כל האדם לכף זכות, צריכא.

< צט > **דרך החיים:** מהר"ל: ...ומה שלא אמר שיהיו בעיניך ששניהם צדיקים שאם כן לא יחפוש בטענותיהם וידון כל אחד לכף זכות ולא ירד לאמתת הדין כשלא יחפש בטענותיהם, אבל כששניהם בעיניו כרשעים יחפש בטענותיהם של כל אחד וברמאות של כל אחד...

< ק > **באורי הגר"א:** ומשהיו, כמו שכתוב (שמות כג ו) לא תטה משפט אביוןך בריבו, ואמרו במכילתא אביון במצוות שהוא רשע, ותחשוב שודאי מדבר שקר ועם חבירו האמת, וכשנפטרים וכו', כמש"ל בצדק תשפוט וכו'.

< קא > **רמב"ם:** סנהדרין פרק כג הלכה י: ולעולם יהיו בעלי דינין לפניך כרשעים ובחזקת שכל אחד מהן טוען שקר, ודון לפי מה שתראה מן הדברים, וכשיפטרו מלפניך יהיו בעיניך כצדיקים כשקבלו עליהם את הדין, ודון כל אחד מהם לכף זכות.

< קב > **טור:** חו"מ סימן יז: ולא להדר פני גדול... ואם באו לפניו אחד כשר ואחד רשע, לא יאמר הואיל וזה רשע וחזקתו משקר וזה בחזקת שאינו משנה בדיבורו, אָטָה הדין על הרשע, אלא לעולם יהיו שני בעלי הדינין בעיניו כרשעים ובחזקת שכל אחד מהם טוען שקר וידון לפי מה שיראה לו מן הדברים, וכשיפטרו מלפניו אז יהיו בעיניו ככשרים כשקבלו עליהם את הדין וידון כל אחד לכף זכות:

סמ"ע: שו"ע שם: וידון כל אחד לכף זכות, דאפילו אם הוכחש על פניו ויודע שבמזיד תבעו, או הלה כופר שלא כדין, מכל מקום יש לומר דמשום מלוה ישנה שיש לזה על זה עשה כן, וכמש"כ בסימן צ"ב בדין חשוד על השבועה.
==יש להבין למה התנא דאג מה שהדיינים חושבים על בעלי הדין? ויש לומר...

מקניני התורה

< קג > **אבות:** ו ו: [התורה נקנית במ"ח דברים]... נושא בעול עם חבירו ומכריעו לכף זכות, ומעמידו על האמת...
=להעתיק דברי רשי שם ולהעיר ממדרש שמואל פירוש אחר לגמרי ולא איירי בדיון לכף זכות=

< קד > **כלה רבתי:** פרק ה: [ברייתא]: ...ודן את חברך לכף זכות, אל תכריעהו לכף חובה...

[גמרא]: ...הוי דן את חבריך [לכף זכות], היכי דלא איגלי לך מידי. ואל יכריעוך פיך, דלא ליקום במיליה כד מנצח...

ביאור מהגר"ח קניבסקי שליט"א: ואל תכריעהו לכף חובה, בגמרא משמע דגרסינן ואל יכריעוך פיך, ומפרש לה בגמרא. היכא דלא איגלי לך מידי, אפילו היכי שאינו רוצה לגלות לך דבר ששאלת ממנו הוי דן אותו לכף זכות. דלא ליקום במיליה כד מנצח, שלא תרצה להעמיד דבריך כמנצח, אלא תודה על האמת.

כבדהו כרבן גמליאל וחדשהו כלסטים

כלה רבתי: פרק ט: [ברייטא]: ...לעולם יהיו כל אדם בעיניך כלסטים והוי מכבדם כרבן גמליאל, מעשה ברבי יהושע שהכניס אצלו אדם אחד, נתן לו אכילה ושתייה והעלהו לגג ונטל את הסולם מתחתיו, מה עשה אותו האיש עמד בחצי הלילה ונטל כל הכלים וכרכן בטליתו, וכיון שבקש לירד נפל ונשברה מפרקתו@ [יש גורסים: רגלו (ר"י בן שלמה אבות לעיל וראשית חכמה פרק דרך ארץ שער ג אות כא)], לשחרית בא ר' יהושע ומצאו אמר לו ריקה כך עושין בני אדם כמותך, אמר לו לא הייתי יודע שנטלת את הסולם מתחת, אמר לו ריקה אי אתה יודע שמאמש היינו זהירין כך.

[גמרא]: ...לעולם יהיו כל אדם חשודים [נ"א: חשובים, דא"ר פרק ה] בעיניך כלסטים, איני והתנן אל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו, לא קשיא כאן במכיר כאן בשאינו מכיר. רבא אמר הכא כל אדם התם חבירך, מדקתני חבירך מכלל דבידיע ליה קאמר, והא כל אדם קאמר לאו לאיתויי חבר, לא הא כדאיתא הא כדאיתא³⁴.

ביאור מהגר"ח קניבסקי שליט"א: לעולם יהא כל אדם בעיניך כלסטים, שתתן דעתך עליו שלא יקפחך ויטול ממונך, וכעובדא דלהלן. והוי מכבדו כרבן גמליאל, כמו שאתה מכבד לר"ג.

גמרא: לא קשה כאן במכיר, שאינו לסטים, אל תדין אותו, וענין מתניתין דאבות שלא ידונו בלבו לחובה, אבל הכא באינו מכיר וענין המאמר שיהא זהיר בממונו. הכא כל אדם הכא חברך, רבא נמי כשינויא קמא משני אלא מדייק לה מגופא דבריייתא דהתם באבות אל תדין את חברך, בחבר מיירי, שמכירו, והכא בשאר כל אדם מיירי. מדקתני חברך מכלל דבידיע לא קאמר וכו', מדקתני הכא בחברך אל תדין אותו עד שתגיע למקומו, על כרחך הא דקתני שיהא כל אדם חשוב בעיניך לסטים בידיע ובמכירו לא קמיירי, והיינו דקשיא ליה, והא כל אדם קאמר, בבריייתא דידן מאי לאו לאיתויי אפילו חבר, ומשני דלא אלא הא כדאיתא והא כדאיתא, דכל אדם בשאר כל אדם שאינו חבר מיירי.

* המפרשים שדנו בנושא זה - רש"י תענית כג. "דאמר מר כל אדם יהא בעיניך כלסטים", ראב"י אב"ד, ספר חסידים תתפח, ר' יצחק ב"ש אבות, ר"י יעבץ, חרדים, מנורת המאור פרק כ עמוד 425, ועיין מפרשי כלה רבתי - לחם שערים עמוד כט, ועוד ועוד ??.

הבריייתא מופיעה גם בדרך ארץ רבה פרק ג ג. (פרק בן עזאי)

34. מט' כלה: ברייתא זומופיעה גם במס' דרך ארץ רבה פרק ה' ושם "חשובים בעיניך כלסטים", עיין עבודת המלך הלכות תשובה עמ' 220

❦ פרק ה: ראשונים ❦

שאלות: שמות שאלתא מ: שאלתא דאסיר להון לדבית ישראל למיחשד חד על < קו > חבריה אלא לידייניה לכף זכות דתניא הדן את חבריו לכף זכות דנין אותו מן השמים לכף זכות.

ומעשה (שבת קכו) ברבי עקיבא בן יוסף שהיה מושכר אצל רבי אליעזר בן הורקנוס³⁵ ועשה עמו שלש שנים כשבא ליפטר ממנו בערב יום הכפורים אמר לו תן לי מעותיי ואלך ואפרנס את אשתי ואת בניי אמר לו אין לי מעות שאתן לך והיה רואה מעות בידו תן לי בהמה אמר לו אין לי בהמה שאתן לך והיה רואה בהמה בתוך ביתו תן לי תבואה בשכרי אמר לו אין לי תבואה שאתן לך והיה רואה תבואה בתוך ביתו אמר לו תן לי כרים וכסתות בשכרי אמר לו אין לי כרים וכסתות שאתן לך והיה רואה כרים וכסתות בתוך ביתו תן לי קרקע בשכרי אמר לו אין לי קרקע שאתן לך והיה רואה לו קרקע מה עשה רבי עקיבא הפשיל כליו לאחוריו והלך לביתו בפחי נפש.

מה עשה רבי אליעזר בן הורקנוס המתין עד שיצא חג הסוכות ונטל משואות שלשה חמורים אחד של יין ואחד של שמן ואחד של כל מיני מגדים ומעות בידו והלך לביתו של רבי עקיבא והניח לפניו ואכלו ושתו והוציא המעות ונתן לו.

אמר לו בני חייך כשאמרת לי תן לי מעותיי ואמרת לך אין לי מעות שאתן לך והיית רואה מעות בידי במה חשדתני, אמר לו אמרתי שמא שדות וכרמים נודמנו לו בזול וביקש ליקח מהם. כשאמרת לי תן לי בהמה בשכרי ואמרת לך אין לי בהמה שאתן לך והיית רואה בהמה בתוך ביתי במה חשדתני, אמר לו אמרתי שמא מושכרות הם ביד אחרים. כשאמרת לי תן לי תבואה בשכרי ואמרת לך אין לי תבואה שאתן לך והיית רואה תבואה בתוך ביתי במה חשדתני, אמר לו אמרתי שמא רוב פירותיו אינן מעושרין. כשאמרת לי תן לי כרים וכסתות בשכרי ואמרת לך אין לי והיית רואה כרים וכסתות בתוך ביתי והיית רואה לי קרקע במה חשדתני, אמר לו אמרתי שמא הקדיש רבי כל נכסיו לשמים.

אמר לו העבודה כך היה הורקנוס בני לא היה עוסק בתורה והקדשתי כל נכסי לשמים כדי שיעסוק בתורה, עד שבאתי אצל חכמים והתירו את נדרי שכל מי שיאחר נדרו אין נוקקין לו שנוהג באיסור כדרך שנוהג בהיתר דברי רבי אלעזר, ואמר רבי יוסי בד"א בנדר מרובה אבל בנדר מועט שלשים יום, אלא כשם שדנתני לכף זכות כך ידינון מן השמים לכף זכות.

אמר רבי שמעון בן לקיש (שבת צז) החושד כשרים לוקה בגופו מנלן ממשה שנאמר והם לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי, וקמי שמיא גלייא מילתא דישראל מהימני אינון דכתיב ויאמן, וכיון דחשדינהו משה רבינו אשכחן דאיענש משה שנאמר ויאמר ה' לו עוד הבא נא ירך בחיקך ויבא ידו בחיקו והנה ידו מצורעת כשלג, וכי לא הוה אתיא אחריתי למיתן ליה אלא צרעת דגופיה, אלא עונשא דמילתא היא. ואמר רבה ואיתימא רבי יוסי בר חנינא מידה טובה ממחרת לבא יותר ממדת פורענות דאילו התם כתיב ויוציאה והנה ידו מצורעת כשלג ולא כתיב מחיקו ואילו הכא כתיב ויוציאה מחיקו והנה שבה כבשרו מחיקו ששבה כבשרו.

35. שאלות: עיין העמק שאלה ושו"ת רמ"ע מפאנו סי' ס"ג==ועי"ל שמעתי מהרב צבי ==

ומאן דחשדין ליה במילתא דלית ביה צריך לאפוקי נפשיה מחשדא, דהכי אשכחן (עיין ברכות לא) בחנה בעידנא דאמר לה עלי עד מתי תשתכרין אמרה לו אשה קשת רוח אנכי ויין ושכר לא שתיתי, אמר לה עלי לכי לשלום אלהי ישראל יתן את שלתך אשר שאלת מעמו, מכאן לחושד את חברו ואין בו שצריך לפייסו ולא עוד אלא שצריך לברכו שנאמר ואלהי ישראל יתן את שלתך.

ומאן דחשדין ליה במילתא ולית ביה, בדיל ההוא כיסופא זכי לחולק טבא ומעליא, דא"ר יוסי (שבת ק"ח) יהא חלקי עם שחושדין אותו בדבר ואין בו, ואמר רב פפא לדידי חשדין ולא הוה בי, ומי מחשיד אי לאו דאית ביה [או כולו או מקצתו], והא תניא (מו"ק יח): רבי ראובן בן איצטובילי אומר אין אדם נחשד בדבר אלא אם כן עשאו [או שחשב לעשותו] או שעשה כיוצא בו או שראה אחרים מתעסקין בו ושמת, לא קשיא הא בקלא דפסיק הא בקלא דלא פסיק, וקלא דלא פסיק עד כמה, אמר אביי אמרה לי אם דאומי מתא יומא ופלגא, והני מילי דליכא אויבים דמפקין ליה קלא אבל איכא אויבים דמפקין ליה קלא לא חיישינן, היינו דכתיב וישמע משה ויפול על פניו, מה שמועה שמע אמר רבי שמואל בר נחמני מלמד שחשדוהו מאשת איש שנאמר ויקנאו למשה במחנה, ואמר רבי שמעון בר רב יצחק מלמד שכל אחד ואחד קינא לאשתו ממה התם משום שנאה הוא דעבוד. [כל דבריו כאן מובאים באורחות חיים לונגל ח"ב דין חושד בכשרים]

והיכא דנפק קלא דאיקדש חיישינן, דתניא יצא שמה בעיר מקודשת הרי זו מקודשת, אמר רב שמואל ברבי יהודה... ברם צריך, קלא דבתר נישואין...

< קו > **שאלתא קט:** פרשת שלח... ברם צריך למימר אמור רבנן אסור לקבולי לשון הרע למיעבד ביה מעשה אבל למיחש ליה בעי לפרהווי ליה [-לזרז נפשו ליהזרה] אי לא, מי אמרינן כי אסיר לקבוליה למיעבד ביה מעשה אבל למיחש ליה בעי לפרהווי נפשיה מיניה, היכי דמי כגון דאמרו ליה פלגיא קא מסגי בניכלא בהדך מי בעי למיחש ליה ופרהווי נפשיה מיניה או דילמא אי חייש קא חשיד ליה ואמר מר (שבת צז) החושד בכשרים לוקה בגופו ואסיר³⁶.

ת"ש דאמר רבא האי לישנא בישא אע"ג דלקבוליה לא מיבעי למיחש ליה מיבעי דכתיב והבור אשר השליך שם ישמעאל את כל פגרי האנשים אשר הכה ביד גדליהו וכי גדליהו הרגן והלא ישמעאל הרגן אלא מתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח ולא חש מעלה עליו הכתוב כאלו הוא הרגן הנהו בני גלילא דנפק קלא עליהו דקטלו נפשא אתו לקמיה דרבי טרפון אמרו ליה אטמירנן מר אמר להו אמור רבנן לישנא בישא אע"ג דלקבולי לא מיבעי ליה למיחש ליה מיבעי דילמא איתא למילתא ולא מסתייעא מילתייכו וגרמיתון צערא לדילי נמי איזילו אתון אטמירו נפשייכו.

מדברי הרמב"ם

< קח > **רמב"ם ספר המצוות: מצות עשה קעז:** שנצטוו הדיינים להשוות בין בעלי דינין ושיהיה נשמע כל אחד מהם עם אורך דבריו או קצורם, והוא אמרו יתעלה בצדק תשפוט עמיתך, ובא הפירוש בספרא שלא יהא אחד מדבר כל צרכו ואחד אומר לו קצר דבריך, וזאת אחת מן הכוונות שכולל עליהם הצווי הזה.

ובו גם כן, שכל איש מצווה לדון דין תורה כשיהיה יודע בו ושישבית הריב שבין הבעלי דינים. ובביאור אמרו (סנהדרין ג.) אחד דן את חבירו דבר תורה שנאמר בצדק תשפוט עמיתך.

36. צ"ע דלמה לא כתב דאסור משום איסור שמיעת לשון הרע ועיין העמק שאלה כאן ==

ויש בו עוד, שראוי לדון את חבריו לכף זכות ולא יפרש מעשיו ודבריו אלא לטוב וחסד. וכבר התבארו משפטי מצוה זו במקומות מפוזרים מן התלמוד:

❖ דין מיוחד ברבו (מובהק) שאסור לדונו לכף חובה ולהוציא דבריו ממשמעותם

< קט > **ספר המצוות: עשה רט:** שנצטוינו לכבד את החכמים ולעמוד בפניהם כדי להדרם והוא אמרו יתעלה מפני שיבה תקום... ודע שאע"פ שמצוה זו חובה על כל אדם באופן כללי... ואפילו החכם לחכם השוה לו... יש בה עוד ייחוד ותוספת על התלמיד והוא שכבוד התלמיד לרבו יש בה תוספת גדולה על הכבוד שהוא חובה לכל חכם, ועם הכבוד חייב במורא... וכבר ביארו שאסור לתלמיד לחלוק על רבו... ואסור לו לריב עמו ולא להתרעם עליו, ולא לדון אותו לכף חובה, כלומר שיבאר איזה פעולה או דיבור בסוג מסוגי הביאור, לפי שאפשר שלא נתכוון לכך... ובפרק חלק אמרו כל החולק על רבו... וכל המהרהר אחר רבו כמהרהר אחר השכינה...

< קי > **יד החזקה: הלכות דעות: פרק ה הלכה ז:** תלמיד חכם לא יהא צועק וצווח בשעת דבורו כבהמות וחיות, ולא יגביה קולו ביותר אלא דבורו בנחת עם כל הבריות, וכשידבר בנחת יזהר שלא יתרחק עד שיראה כדברי גסי הרוח, ומקדים שלום לכל האדם כדי שתהא רוחן נוחה הימנו, ודן את כל האדם לכף זכות³⁷, מספר בשבח חבריו ולא בגנותו כלל, אוהב שלום ורודף שלום, אם רואה שדבריו מועילים ונשמעים אומר ואם לאו שותק...

❖ החושד בכשרים מונעים ממנו את התשובה

< קיא > **הלכות תשובה: פרק ד הלכה ד:** [כ"ד דברים המעכבים את התשובה]... ה. והחושד בכשרים, אומר בלבו שאינו חטא לפי שהוא אומר מה עשיתי לו וכי יש שם אלא חשד שמא עשה או לא עשה, והוא אינו יודע שזה עון שמשים אדם כשר בדעתו כבעל עבירות.

❖ בהלכות דינים

< קיב > **הלכות סנהדרין: פרק ב הלכה י:** אע"פ שאין בית דין פחות משלשה מותר לאחד לדון מן התורה שנאמר בצדק תשפוט עמיתך, ומדברי סופרים עד שיהיו שלשה, ושנים שדנו אין דיניהן דין.

< קיג > **סנהדרין: פרק כא הלכה א:** מצות עשה לשפוט השופט בצדק שנאמר בצדק תשפוט עמיתך, אי זהו צדק המשפט זו השויית שני בעלי דינין בכל דבר, לא יהא אחד מדבר כל צרכו ואחד אומר לו קצר דבריך, ולא יסביר פנים לאחד וידבר לו רכות וירע פניו לאחר וידבר לו קשות. **הלכה ב:** שני בעלי דינים שהיה א' מלובש בגדים יקרים... **הלכה ג:** לא יהיה אחד יושב...

< קיד > **סנהדרין: פרק כג הלכה י:** לעולם יהיו בעלי דינין לפניך כרשעים, ובחזקת שכל אחד מהן טוען שקר, ודון לפי מה שתראה מן הדברים, וכשיפטרו מלפניך, יהיו בעיניך כצדיקים שקבלו עליהם את הדין, ודון כל אחד מהם בלבך לכף זכות. נוסח פרנקל: עיין רדב"ז וכ"מ מציינים רק לאבות

❖ דוגמא לדין של בצדק תשפוט

< קטו > **רוצח ושמירת הנפש: פרק יג הלכה יב:** וכן שתי ספינות שהיו עוברות בנהר ופוגעות זו בזו, אם עוברות שתיהן בכת אחת טובעות ואם עברו זו אחר זו עוברות, וכן שני גמלים

37. הלי' דעות: =תמזהו המפרשים למה השמיט הרמב"ם עיקר המצוה של דניה לכף זכות והביאו כאן רק לענין תלמיד חכם == לאסוף את המפרשים

שהיו עולים במעלה גבוהה ופגעו זה בזה, אם עוברין שניהם בבת אחת נופלין ואם עברו זה אחר זה עוליין, כיצד הן עושין, טעונה ושאינה טעונה תדחה שאינה טעונה מפני הטעונה, קרובה ורחוקה תדחה קרובה מפני שאינה קרובה, שתיהן רחוקות שתיהן קרובות שתיהן טעונות הואיל וכולן ברוחק אחד הטל פשרה ביניהן והן מעלות שכר זה לזה, ובזה וכיוצא בו נאמר בצדק תשפוט עמיתך.

❖ ביאור המשנה הוי דן את כל האדם לכף זכות

רמב"ם: פירוש המשנה: אבות א ו: והוי דן את כל האדם לכף זכות, עניינו שאם יהיה אדם שאינו ידוע לך, לא תדע האם צדיק הוא או רשע, ותראהו עושה מעשה או אומר דבר שאם יפורש באופן מה הריהו טוב ואם תפרשהו באופן אחר הרי הוא רע, פרשהו כטוב, ואל תחשוב בו רע.

אבל אם היה איש ידוע שהוא צדיק ומפורסם במעשי הטוב, ונראה לו מעשה שכל תכונותיו [נ"א: צדדין] יורו על היותו מעשה רע, ואין להכריע בו שהוא מעשה טוב אלא ברוחק רב מאד ובאפשרות רחוקה, צריך לפרש אותו כטוב הואיל ויש צד אפשרות להיותו טוב, ואין מותר [נ"א: ואסור] לחושדו, ועל זה יאמרו כל החושד כשרים לוקה בגופו.

וכן אם היה רשע ונתפרסמו מעשיו, ואחר כך ראינוהו עושה מעשה שראיותיו כולן [נ"א: שכל צדדין] מורות שהוא טוב ובו צד אפשרות רחוקה מאד לרע, צריך להשמר ממנו ולא להאמין בו טוב הואיל ויש בו אפשרות לרע, אמר (משלי כו כה) כי יחנן קולו אל תאמן בו כי שבע תועבות בליבו. ואם היה בלתי ידוע, והמעשה נוטה אל אחד משני הקצוות, צריך בדרך המעלה [נ"א: חובה בדרך החסידות] שידון לכף זכות, איזה משני הקצוות שתהיה.

❖ חשדו את הכהן הגדול מפני ההכרח

פירוש המשנה: יומא א ה: ...הוא בוכה שחשדוהו במינות וגם הם בוכים על שחשדוהו, לפי שאסור לפי תורתנו לחשוד ברע באדם שאינו ידוע אצלנו, אלא מפני ההכרח כמו שאתה רואה.

מדברי רבינו יונה

❖ האויל מחפש מומים והישר יכסה ויתעלם מן החטאים

שערי תשובה: סימן ריז: ואמר שלמה עליו השלום (משלי יד ט-י) אוילים יליץ אשם ובין ישרים רצון. לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא יתערב זר, פירוש האויל יליץ חובה, כי יחפש מומי בני אדם ואשמתם ויתן בהם דופי ולא ידבר לעולם בשבח ודבר טוב הנמצא בס. והמשל על זה, כי הזבובים לעולם באו ונחו כולם על מקומות הלכלוך, ואמר אוילים יליץ לשון יחיד על כל אחד ואחד מן האוילים, כמו (בראשית מט כב) בנות צעדה עלי שור, ואמרו רבותינו (קידושין ע.) כל הפסול פוסל ואינו מדבר בשבח של עולם, ודרכו לפסול בני אדם במומו. ובין ישרים רצון, כי דרך הישרים לכסות על כל פשעים ולשבח האדם כי נמצא בו דבר טוב, וזכרו במוסר כי אדם אחד וחכם עברו על הנבלה, אמר האדם כמה מוסרחת נבלה זו, אמר החכם כמה לבנות שניה,

וכתיב אחרי זה 'לב יודע מרת נפשו', וכל חכם יודע כי לא הביא שלמה בתוך המוסרים הנבחרים דברים אין בהם מועיל, אבל בא הענין על דבר הפסוק הראשון, להגיד רעת האויל המליץ אשם, כי יתכן שהחוטא שב מדרכו ונפשו מרה לו, ואין יודע מרת נפש האדם ולא שמחתו, זולתו, והוא נשוא עון, כי עיקר התשובה לפי מרירות הלב, על כן יחטא ואשם האויל המזכיר עונו.

< קיה >

סימן ריח: ועליך לדעת, כי עונש האויל המליץ אשם איננו זולתי כי יתן דופי באיש ירא חטא אשר יתקפו יצרו ויעבור ואשם, כי מנהגו ודרכו להתחרט על חטאיו, וכל שכן אם נודע הדבר כי חזר בתשובה, אבל האיש אשר תדע ובחנת את דרכו כי אין פחד אלקים לנגד עיניו ותמיד יתיצב על דרך לא טוב, מצוה לספר בגנותו ולגלות על חטאותיו ולהבאיש בעלי עבירות בעיני בני אדם, ולמען תגעל נפש השומעים את המעשים הרעים. ונאמר (משלי כט כו) תועבת צדיקים איש עול, ונאמר (שם ח יג) יראת ה' שנאת רע. ואמרו (סנהדרין נב.) רשע בן צדיק, מותר לקרותו רשע בן רשע, צדיק בן רשע, מותר לקרותו צדיק בן צדיק.

❖ מצוה מן התורה לדון את הבינוני לכף זכות

והנה כי תראה אדם אשר ידבר דבר או יעשה מעשה, ויש לשפוט דברו ומעשהו לצד (טובה) [חובה] ולצד הזכות, אם האיש הוא ירא אלקים, נתחייבת לדון אותו לכף זכות על דרך אמת, גם כי יהיה הדבר קרוב ונוטה יותר אצל הדעת לכף חובה, ואם הוא מן הבינונים אשר יזהרו מן החטא ופעמים יכשלו בו, יש עליך להטות הספק ולהכריעו לכף הזכות, כמו שאמרו רז"ל (שבת קכז:) הדין את חבריו לכף זכות המקום ידינו לכף זכות, והוא מצות עשה מן התורה, שנאמר (ויקרא יט טו) בצדק תשפוט עמיתך, ואם הדבר נוטה לכף חובה יהיה הדבר אצלך כמו ספק ואל תכריעהו לכף חובה, ואם האיש הוא רוב מעשיו לרוע או בחנתו כי אין יראת אלקים בלבבו, תכריע מעשיו ודבריו לכף חובה, שנאמר (משלי כא יב) משכיל צדיק לבית רשע מסלף רשעים לרע, וכבר הקדמנו לך פירושו.

❖ הנרגן מחפש חסרונות ותמיד דן לכף חובה

סימן רלא: החלק הששי – נרגן: אמר שלמה עליו השלום (משלי יח ח) דברי נרגן כמתלהמים והם ירדו חדרי בטן, פירוש הנרגן הוא האיש אשר דרכו וחוקו להתאונן ולהתרעם וימצא תנואות על חברו תמיד, על מעשיו ועל דבריו, ואף על פי שחברו בתומו מתהלך עמו ולא זד עליו בדבר, וידון כל דבר לחובה ולא לזכות, וכל שגגה ישים לזדון, והנה יתן עצמו כמו עשוק והלום, וכאילו כבד חטאת חברו עליו, והוא המכה וההולם, כי דבריו יורדים חדרי בטן. כי מי שילין תלונות על חברו כאשר לא נגעו וכאשר עשה עמו רק טוב, זה סער מתחולל על הלב, והנה הוא כיורה זיקים יורדים חדרי בטן. מלת כמתלהמים כמו מתלהמים וכמו שמלה - שלמה מלשון (משלי כג לה) הלמוני כל ידעתי, וכאילו אמר דברי נרגן כמתלהם, ואמרו מתלהמים לשון רבים, כי נרגן כולל הנרגנים, כמו (ירמיה יא טו) ובשר קדש יעברו מעליך, (ישעיה מה, ח) ויפרו ישע.

עוד אמר שלמה המלך עליו השלום (משלי טז כח) ונרגן מפריד אלוף, רצונו לומר כי יפריד מעליו אוהב וריע, כי לא יוכלון שאת חברתו. ואמרו רבותינו (מסכת דרך ארץ זוטא פרק ט) אל תרבה בתרעומות שלא תבא לידי חטא. ופעמים רבות הנרגן כפוי טובה, גם יחשבה לרעה וישיב רעה תחת טובה, ונאמר (משלי יז יג) משיב רעה תחת טובה לא תמוש רעה מביתו. ופעמים יחשוב על חסדי ה' כי הם לנקם ושלם, כענין שנאמר (דברים א כו) ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אותנו הוציאנו וגו'. על כן התרחק מדרך הנרגנים, כי נתיבותיהם עקשו להם, כל דורך בה לא ידע שלום, ולדון לכף זכות למד לשונך, והיה צדק אזור מתניך.

רבינו יונה אבות: והוי דן את כל האדם לכף זכות, זה מדבר עם אדם שאין יודעין בו אם הוא צדיק ואם הוא רשע, [אן] מכירין אותו והוא איש בינוני פעמים עושה רע ופעמים עושה טוב, ואם יעשה דבר שיש לדונו לכף חובה ויש לדונו לזכות בשיקול או אפי' (לידי) לפי הנראה נוטה לכף חובה יותר אם משום צד ענין יכול לדונו לזכות יש לו לומר לטובה נתכוון.

< קיש >

אבל אין הדברים בצדיק גמור ולא ברשע גמור, כי הצדיק אפילו במעשה שכולו רע ונוטה לכף חובה מכל עבר ידינהו לטובה לאמר כי שגגה היתה שיצאה מלפני השליט והנה ניחם והביט ובקש מחילה, וכמו שאמרו חז"ל אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום שמא עשה תשובה שמא ס"ד אלא אימא ודאי עשה תשובה, פי' שמא ס"ד כיון שהוא ת"ח ועד עתה לא אירע דבר קלקלה בידו על כל פנים מיד עשה תשובה. הנה לך כי אין לדון לכף חובה הצדיק גמור לעולם, וממנו לא הוצרך לו והוי דן את כל האדם לכף זכות³⁸.

גם מן הרשע הגמור לא אמר, אפילו מעשהו כולו טוב ואין נראה לחוש עליו משום צד עון יש לאדם לדונו לכף חובה ולומר לפנים עשה ואין תוכו כבדו וכמו שנאמר (משלי כו כה) כי יחנן קולו אל תאמן בו כי שבע תועבות בלבו, וכ"כ הרמב"ם ז"ל, ועל ענין זה אמר שלמה בחכמתו (משלי כא יא) משכיל צדיק לבית רשע מסלף רשעים לרע. ר"ל בני אדם חושבים כי הצדיקים מפני שאינם יודעין לעשות רע אינם מכירים דרכי רשע כי לא יבינו העושים אותו, ואין הדבר כן כי הצדיק משכיל לבית רשע ויודע ומכיר ומשגיח רוע מעלליו יותר משאר בני אדם שיודעין ולא יתנו אותו על לבם, מסלף רשעים לרע הצדיק כשרואה מעשה רשעים הנראים בדרך טוב מסלף אותו ומטהו לדונו לאמר פעל און כי לא נתכון למצוה אך לשום עצמו בחזקת הטובים:

רבינו יונה משלי: משכיל צדיק לבית רשע מסלף רשעים לרע (משלי כא יב), רבים יחשבו < קב > כי הצדיק לא יבין מידות הרשע ותואנותיו וטבעיו, מפני שהם בהפך מטבע הצדיק, ולא כן הדבר, אבל משכיל צדיק לבית רשע ומתבונן בדרכי תרמיתו ומזימת לבו וסוף כוונתו, ואמרו ז"ל (ב"ב פט:) שמא יאמרו הרמאין אין תלמידי חכמים בקיין במעשה ידינו.

מסלף רשעים לרע, ר"ל מפני שהצדיק משכיל לסוף כוונת הרשע ומכיר את טבעם, מסלף ומטה אותם ומכריעם ודן אותם לכף חובה במעשיהם ודבריהם, כי אין לדון את האדם לכף זכות רק בהיות רוב מעשיו ושורש כוונותיו על דרך הטוב.

ספר היראה: סימן קפד: והוי דן את כל האדם לכף זכות למען יעבירו מן השמים על < קבא > פשעיך וידונו אותך לכף זכות.

סימן רכא: ואל תחשוך חברך, כי שמא כשר הוא בדבר³⁹, וחושד בכשרים לוקה בגופו.

סימן רכב: ואל תביא עצמך לידי חשד, להיות נקי מה' ומישראל, פן יכשלו בני אדם על ירך, שיחשדוך הבריות. מחול לכל החושדים לך⁴⁰.

סימן רסד: אל תשבח שום גוי לא בחן ולא ביופי ולא במעשיו, וכשתראה גוי עושה טובה או נאמנות או צדקה, דאג, כי חסד לאומים חטאת לישראל, ואל תדינם לכף זכות, אם לא בפניהם מפני דרכי שלום.

38. רבינו יונה אבות: אחרונים מקשים סתירה לדבריו בשערי תשובה עיין מאמר הרב פוס ועוד

39. ספר היראה: באינצקלופדיה תלמודית ערך חשד הערה 12 כתב כל דברי ר"י כאן: "ונראה שחולק על הרב אב"י דלהלן שמפרש "בכשרים" במי שהם בחזקת כשרות, עכ"ל. ויש לעיין בזה==

40. : גם בספר חסידים ??? כתב כך עיי"ש

ליקוט רש"י

- < קבב > **תענית ד.** אורייתא מרתחא ליה, שיש לו רוחב לב מתוך תורתו, ומשים ללבו יותר משאר בני אדם, וקא משמע לן דחייבין לדונו לכף זכות.
- נויר כג.** והכא שני דרכים, אשתו ואחותו דלזה נזדמנה לו אשתו ולזה אחותו. כל הפסוק הזה לשום עבירה נאמר, ולכך אי אתה יכול לדונו לכף זכות.
- קידושין לב:** דבר המסור ללב, ללבו של עושה הדבר הוא יודע אם ראהו או לאו לפי שיכול להשמט מעיני הבריות שלא יחזיקוהו כרשע ושידינוהו לכף זכות ויאמרו לא ראהו לכך נאמר ויראת מאלהיך שכל המחשבות גלויות לו ויודע כך שלסתור ולבטל מצותו נתכוונת.

❖ הנודע ברשעות ראוי לדונו לכף חובה

- < קבג > **מאירי:** משלי יד ט: אוילים יליץ אשם ובין ישרים רצון: פירוש 'אוילים', כל אחד מן האוילים, ו'יליץ' הוא ענין עריבות ומתיקות, מלשון (תהלים קיט ג) מה נמלצו לחכי, ואם איננו משרשו, כלומר האויל כשחטא יחזיק מה שעשה כפעולת יושר ומתיק ויעריב פעולתו להמון, ויראה פנים למה שעשה שלפי הרצוי עשה, 'ובין ישרים', לא יערב ולא ימתק רק הפועל הטוב, והוא נקרא 'רצון' מצד שהוא רצון הישרים.
- ובנגלה, הערה שלא יטעה האדם בפעולותיהם להאמין בהם, אבל יכריע פעולותיהם לדונם כפי הידוע מעניינם, על הדרך אשר ביארנו במקומו בענין הוי דן את כל אדם לכף זכות, שלא נאמר אלא במי שעניינו בלתי נודע, אבל הנודע ברשע ובפחיתות ראוי לדונו לכף חובה, אף במה שאפשר לדון פעולתו לזכות גם כן, ואף כשיתנצל הוא עליה ויראה פנים לסיבת עשותו אותה.

❖ החושד בכשרים מעכב את התשובה כי גורם לו לחשוד בחכמים ולא לקבל תוכחתם

- < קבד > **חיבור התשובה:** למאירי: (עמ' 84): ...וכן החושד בכשרים [גמנה בין הדברים המעכבים את התשובה], סיבת התעכב התשובה ממנו לפי דעתי, אע"פ שאין בענין גוף עבירה בחשדו אותו אחר שלא חמסו ולא ביישו, מכל מקום היא מידה תביאהו להיות הצדיקים כרשעים אצלו, ומצדיקים הרבים לא זכו בו, ויהיו כל בני אדם שווים אצלו כצדיק כרשע, אחר שהוא חושד בפעולת הצדיק כמו שראוי לחשוד בפועל אדם רשע, ועם זאת המחשבה לא יכריח טבעו להיות שומע למצות חכמים, כי יחשדם גם כן בדבריהם, וכן לא ישמע לתוכחתם אחר שהוא חושדם שהם ישלבו בהם במה שמוכיחים בני אדם.
- וכבר הביאה זאת המחשבה לדורות הקדמונים להמשך אחר העבירות ולבלתי שמוע עצה וקבל תוכחת, כאמרם ז"ל (ב"ב טו:): ויהי בימי שפוט השופטים, דור ששופט את שופטיו, אומרין לו טול קיסם מבין שניך והוא אומר לו טול קורה מבין עיניך. והמשל בקיסם על דמיון עבירות קלות, והמשל בקורה על דמיון עבירות חמורות, וכשהיו המוכיחים מייסרים אותם על העבירות היתה תשובתם להם אשר בידם תועבות רבות וגדולות מאלה אשר בידם, ודי להם ביסרם את עצמם, כמאמר (סנהדרין יח): קשוט את עצמך ואח"כ קשוט את אחרים, וזה היה מביאם לשנוא את התוכחת ולהדבק במעשיהם [ולא לחזור בתשובה].

וזאת היא הסיבה בהזהירם תמיד להיות דן את האדם לכף זכות, וכל שכן בענין החכמים, שאין לדון ולהרהר אחר חזקת חסידותם עד שיודע בבירור כמה נטרפה, ואף אם יראה באחת מפעולותיהם אפשר קרוב להיותה נוטה לרע, ואין מן הנראה בה נטייתו לטובה רק באפשר רחוק, שראוי לדונו על הצד הטוב, ואם [-וואף אם] הוא רחוק, מה שלא התחייבנו בזאת המידה בשאר בני אדם.

כמו שביאר הר"מ ז"ל באמרו (אבות א' ו) והוי דן את כל האדם לכף זכות, שלא נאמר רק כשלא נודע בעל הפעולה ההיא אצלנו אם צדיק אם רשע, ואין המעשה היוצא מאיתו נוטה אל קצה רע יותר מהיותו נוטה את קצה הטוב, כי אז ראוי מדרך החסידות לדונו לכף זכות ולחשוב בפעולו הצד הנוטה אל הטוב, אבל כשהיה המעשה מכריע לאחד מן הקצוות ראוי לדון אחר ההכרע, ובמי שכבר התפרסם ענינו, ראוי לדונו אחר הענין שהתפרסם בו, לא אחר הכרע הפעולה, רצוני בזה שאם היה זה האיש רשע והתפרסמו מעשיו ברשע, ויצאה ממנו פעולה שכל צדדיה מכריעים לטוב ויש בו צד אפשרות לנטות אחר מעשיו לרע, ראוי להשמר ממנו ושלא יאמן בו להיותו טוב, אחר שיש ברעתו אפשרות, והוא אמרו (משלי כו כה) כי יחנן קולו אל תאמן בו וגו'.

וחכמי הערב כתבו במשליהם: אל תשיאכם הכנעת לשון הנבלים וחלקת דבריהם, כי הקשת כל עוד שיוסיף להכנע, מכתו יותר אנושה, ואמרו ג"כ אם ישיאו אתכם תחנוני הנבלים ודמעת עיניהם, כבר באו אחי יוסף בוכים אחרי שמכרוהו.

וכן בהיפך זה, בהתפרסם ענין בעל הפעולה לטוב והיותו צדיק וחכם, בצאת מאתו פעולה שכל עניניה יורו פועל רע, ואין להכריעו לטוב רק בדוחק גדול ובאפשר רחוק, ראוי לדון הטוב אחר שיש בו אפשרות, ואין ראוי לחשדו. ועל זה אמרו (שבת צז) החושד בכשרים לוקה בגופו, ולדמיון אלו הענינים אמרו ז"ל (שבת סג) אם תלמיד חכם נחש הוא, חגרהו על מתנין, ואם עם הארץ חסיד הוא אל תדור בשכנותו. וגם במעשה אשר אין לנטות מהרהר הרע בו אמרו ז"ל (ברכות יט) אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום שודאי עשה תשובה, כל שכן בחכמים המוכיחים המפורסמים שאין לחשוד בעינים ולבזות תוכחתם...

❖ חוב על החכם שלא להביא עצמו לידי חשד

[עמ' 88] ...וזוה ממה שראוי גם כן לכל חכם, שכמו שזוהרו הכל מחשוב רע בפעולתיו, צריך הוא גם כן שלא יביא עצמו אל החשד, אבל שיוציא עצמו ממנו ככל אשר יוכל, שאם יביא עצמו לכך בסיבת גנות מידותיו ובהלכד רגליו בפח עונותיו, תתלכלך חכמתו בחטאיו ויתן דופי בדיעתו, עד אשר יתמכרו דבריו לעבדים ושפחות ואין קונה, ובהיות דבריו בזויים יקוצו הנוכחים לתוכחתו, ואוי לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלימה בהיות הראויים אל החכמים נאחזים בסבך העבירות, ויוקשים בפח העוונות, מי יאזין עוד לדבריהם.

ואל זה כווננו ז"ל באמרם ?? ר' שאל לר' בצלאל מאי דכתיב ?? כי זנתה אמם הובישה הורתם, אפשר שרה אמנו זונה היתה דאת אמר כי זנתה אמם, אמר לו ח"ו אלא אימתי דברי תורה מתבזים בפני עם הארץ בשעה שבעליהם מבזין אותם, ר"ל שאין מקיימין אותם, כמו שיכריח לפרש כן מה שאמר שם ר' יוחנן מייתי לה מן הכא ?? וחכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים, וכי חכמתו של ר' עקיבא שהוא מסכן בזויה היתה, אלא מאי מסכן מי שהוא מסכן בדבריו, כיצד זקן יושב ודורש לא תטה משפט, והוא מטה, לא תכיר פנים, והוא מכיר, לא תקח שוחד, והוא לוקח, כל אלמנה ויתום לא תענון, והוא מענה אותם, ודימה החכם לאם שהוא מנהיג את העם והמחיה אותם כהנהגת האם את בנה, ולזה דימה חטא החכם לזנות האם.

ועל דרך הצחות אמרו על זה לא תשא את שם ה' אלהיך, שלא תהא עומס עליך מצוות כדי לרמות את הבריות, שלא תהא מתעטף בטליתך והולך ומרמה, מניח תפילין והולך ומטעה.

וזה היא כוונת רבותינו ז"ל באמרם ?? כל תלמיד חכם שנמצא רבב בבגדו חייב מיתה, שנאמר ?? ומשנאי אהבו מות, אל תקרי משנאי אלא משנאי, וכבר קדם לנו ביאור המשל מידות האדם לבגדים, ובגנותו מידותיו המשיל הגנות ההוא לרבב, ר"ל החלב הנופל על הבגד ומלכלכו, ומייחסו על זה למשנאי השם, כי בראות בני האדם ענינו יקוצו בו לקול תוכחתם וגם בו לא יאמינו לעולם...

[עמ' 90]... ולזאת הכוונה הזהירו בטכסיסי החכם להיות מחנהו קדוש ומסולסל לכל ימצא בו דבר מגונה ולא יראה בו ערות דבר, אמרו ז"ל (ברכות מג:): שמונה דברים גנאי לתלמיד חכם – אל יצא כשהוא מבושם לשוק, ואל יצא יחידי בלילה, ואל יצא במנעלים המטולאים, ואל יספר עם אשה בשוק, ואל יצא בחבורה של עמי הארץ, ואל יכנס באחרונה לבית המדרש ואל יפסע פסיעה גסה, הנה שרוב אלו הענינים הם להשמרו מן החשד למען לא יבוזו לו.

ועל זה הצד היתה כוונת החכמים תמיד להוציא עצמם מחשד הבריות אף במה שהיו נקיים מהשם, כי עם היותם נקיים מהשם אם לא יתקנו בעיני הבריות תהיה חכמתם בזויה ודבריהם אינם נשמעים בהיותם בעיני הבריות נאים דורשים ולא נאה מקיימים ויהיה זה סיבה לעשות איש הישר בעיניו כי יקוצו לקול מוכיח.

וזה היא מידה קדומה במנהיגים אמר (יהושע כב כב) אל אלקים ה' הוא יודע וישראל הוא ידע, וכן אמר (במדבר לב כב) והייתם נקיים מה' ומישראל. וכן העידו חכמים (יומא ??) על סיעת בית אבטינס שהיו בקיאים במעשה הקטורת שמעולם לא יצאתה כלה מבושמת מבתיהם וכשנושאים אשה היו מתנין עמה שלא תתבשם שלא יאמרו ממעשה הקטורת הם מתבשמים לקיים בעצמם והייתם נקיים מה' ומישראל. וכן העידו על סיעת בית גרמו שהיו בקיאים במעשה לחם הפנים, שמעולם לא נמצא פת נקיה ביד אחד מבניהם שלא יאמרו מלחם הפנים הם נזונים, לקיים בעצמם והייתם נקיים מה' ומישראל. ומפני זה היו חכמים אומרים עליהם זכר צדיק לברכה. ראה איך היו משתדלים להוציא עצמם מחשד הבריות גם עם היותם נקיים מה'.

וכן תמצא רבי יהושע ע"ה העידו עליו ואמרו (שבת קכז) שפעם אחת הוצרך דבר לתלמידים אצל מטרוניתא אחת שכל גדולי רומי מצויין אצלה, אמרו ביניהם מי ילך, אמר להם ר' יהושע אני אלך, הלך ר' יהושע ותלמידיו, כיון שהגיע לפתח ביתה חלץ תפיליו ברחוק ארבע אמות ונתנם לתלמידיו ונעל את הדלת, אחר שיצא ירד וטבל ושנה לתלמידיו, אמר להם בשעה שחלצתי תפלי במה דנתוני, אמרו לו כסבור ר' לא יכנסו דברי קדושה למקום טומאה, בשעה שנעלתי דלת לפניכם במה דנתוני, אמרו לו שמא דבר מלכות בינו לבינה, בשעה שירדתי וטבלתי במה דנתוני, אמרו לו שמא נתזה צנורא מפיה על בגדו של רבי,

אמר להם העבודה כך היה, ואתם שדנתוני לזכות המקום ידין אתכם לזכות, כלומר הגעתם אל האמת בזה, ואתם שנחלצתם מחשוב עלי רע עם הראות בפעולה דברים המביאים אל החשד ודנתם אותי לכף זכות כפי האפשר, יגמלכם הגומל כפי הראוי לכם, והוא אמרו המקום ידין אתכם לזכות, ולא אמר לכף זכות, כי לא יתכן העלמות ענין אצלו ית'.

וכן תמצא אחד מהם אמר דבר הורה בו זה הענין גם כן, בדבר שארע לו בדין מן הדינים, והוא שידוע אצל החכמים בתלמוד שכל שני שותפין שיש להם איזה דבר בשותפות אם אותו ענין שהוא משותף הוא ענין שצריך שומא בחלוקתו אין לאחד מהם לחלוק שלא מדעת חבירו ואם חלק אין חלקתו חלוקה, אבל אם אותו ענין המשותף אינו ענין שהוא צריך שומא, כענין שותפין שמכרו והיו המעות ביד אחד מהם שהמעות אין צריכין שומא, בדומה לזה רשאי האחד לחלוק שלא מדעת חבירו.

ועל זה הדין אמרו בגמרא (ב"מ סט בשינויים) דבר זה נוסח ענינו: הנהו תרי כותאי דעבדי עסקא בהדי הדדי, אזל חד מיניהו פלגינהו לזווי בלא דעתא דחבריה, אתא אידך אזמניה לדינא קמיה דרב פפא, אמר מאי נפקא לך מינה מאי דפלג פלג, לשנה האחרת זבון חמרא בהדי הדדי אתא אידך פלג חמרא בלא דעתא דחבריה, הדור אתו קמיה דרב פפא אמר ליה מאן פליג לך, אמר ליה חזינא דכל דבתראי קא אתי מר, אמר רב פפא כל כי האי גוונא ודאי צריך לאודועיה, זווי כמאן דפליגי דמו, חמרא איכא דבסיס ואיכא דלא בסיס. הנה כשהיה זה חודשו היותו דן כנגדו מצד שהיה טועה במה שאמר לו בשנה ראשונה מאי נפקא לך מינה, שיצא לו מדבריו שהשותף רשאי לחלוק שלא מדעת חבירו, ועכשיו בשנה שניה כשחלק את היין ונעשן על ההוראה הראשונה אמר לו מאן פלג לך, חשדו שלא יהו דבריו על פי הדין ואמר לו חזינא דכל דבתראי קא אתי מר, כלומר הראית עמך עלי כרודף, והתנצל רב פפא אליו והודיעו הטעם.

הנה שממידות החכמים להוציא עצמם מכל חשד, כל שכן שלא יביאו עצמם בו. וממידות הכלל שלא לחשוד בכשרים, אלא שיהא אדם דן את חבירו לכף זכות על הצד שביארנו, והכל נמשך לכוונת זכות, והוא שלא לתת במעלתם שום דופי ולהיותם נערכים בעיני כל העם, והיות דברי החכם נשמעים אליהם לבעבור ישמע העם בדברו אליהם וגם בו יאמינו לעולם, לבעבור תהיה יראת ה' על פניהם לבלתי תחטאו.

❖ רק החושד במי שמכירו שהוא בחזקת כשרות לוקה אבל באינו מכירו יחשוד

ראב"י אב"ד: שו"ת סימן מד: החושד בכשרים לוקה בגופו, היכא דהוא בחזקת כשרות > קבה < ולא ראה בו שום דופי, כגון כהן גדול דאמרינן הוא פורש וכוכה והם פורשים וכוכים, וכגון משה רבינו דאמר והן לא יאמינו לי, אבל באדם שאינו בדוק לו ואינו מכירו הא אמרי בעלמא (כלה רבתי <?>) לעולם יהא כל אדם בעיניך כלסטים ומכבדן כרבן גמליאל, וכמעשה דדרך ארץ רבה.

❖ פנינה לשם שמים נתכוונה

ראב"ד: בנא בתרא טו. [בשטמ"ק שם]: שטן ופנינה לשם שמים נתכוונו, דכתיב וכעסתה צרתה גם כעס בעבור הרעימה, מאי בעבור הרעימה כדי שתתרעם על הבורא ותבקש רחמים לפניו, כי לפי שהיה בעלה אוהב אותה מתיאשת מלבקש רחמים לפני הבורא והיתה מכעיסתה כדי שתבקש, ושמא לא מפני אהבתה אלא כדי שלא יצטער עליה בעלה, והדן חברו לזכות השם יתברך ידונו לכף זכות: הראב"ד.

ספר חסידים: גם בכל עת ועונה יש לך לאהוב את בוראך... ואהוב את הבריות, והוי > קבן < דן את כל האדם לכף זכות וזהו שאמרה תורה בצדק תשפוט עמיתך, ותהי שפל בפני כל...

סימן לא

❖ דן לזכות כי אינך יודע מה במחשבתו

אל תדין את חברך לכף חובה, כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב, ולא ידעת מה בלבו ומה במחשבתו, והוי דן כל האדם לכף זכות.

סימן עז

❖ יספור מיד את הכסף שמקבל כדי לא לבוא לידי חשד / האיטור לחשוד בכשרים הוא רק ע"י דיבור

ראובן שנכרי חייב לו מעות, וראובן לשמעון, והנכרי מנה וראובן מנה ונתן לשמעון, ולא היה ראובן מונה כל כך בדיוק כי אמר כיון ששמעון ימנה אחריו, ולא חשש שמעון ולא מנה אז מיד כי אמר כשיהיה לי פנאי אמנה כי נראה לו כיון שראובן מנה אחר הנכרי שלא טעה, ואח"כ מנה שמעון ומצא פחות, ושמעון יודע כשיאמר לראובן פחות מצאתי שיאמין לו, לא יאמר שמעון לראובן פחות מצאתי מפני שפשע הוא וכבר הלך הנכרי ויאמר לראובן הלא מנית אחרי, אלא ימנה מיד במעמד שניהם ואם ימצא פחות יאמר האמת.

סימן תתרפח

וכן יהודי שאינו הגון מנה ונתן לשמעון בזה הענין, יהא כל אדם בעיניך כלסטים לשמור ממנו, ומה שאמרו חכמים החושד בכשרים לוקה זה מי שחושד בפה, אבל לשמור ממנו ישמור. ועתה אם חסיד לא יאמין לחסיד אחר על מאכלו ועל ממונו, לא יקפיד, כיון שאינו מדבר בפיו.

❖ מותר לחשוד בלא דיבור / == עד ==

כל אדם החושד לחבירו בלא דיבור, שאינו מאמינו ושומר ממנו, אם הנחשד מצטער, על חנם מצטער, אע"פ שהוא נאמן... ואשר הקפיד ר' יוסי על ר' חנינא בן גמליאל שלא האמין לשלוחי ר' יוסי ור' יהודה הטהרות דמשמע סייג עשו כהנים על הטהרות משחרב הבית, ועתה אם חסיד לא יאמין לחסיד אחר מאכלו, אל יקפיד, וגם אם אינו מאמינו [על] ממונו לא יקפיד כיון שאינו מדבר בפירושו בדיבור, יהיה פיקח וישתוק, ויזהר שלא יכעוס [וכמו שהיו שואלין אל שמאי והלל]. [שהלל לא הקפיד (שבת לא)].

פארמא תתתסא

❖ תמיד יספור את הכסף שקבל מחבירו כדי לא לבוא לידי חשד

לעולם ישקול אדם אם יש לו כסף פשוטים ימנם קודם שיתנם מידו או כשיקבלם אפי' הם נאמנים שמא יחסרו בלא ידיעתו או אחר יקחם ואם לא ימנם או לא ישקול הכסף יחשוד לחבירו או חבירו יחשדהו.

סימן תב

❖ המלמד זכות על חבירו מלאכי השרת מלמדים עליו זכות לפני הקב"ה

שוחזר טוב יבקש רצון (משלי יא כז) אם ראית אדם שמדבר טובות מחבירו אף מלאכי השרת מלמדים עליו זכות לפני הקב"ה כד"א (שמות לג יט) וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם. ודורש רעה תבואנו (משלי שם) אם ראית אדם שמדבר רעה על חבירו אף מלאכי השרת מדברים רעה עליו לפני הקב"ה כד"א (תהלים ז יז) ישוב עמלו בראשו.

סימן תרלג

❖ דנים את האדם לפי חבריו

סימן תרמד: מי שהולך עם טובים אע"פ שאינך יודע מה שבלבו תכרעו לכף זכות...

סימן תרמד, פארמא קח

❖ דנים את האדם לפי רוב מעשיו

< קכו > ...ואם תראה בני אדם שמחזיקים בטעותם כדי שלא יודו לך, אסור להתווכח עמהם, שנאמר אל תען כסיל כאולתו, ומניין שלא יתחיל לדבר עמו, שנאמר באזני כסיל אל תדבר, הואיל ורוב פעמים מדבר בעקשותו, הלך אחר הרוב, אם תראה שרוב דברים עושה לשמה, אם יעשה דבר שיכולים להכריעו לכף חובה ולכף זכות, תטה לכף זכות, ואם לאו תטה לכף חובה שנאמר (שמות כז ב) אחרי רבים להטות⁴¹.

פארמא תתתשעא (ב)

❖ הפוסל במומו פוסל

< קכז > אדם שמספר רע על בני אדם אל תכריעו [פארמא: לכף זכות]⁴², אלא הרב מספר לתלמידיו כדי שלא יעשו כן. ודע שכל המספר על בני אדם רע וטובו לחשודו בדבר זה רע שמספר

41. ספר חסידים: מחזק את הסברא שמדובר כאן במשפט ממש וסברא דאורייתא 'הלך אחר הרוב', ע"ע לשון רבינו יונה באבות: 'רוב מעשיו ושורש כוונותיו על צד הטוב, ועיין מצוות הלבבות לקמן "רוב וקרוב" במגידה של פארמא כותב וז"ל: בנדפס 'אלתכריעו' וכוונתו כי מדברי המספר בל יכריע את מישמספרים עליו לכף חובה כי אין להאמין למספר, ולפי גירסת הכ"י קאי 'אלתכריעו' על המספר, כי לא ידין את המספר לכף זכות, וכוונת שניהם אחת היא, עכ"ל. וע"ע משנת אברהם שם (עמוד סח). שמפרש שאדם שמספר לשון הרע ועשה איזה מעשה אחר של ספק זכות או חובה אל תדינו אלא לכף חובה כי כל הזכויות שלו נמסרו לחבירו כמש"כ בחז"ל עיי"ש.

על אחרים, שהרי אמרו כל הפוסל פסול ובמומו הוא פוסל, ולמה אמרו במומו הוא פוסל כי הלב של הפוסל לא יוכל לחשוב מום לחבירו, אלא במה שמצוי בו אומר לאחרים. סימן תרלב, פארמא צב

❖ גבאי צדקה לא יחוש לחשד של יחידים אבל אם רבים מתרעמים עליו יתחשב בדעתם ויתפטר

אם הגבאי שומע מהנבלים שאומרים לו שחושדים אותו אל יקפיד על דבריהם שנאמר (ישעיה לב ו) כי נבל נבלה ידבר ואין צריך לשום אל לבו. אבל אם רבים הם שמדברים אין אנו חפצים בך יאמר בפני הטובים כיון שהרבים מתרעמים תבחרו איש שיהא כחפצכם. סימן שלא

< קבט > **אורחות חיים להרא"ש:** ליום השבת: (י) שידין את חבירו לכף זכות.

< קל > **כל בו:** סימן קיח: ...ששה דברים מאריכין ימיו ושנותיו של אדם בעולם הזה והקרבן קיימת לו לעולם הבא השכמה לבית הכנסת, וכוון תפלה, ובקור חולים, והכנסת אורחים, והדן את חבירו לכף זכות שלא בפניו⁴³, והמקדש על היין בערבי שבתות.

< קלא > **ר"י ברונא:** סימן לח: נשאלתי אם אדם רשאי לומר על חבירו דברים שהם אמת, והשבתי אינו רשאי, אע"ג דבפרק כל כתבי (שבת קיח) אמר ר' יוסי תיתי לי מעולם לא אמרתי דבר וחזרתי לאחוריי... [דן בהלכות לשון הרע, ובסוף כותב:]

אכן נ"ל דלא צריכין לכל זה, דלא קיי"ל כר' יוסי אלא כדפסקין בפרק חזקת הבתים (ב"ב לט:). כל מילתא דמתאמרה באפי תלתא ליה בה משום לישנא בישא, ולא מבעי מי שבודה מלבו דברים כדפירש רש"י בפרק במה מדליקין (שבת לג:). אלא אפילו דברים אמיתיים לא יאמר, אפילו להוציא את עצמו מן החשד לא יאמר פלוני עשה, אלא יאמר אני לא עשיתי כדפירש התוס' פרק גט פשוט בהדייא דחשיב לשון הרע:

ולעולם ירחיק אדם את עצמו מן החשד, דאי עביד דברים ניכרים מותר לחושדו, והראייה מדוד דאמרינן בגמרא (שבת נו) קבל דוד לשון הרע ומשני דברים ניכרים חזיה ביה בפרק [במה אשה].

ואל תקשה עלי מהנהו עובדי דפרק מפנין (קכו:). גבי ההיא רביא דאשכיב תחת מרגלותיו, ור' יהושע סגר הדלת, משום דמילתא דעביד לאיגלווי הוא⁴⁴, ועוד דברים של טעם הוא גלוי לכל למה עשה כן, אי נמי שאני ר' יהושע דקים להו בגווייה ולא חשדוהו כלל. ותדע דהא תנן בפ"ר אליעזר דמילה (קל). ובסכנה מביאהו על פי עדים שלא יחשדוהו, אעפ"י דבמצוה קא עסיק, וכן בכמה דוכתין בפרק במה בהמה ובמה אשה ע"ש. נאם ישראל מברונא:

< קלב > **שיטה מקובצת:** נדרים מ. איתא בגמרא שם: רבא יומא קדמאה דחליש אמר להון לא תיגלו לאיניש דלא לתרע מזליה, מכאן ואילך אמר להון פוקו ואכריזו בשוקא דכל דסני לי ליחדי לי וכתביב בנפול אויבך אל תשמח וגו', ודרחים לי ליבעי עלי רחמי.

וכתב בשמ"ק שם: דלא ליתרע מזליה, דאין לך אדם שאין לו שונאים ויאמרו בדין יש לבא עליו חולי שכך וכך עשה ומזכירין עונותיו ויש לחוש שמא למעלה ידינוהו על פי דבריהם

43. כל בו: עיין מנורת המאור (אלנקווא עמוד ??) בשם מדרש לעולם: הדין את חבירו לכף זכות שלא בפניו... וצ"ע הכוונה =אולי אם זה בפניו אפשר לברר בקלות אם הוא חטא או לא??.

44. ר"י ברונא: * להסביר דבריו דהוי מילתא דעבידא לאיגלווי - בפשטות היה צורך גדול בענין ולכן היה צריך לעשות אפילו במקום חשד כמש"כ הרמב"ם במשנה יוחא וצ"ע כעת==

כמו שמצינו לעולם ידין אדם חבירו לכף זכות שכך דנין אותו למעלה. וכן מצינו בחגיגה דרבא אשכחיה לאליהו אמר ליה מאי קא עביד קודשא בריך הוא אמר ליה גמיר שמעתא מפומא דכולהו רבנן בר מרבי מאיר שלמד תורה מאחר אמר ליה רבא לאליהו רבי מאיר תוכו אבל קליפתו זרק אמר ליה השתא קאמר מאיר בני אומר. הרי אתה רואה על פיהם שלמטה נידונין למעלה. וטעם גדול יש בדבר שאף על פי שיודע הקב"ה זכותו לא רצה לעשות קודם מפני תרעומת מדת הדין.

ועל שהצרכתי להזכיר לעולם ידין אדם חבירו לזכות רוצה אני לפרשו כמו שנ"ב, שקשה לי מהו שכך דנין אותו למעלה וכי למעלה אין יודעים אם נתכוון לטובה או לרעה. אלא על דבר שאין מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו נאמר, ומחשבות הלב אין אדם יודע אלא הקב"ה, ולפי שהקב"ה מרחם על בניו ומכסה על פשעיהם אין מדת הדין נותנת לדונו לטובה עד שידונוהו לטובה מלמטה, שאז אם בא לתשלום שכרו בעולם הזה לא יהרהרו הבריות אחר מידותיו של הקב"ה שגם הם דנוהו לטובה, ואף אם היתה מחשבתו לטובה לפעמים טוב בעיני המקום שידונוהו למטה לטובה לכסות ממדת הדין ומן המקטרגים, וראיה מעשה דרבא שהבאתי.

נחזור לראשונות, אבל ביום שני כבר איתרע מזליה ואינו חסר כי אם תפלה לכך צריך להודיע מטעם שמפרש והולך, ורע בעיניו שעובר על לא תשנא אחיך בלבבך והשיב מעליו אפו שידונו אותו למעלה שהרבה לקה שאין לך צער גדול כמו שאויבי האדם שמחים על מפלתו ומשום לא תשנא את אחיך הזהירו שלמה שלא יגרום לו החטא חילוף הדברים. וסימן לדבר רחבעם שהיו רוצים לנדותו והתירוהו ואף על גב דמן השמים היה מכל מקום על חטא שגורם מתגלגל הדבר בענין העולם. [בלי שם, אולי של ר"ב אשכנזי עצמו ??]:

ריטב"א: יבמות סה: עגלת בקר תקח בידך וגו', כלומר קרבן לכפר על הרהורי החטא שחושד בכשרים, ומ"מ אין זה עיקר הליכתו אלא שהוא משנה לומר כי לזה לבד הולך מפני שמותר לשנות בדברי שלום כש' ונכון הוא.

< קלג >

❖ פרק ו: אחרונים ❖

❖ סניף למצות ואהבת לרעך כמוך / היחס למצות תוכחה

אגרת דרך השם: (למבי"ט): שער ב: במה שבינו לבין ביתו וחביריו, ריש פרק א: < קלד > במחשבה – לאהוב רעיו כדכתיב ואהבת לרעך כמוך, והוא שישמח בשמחתו ויצטער בצערו, ויחשוב בתיקונו ובתועלתו, וידון אותו לכף זכות בכל מה שיסופק עליו, ואם יכריע בדעתו לדונו לחובה, יוכיח לו ולא יטור לו איבה ושנאה, ואם הוא ירא שמא יזיקהו, יחוש למה שהכריעו בדעתו לחובה להשמר ממנו, ואין לבקש רעתו כי אם שיתברר לו ולמי שיקבל עצתו שהוא רודף אחריו להרע לו...

כלול במידה של "לב טוב"

מהר"ל: נתיב לב טוב: פרק א: ...המידה הזאת שהוא לב טוב הוא חפץ ורוצה בטוב חבירו, ואף אם רואה דבר בחבירו שהוא נראה שהוא רע, הוא דן אותו לכף זכות, וכל זה מפני שהוא רוצה בטוב חבירו ולכך הוא דן אותו לכף זכות, והיפך זה בעלי לב רע דן את חבירו לכף חובה, והמידה הזאת שדן את חבירו לכף זכות היא מידה גדולה טובה:

ובפרק מפנין ת"ר הדין את חבירו לכף זכות דנין אותו לזכות ומעשה באדם אחד שירד מגליל העליון נשכר... ואתם כשם שדנתוני לזכות כך המקום ידין אתכם לכף זכות.

ומה שאמר הדין את חבירו לכף זכות דנין אותו לכף זכות, פי' זה, כי ראוי להיות כן מצד כי כל מידה שהאדם מודד מודדין לו כדאיתא במסכת סוטה (ל) בדין שהוא דן בו כן הוא נדון, ומכל שכן כאשר דן את חבירו לכף זכות שזהו דין לעצמו, שגם הוא נדון בדין הזה, והוא מידה טובה וראוי שיהיה נדון במדה טובה זאת לגמרי כי הדין הוא מחויב ומפני שהוא מחויב הוא נדון באותה מדה עצמה.

למה הביא ג' מעשיות

והביא ג' מעשיות שלא יאמר האדם בודאי יש לדון את האדם לכף זכות היינו כאשר יכול לדון אותו לכף זכות בדרך קרוב אז יש לו לדון אותו לכף זכות, אבל אם אינו יכול לדון אותו לכף זכות רק בדרך רחוק מאוד לא ידון אותו לכף זכות. ולכך מביא ג' מעשיות שכל אחד היה יותר רחוק לדון אותו לכף זכות מן הראשון, כי מעשה הראשון לא היה רק דבר אחד דהיינו מה שאמר תמיד אין לי, ובדבר אחד יש לדון לכף זכות מפני שאין צריך לדון לכף זכות רק בדבר אחד, והמעשה השני צריך לדון אותו לכף זכות בשני דברים דהיינו שהשכיבה תחת מרגלותיו וירד וטבל ושנה להם, ובמעשה הג' צריך לדון אותו לכף זכות בג' דברים, שנכנס למקום סתר זה אחד, וחלץ תפילין זה השני, וירד וטבל זה הג', ואפילו הכי היו דנין אותו לכף זכות, ומעתה צריך לעולם לדון את האדם לכף זכות כאשר אפילו בג' דברים צריך לדון אותו לכף זכות, ולפיכך סידר דבריו אלו בחכמה.

היפך מידת "לב רע"

היפך המדה הזאת הוא מידת לב רע והוא המידה הרעה שהיא רעה מאוד, וכמו שאמרו במסכת אבות כי בכלל לב רע הוא הכל, והיוצא מן המידה הרעה הזאת שנאת הבריות, כמו שבעל לב טוב אוהב את הבריות וחפץ בטובתם ודן אותם לכף זכות, כך בעל לב רע

שונא את הבריות, וכבר בארנו דבר זה אצל יצר הרע עין הרע ושנאת הבריות מוציאים את האדם מן העולם ע"ש:

מחשבת החשד חוזרת את החושד

מהר"ל: ביאור לאגדות הש"ס: שבת צו. החושד בכשרים לוקה בגופו, פירוש כי החושד בכשרים ראוי ללקות בגופו, משל למי שהוא זורק אבן בכותל, אם הכותל של אבנים ואין מקבל את האבן הרי אותו האבן חוזר עליו כיון שאין הכותל מקבל את האבן, ואם הכותל מן טיט מקבל את האבן אז אין האבן חוזר עליו. וכך אם האדם חושד את אחר, אם מקבל אותו החשד מפני שהדברים הם אמת אז אין חוזר עליו אותו החשד כי מקבל אותו האדם, אבל אם חושד בכשרים ואינו מקבל [הנחשד], כי אינו אמת, הרי חוזר עליו אותו החשד. וכבר בארנו בזה מה שאמרה התורה (דברים יט יט) כאשר זמם ולא כאשר עשה, עיין בספר גור אריה בפרשת שופטים:

מהר"ל: גור אריה: ועשייתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו, כאשר זמם ולא כאשר עשה... (דברים יט יט) ...אבל עיקר הטעם הוא ענין נפלא, יש לך להבין ממילת 'כאשר זמם' בעצמו, דהמחשבה שהוא חשב לעשות לאחר יהפך עליו, וחייב מיתה, כי מה שרצה לעשות לאחר, אותה המחשבה יהפוך עליו. ולאפוקי אם כבר הרגו, שאותה המחשבה לא יתכן להפוך עליו אחר שכבר נעשה.

וזה טעם הדבר⁴⁵, כי לעולם תמצא כי המחשבה מתהפך על המחשב רע – אם חשב שלא כדין. ואמר הכתוב גבי המן (אסתר ט כה) ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים על ראשו ותלו אותו ואת בניו על העץ, תלה הכתוב הדבר לפי שהוא חשב לרע על היהודים שלא כדין – אותה המחשבה תבא עליו. לפי שכאשר יחשוב לעשות רע, והוא שלא כדין, הוא עושה רושם בעצמו. משל לספינה שעל הים והיא רצה בכח נגד [הספינה] השנית שכנגדה לטובעה, אם אותה חזקה הרי היא טובעת את עצמה מכח אותה מכה שהיא מכה באחר. ולפיכך המחשבה שהוא רוצה לעשות שלא כדין – מתהפך עליו. וזה ענין נפלא למבין. לכך אמר כאן 'כאשר זמם' ולא נגמרה המחשבה, ראוי שתהפך המחשבה עליו, שכן המידה נותן.

וזהו מה שרמזו חכמים (שבת צו). כל החושד בכשרים לוקה בגופו, פירוש, אחר שהוא חושד שלא כדין וחושב עליו מחשבה שלא כדין, הנה המחשבה תהפך עליו בגופו להיות נלקה באותה המחשבה. וכן לענין קללה אמרו (סנהדרין מט). לעולם תהא מן לוטא ולא תהא מן לייטא, פירוש, שיותר טוב להיות מקולל מאשר יהיה מקלל אחרים. כי המקולל, בעבור כי שלא כדין [המקלל] עושה, אין הקללה תבא עליו, אבל המקלל שלא כדין, הרי אותה קללה בעצמה תחזור ותבא עליו כאשר אמרתי, כי ראוי להיות נהפך עליו. והוא דומה לאדם שזרק אבן בדבר קשה ואין נכנס בו אותו אבן – שב עליו. וכן אם אדם רוצה להביא דבר על אחר, ומפני שהוא שלא כדין, מתהפך עליו, אבל אם נגמר המעשה, שוב אין לומר כי אותו מעשה יתהפך עליו, שהרי אדרבה נגמר המעשה ואיך יתהפך עליו. והכל ברמז זה במה שאמרו חכמים (מכות ה): 'כאשר זמם ולא כאשר עשה', כי כאשר זמם, אותה המחשבה שהיה רוצה לעשות – נהפך עליו, אבל 'לא כאשר עשה', דלא שייך בו זה. ודבר זה אמת למבין.

45. מהר"ל: גם בספרו באר הגולה באר שני חזר על דבריו אלו. ב'מכתבמאליהו' ח"א עמוד 97 מסביר דברי מהר"ל אלו עיי"ש, וכותב בתוך דבריו: "לרצון האדם מסר הקב"ה כח פעולה חזק מאד... שרצונו יוכל לפעול גדולות שהרי בצלם אלקים עשה את האדם... אף שאנו רואים שפעמים הרבה אין רצונו של אדם מתגשם, אין זאת אלא משום שרצונו נותיהם של אחרים מתנגדים לרצונו".

מנורת המאור: ר"י אלנקאוה: פרק יז אהבת החברים: (עמוד 315): לעולם ישתדל אדם לקנות לו חבר, אם ימצא אותו, בחנם, ואם לאו, יקנהו בממונו. דתנן עשה לך רב, וקנה לך חבר, והוי דן את כל האדם לכף זכות. ואמר החכם תמה אני ממי שקונה את העבדים בממונו, איך לא יקנה את בני החורין באמרי פיו הטובים. שבדברים הטובים קונה האדם החבירים [יותר] מבממונו. וחסידי הראשונים היו דנין את כל אדם לכף זכות, ואפי' היו רואין לאדם עושה שום דבר שהיה נראה לרבים שהיה עובר עבירה, היו מזכין אותו בלבן, ודנין אותו לכף זכות, ואומרים, איפשר שלא עבר וכוונתו היתה לדבר אחר והוי מסתלקין מן החשד, שכל החושד בכשרים לוקה בגופו. וגרסי' במ' שבת בפ' מפנין, ת"ר הדין את חבירו לכף זכות דנין אותו לכף זכות...

השונא את חבירו לעולם לא יוכל לדונו לזכות

(עמ' 319) והאזהב את חבירו לעולם ידין אותו לכף זכות, ויכסה על פשעיו, ולא ימצא לו חובה, באהבתו אותו. אבל אם שונא אותו, לעולם ידין אותו לכף חובה, ואפי' לא עבר, ולא יראה לו זכות, ואפי' הוא כשר. ומתוך כך בא להתקוטט עמו, ויבקש עליו תרעומת, שנא' שנאה תעורר מדנים ועל כל פשעים תכסה אהבה. לפי שבשנאתו אותו הם דבריו נכרים אצלו, ויריב עמו על לא דבר, והפך אם הוא אהבו. ואפילו יהיה עמו חבירו בברית ובשבועה, ישוב לאחור ויפר הברית. כי השנאה הטמונה בלבו תחפש המריבות ותעורר המדנים וכל שנאה ותחרות, ויחשוב בלבו שגם חבירו שונא אותו, כי הוא ידין לבות בני אדם שהם רעים כלבו הרע, וההרהורים רעים שבלבו יחשוב שהן כך בלבות אחרים, ומתוך המחשבה הרעה יבא לידי מעשה, וישנא את הבריות.

משל לאדם שהולך על מקום צר, אם אינו מקום גבוה מעל הארץ, ילך בחפזה ולא יכשל, כ"ש שלא יפול, ואם אותו מקום גבוה הרבה מעל הארץ, יחשוב בלבו שיפול לארץ, ומתוך פחדו ליפול בא לידי מעשה ויפול על כל פנים. כך השונא את חבירו, בשנאה ובמחשבה הרעה שבלבו יחשוב שגם חבירו הוא שונא אותו, וישנאנו גם הוא יותר.

וכל המהרהר דבר רע בלבו, יראה לו אותו דבר שהרהר בו שהוא אמת, ויתקיים בלבו, ויבא לידי מעשה. וכן רוב החלומות, אינן אלא מההרהורים שמהרהר אדם בלבו בהקין, יראו לו בחלום.

של"ה: שער האותיות: אות כ: כף זכות: תנן בפרק קמא דאבות (א ו), הוי דן את כל האדם לכף זכות. זו המדה היא מדה מעולה ויקרה, מונעת הקטטה והמריבה, ונותן שלום בארץ, וגורם שמן השמים ידונו אותו לכף זכות. כדאיתא במסכת שבת פרק מפנין (קכז): תנו רבנן, הדין את חבירו לכף זכות דנין אותו לכף זכות. מעשה באדם אחד שירד... ואתה שדנתני לכף זכות המקום ידין אותך לכף זכות, עד כאן:

עוד מביא שם בתלמוד מעשים איך שדנו לכף זכות, ומסיים בכל מעשה כך המקום ידין אתכם לכף זכות. וכבר נודע הפעולה שאדם עושה אותו למטה מתעורר לעומתו למעלה, ומי שיש בו מדה זו, אז אפילו נרשמים עליו למעלה כמה עונות שעשה, באו מליצי ופרקליטי יושר ודנין הדבר לכף זכות, ואין כח למקטריגים לקטרג. ראה עד היכן מגיע מדה זו. על כן כל אדם ירגיל עצמו במדה זו לדון חבירו לכף זכות בכל מה דאפשר אפילו בדרך רחוק.

ונוסף על זה שכתבתי שמסלק קטטה ונותן שלום בארץ, מרבה כבוד שמים, כי כל עבירה היא מיעוט כבוד השם, ובוה מתרבה סטרא דקדושה, והקב"ה חפץ מאוד בזה.

ולא זו [-בלבד] שדנים אותו למעלה לכף זכות אלא אף בזה העולם הקב"ה מראה לו חיבה יתירה, כדאיתא בפרק סדר תעניות (תענית כא): דלאבא אומנא הוו מייתי ליה שלמא מרקיעא כל יומא, ולאביי בכל מעלי שבתא, ולרבא למעלי יומא דכפורים כו'. וחשב שם המעשים דאבא אומנא, וחשיב בינייהו זו המדה שהיה דן לכף זכות. דזימנא חדא אביי שדר זוגי

דרבנן למברקיה, אזיל לביתיה ואכלינהו ואשקינהו, ומך להו בסתרי, לצפרא כרכינהו ואייתנהו לשוקא. אמרו ליה לישיימנהו מר, אמר להם הכי והכי שוו, אמרו ליה דילמא שוו טפי, אמר להם בהכי שקלי להו. אמרו ליה במאי חשדתינן, אמר להם אמינא מילתא דמצוה אית להו לרבנן וכסיפו להו מילתא למימר. אמרו ליה לשקלנהו מר, אמר להם מההיא שעתא אסחתיא לדעתאי מינאי ויהבתינהו לצדקה, ע"כ. הרי זה הצדיק היה דן לכף זכות והיה עושה מעשה על זה להסית דעתו מהם, כי דן כי בודאי הם לצדקה:

בספר מבחר הפנינים, אדם אחד בא לפני המושל, אמר לו, באתי אליך לשאול דבר ששאלתיו תחילה מהבורא, אם תעשהו אשבת אלהים ואורך, ואם לא תעשהו אשבת ה' ואודהו ואדינך לזכות, עכ"ל:

ומי שאין בו מידה זו לא זו שאינו זוכה לזה שידונו אותו לכף זכות, אלא אף נלקה, כדאיתא במסכת שבת פרק הזורק (ז). אמר ריש לקיש כל החושד בכשרים לוקה בגופו, שנאמר והן לא יאמינו לי וגו', אמר לו הקב"ה משה כבר ישראל הם מאמינים בני מאמינים [הג"ה כלומר כבר גלוי וידוע לפני שהם מאמינים, כי כן יהיה לעתיד יאמינו בה' וגו'], מאמינים דכתיב ויאמינו בה', בני מאמינים דכתיב והאמין בה', אבל אתה אין סופך להאמין, דכתיב יען לא האמתם בי, ולקה דכתיב ויאמר לו ה' עוד הבא נא ירך וגו' ע"כ:

וכתב במדרש שמואל בפרק קמא דאבות בשם מפרשים, הדבר הזה לא נאמר אלא באדם בינוני אשר מעשיו שקולים, אבל ברשע גמור ומפורסם אפילו אם רואים עושה טוב ידונו לכף חובה, שלא לשם שמים נתכוון במצוה זו שעשה אלא להראות טלפיו כחזיר כדי שיחזיקו אותו לאיש טוב. וחכמי המוסר אמרו הזהר מחלקת לשון הנבלים כהזהר מן הקשת, אשר כל עוד שיוסיף להכנע יוסיף להכות ע"כ. ואפשר שמשום הכי נקרא הקשת קשת רמיה. וכן בתלמיד חכם אפילו רואין אותו עושה עבירה, יאמרו שהוא עושה עבירה זו לשמה וגדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה, ואם היא עבירה שאי אפשר לומר שהיא לשמה, אמרו רז"ל (ברכות יט.) תלמיד חכם עובר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום, כי בודאי עשה תשובה:

ומיהו אף שהחויב הוא לדון את חבריו לכף זכות, מכל מקום אם יוכל לבוא לידי בירור הענין, והוא רוצה לבוא לידי בירור לשם שמים, כדי שבאם חטא לקיים מצות הוכח תוכיח את עמיתך, ולדבר עמו בנחת ובהשקט ושלו, הן הוא ענין שבין אדם לחבירו והן הוא ענין שבין אדם למקום, אז מצוה עביד ובלבד שיכוון לבו לשמים: נשלם אות הכ"ף:

❖ לקיים מצוות גמ"ח כתיקונן צריך להתרגל לדון את חבריו לכף זכות

יוסף אומץ⁴⁶: עמוד 319: **דין לדון לכף זכות שייך לדין גמילות חסדים:** הרוצה לזכות < קמ > במצוות אלו [של גמילות חסדים] כתיקונן ידקדק לזוהר במצוה אחרת שמנאה בספר חרדים למצוה עשה דאורייתא, והיינו לדון כל אדם לכף זכות, ולמדה מדכתיב בצדק תשפוט עמיתך, דלא קאי דוקא אדיין אלא גם על כל אדם, שאם ירגיל אדם עצמו לדון מעשה אדם לרוע, בקלות ימצא יצרו הרע – המורגל ביותר במקום שיש חסרון כיס או חסרון כבוד – לייעץ עם בזוי-עם או לדבר בשבילו אל כל אחד מהעם, מקום ועלילה שלא למלאות רצון השואל, שאפשר שישים עליו עון אשר חטא במה שלא עלה על דעת השואל מעולם.

לכן ימנע כל אדם עצמו ממידה זו לדון לכף חובה, לא מבעיא אם הדבר רק מגיע לאזניו מבעלי הלשון, דפשיטא דאיסור קבלת לשון הרע ועונשו החמור ידוע, אלא אפילו במה שברור לו שעשה או דיבר חברו, אעפ"כ אל יאשימנו שעשהו מרוע וזדון לבבו, רק יחפש

46. יוסף אומץ: "דינים ומנהגים לכל השנה ובפרט מנהגי פרנקפורט ע"מ ועניני מוסר ומידות", להרה"ג מוהר"ר יוסף יוזפא זליגמאן, ראש לדיינים ולבני הישיבה דק"ק פרנקפורט, שנת ש"צ, בזמן הב"ח והשל"ה

בחפש מחופש למצוא טענה וסיבה למעשה או דיבור שהוא שלא אשם נגדו, והתחכם עיניו בראשו לכלכל כל הדברים במשפט ובצדק, שידע במה לתלות מעשה ההוא הרע בעיניו, כגון בשגגה או בשכחה וכיוצא בו. ומי שדרכו לדון תמיד לכף חובה בזה מגלה רוע לב עצמו, ועליו אמרו חז"ל כל הפוסל במומו פוסל.

ואף אם הענין שעשה חבירו הוא כל כך רע שאין ללמד עליו זכות בשום צד, מכל מקום לא מפני זה ימנע ממנו שאלתו ובקשתו, ואדרבא שכרו כפול, וכמו שאחז"ל (כ"מ לב) אוהב לפרוק ושונא לטעון מצוה בשונאו, ואע"פ שמצות פריקה קודמת למצות טעינה דבפריקה שייך צער בעלי חיים משא"כ בטעינה מכל מקום לגבי שונא אמרו חז"ל שכדי לכופף את יצרו טעינה קודמת. וכן אם אין אדם משאיל כליו למי שהשאיל לו איננו עובר בלאו רק שאינו מקיים מצות עשה דגמילות חסד כראוי, אכן אם אינו משאיל למי שלא רצה להשאיל לו, עובר בלאו דלא תטור. מכל זה מוכח גדול המצוה מי שגומל חסד למי שעשה לו רעה.

אכן מפני שאין כל אדם זוכה למידה זו כי יצר לב האדם רע מנעוריו, לכן טוב שירגיל האדם את עצמו לדון לכף זכות, כי אם ידון לכף חובה יכשל בהרבה לאוין גדולים, לא תשנא, לא תקום ולא תטור, וקרוב הדבר שידבר עליו לשון הרע או לפחות יקבלהו עליו, והבט וראה עונש זה הגדול, וקיים מצות עשה דבצדק תשפוט עמיתך.

והנה אעתיק לשון רבינו יונה בשערי תשובה שלו שכתב בענין לדון לכף זכות וז"ל: כי תראה אדם אשר ידבר דבר... [-נעתק לעיל ?? ?]. אין לגלות חטאו כאשר ביארנו, עד כאן לשון רבינו יונה בקצרה.

ואף כי יצאתי מענין לענין, מכל מקום הוא באותו ענין, וכלול בהם דברי חכמה ומוסר והשכל לדעת הנהגת האדם, במה שלא מצאתי כתוב ומפורש בשום ספר אחר, וידעתי כי ינעם אל הקורא החרד לדבר ה' ומצוותיו.

בירת מגדל עוז: [רב יעקב עמדין] עליית הדין לכף זכות: עם היות כבר נגענו במידה זו < קמא >

בעליה הקודמת מ"מ ראינו כי טוב לייחד לה מדור בפני עצמה לגודל ערכה ויוקר מציאותה, כי רבים מבני אדם נכשלין בה, ואפילו המדקדקים במעשיהם וממציים מדותיהם אינם נוהרין בה כראוי. ולולי זה כי עתה לא רבתה מכת המריבה בבני עמינו משיבי מלחמה שערה, וחרב הקטטה והתגרה היתה שוקטת, השב אל תערה, ורעה רבה הוסרה אילו היו הכל אוהבי המידה הזאת היקרה, וטובה גדולה זרע השלום היה בארץ רבה, כי על כן גדול מאד שכרה, על כן נרחיב גבולה קצת מן התלמוד אשר מקורה הערה.

גרסינן במסכת שבת פרק מפנין... [מביא כל הגמ' שם]

❖ מחוייב להוציא עצמו מידי חשד

כתב מהרש"א (שם) אע"ג דאמרו יהא חלקי עם מי שחושדין אותו ואין בו, מכל מקום אין אדם רוצה שיהא נחשד. וגם נראה שלא אמרינן כן יהא חלקי וכו' אלא במי שלא הביא עצמו לידי חשד, אבל בכל הני דשמעתין מתוך מעשיו מביא עצמו לידי חשד, לכן אמר ר"י יהא חלקי וכו' דלא הוה ליה להביא עצמו לידי חשד [-עכ"ד], ושני התירוצים אמת ודברים פשוטים וברורים הם.

אמנם האחרון מוכרח, ולא זו בלבד שנוח לו לאדם לדון חבירו אותו לזכות כה"ג אלא שמחוייב להוציא עצמו מהחשד, כמו ששנינו בפירוש (פ"ג דשקלים) שצריך לצאת ידי הבריות כדרך שצריך לצאת ידי המקום שנאמר והייתם נקיים מה' ומן ישראל, ואומר ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם, ואם לא עשה כן נענש מחמת שבא מכשול לחבירו על ידו.

שכן אחז"ל שאמר הקב"ה לדוד על ידך נטרד דואג וכו', הרי כי גם דמו של דואג (שהיה רשע) הנו נדרש מיד דוד שהכשילו ונתן לו מקום לחשוב רע עליו ולדונו כמורד במלכות, כי זולת זה באמת לא נראה חטא לדואג במה שהלשינו לדוד אלא מחמת שהיה לו לדונו לזכות בידעו שהוא צדיק ח"ו שימרוד על מלכו וחמיו, אם לא מחמת שהיה אוהב דברי

בלע, ובודאי רשע גמור היה, אכן מפני שגורם לו דוד שיחשדנו היה צריך לקבל עליו ייסורין בשביל כך. ופשיטא דמ"ש כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה, היינו במסבב לו העון כענין דוד בפני דואג דוקא אבל בנקי מה' ומישראל וחבירו חוטא עליו וחומס נפשו, דמו בראשו וחבירו נקי.

אע"ג דעובדא דר"ד דאייתי גרוגרות עם ראב"א... וכו' וכו'

ועדיין יש לדקדק קצת בענין הנ"ל ממה שמצינו בסוטה שאם לא נטמאה ונקתה ונזרעה זרע והרי היא גרמה לעצמה...

ובאמת כמעט בכל דבר יש לדון אדם לזכות, כמ"ש גם בפנינה ושטן לשם שמים נתכוונו, ובכהן וכריב יכול לומר אגיסטון אני בתוכה (סנהדרין ??) וכו' [מביא כאן הרבה דוגאמות...]

וז"ל השל"ה: = נעתק לעיל < קב > עיי"ש.

והרוצה לזכות במידה זו בשלימות צריך לזהר שלא יהא נמהר לחתוך הדין על חבירו, כי מצינו גדולי עולם נכשלו בכך, כענין עלי שהשגיח בחנה ושמר את פיה כי הרבתה להתפלל בהיותה מדברת על לבה ורק שפתיה נעות, וחשב למשפט אמיתי היותר שיכורה והסכים לבזותה ולהכלימה הרבה, ואע"פ שהאריך להסתכל ולחשוב על ענינה נפל בטעות גדולה, אם כן על אחת כמה וכמה אנו חסרי מדע קצרי הבנה צרי שכל טוב כמר, צריכים אנו לעיון שלם ויישוב הדעת ולהחמיץ הדין היטב על מעשי איש ופקודתו, קודם שנחליטתו ונוציא לאור משפטו, בהמתנה לא בהשקפה ראשונה. ופעמים רבות באה מריבה בין בני אדם ותואנה על עסקי חינם, רק טעות בלשון ומכשול בהבנה, וע"ז אמר החכם (משלי ???) אל תצא לריב מהר פן יחסדך שומע ודבתך לא חשוב.

גם צריך לשום האדם אל לבו כשישב בדין על חטא חבירו ועונו, שגגתו או זדונו, בדברים שבינו לבינו, אף אם ברור הדבר בעיניו שחטא לו בשפתיו או במעלליו ועלילותיו בלי שנתן לו סיבה להפר אהבה, מ"מ ימחול ויכסה עליו ויתלה במרירות נפשו מצד אחד או מתוך טרדה גדולה כמ"ש עה"פ כי העושה יהולל חכם שגרמה לו לדבר קשות בבלי דעת מלין יכביר ואין אדם נתפס על צערו. (ואצ"ל אם טפש הוא ששטתו מצילתו, וכן תלמיד שהורה לעשות פטור שתקנתו קלקלתו, ועמי הארץ זדונות נחשבות להם כשגגות) בפרט אם הוא עון ראשון צריך לתפוס מידת קונו ולמחקו מיד, והוא שלא יהא ככלב שב על קיאו.

לכן אל ימהר לענות לו כאולתו אלא יענהו רכות להשיב חמתו מהשחית ברית אהבתו, ולהניחו מרגוז וצרת נפשו ומרת רוחו דאבון לבו, כדרך שמצינו באמהות הקדושות שלא נחשב להן חטא מה שלא דברו נכונה מתוך צרות לבבן, שרה אמרה לאברהם חסמי עליך וכו' בלי שחטא נגדה וסבל תוכחתה ולא הוכיח אותה, ורחל דברה ליעקב שלא כהוגן הבה לי בנים ולפי שנתפעל מדבריה והעציבה אחז"ל שנענש על כך שא"ל הקב"ה כך עונין את המעוקות...

[עוד בענין דוד ושמעי עיי"ש...]

וכתב החסיד בשל"ה ומיהו אף שהחייב לדון חבירו ; לכף זכות מ"מ אם יוכל לבוא לידי בירור... [כדי להוכיחו עיי"ש] [נעתק בשל"ה לעיל].

❖ לא להיות צדיק הרבה

אמנם בחינת הרע שבמידה זו – שלא להיות צדיק הרבה וחסיד שוטה לומר לרע טוב, כי סופו לומר לטוב רע כדרך שאירע לשאול, שבשביל שהיה רחמן על הרשעים מתחילה סוף שנעשה אכזרי על הצדיקים, ואפילו בלשון הרע החמור מאד והזהירו עליו ביותר אמרו אע"ג דלקבולי לא מבעי למיחש מיבעי ונכשל גדליהו בן אחיקם בחסידותו כמ"ש בעליית

החשד בס"ד... וכן מצינו שנכשלו ישראל בירבעם (בן נבט) שהיה מוחזק בעיניהם לצדיק מפני שהוכיח את שלמה... הכל בסיבת שדנו ישראל לירבעם לכף זכות...

וכתב הרע"ב בפ"ק דאבות... [נעתק לעיל עיי"ש]

ויותר על כך כתבו מפרשים דלא מיירי מתניתין אלא במי שמעשיו סתומין, אבל ברשע גמור אפילו אם רואים אותו עושה טוב ידונו אותו לחובה ושלא לש"ש נתכוין באותה מצוה שעשה במקרה אלא להראות טלפיו כחזיר... ולומר הנה הוא שליח רע מאת ה' ומה בידו עון חף הוא מפשע... [סנחריב...]

❖ גם ברשע אפשר לדונו לזכות כדי לזכותו לשמים להחמיץ דינו =

והנה יש לתמוה על דרך המפרשים הנ"ל כי הלא דבר ברור אמר התנא והוי דן את כל האדם לכף זכות, ולא הוציא שום אדם מן הכלל, אבל יש ליישב הענין עם מה שאמרנו למעלה שבדאי יש מקום לדון לזכות אף במי שהרשיע מאד ושילם רעה תחת טובה שהוא נגד טבע כל אדם, אעפ"כ הנה מקום אתי לפתוח בזכותו כנו"ל באמור רצון ה' המה עושים ויועיל עכ"פ להחמיץ דינם ולתת להם ארכה בחיין,

וכל זה דוקא בישראל שהן קרוים אדם... [עיי"ש] משא"כ בעובדי אלילים כירבעם וחביריו ושונאיו של הקב"ה פשיטא דלא איירי בהו תנא דינן.

❖ סיכום

נמצא כללו של דבר שלשה מדות הן בעליה זה – אחת במי שברור וידוע לנו שהוא צדיק גמור, צריך לדונו לכף זכות בכל אופן אפילו ראינו שעבר עבירה (בלילה בסתר במקום שאין חילול השם), חיוב הוא לכסות עליו כי ניתן מכשול לפניו ככתוב (==) בשוב צדיק וגו' ונתתי מכשול לפניו, וכתוב (==) וכשל גם נביא עמך הלילה, ותלמיד חכם שסרח אין מנדין אותו (אבל במקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב). ומי שמעשיו סתומין או בינוני שמעשיו שקולין, צריך להכריעו לכף זכות, ומידת חסידות הוא במקום שהענין סובל ההכרעה לזכות. וברשעות גדולה שאין שם מקום ללמוד זכות ממש אם הוא בדברים שבין אדם לחבירו מ"מ טוב הוא לתלות זכותו במה שהסיתוהו מן השמים, ונפקא מינה להגיץ עליו לפי שעה (ואפילו בשפיכות דמים כענין יואב עם אבנר ועמשא שהמתין לו דוד ולא נפרע ממנו מיד) אבל סוף סוף צריך שיקבל דינו ולשלם לו כמפעלו בעוה"ז כשיש דין למטה רק לא יעשה דין לעצמו... אך הרשע הגמור ומפורסם אסור לדונו לזכות ומצוה לדונו לחובה אפילו כשעושה לעינים טובה ואצ"ל בעובדי ע"א שכל חסדם כציץ השדה ואמר הכתוב עם נבר תתברר וגו'.

לפיכך אם ראית אדם כשר הבדוק לך פוסע פסיעה גסה כענין ר"י בן נקוסא הוי מלמד עליו זכות (???) עייש עוד ומה שיש להעתיק...

❖ לדון האדם לפי ערך שכלו (של חבירו)

סדר היום: פירוש עלינו לשבח: ...וכשמהלך בדרך ילך בכבוד ראש והכנעה, ויקדים < קמב > שלום לכל אדם, ויהיה דבורו בנחת עם הבריות, ויהיה קשה לכעוס ונוח לרצות. ולא יקבל דברי לשון הרע על חבירו בשום ענין עד שידע הדבר באמיתות הוא בעצמו, ואפילו הכי אם אפשר לדון אותו לכף זכות ידון אותו. ולא יעלה לו משטמה בלבו וישקול הדברים כפי דעת חבירו לא כפי דעתו, כי לא כל הדעות שוות, כי אף על פי שלדעתו אין לו כף זכות להכריע אפילו הכי לפי שכל חבירו וכפי השגתו ישקול, ואולי ימצא כי אין בידו עוון ואשמה כי בתמימות לבו עשה מה שעשה לא במרד ולא במעל. וזה דבר גדול כדי שלא יבוא אדם להתקוטט על דברי חבירו ולא על דברי אשתו בשקול הענין הזה.

וזה פירושו אל תדין את חבירך עד שתגיע 'למקומו', ומקומו הוא ערך שכלו והשגתו, כי כל אחד יש לו צד וענין בשכלו, ויש בזה מה שאין בזה, ולפי זה אין לדונו לכף חובה כפי שכלו אלא לכף זכות כפי שכל אחד הנוטה לאותו צד, וצדקה יחשב לו, ובמדה שאדם מודד בה מודדין לו:

ספר הזכרונות: למהר"ש אבוהב: זכרון העשירי פרק ה' בדבר השלום: ...ומכלל דרכי שלום ועיקר גדול בו הוא להיות תמיד נגד עינינו מה שציונו חז"ל

והוי דן את כל האדם לכף זכות, כי הזהיר בדבר הזה יתן מקום לכוח רתיחת החימה הגוברת על האדם בראותו או בשמעו דברים אשר לכאורה מביאים את האדם לדון את חבירו לכף חובה, ואין המידה כך, וראוי להתרחק מזה אלא ישמע בראשונה טעם הדבר ומעשה שהיה איך היה ואז אם הוא מכוער או שהיה קרוב לודאי לא כיעורו שתחילה [מתחילה]? יעשה דין לכבוד שמים ולא יתמהמה, והחלש יאמר גבור אני.

וכמה מוכיחים [-הוכחות] יש לזה מהרבה מעשים זרים עד מאד [-בדברי חז"ל] בין בגופו של אדם בין בממונו, וכולם נידונו לכף זכות מרוב אהבתם ודביקותם במידה זו, וכאשר דנו כן היה. ועיקר הדברים בריש פרק מפנין וראויים הם להעתיקם כולם כי תועלתם מרובה והנאתם גדולה עד מאד, ואלו הם – תנו רבנן הדן את חבירו... [-מביאה מעשיות בשבתות ועניות]

...ומכל החכמים הללו שלמים וכן רבים הם ותלמידיהם, ילמוד כל אדם שלא יהיה נבהל להשיב על כל דבר אפילו נראה לכאורה זר ורחוק, בטרם ישמע טעמו, כי אולי יש דברים בגו, ומתוך כך ינצל מעוון החושד בכשרים, ויקריים בו (משלי ג ט) אל תחרוש על ריעך רעה והוא יושב לבטח אתך, שאם רבי בבא בן בוטא הנ"ל ז"ל [נדרים סו. באחד שאמר לאשתו קחי שתי נרות ולכי תשכרם על ראשו של בבא בן בוטא, והלכה ועשתה כן, ואמר לה מה זה שעשית ואמרה לו כך ציוני בעלי, אמר לה את עשית רצון בעלך המקום יוציא ממך שני בנים כבבא בן בוטא], כששברה האשה ההיא על ראשו שתי הנרות לא היה מחזיק במידה זו ומשתמש בה לשאול מדוע עשית ככה, לפחות היה מנדה אותה ושוב היה מתחרט לשעתו, ונמצא למפרע מלבין פניה ופניו ברכים.

ואין לך דבר המסלק דברי ריבות ומחלוקת מישראל וגורם לידי שלום רב כזה, והנוהג בו הוא קורב לשכר ורחוק מן ההפסד, שישראל בחזקת כשרים הם. ואם בחטאתנו הרבים יתברר הדבר רע כמו שהוא נראה לעינים, אין עליו חטא במה שלא חשדו, אדרבא צדקה תחשב לו ורוח המקום נוחה הימנו ועליו נאמר ג"כ מה שאמרו חז"ל נושא עוון ועובר על פשע, למי נושא עוון למי שעובר על פשע, וכבר אמרנו כי בדבר ברור או קרוב לו אין להחמיץ את מצות קנאת כבוד אלהינו והזריז הרי זה משובת.

הרגיל לדון את חבירו לזכות ילמד ק"ו ובודאי ידין את הקב"ה לזכות ויצדק עליו דין שמים

והנוהג בה עתיד לעלות בקודש בדרך כל שכן וק"ו לאין מספר אל מידה רמה אשרי הזוכה לה כשורה לקבל דין שמים על כל צרה שלא תבוא בלב שלם ובנפש מיושבת ולברך על הרעה בשמחה כשם שהוא מברך על הטובה, כפי הדין לקיים ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך, בכל מידה ומידה שהוא מודד לך הוי מודה לו במאד מאד, ואפילו הוא נוטל את נפשך כדתנן במשנתנו בסוף פרק הרואה, שהדן את חבירו, אדם להבל דמה ובשר ודם כמוהו לכף זכות, באין דמיון ואפס משל ידון בעצמו כי שופט כל הארץ הטוב והמטיב לכל אין לפניו עוולה וכל ארחות ה' חסד ואמת, ולכן בלבו יצדק את דינו, גם לשונו תהגה צדקתו כמאמר הכתוב הצור תמיד פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא.⁴⁷

47. ספר הזכרונות: להשוות עם דברי מושב זקנים ויקרא יט: ד"א בצדקת שפוט עמיתך, אם בא עליך מידת הדין הרי זה מצות עשה להצדיק עליו הדין, והו עמיתך הקב"ה, ולברך ברוך דיין האמת... וכו', עכ"ל.

ספר הברית: ח"ב מאמר י"ג: אהבת רעים פרק יד: ובמקהלות רבבות עם בית ישראל < קמר >
 על פי דת התורה הקדושה לא די במה שלא תעשה לשום אדם רעה אשר לא נגענוך לשנא שנאת חנם חלילה, אלא אפילו אם עשה לך רעה לא תשלם לו רעה והוי דן את כל אדם לכף זכות כמו שאמרו (בפרק א' דאבות), כי זה כלל גדול בענין הזה שתחשוב תמיד אולי עשה כן בשוגג בכלי דעת או בלי מתכוין שיצא הרעה הזה והוא לא מבקש רעתי ולא שונא הוא לי, לכן לא תנקום ממנו כאשר לא תנקם מידך שחבל ברגלך, והיא מצות עשה שנאמר בצדק תשפוט עמיתך, הכולל שתי כוונות אחד לדיין לעשות המשפט בצדק, ואחד תלוי בלב לדון כל אדם מן הסתם לכף זכות, וכתב החסיד ר' יוסף יעב"ץ מה שאמרו כל אדם יהיה בעיניך כלסטים היינו קודם למעשה לשמור ממנו רכושו כדי שלא יבוא לידי חשד אבל אחר שנחסר חפץ מביתך וכדומה הוי דן את כל אדם לכף זכות...

והנה המצוה הזאת באמת היא נגד הטבע אך לא נגד השכל, אמנם היא קשה מאד על האדם לקיימה, אבל לעומת זה עשה אלהים לנו שכר גדול מאד על זאת והוא שנסלח לו בעבור זה כל עונותיו וכפר עליו מאשר חטא מדה כנגד מדה, כמו שאמרו חז"ל (בפרק קמא דראש השנה) נושא עון ועובר על פשע (מיכה ז) למי נושא עון למי שעובר על פשע, וכלום יש שכר יותר מזה כמה תעניות וכמה סגופים ודברים קשים האדם רוצה לקבל על עצמו למען יתכפרו לו כל עונותיו ויצא נקי ובדבר הזה הוא יוצא נקי ברגע וקונה עולמו בשעה אחת ונרצה לו לכפר עליו בלי שום יסורים וצער, וארחות צדיקים ומנהג חסידים הוא שמלבד כל הנזכר עושים להם טובות ויעשו בשונאיהם כרצונם כאשר עשה יוסף הצדיק לאחיו, כי אצל הצדיקים לא קשה להפך טבע לבבם, כמו שאמרו חז"ל רשעים מסורים ביד לבם וצדיקים לבם מסור בידם, ומכש"כ שלא תחרוש על רעך רעה אשר בקשת מעמו שייטיב לך בדבר מן הדברים ולא רצה...

יד הקטנה: דעות פרק ט ל"ח ו: לא תלך רכיל בעמך: ...כא. עתה השתונן בכליותך < קמה >
 לעמוד עוד על יתר עיקר הדברים בזה. הנה כי תראה אדם אשר ידבר דבר או יעשה מעשה, ויש לשפוט דיברו ומעשהו לצד חובה ולצד הזכות, אזי אם האיש הוא ירא אלקים, נתחייבת לדון אותו לכף זכות ודאי, ואף גם כי יהיה הדבר קרוב ונוטה יותר אצל הדעת לכף חובה, ואם הוא מן הבינונים אשר יזהרו מן החטא ופעמים ישלבו בו, אזי אם הדבר קרוב ונוטה לכף חוב יהיה הדבר אצלך רק כמו ספק ואל תכריעו לכף חוב, ואם הדבר הוא באמת אצלך על הספק בשוה נתחייבת להטות הספק ולהכריעו לכף הזכות, וכבר אמרו שזאת נכנס בציוות העשה של אומרו יתברך בצדק תשפוט עמיתך, ואמרו הדן את חבירו לכף זכות המקום ידינהו לכף זכות, אבל אם האיש ההוא רוב מעשיו לרוע ובחנת כי אין יראת אלהים בלבבו, תכריע מעשיו ודבריו לכף חובה, שנאמר (משלי כא יב) מסלף רשעים לרע⁴⁸...

מנחת עני: כל הסעיפים האלו מלוקטים מרבינו יונה.

כג. אבל אם ראוהו נכשל בדבר ערוה או באחת מן העבירות שבין אדם למקום, אזי אם החוטא הוא בינוני, היינו שעל הרוב דרכו להשתמר ולהזהר מן החטא ועון ולפעמים ישלם בם במקרה, הרי זה מותר ומצוה להוכיחו בינו לבין עצמו ועל דרך תוכחה, אבל צריך ליזהר מאד מאד לדבר בדברי רכות ובהשכל לבל יכלימנו אפילו בינו לבינו, ויעבור על לאו שבתורה לא תונו איש את עמיתו, ואמרו באונאת דברים הכתוב מדבר, כי אולי כבר שב מדרכו הרעה ושפך נפשו לפני ה' ונטהר,

48. יד הקטנה: עיין בחלקת בנימין ששם לב בשינוי לשון בהביאו דברי רבינו יונה ונראה מדבריו שלא למד דברי החפץ חיים שבאדם בינוני כאשר המעשה נוטה לכף חובה שרק מידה טובה להחשיבו כספק אלא שמעיקר הדין צריך לדונו כספק ולא להכריעו לחובה. עיי"ש

אבל אם אין לו דרך שיוכיחנו בינו לבין עצמו, אזי אסור לגלות הדבר ולפרסם, ואף אם כוונתו להפרישו מן האיסור, ואף גם כי יש אתו עד שני להקים את הדבר. ואם גילה ופרסם הדבר בפני אחרים, הרי זה מלבין פני חבירו ברבים והוא מן היורדין לגיהנם ואין עולין, כי אפשר ואולי כבר שב לה' מחטאו אשר חטא, ויגוניו ברעיוניו, וכבר נשא השם לעונו, ואין בזה מכיר כי עיקר התשובה לפי מרירות הלב, על כן יחטא ואשם האויל המזכיר עונו. ואם ספר יספר הדבר בפני בני אדם שלא בפניו למען הבאיש ריחו ולהבזותו בעיני בני עמו, אזי אשם אשמו על זה בעון לשון הרע ועד שמים שיאו עונו, והרי זה אסור לגלות ולספר הדבר בפני שום אדם, כי אם לחכם צנוע וירא אשר לא יספר ליתר ההמון, מותר לגלות אם יש איזה צורך בדבר, והוא דידיע בעצמו ודאי, והוא דמהימן ליה כבי תרי, והוא גם הוא הרחק ירחיק מחברתו עד אשר יודע אליו ודאי כי שב מדרכו הרעה, אבל לשנאותו אסור כי שמא שב.

כד. ואם החוטא הוא תלמיד חכם וירא חטא, אזי אסור כלל ואפילו להוכיחו בינו ובינו ואפילו על דרך תוכחת מוסר ויראה, כי אסור להרהר אחריו כלל, ולא מפני שמא עשה תשובה אלא מפני שודאי עשה תשובה. ואף אם יצרו תקפו פעם, נפשו מרה לו אח"כ ולבבו ירא וחרד מאד ודאגתו לאשמתו ויגונותיו לעונותיו, גם כי הרואה ראוי שיירא לנפשו ולאמר בלבו אחרי כי האיש ירא שמים אולי זכויותיו מרובין מעונותיו, וכבר אמרו חכמינו הקדושים שהאיש אשר זכויותיו מרובין מעונותיו הנה הוא מעדת צדיקים, וכמה גדול חטאו של מי שלא שם כבוד והידור לצדיקים ואף גם על אחת כמה וכמה אם ביזה אותו מה.

כה. אמנם אם החוטא נגרע ערכו מן הבינונים, וקרוב לרשעים ענינו, אשר לא שם אל לבו להשתמר מן החטא והעון, והרואה יודע ומכיר בו אשר משפטו לשנות באולתו, אזי יגלה הדבר אל השופטים לייסרו ולהפרישו מן האיסור, והוא אם יש אתו עד שני, אבל אם ראה יחידי הרי זה יוכיחנו בינו לבין עצמו, אבל אסור לפרסמו או להעיד עליו, ואע"פ שמותר ואפילו מצוה לשנאותו...

מהרי"ל דיסקין: סוף ח"ב מאמרם הוי דן את כל האדם לכף זכות:

< קמו >

(א) לכאורה ענינו רואות ההיפך, ואם למצוה בעלמא איך נעשה שקר בנפשינו.
(ב) ידוע מה שכתב החובות הלבבות להחזיק טובה על הבושת שהוטבע, שאם לא כן לא היו בני אדם מקיימין אף כיבוד אם.

(ג) ולדעתי זה כוונת אמרם (ריש תענית) מי שהוא עז פנים לסוף נכשל בעבירה, והיינו שע"כ אינו צדיק גמור, שא"כ לא היה עז פנים והלא זו היא ממידות חכמים, ואם דלא נפיק מכלל בינונים אכתי כיון דפרץ גדר הבושת מי יעצור בעדו.

(ד) ומפולש אמרם: סימן טוב לאדם שהוא ביישן, לא במהרה הוא חוטא.

(ה) ובזה נבחין, עיר שיש יו"ד יהודים וא' חטא ר"ל, ע"כ פרץ גדר הבושת לגמרי. לא כן השני שיחטא כמו כן, אינו צריך לעזות כ"כ, כי לא לבד שאינו מתבייש רק מפני ח' אף גם הרי יש לו מסייע, וחלילה הג' שיחטא אינו עז פנים כ"כ, כלל של דבר הה' שיחטא א"צ לעזות כלל כי אם לפרוק עול מלכות שמים.

(ו) וזהו ענין חילול השם שהחוטא בפרהסיא מחליש עוצם הפחד והחרדה והבושת מעון אשר הוטבע באדם, והוא ע"ד מכשיל רבים.

(ז) ומובן אות א', דחז"ל יעצונו לדון לכף זכות למען לא ימצא לנו פתח בלבבינו לפרוץ גדר הבושה, וכאשר נחקוק על לבבינו שכולם צדיקים, איככה יערב אח"כ להקדיח תבשילו, לא כן כאשר ימצא בכל אחד שמץ דופי, כי אז הוא עלול ליכשל ח"ו באין מושל ברוחו.⁴⁹

49. מהרי"ל דיסקין: יש לפרש דבריו: ששואל בתחילה איזה תועלת יש לנו שנדון לכף זכות (ורק מצוה

מהרש"ם: שו"ת חלק ג סימן רה: ... (ד) מ"ש בדין מי שקנה עבירות דיש לדרון שאם היה יודע העונש לא היה קונה, לדעתי אין לדונו לזכות כיון שעשה מעשה הנחשב בעיני בני אדם למעשה רשע ואיתרע חזקת כשרות שלו, וע' ברע"ב פ"א דאבות דבכה"ג אינו בכלל הוי דן את כל האדם לכף זכות, וכן הוא בפירושו הרמב"ם שם, ושום יהודי שיש בו ניצוץ יהודי מתיירא לעשות כן.

ערוך לנר: סנהדרין יא: בגמרא ורבי חייא היכי גמיר לה מרבי מאיר, עיין במהרש"ל ומהרש"א, ולענ"ד י"ל דלכאורה יש סברא שלא להעיר [לעורר] חשד אחרים, שיכשיל אותם להיות חושד בכשרים, ולזה קאמר דר"ח עשה כן דגמר מר"מ דאע"ג דהיה יכול לברר מי הוא שריחו נודף ע"י שריחו בפיו, עכ"ז יצא שהיה מובטח שע"ז יצאו גם הבלתי נחשדים ולא יבוש אדם, שהרי ר"מ ג"כ לא היה בכלל החשד שהרי אמרה אחד מכם קדשני בביאה ולא אמרה אתה ואעפ"כ הכניס ר"מ עצמו בחשד ע"י שכתב גט, אכן גם מר"מ לא היה ברור כ"כ שלא נחשד כיון דעכ"פ אמרה אחד מכם אבל למד משמואל הקטן שזה ודאי לא היה בכלל חשד לר"ג לא בלבד לפירוש הי"מ שר"ג עצמו זימנם הרי ידע שזימן לשמואל הקטן ואפילו לפירוש הר"ן שהשליח זימנם הרי ידע שיש להתברר ע"י שליח ואעפ"כ ירד וגם משמואל הקטן אין ראיה כ"כ דעכ"פ היה נחשד לשאר המזומנים אבל ביותר ראיה מיהושע שודאי בא לידי ברור ע"י גורל אעפ"כ לא רצה הקב"ה לגלות:

יסוד ושורש העבודה: שער הגדול שער א' עבודת הלב פרק ז: למען אחי ורעיי אדברה נא הפעם ואודיעה נא אתכם את שאהבה נפשי ותדעו נאמנה שא"א שיבא האדם לתכלית העבודה זו השרשית והעיקרית הנ"ל אם לא כשירגיל את עצמו לקיים בתמידות שני מ"ע כלליות שבתורה הקדושה, האחת מ"ע של ואהבת לרעך כמוך, ובאמת אמר עליה רבי עקיבא (ספרא) שמן זה כלל גדול בתורה, והשניה תלויה בה והיא מ"ע של בצדק תשפוט עמיתך, ושניהם נאמרו בפרשת קדושים, כי קדוש יאמר לו, כשיתמיד האדם בהם בודאי יבא למדרגה עליונה להקרא קדוש, דהיינו שיהיה טובה, את חבירו כנפשו וכגופו בכל ענינים ממש כמו שהוא שמח כשנותן לו הש"י שום טובה, כן יגיל וישמח בבוא שום טובה לרעהו, וכן ח"ו להיפך ישתתף עמו בצרתו ויהא נעצב ודואג במר לבו כאלו ח"ו היה בא עליו ר"ל, וכן במעשה שיעשה רצון רעהו ממש כמו שעושה לעצמו כל מה שהוא רוצה, וכן לא יעשה לרעהו שום דבר שהוא נגד רצונו, כמו שאינו עושה לעצמו שום דבר שהוא נגד רצונו.

וזהו עיקר כוונת הבורא ית"ש בצווי מ"ע של ואהבת לרעך כמוך, ואיתא בזה"ק אף מי שמזכיר איזה ענין משובח של חבירו צריך לברכו ואם לא ברך אותו ענשו מרובה...
==מעתיק הזוהר==

ומצות עשה של בצדק תשפוט עמיתך, היינו לדרון את חבירו לכף זכות בכל ענין ובכל מעשה שיעשה חבירו, אפילו שהזכות יהיה רחוק מן השכל, צוה הבורא ית' לקרב אל לבו דוקא זכות, היא תלויה ומחוברת למצות עשה של ואהבת לרעך כמוך, כי דבר ברור הוא באם שידין לחבירו לכף חובה אפילו פעם אחת שוב לא יכול לקיים בו מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך על בוריה ושלמותה כפי שאבאר בסמוך בעז"ה.

ושני מצות אלו יכול האדם לקיימם בכל עת ובכל שעה ובכל רגע, דהיינו מצות של ואהבת כו' יכול לקיים אותה בכל עת במעשה ובמחשבה, כיצד אם עושה לדעהו איזה טובה בפועל הוא מקיים מ"ע של ואהבת כו' בפועל, ואם רואה או שומע על חבירו איזה טובה והוא

בעלמא') איך נעשה שקר בנפשנו וכו', ומתוך שיש תועלת גדולה (עצת חז"ל יעצונו) שנחזיק את הסביבה לצדיקים (ולא לפרוץ גדרהבושה) ולכן גם אם זה קרוב לשקר בכ"ז יש בזה ענין גדול

שש ושמת בלב שלם ממש כאילו בא לו אותה הטובה הרי קיים מצות עשה זו של ואהבת כו' במחשבה, וכן ח"ו להיפך ר"ל, נמצא מצות עשה זו יכול האדם לקיים בכל עת שתבוא לידו אפילו אם הוא במרחץ או בשאר מקום שאינו נקי.

וכן מצות עשה של בצדק תשפוט כו', יכול האדם לקיימה במחשבתו ג"כ בכל עת שיתרחש, משא"כ בשאר מ"ע ול"ת שבכל התרי"ג מצות, ואף במקום שאין נקי יכול האדם להעלות על דעתו לשמוח בטובת חברו הן בחול הן בשבת וי"ט, ובחול יכול ג"כ לצער עצמו בצרת חברו משא"כ שארי מצות התלויות בזמן או במקום, וגם זה ברור לכל משכיל כי גדול שכר של שני מצות אלו עד מאד כנודע מרז"ל אבות (ה כג) לפום צערא אגרא, בהיות ששני מצות אלו אין צווי קיומם תלוי רק בטובתו של חברו, יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום לתת קנאת איש מרעהו בטובת חברו, וגלל כן הזהיר התנא במידה רעה זו וכיוצא בהם יותר מכל העבירות, ואמר הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם.

וכשמתגבר האדם על יצרו מפאת אהבה ויראה של יוצרו ובוראו ית"ש ויתעלה לקיים השני מ"ע אלו על בורין בשלימות גדול ממש ככוונת הבו"ת ויתעלה בהם כנ"ל, מה רב טוב הצפון לו ועין לא ראתה ודי בהערה זו.

====עיי"ש עוד בפרק אח"ז פרק ח====

פירוש בדברי הרמב"ם במס' אבות "שני הקצוות"

מעשה רקח: דעות ה' ז: ודן את כל האדם לכף זכות, נדרשתי מאת החכם השלם הגבר < קנ > הוקם על כל המעלות אהוב נאמן אלופי לראש כמהר"ר אפרים ארדיטי בהיותי באזמיר יע"א לשון רבינו בפירוש המשנה פ"א דאבות וז"ל:

והוי דן את כל האדם לכף זכות, עניינו כשיהיה אדם שלא תדע בו אם צדיק הוא אם רשע ותראהו שיעשה מעשה או יאמר דבר שאם תפרשהו על דרך אחת יהיה טוב ואם תפרשהו ע"ד אחרת יהיה רע קח אותו על הטוב ולא תחשוב בו רע, אבל אם יהיה האדם נודע שהוא צדיק מפורסם ובפעולות טובות ונראה לו פועל שכל ענייניו מורים שהוא פועל רע ואין אדם יכול להכריעו לטוב אלא בדוחק גדול ובאפשר רחוק הוא ראוי שתקח אותו שהוא טוב אחר שיש שם שום צד אפשרות להיות טוב ואין מותר לך לחשדו ועל זה אמרו כל החושד בכשרים לוקה בגופו, וכן כשיהיה רשע ויתפרסמו מעשיו ואחר כך ראינוהו שיעשה מעשה שכל ראיותיו מורות שהוא טוב ויש בו אפשרות רחוק לרע ראוי להשמר ממנו ושלא תאמן בו שהוא טוב אחר שיש בו אפשרות לרע וע"ז נאמר גם כן כי יחנן קולו אל תאמן בו וגומר, וכשיהיה בלתי ידוע והמעשה בלתי מכריע לאחד משני הקצוות צריך בדרך חסידות שתדין לכף זכות איזה קצה שיהיה משני הקצוות עכ"ד.

ביאור דברי הרמב"ם בפירושו לאבות

והקשה נר"ו דחלוקא זאת דכשיהיה בלתי ידוע וכו', היא כפולה דהיינו הך קמייתא, תו איכא למידק דבראשונה כתב קח אותו וכו' ובהך בתרייתא כתב דרך חסידות, ועם כי הרבה פירושים נאמרו בו הנכון שבכולם נראה לענ"ד, שבראשונה מיירי באדם שאני מכיר בו אך לא במעשיו שאין לי הכרעה במעשיו כלל, ובאחרונה איירי באדם שאני מכירו כלל והיינו בלתי ידוע כלל לא בו ולא במעשיו, ובזה ודאי שייך יותר המידת חסידות כיון שאני מכירו כלל.

ואם באנו לדייק הלשון שלמעלה אמר ותראהו וכו', נוכל לומר דכיון שעשהו לפניך מסתמא לטובה נתכוון דחז"ל אמרו יהי רצון שיהא מורא שמים כמורא בשר ודם, ולמטה איירי בשסיפרו לנו הענין דלגבי השומע שייך בו מידת חסידות כיון שהוא עצמו לא ראהו, והמעניין יבחר.

ומזה קשה עכ"פ למה שפירש הרב ז"ל פ"ק דיומא דף י"ט אמתניתין דהוא פורש וכוכה והם פורשים וכוכים וכתב ז"ל בפירוש המשנה וז"ל: והם היו בוכים שחשדוהו כי אסור

בתורתנו לחשוד ולחשוב מחשבה רעה על אדם שעניינו מסופק וכו' ע"כ, וזה נוטה לחלוקא ראשונה או אחרונה ושם לא הזכיר איסור גמור. תו קשה שכתב שעניינו מסופק ובגמרא אמרינן להדיא והם פורשים וכוכים דאמר ר' יהושע בן לוי כל החושד בכשרים לוקה בגופו דמשמע דאיירינן במי שהוא בחזקת כשרות וכן שמעתי מקשים.

ונראה לענ"ד פשוט שכוונת הרב על פי החלוקא שניה שהזכיר בהיא דאבות, שעליה הביא מימרת ריב"ל, והכי דייקי דברי הרב שכתב שעניינו מסופק רוצה לומר ענין המעשה הזה מסופק לנו, ולא אמר שענינו מסופקים, מלבד דשניא דא שעדיין לא עשה המעשה כלל, והוא ענין אחר מהנהו דאבות וק"ל.

ביאור בדברי רש"י על התורה

אכן קצת קשה למ"ש רש"י ז"ל שם ד"ה החושד בכשרים וכו', דכתיב והן לא יאמינו לי וכתוב והנה ידו מצורעת כשלג ע"כ, וקשה דאימא דהעונש היה על שכיחש דברו של מקום שאמר לו ושמעו לקולך וכו', והוא השיב והן לא יאמינו, ודברי רש"י הם מהמדרש והובא גם כן בשבת דף צ"ז.

ותו קשה לי בדבריו וז"ל: והן לא יאמינו לי אמר ריב"ל החושד בכשרים לוקה בגופו מנ"ל ממש דכתיב והן לא יאמינו לי וקמי קב"ה גלי דהווי מהימני וכו' ע"כ, דא"כ שלא כדין נענש, דאי קמי קב"ה גלי קמי משה רבינו ע"ה מי גלי, אדרבא בעיניו היו רשעים שהרי אמרו שם בפסוק וירא משה ויאמר וכו' אכן נודע הדבר שהייתי תמה מה חטאו ישראל וכו' להיות נרדים בעבודת פרך אבל רואה אני שהם ראויים לכך,

ויש לומר ע"פ מה שכתב רש"י ז"ל בפסוק ושמעו לקולך וז"ל: מכיון שתאמר להם לשון זה ישמעו לקולך שכבר סימן זה מסור בידם מיעקב ומיוסף שבלשון זה הם נגאלים, יעקב א"ל ואלהים פקוד יפקוד אתכם, יוסף א"ל פקוד יפקוד אלהים אתכם ע"כ, מוכח דסימן זה היה כמס אצלם מאב לבן והוא סימן גאולה ודאיתף?? אם כן ודאי שיאמינו, נמצא שבאמרו והן לא יאמינו תחול הקפידה על חשדת מיעוט האמונה דוקא, כיון דההכרח שיאמינו אינו אלא מכח הסימן המסור להם, ודו"ק כי נראה לענ"ד נכון:

פירוש בדברי הרמב"ם במס' אבות "שני הקצוות"

עבד המלך: רבי עובדיה הדאיה: דעות פ"ה: ...הנה לפי מה דביאר רבינו שם בפירושו < קנא > בפ"ד דאבות במ"ש מאד מאד הוא שפל רוח איך להתנהג בכל המידות במידה הבינונית שבשני הקצוות כמו שכתב [בהלכות דעות] בפ"א הלכות אלו וכן בח' פרקים שלו, מובן שפיר שני הקצוות שכתב רבינו כאן היינו בין בקצה הראשון כמו הגאווה, בין הקצה האחרון כמו השפלות, דמכל אחד מאלו אם יש לדונו לטוב דנין אותו.

למשל אם ראינו אותו שהולך בגאווה ויש לדונו לכף זכות שעושה כן לשם שמים להטיל אימה על תלמידיו או אם הוא פרנס כדי שיתקבלו דבריו ויהיו דבריו נשמעים וכיוצא, צריך לדונו לכף זכות, וכן כיוצא בזה במידת השפלות שראינו אותו שהתנהג בשפלות לפני עוברי עבירה שלא מיחה בידם ולא הוכיחם, אין לדונו לכף חובה דח"ו הוא מיקל באיסורין אלא אפשר דידע דלא מתקבלין מילוליה וקיים בנפשו אומרם ז"ל מוטב שיהיו שוגגין וכו', וכן כל כיוצא בזה בכל הקצוות שבכל המידות, ובכך עלו דברי רבינו כהוגן ואין בהם מן הקושי כלל ודו"ק.

מדברי ה"חפץ חיים"

משנה ברורה: קנו סוף ס"ק ד: ...אמרו חכמינו ז"ל על הפסוק בצדק תשפוט עמיתך, < קנב > הוי דן את חברך לכף זכות, עיין בשבת דף קכז והחושד בכשרים לוקה בגופו (יומא יט)...

חפץ חיים: פתיחה עשין ג: מקור חיים (ג): ולפעמים עובר נמי (ג) במצות עשה דבצדק תשפט עמיתך, כגון שראה את חברו שדיבר או עשה מעשה ויש בדבר הזה לשפטו לצד הטוב ולצד הזכות או להפכו, אפילו אם הוא איש בינוני, נתחייבנו מן התורה במצות עשה הזו לדון אותו לכף זכות. (ואם האיש ההוא ירא אלקים, נתחייבנו לדון אותו לכף זכות, גם כי קרוב ונוטה יותר הדבר לכף חובה מלכף זכות), ומי שהולך ומספר בגנותו עבור הדיבור הזה שדיבר או המעשה הזה שעשה, או המקבל שנתחזק אצלו לגנות עבור זה ששמע עליו, ולא דן אותו לכף זכות, עובר במצות עשה זו⁵⁰:

באר מים חיים (ג): ולפעמים עובר נמי במצות עשה דבצדק וכו', והיא נמנית בספר המצות מצות עשה קע"ז עיין שם שכתב ובכלל זה גם כן שיתחייב שידן את חברו לכף זכות ולא יפרש מעשיו ודבריו אלא לטוב, והיא מימרא מפורשת בשבועות בריש פרק שבועת העדות והיא נזכרת בסמ"ג גם כן ובסמ"ק שדבר זה נכלל במצות עשה דבצדק וכו'.

וגם הרבינו יונה בספרו שערי תשובה כתב שהיא מצות עשה דאורייתא, וממנו העתקתי כמעט כל דברי שבסעיף זה שבפנים, וזה לשונו: והנה אם תראה אדם אשר ידבר דבר או יעשה מעשה ויש לשפוט דברו ומעשהו לצד הטובה ולצד הזכות, אם האיש ההוא ירא אלקים יתחייב לדון אותו לכף זכות על דרך אמת, גם כי קרוב ונוטה יותר לכף חובה (וכן כתב הרמב"ם בפרק א' דאבות במשנה והוי דן את כל אדם לכף זכות עי"ש). ואם הוא מן הבינונים אשר יזהרו מן החטא ופעמים ישלבו בו, יש עליך להטות הספק ולהכריעו לכף זכות כמו שאמרו חז"ל הדין את חברו לכף זכות המקום ידינוהו לכף זכות, והיא מצות עשה מן התורה שנאמר בצדק תשפוט עמיתך, ואם הדבר נוטה לכף חובה יהיה הדבר אצלך כמו ספק ואל תכריעו לכף חובה. ואם האיש ההוא רוב מעשיו לרוע, או בחנתו כי אין יראת אלהים בלבבו וכו' עי"ש, וכן כתב הרמב"ם בפרק א' דאבות במשנה הנ"ל. ולכן כתבתי בפנים 'מן הבינונים':

❖ שיטת הרמב"ם: באדם שאינו מכירו יש רק מידת חסידות לדונו לזכות

ואל יתפוס עלי הקורא לאמר שבוודאי הרמב"ם חולק על רבינו יונה והסמ"ג והסמ"ק, וסובר שהוא רק מידה בעלמא ולא מצות עשה, והראיה שהרמב"ם כתב שם בסוף מאמרו במשנה הנ"ל שהוא מדרכי החסידות – דזה אינו דהרמב"ם איירי שם באדם שאין אני מכירו אם הוא צדיק אם רשע, לזה בודאי אין אני מחויב מן התורה לדונו לכף זכות רק מידה טובה בעלמא, וכן ברמב"ם בפרק ה' מהלכות דעות בהלכה ז' שמונה זה בין מידותיו של תלמיד חכם, ומשמע דהוא רק מידה בעלמא, התם איירי גם כן בכהאי גוונא, ותדע דהא העתיק שם לשון המשנה דאבות הוי דן את כל אדם לכף זכות, אבל אנן איירינן באיש שאני מכירו שאינו רשע רק מן הבינונים, שם הוא חיובא דאורייתא.

50. חפץ חיים: =הערה: אף שעבר ודן לחובה[במחשבתו] לפני הדיבור שלהלשה"ר, אולי ס"ל לח"ח דאינו עובר במחשבה לחדוד ורק כשמוציא בפה אח"כ (וכדעת מקצת מפרשים ספר חסידים ועוד), ויש לעיין בזה לענין שאר הלאוין המובאים כאן בפתיחה.

והראיה מהרמב"ם גופא בספר המצוות במצות קע"ז הנ"ל כתב בהדיא 'ובכללה גם כן שיתחייב שדין את חבירו לכף זכות', מלשון 'שיתחייב' ⁵¹ משמע בהדיא דאיירי בכל אדם, דהתרי"ג מצות נאמרו לכל ישראל. וראה כי דברינו אמת דבמשנה דאבות וכן ברמב"ם הלכות דעות הנ"ל דאיירי בימדות, נאמר והוי דן את 'כל אדם' לכף זכות, ובמימרא דשבועות הנ"ל ובספר המצות הנ"ל דאיירי בביאור המצות עשה דבצדק וכו', נאמר והוי דן את 'חבירך' לכף זכות, חבירך, משמע שאתה מכירו שאיננו רשע:

❖ עובר בכל השמונה אופנים

ומה שכתבנו בפנים דעובר, היינו בכל הח' אופנים, ומפני שבכאן הוא קשה קצת להבין מפני מה, לכן אבאר בעזה"י. הנה בלשון הרע ורכילות ובפניו ובשלא בפניו, פשוט דשייך מצות עשה זו, וכן בין על שקר ובין על אמת בודאי שייך גם כן מצות עשה זו, כי באמת אנו רואין בעינינו מחוש הנסיון שכמה וכמה סיפורים מן הלשון הרע והרכילות איננו שקר מוחלט, ואף על פי כן נשתנה כמה פעמים מאמיתת המעשה לדברי המספר מהיפך להיפך,

שכמה פעמים מתחיל המספר לסדר את דברי הלשון הרע או הרכילות מאמצע הדיבור או המעשה, ואינו מסדר מה שהיה קודם לזה, ועל ידי זה נשתנה כמה פעמים הענין לגמרי (כמו שכתב אחד מן הראשונים שמי שירצה להתחיל באמצע הענין יאמר חס ושלום שמוטר לעבוד עבודת כוכבים, ויתחיל מועברתם אלהים אחרים חס ושלום).

ולפעמים יאמר זה בניגון אחר ועל ידי זה גם כן משתנה הענין כמה פעמים, ופעמים הרבה יוצא הדיבור מפי אדם שלא במתכוין והוא עצמו מתחרט אחר כך על זה.

ופעמים הרבה מחמת שהיה לו בשעת מעשה כעס על ענין אחר, ונודמן לו ענין זה בשעת מעשה, ומרוב צערו נתהוה זה מה שדיבר או שעשה, כי אין אדם נתפס על צערו כמו שאמרו חז"ל בבבא בתרא סוף פרק השותפין.

והכלל, מי שירצה לדון לכף זכות לא יסגרו לפניו דרכי הזכות, בין להמספר והמקבל, ולכן בודאי אם מקבל הרכילות לאמת גמור ואינו רוצה לדונו לכף זכות עובר גם כן במצות עשה זו:

לשה"ר: כלל ג מקור חיים ז: ודע עוד כלל גדול ועיקר בענינים אלו, (ח) אם הוא רואה אדם שדיבר דבר או עשה מעשה, בין ממה שבין אדם למקום או ממה שבין אדם לחבירו, ויש לשפוט דברו ומעשהו לצד הטוב ולצד הזכות, אם האיש ההוא ירא אלהים נתחייב לדון אותו לכף זכות, אפילו אם הדבר קרוב ונוטה אצל הדעת יותר לכף חובה. ואם הוא מן הבינונים, אשר יזהרו מן החטא ופעמים יכשלו בו, אם הספק שקול צריך להטות הספק ולהכריעו לכף זכות, כמו שאמרו רז"ל הדן את חבירו לכף זכות המקום ידינהו לכף זכות, (ט) והוא נכנס בכלל מאמרו יתברך בצדק תשפוט עמיתך. ואפילו אם הדבר נוטה יותר לכף חובה, (י) נכון מאד שיהיה הדבר אצלו כמו ספק ואל יכריעהו לכף חובה. ובמקום שהדבר נוטה לכף זכות, דבודאי אסור על פי הדין לדונו לכף חובה, והוא דן אותו לכף חובה ובשביל זה הלך וגנהו, לבד שעבר בזה על בצדק תשפוט עמיתך (יא) עוד עבר בזה על איסור סיפור לשון הרע:

ח. ואפילו במקום שהכף חוב מכריע יותר, דמצד הדין ליכא איסורא כל כך אם יכריעהו לכף חובה, היינו לענין (יב) שיסכם בעיני עצמו עליו שעשה שלא כדין, אבל אין למהר לילך ולבזותו עבור זה אצל אחרים, אם לא שישלימו כל הפרטים המבוארים לקמן בכלל

51. בלשונות המדוויקים של ספר המצוות (גר"ח הלר ופרנקל) הגירסא: "שראוי" ולא "שיתחייב", וצ"ע.

ד' וה' ובכלל י', כי יש הרבה דברים שאפילו אם אין הדין עמו, גם כן אסור לבזותו עבור זה, כמבואר להמעייין בכללים אלו:

באר מים חיים: (ח) אם הוא רואה אדם, רבינו יונה בשערי תשובה במאמר רי"ח, ומ"ש אם האיש ההוא ירא אלהים וכו' פשוט דמקורו הוא מברכות (יט.) אם ראית וכו' 52:

(ט) והוא נכנס בכלל מאמרו יתברך, ר' יונה בשערי תשובה כתב וזה לשונו: והוא מצות עשה מן התורה שנאמר בצדק תשפוט עמיתך, ודברינו הם מהסמ"ג והסמ"ק שכתבו שדבר זה נכלל במצות עשה דבצדק תשפוט עמיתך, וכן כתב הרמב"ם בספר המצות מצות עשה קע"ז וזה לשונו: ובכללה גם כן שיתחייב שידין את חבריו לכף זכות לא יפרש מעשיו ודבריו אלא לטוב, ועל כל פנים לכולי עלמא חיוב גמור הוא ולא מידה בעלמא:

(י) נכון מאד, זה לשון רבינו יונה: יהיה הדבר אצלך כמו ספק ואל תכריעהו לכף חוב, ונראה לי שכוונתו למידה טובה בעלמא ולא מצד הדין 53, ובזה יתורצו כמה ענינים:

(א) בבבא מציעא (ע"ה): המלוה לחבירו שלא בעדים וכו' וריש לקיש אמר גורם קללה לעצמו שנאמר תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק, ופירש"י כשתובעו וזה כופר הכל מקללין אותו ואומרים שהוא דובר על צדיק עתק וכו' ואחר כך מייתי הגמרא גם כן דרבינא לא רצה להלוות לרב אשי משום האי טעמא דגורם קללה לעצמו,

ולכאורה יפלא מאד דלמה יהיה מותר לאנשים דעלמא לקלל מטעם ספק את המלוה, פן האמת אתו והלוה הוא הרשע שכופר בחנם ואין לומר דבאמת הקללה היא שלא מן הדין אם כן לא היה ליה לרבינא לחוש לזה כלל דקללת חנם לא תבוא, ועוד אטו ברשיעי עסקינן.

אבל לפי דברינו הנ"ל ניחא דמצד הדין היכא דכף חוב מכריע יותר אין חיוב לדונו לכף זכות, ובזמנם לא היה הדבר מצוי כלל שאחד ילוה לחבירו שלא בעדים כדמשמע ביומא (ט): דר' אלעזר לא הוי משתעי ריש לקיש בהדיה דמאן דמישתעי ריש לקיש בהדיה בשוק יהבין ליה עיסקא בלא סהדי ואמרינן בבבא מציעא שלשה צועקין ואינם נענין ואחד מהם המלוה לחבירו שלא בעדים, ואם כן אם בא אחד ותובע לחבירו שהלוהו מעות בלא סהדי והוא משיבו לא היו דברים מעולם הדעת נוטה מאד שהאמת והצדק הוא עם הנתבע וזה מוציא עליו לעז בחנם ולכן הכל מקללין אותו: [הגה"ה - עוד יש לומר דהטעם משום דצריך להעמידו להנתבע בחזקת כשרותו וממילא הוא שמוציא לעז עליו, ונכון יותר כתיוריך הראשון]:

(ב) וניחא נמי בזה הא דאמרינן בסנהדרין (כו.) ר' חייא בר זרנוקי ור' שמעון בן יהוצדק הוו קאזלי לעבר שנה בעסיא פגע בהו ריש לקיש וכו' אמר להו כהן וחורש אמרו לו יכול לומר אגיסטון אני בתוכו תו חזייה וכו' א"ל יכול לומר וכו' אתא לקמיה דר' יוחנן א"ל בני אדם החשודין על השביעית וכו',

52. יש מקשים (קובץ ד' עמוד 233) דשם מבואר רק לדונו ששעה תשובה ולא לדון על עצם המעשה, ובשבילי חיים ס"ק כ"ז כתב שהכוונה למש"כ הרבינו יונה בפירושו לאבות שכל הלימוד זכות על ת"ח הוא מפני שודאי שב עיי"ש, אך כאן בשע"ת לא משמע כן אלא הלימוד זכות הוא שלא חטא וא"כ ח"ח עירב הדברים וצריך למצוא מקור אחר (ולפי המהלך של משפט וצדק יש להסביר בשופי והבן

53. גם בהמשך ד"ה וכל זה שכתבנו, כתב כן, וצ"ע דגם בחסידים איתא בגמרא שבת שמא, שמא, שמא, והכוונה שתמיד הדין לכף זכות הוא רק בבחינת ספק כיהמציאות לא נודעה, ועיי"ן = זה השער (עמוד רצ) חולק וסובר שפשוט לשון ר"י מורה שגם זה בכלל המצוה עיי"ש.

ולכאורה לא די שלא דן לכתחלה לכף זכות את האנשים כמו ר' חייא בן זרנוקי ור' שמעון בן יהוצדק שאמרו יכול לומר וכו', אבל גם קרא את האמוראים האלו בשם חשודין על השביעית, ולפי הנ"ל ניחא דדעת ריש לקיש היה שבענין זה היה הכף חוב הרבה מכריעה יותר, משום שהוא דבר שאינו מצוי וכיוצא בזה, ולכך היה מחזיקם שהם מתרשלים מלמחות בעושי מלאכתן בשביעית, ולא עוד אלא שאומרים עליו עבור זה טרודא הוא דין עיי"ש בגמרא:

וכל זה שכתבנו הוא מצד הדין אבל מצד מידה טובה אפילו הכף חוב הוא הרבה יותר מכף זכות, צריך לדון לכף זכות, וראיה משבת (קכז:): ככל המעשיות שהביא שם הגמרא היה הכף חוב הרבה והרבה יותר מהכף זכות ואפילו הכי צריך לדונו לכף זכות כמו שאמר שם העבודה כך היה וכשם וכו': =יש מקשים שבשבת היה צדיק מפורסם =

(יא) עוד עבר בזה וכו', אפילו אם כוונתו רק לקנא לאמת. וראיה לזה ממרים דעל ידי שלא דנתה למשה רבינו ע"ה לכף זכות לומר דמסתמא כדין עשה מה שפירש מאשתו חשבה הכתוב למדברת לשון הרע ממש ונענשה על זה בצרעת, דבודאי אצל מרים זה היתה עליה עיקר העוולה, ולכך השיב הקב"ה ומדוע לא יראתם לדבר וכו', דאילו לא היה משה זכאי בזה בודאי היה מותר למרים לדבר בענין זה, דהא כיוונה רק לקנא לאמת ולא ח"ו לגנותו של משה רבינו ע"ה, ורק לבנינו של עולם כדאיתא בספרי פרשת בהעלותך, ודבר זה איננו לשון הרע מצד הדין וכמו שמבואר בשערי תשובה לרבינו יונה במאמר רכ"א ורכ"ח, אם לא מצד מצות הוכחה שיש לו להוכיח תחילה לפלוני על זה וכמו שיבואר לקמן בכלל י' בבאר מים חיים סק"ז, ובודאי לא היתה נענשת בצרעת עבור זה, אלא ודאי כמו שכתבנו. וידוע דכל מה שנאמר במרים יליפין מינה כדכתיב זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים וכו', ועיין לקמן בכלל ו' בבאר מים חיים ס"ק כ' שהבאנו עוד ראיה ברורה לזה מענין דואג.

וכאשר תדייק תמצא כמעט כל הסיפורים שנאמרו בתורה כגון דמרגלים עיי"ש ברמב"ן בחומש, ועוד דיוסף עיין בשל"ה פרשת וישב, הוא הכל מענין זה. ועיין מה שכתבנו לקמן בחלק ב' בכלל ה' בבאר מים חיים סק"ח ובוזה תבין מה שכתבנו בפנים שהדבר נוטה לכף זכות:

(יב) שיוסכם וכו', דבודאי אין לומר שכוונת רבינו יונה בשערי תשובה במאמר הנ"ל לענין לפרסם הדבר לאחרים, דיקשו דבריו אהדדי, דהלא במאמר רט"ו כתב ודע כי אם יראה וכו' אשם אשם על זה, והכא כתב רק אם הכף חוב מכריע יותר יהיה הדבר כמו ספק, משמע אבל אם הדבר ודאי לחובה ידינהו לחובה, אלא ודאי כמו שכתבנו בפנים. אי נמי דרבינו יונה מיירי פה שעשה או שדיבר הדבר בפרסום דבזה לא שייך ענין לשון הרע וצריך רק לידע אם הדין עמו. ובוזה ניחא גם כן מה שאמרו דגורם קללה לעצמו וביארנו לעיל דאין איסור בקללה זו כי שם היה הדבר בפרסום שתובעו לפני בית דין ואין אנו צריכין רק לידע אם האמת אתו:

אבל במקום דצריך לגלות הדבר לאחרים יש להתיישב הרבה בענין זה קודם, לא מיבעי בדבר שבין אדם למקום בודאי אין למהר לגלות לאנשים וכדלקמן בכלל ד' ואפילו בבין אדם לחבירו אם לא יעיין היטב בכלל י' יוכל להלכד בקל על ידי זה בלשון הרע גמורה:

לשה"ר: כלל ד: מקור חיים ג - ז: ג. אך יתחלק זה הדין לפרטים אחדים וכמו שאבאר, דאם הוא (ט) איש בינוני כסתם איש ישראל, שדרכו להשמר מחטא ונכשל בחטא רק לפעמים, (י) ויש לתלות, שעשה דבר זה שלא במתכוון, (יא) או שלא היה יודע שדבר זה אסור, או שהיה סבור שהוא חמרא ומידה טובה בעלמא, שהכשרים נזהרין בזה, (יב) אזי

< קנה >

אפילו ראוהו כמה פעמים שעבר על זה, בודאי יש לתלות בזה, ואסורים לגלותו, כדי שלא יהיה לכוז בעיני עמו, ואפילו בעיני עצמו גם כן לא יתבזה, ואסור לשנוא אותו עבור זה, דצריך לדוננו לכף זכות, והוא מצות עשה דאוריתא של בצדק תשפוט עמיתך לכמה פוסקים.

ד. אבל אם יראה להן שהחוטא ידע את עצמו אסורו וגם במתכוון עשה את החטא כביאת עריות ואכילת דברים אסורים וכיוצא בזה שנתפשט ידיעת אסורן בישראל, תלוי בזה, אם הוא אדם בינוני בשארי דברים שדרכו להשתמר על פי הרב מהחטא, ובזה לא ראוהו שנכשל רק פעם אחת בסתר, אסורין לגלות את חטאו לאחריים... [כי שמא שב]... רק צריך להוכיח אותו בינו לבין עצמו על אשר המרה את אלהיו בחטאו, ושיראה לגדר את עצמו מכאן ואילך מהסבות שהביאוהו לזה, כדי שלא יבוא עוד לידי חטא, ויזהר המוכיחו לדבר לו בלשון רכה כדי שלא יכלימו, כדכתיב הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. (יה)

וכל זה שכתבנו הוא אפילו אם הוא רק אדם בינוני בשאר דברים, וכל שכן אם הוא איש תלמיד חכם וירא חטא אך עתה גבר יצרו עליו, בודאי עון גדול הוא לפרסם חטאו, ואסור אפלו להרהר אחריו כי בודאי עשה תשובה, ואף אם יצרו נתחזק עליו פעם אחת, נפשו מרה לו אחר כך על זה ולבבו ירא וחרד מאד על אשמתו, וכמו שאמרו חז"ל, אם ראית תלמיד חכם, שעבר עברה בלילה אל תהרהר אחריו ביום, שבודאי עשה תשובה:

ה. אבל (כג) אם הוא רואה שהחוטא הוא מהאוילים הלצים השונאים למוכיחם, כדכתיב אל תוכח לץ פן ישנאך, ובודאי לא יתקבלו דבריו באזניו, ואנשים כאלו בנקל להם לשנות באולתם, ואם כן יוכל להיות שיבוא עוד הפעם לידי חטא, על כן טוב להם, שיגידו לדיני העיר, כדי שהם ייסרוהו על עונו ויפרישוהו מהאסור על להבא...

ז. וכל אלו הדינין שכתבנו הוא דוקא באיש אשר מנהגו ודרכו להתחרט על חטאיו, (כט) אבל אם בחנת את דרכו כי אין פחד אלהים לנגד עיניו ותמיד יתיצב על דרך לא טוב, כמו הפורק מעליו על מלכות שמים או שאינו נזהר מעבירה אחת אשר כל שער עמו יודעים שהיא עבירה, דהיינו בין שאותה העבירה שהוא רוצה לגלות, עשה החוטא כמה פעמים במזיד או שעבר במזיד כמה פעמים עברה אחת המפרסמת לכל שהיא עבירה, אם כן מוכח מינה שלא מחמת שגבר יצרו עליו עבר על דברי ה' כי אם בשרירות לבו הוא הולך, ואין פחד אלהים לנגד עיניו, לכן מותר להכלימו (ל) ולספר בגנותו בין בפניו ובין שלא בפניו.

ואם הוא יעשה מעשה או ידבר דבר ויש לשפטו לצד הזכות ולצד החוב, צריך לשפטו לצד החוב, אחרי שנתחזק לרשע גמור בשאר עניניו, וכן אמרו רבותינו לא תונה איש את עמיתו, עם שאתך בתורה ובמצות אל תונהו בדברים, ואשר לא שת לבו לדבר ה' מותר להכלימו במעלליו ולהודיע תועבותיו ולשפך בוז עליו, ועוד אמרו מפרסמין את החנפים מפני חלול ה', וכל שכן (לא) אם הוכיח אותו בזה ולא חזר, דמותר לפרסמו ולגלות על חטאיו בשער בת רבים ולשפך בוז עליו עד שיחזור למוטב, וכמו שכתב הרמב"ם בסוף פרק ו' מהלכות דעות, אך יש לזהר שלא לשכח (לב) פרטים אחדים המצטרפים לזה, וכתבתיים בבאר מים חיים:

באר מים חיים: (ט) איש בינוני, אבל אם מוחזק לרשע בשאר ענינים ישתנה דינו ומבואר לקמן בסעיף ז':

(י) ויש לתלות שעשה וכו', כן כתב רבינו יונה במאמר ר"ח וז"ל: והנה כי תראה אדם אשר ידבר דבר או יעשה מעשה ויש לשפוט דברו ומעשהו לצד הטובה ולצד הזכות וכו' יש עליך להטות הספק ולהכריעו לכף הזכות וכו' והוא מצות עשה מן התורה שנאמר בצדק תשפוט עמיתך. ודע דמה שכתבנו ויש לתלות וכו' שלא במתכוון הוא קאי אפילו על עבירה שפשטה איסורה בישראל, ומה שכתבנו אחר כך או שלא

היה יודע וכו' קאי רק על שאר עונות דבעבירה שמפורסם איסורה בישראל אם ראוהו שעבר עליה כמה פעמים דינו כמו שמבואר בסעיף ז' ע"ש:

(יא) או שלא היה יודע, מלבד שכתבנו למעלה מקור דין זה מרבינו יונה הוא גם כן דין מבואר בחושן משפט בסימן ל"ד סעיף כ"ד ע"ש לענין פסולי עדות דלא נפסל בזה מטעם זה, וכ"ש לענין דינו דדינא הכי וכמבואר בתשובת חות יאיר סימן ס"ב דלענין עדות מתמרינן הרבה יותר ע"ש:

(יב) אזי אפילו ראוהו, פירוש בשנים, דבחד בלאו הכי אסור וכמו שיתבאר בסעיף שאחר זה. ומ"ש כמה פעמים, כן מוכח ברבינו יונה דלא התיר במאמר ר"ט אפילו במורגל בעון רק אם כל שער עמו יודעים שהוא עבירה ע"ש, ולבד זה היא סברה פשוטה גם כן:

❖ מחלוקת עם יד הקטנה:

לשה"ר כלל ד: באר מיים חיים: (יח) וכל זה וכו'. בגמרא ברכות (ט). ור' יונה במאמר < קנו > רט"ו ורי"ט ע"ש. ודע דכתב בספר יד הקטנה בפ"ט מהלכות דיעות שלו בדין כ"ד דאסור אפילו להוכיחו בינו לבין עצמו אפילו בדרך תוכחת מוסר ויראה, מפני שבודאי עשה תשובה. ולא תקשה עליו ממ"ש בכבא מציעא (לא) דמצות הוכחה הוא אפילו תלמיד לרב ועוד ממ"ש בערכין (טז): א"ר יוחנן בן נורי הרבה פעמים לקה עקיבא על ידי לפני רבן גמליאל וכו' (ואין לדחות משום דר"ע בגדר תלמיד היה דהלא מסיים על זה קרא והוספתי בו אהבה לקיים מה שנאמר הוכח לחכם ויאהבך משמע דבכל גווני צריך להוכיח לחכם) חדא די"ל דאיירי דיני ממונות ואמרינן שם (בברכות יט) אבל בממונא עד דמהדר למריה, ועוד יש לומר דדוקא למחר ולאחר זמן צריך להחזיק בודאי שעשה תשובה וכדמשמע לישנא אם ראית וכו' בלילה אל תהרהר אחריו ביום שבודאי עשה תשובה אבל בעת מעשה גופא בודאי חייב להוכיחו:

אמנם בעיקר הדין דהיד הקטנה צע"ג אם הלכה כדבריו, דנראה לענ"ד דדין הגמרא הוא רק לענין לימוד זכות, אבל לא לפטור על ידי זה ממצות עשה דאורייתא של הוכחה, וכהאי גוונא מצאתי לענין אחר בתשובת חות יאיר הנ"ל בסימן ס"ב וז"ל שם באמצע התשובה דלא נלמד מזה לפסולי עדות רק שנשאר בפסולות עד שנדע שעשה תשובה ונ"ל אפילו אם הוא תלמיד חכם דארז"ל אל תהרהר אחריו וכו' ואמרו קצת מפרשים דלהדרי קאי אל תהרהר שמא ר"ל שיש ספק רק ודאי מכל מקום היינו רק לדוננו לכף זכות מה שאין כן להכשירו, גם כאשר לענין ליטרא דדהבא אין לנו דין תלמיד חכם ה"ה לדבר זה עכ"ל. ואם כן אפשר דהוא הדין בענינינו גם כן אין אומרינן דין זה כדי להקל מעצמנו ולהפטר על ידי זה ממצות עשה דהוכחה, והגמרא לא איירי במי שרוצה להוכיחו רק באיש דעלמא שמהרהר על תלמיד חכם שעומד עדיין בחטא, וצריך עיון⁵⁴:

לשה"ר: כלל ו: מקור חיים ז: ודע דכשם שכתבנו בשם הפוסקים, דמן התורה אסור להאמין דברי גנות, שמספרים על חבריהם, כן הדין, אפילו אם יודע שהדברים שספר לו הוא אמת, אך יש בהם לצדד לכאן ולכאן, והמספר לו דן אותו לכף חוב, ועל ידי זה הוא מגנה אותו, וידוע דמצוה להשומע לדון אותו לכף זכות, (והוא דינא דגמרא בשבועות (ל). ומצות עשה דאורייתא לכמה פוסקים), והעובר על זה ואינו דן אותו לכף זכות והוא מסכים להמספר

54. "זה השער" מצדד כיד הקטנה, עיין שם עמוד רפז

בגנותו, לא די שעבר על בצדק תשפוט עמיתך, אלא הוא גם כן נכלל (כ) בשם מקבל לשון הרע, כיון דעל ידי שלא דן אותו לכף זכות, ממילא נשתרלב עליו הדברי גנות:

ת. וכל זה, אפילו אם הספור היה על איש בינוני, אשר דרכו לזהר מן החטא ופעמים יכשל בו, וכל שכן אם הספור היה על איש ירא אלהים, שעליו שייך יותר מצות עשה דבצדק תשפוט עמיתך (כמבאר ברמב"ם פרק א' דאבות משנה ו', ובשערי תשובה לרבנו יונה במאמר ר"ח) והוא עובר על זה ודן אותו לכף חוב ומסכים להמספר בגנותו, בודאי עובר על אסור קבלת לשון הרע.

באר מים חיים: (כ) בשם מקבל לשון הרע, וראיה לדבר דכשם שדבר זה נחשב לשון הרע אצל המספר וכנ"ל בכלל ג' סוף ס"ז כן בודאי הוא הדין לענין המקבל. ועוד ראיה ממה דאיתא בפסחים (פז) בענין ירבעם מפני מה זכה וכו' מפני שלא קיבל לשון הרע על עמוס וכו' ואם אמר לא מפי עצמו אמר אלא שכינה אמרה לו, הרי אף דבאמת ניבא עמוס לרע על ישראל עם כל זה כיון דבאמת אין עליו שום אשמה חס ושלום, לכן אם ירבעם היה תופשו לגנאי על זה היה נקרא בשם מקבל לשון הרע. ויש לדחות קצת, משום דלא היה לו לירבעם להאמין כלל שאמר כן עמוס וכמו שהשיב באמת ירבעם לא אמר אותו צדיק כך:

ועוד ראיה מענין דואג כששאלו שאול כולכם קשרתם עלי והשיבו דואג ראיתי וגו' אף דאמת אמר וכמו שאמרו חז"ל ג' אמרו אמת דואג וכו' עם כל זה נחלט להקרא בכל מקום בתורה בשם בעל לשון הרע ושאלו בשם מקבל וכדאיתא בירושלמי פ"א דפאה, והטעם כיון דעל ידי שלא היה דן שאול אותו לכף זכות וחשב שהיה דוד ורודפו ורוצה למלוך תחתיו, ממילא מה שהיטיב עמו אחימלך הוא עולה גדולה ונקרא בשם מורד במלך, ולכן דואג שסיפר עליו דבר זה נקרא בשם מספר לשון הרע (אף שדבר זה אם היה ענין כונת דואג שדוד הוא רודף לשאל היה מותר לגלות לו כל פרטי סיבותיו של דוד) וגם שאול נקרא בשם מקבל, אף שאחר כך שמע מאחימלך בעצמו את המעשה כמו שסיפר דואג וכמ"ש בקרא, עם כל זה כיון שלא דן את אחימלך לזכות כמו שהתנצל בעצמו וכמ"ש בקרא נקרא בשם מקבל לשון הרע. ואף שמה שהבאנו הוא בענין רכילות, פשוט הוא שהוא הדין בענין לשון הרע. ולענין אם זה הדין דענינינו איירי בששני הצדדים שקולים או דוקא בשחכף זכות מכריעה יותר עיין בחלק ב' בכלל ה' בבאר מים חיים בסעיף קטן ח' בסופו:

❖ בתרעומת על פסק בין דין בודאי חייב ללמד זכות על הדיינים

הגה"ה: על סוף מקור חיים סימן ח: ועתה נבאר מה שנכשלין בזה בעוה"ר בענין קבלת לשון הרע בלא ראות... שמצוי כשאחד יוצא מבין דין חייב והוא מספר לחבירו ומסדר דברי זכותו לפניו === להשלים ===...ועתה נבוא לענינו, ראה איך בשאט נפש עבר על לאו דלא תשא שמע שוא, ועל עשה דבצדק תשפוט עמיתך, ועוד שארי לאוין המבארין לעיל בפתיחה...

ואם רואה שדבריו לא יועילו על כל פנים יש לו להתחזק על עצמו שלא לקבל לדברי הגנות והתרעומת של חבירו, שהוא מתרעם על הבית דין שבעיר, כי האיסור של קבלת לשון הרע והמצוה דבצדק תשפוט עמיתך הוא נאמר אפילו על סתם אנשים מישראל וכל שכן על מי שמוחזק בעיר לתלמיד חכם, ובדידה המצוה דבצדק תשפוט הוא אפילו אם הדרך לכף חוב מכריע הרבה יותר מלכף זכות, (וכמו שכתב הרבנו יונה בשערי תשובה במאמר ר"ח עיי"ש והוא כעין מאמר הגמרא בברכות (ט).) אם ראית וכו' עיי"ש, כל שכן בזה שהכף זכות מכריע הרבה יותר, כי ידוע הוא לכל יודעי דת ודין שפעמים הרבה הדין משתנה מפני טענה אחת או מפני סברא אחת, ואפילו אם הוא

חכם גדול בתורה ורואה הוא לפי דברי הבעל דין שהוא מספר לו את טענותיו שהדין עמו, עם כל זה יש לו לחשב עליו פן לא טען כך בשעת מעשה ורק עתה אחר שיצא חייב מבית דין נתיישב בדעתו שהיה לו לטעון כך וכך:

הכלל בענין זה – יש הרבה והרבה מעניני זכות שנוטה יותר מלכף חובה, ואפילו אם הפך על כל צדדי הענין ואין לו על הבית דין שום זכות, עם כל זה מן התורה אסור להחליט עליהם ולומר שאינם יודעים היאך לפסק דיני התורה, אלא יש לילך אל הרב או אל הבית דין ולדרוש מאתם הטעם, וכמאמרם באבות אל תדין את חברך וכו', אולי יראה לו שהמעשה לא היה, או יראה לו את טעם דבריו מאיזה מקום הוציא את הפסק שלו, או יודה לו ויאמר טעיתי, כי אפילו באמוראים הראשונים מצינו שטעו בפסקי הדינים ואחר כך חזרו בהן, וכמו שנאמר בתורה הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא, וכמו שפירש הרמב"ם בהלכותיו שפירוש הכתוב כך הוא – שיתוכח עם חבירו על מה עשה לו כך וכך ולא שינקוט לו בלבו על זה עיי"ש: [ע"כ הגה"ה]

לשון הרע: כלל ו: באר מים חיים: כח: [על דברי ההג"ה שם (ד"ה ולא מיבעי) שכתב שגם אם נתחזק בעיר לרשע אולם לא יצא לגמרי מעמיתך וחייבים לתת לו צדקה או לפדותו ועתה נשמע עליו שיצא לגמרי כגון דשביק היתירא ואכל איסורא, בכל זאת אין לקבל דבריהם לאמת וכו'] אין לקבל דבריהם לאמת, שזה לשון הגמרא בגיטין (מו:): ההוא גברא דזבין נפשיה ללודאי, אתא לקמיה דרבי אמי אמר ליה פירקן, פי' פדיני, ורצה ר' אמי לפדותו, אמרו לו רבנן לרבי אמי האי ישראל מומר הוא דקחזו ליה דקאכיל נבילות וטריפות, אמר להו אימא לתיאבון הוא דקאכיל, אמרו ליה והא זימנין דאיכא היתירא ואיסורא קמיה ושביק היתירא ואכיל איסורא, א"ל זיל לא שבקו לי דאפרקינך. ופירש רש"י בד"ה ואכיל איסורא, עדים העידו עליו כן והוי אוכל נבילות להכעיס.

ומשמע מזה דאם לא העידו עדים עליו כן, רק אנשים סיפרו לרבנן כן בדרך סיפור בעלמא, לא היה ר' אמי מקבל דבריהם למנוע את עצמו על ידי זה מפדיונו, ועל פי זה כתבתי את דברי שבפנים:

אך זה מספקא לי אי כוונת רש"י דאי אין עדים רק קול בעלמא תו לא הוי כי אם חשש בעלמא ואם כן ממילא מחייבינן לפדותו כשאר מומר לתיאבון, או נימא דכוונת רש"י דאי לא היו עדים על זה לא היה רבי אמי משיב לא שבקו לי דאפרקינך, דמשמע דיש איסורא בדבר, וכדמוכח ביו"ד בסימן רנ"א ס"ב דאוכל נבילות להכעיס אסור לפדותו ומקורו מזה עיי"ש אבל לעולם אימא לך דעל איש כזה שנתפקר בלתיאבון מותר להאמין גם כן אם אנשים סיפרו לו דחזו ליה דאכיל להכעיס ופטורין מלפדותו ואין עוברין על ידי זה על לאו דלא תעמוד על דם רעך:

ואין להביא ראיה לזה ממה שמבואר לקמן בכלל ז' סעיף ה' דעל איש שנתחזק בעיר לאדם רשע מותר לקבל לשון הרע, דאפשר דוקא עולה שהיא כעולה הראשונה מותר להאמין, מה שאין כן בזה שהעולה השניה היא הרבה יותר מהראשונה, דבתחלה היה עדיין קצת בכלל עמיתך לענין זה דמצוה להצילו ואסור לעמוד על דמו וכדאייתא ביו"ד בס"י קנ"ח ואם הוא אוכל נבילות להכעיס הוא יוצא לגמרי מכלל עמיתך ואסור לפדותו אפשר דאין להאמין זה (וכעין מה שמוכח בכתובות לג. דמדבר קל לא הוי ראיה לדבר חמור **):

** הגה"ה: ואם נאמר כן יהיה ניחא מאוד מה שהשיב ר' אמי מתחילה אימא לתיאבון הוא דקאכיל, דלכאורה לרשע כזה למה צריך לדונו לכף זכות והלא לרשע מצוה יותר לדונו לכף חובה, וכמ"ש ר' יונה במאמר רי"ח וברמב"ם במסכת אבות פרק א' דבצדק תשפוט עמיתך כתיב והוא אינו בכלל עמיתך לענין זה.

אבל לפי מה שכתבתי ניחא דדברי ר"י והרמב"ם אינם אמורים שם רק אם נראה אותו שעשה מעשה שספק לנו במעשה הזו אם לשפטו לצד הטוב או להיפוך צריך לדונו לכף חוב, כיון שהוא רשע, וה"נ בעניינינו אם היה אוכל בשר ויש לך בו ספק אם הוא בשר כשר או נבילה אתה צריך לדונו לומר שהוא בשר נבילה מפני שכבר נתפקר בעון זה, מה שאין כן להמשיך עליו הענין יותר ויותר שלא ראינו עליו לעת עתה אפילו פעם אחת שעבר עליו, ובפרט שנפטור על ידי זה את עצמנו מהלאו דלא תעמוד על דם רעך שקאי על המונע את עצמו מפדיון שבויים וכדאיתא ביו"ד בסימן רנ"ב סעיף ב' זה לא מצינו לומר כן, ולכך השיב רבי אמי אימא לתאבון הוא דקאכיל:

ואף על פי כן אין מזה ראייה גמורה לדברי דאימא דשאלת הרבנן היה לר' אמי הא קא חזו ליה וכו' פירוש ואם כן יהא אסור לפדותו דהם סמכו על מה שהיו יודעים שהוא אוכל נבילות להכעיס כמו שסיימו לבסוף, ועל זה השיב ר' אמי אף דצריך לדונו לכף חובה מכל מקום לעת עתה כל זמן שלא נתברר הדבר אין איסור לפדותו דאימא לתאבון הוא דקאכיל, ולזה דיימו הרבנן והא קא שביק וכו' פירוש שיש עדים על זה, ואם כן קושינתו עומדת במקומה שיהא אסור לפדותו]:

===חסר לשה"ר כלל ז מקור חיים אמצע אות ז ובמ"ח אמצע אות יב ד"ה במעשה דטוביה =רצ"ע אם יש בה משמעות חשובה וז"ל: ...מ"מ כיון דאפשר ליה להשומע לדון אותו לכף זכות שלא ידע את איסורו וכיוצא בזה, אסור לו להחליטו לגנאי עבור זה כי צריך לדונו לכף זכות....

< קנח > לשה"ר: כלל ז מקור חיים: י. ואם יש עליו (כב) דברים הניכרים שנראה על ידי זה שמה שמספרין עליו הוא אמת, דינא הכי – אם יש בענין הזה אפילו אם הדבר אמת (כג) לשפטו לצד זכות, או בעניני שלילת המעלות, או בכל שאר הפרטים המבוארים לעיל בסעיף ז', לא שייך בזה דברים הניכרים, דודאי אנו מחויבין לדונו לכף זכות (כד) כיון שהוא איש בינוני כדי שלא יתבזה על ידי זה בענייניו וכנ"ל, אבל אם הוא דבר אשר אין למצוא צד זכות על העושקו (כה) מותר להאמין ולקבל:

באר מים חיים: (כג) והסברה מבוררת לעיל בכלל ו' סעיף ז' ובכלל זה סעיף ז' ע"ש: (כד) כיון שהוא איש בינוני, זה שייך אם הוא מספר עליו שעשה או שדיבר דבר שאינו הגון, ואפילו אם הוא בעניני שלילת המעלות, פשוט הוא דהמטה אנו לשמוע את דברי המספר בהציעו את גודל חסרונותיו של אחד בחכמה או בשארי דברים ועי"ז נתבזה בעיניו, אף אם הוא יודע ג"כ שהדבר אמת – בכלל מקבל לשון הרע הוא מצד רוע בחירתו לחייב את חבריו ולשמוח לגנותו, וכמ"ש ר' יונה במאמר רי"ז כי דרך הישר לכסות על כל פשעים ולשבח את האדם כי נמצא בו דבר טוב, ודרך האויל לחפש מומי בני אדם ואשמתם ויתן בהם דופי ולא ידבר לעולם בשבח ודבר טוב הנמצא בהם, וכמ"ש לעיל בכלל ו' בס"ט דכל שיש על המספר איסור עבור סיפורו, יש על המקבל איסור עבור קבלתו:

< קנח > רכילות: כלל ה' מקור חיים: ו. ודע דיש עוד חילוק באיסור קבלת רכילות וכמו שאבאר, שאפילו אם נתברר לו שהוא אמת מה שסיפרו לו, שאחד דיבר עליו או עשה מעשה נגד רצונו, (ח) אך יש בדבר הזה לשופטו לצד הטוב ולצד הזכות שלא היתה כוונתו להקניטו בזה, רק ענין אחר שלפי הענין ההוא לא יהיה תו עוולה עליו, וידוע דמצוה מן הדין לדון אותו לכף זכות, והוא על ידי שלא רצה לדון אותו לכף זכות ממילא נשתרבב עליו ענין

זה לעוולה, מה שדיבר עליו או עשה מעשה נגדו, ונקט לה בלבו עליו עבור זה, לכן נקרא משום זה בשם מקבל רכילות, (ועיין לקמן בכלל ו' ס"ג בהערה מה שצירנו שני ציורים לענין קבלת רכילות, והכל בא על ידי זה שלא דן אותם לכף זכות):

באר מים חיים: (ח) אך יש בדבר וכו', מקור לדברים אלו תמצא בחלק א' בכלל ו' בס"ק כ' בבמ"ח ע"ש. ודע דאירינן כאן שהכף חוב אין מכריע יותר, שעל זה קאי המצות עשה דבצדק תשפוט עמיתך, כמ"ש הר"י יונה בשערי תשובה במאמר ר"ח ע"ש, (דאל"ה אף דמצוה שלא להכריעו לכף חוב וכמ"ש הר"י יונה שם מכל מקום אם עבר על זה איננו בכלל לשה"ר וכנ"ל בכלל ג'):

ואף דהמתעקש יוכל לדחות הראיות שהבאתי לעיל בחלק א' ויאמר דכל הני הכף זכות היה מכריע יותר, ולכך המספר או המקבל לגנות עבור זה נקרא בשם מקבל לשה"ר, מה שאין כן אם הם שוים אולי הוא רק מצוה בעלמא, אף אני אשיב לו – א) כיון דחזינן דרצון התורה לדונן לכף זכות ולהחשיבו בגדר זכאי והוא עושה היפך מזה שמחליטו ברעיוניו לגנאי ולבוזין על ידי זה ממילא הוא עון פלילי. ב) ועוד דמי הוא שיש לו פלס ומאזני משפט להכריע בענינו שהכף זכות היא שוה עם הכף חובה, אולי היא מעט יותר, ואם כן ממילא נלכד ברשת של מספר לשון הרע ומקבל, על כן השומר נפשו ירחק מזה מאוד:

רכילות: כלל ו': מקור חיים: ובציור השני היה לו גם כן לחשוב שהיהודי לא היה יודע < קס > שקבע אצלו מתחילה וגמר אתו לקנות ממנו, והיה נצול בזה מכמה לאוין, ובראשם היה מקיים מצות עשה דבצדק תשפוט עמיתך, וממילא כשהיה חבירו רואה שדן אותו לכף זכות ואינו נוטר לו שנאה עבור זה, בודאי היה הוא גם כן נזהר מכאן ולהבא מלהפסידו בשום דבר, ולא היה יוצא ח"ו שום קלקול לשניהם על ידי מלשינות והורדת המקחים וכדומה, ועל ידי זה היה טוב לשניהן בעולם הזה ובעולם הבא, ועל זה וכיוצא בזה נאמר מי האיש החפץ חיים (פירוש בעולם הבא) אוהב ימים לראות טוב (פירוש בעולם הזה), נצור לשונך מרע, ובודאי שלא לקבל גם כן, כי גדול עון המקבלו יותר מהאומר, ה' ישמרנו]:

שמירת הלשון: שער התבונה פרק ד: בו יבואר גודל מעלתו של האדם הדן את חבירו לכף זכות: גם ירגיל את עצמו לדון את חבירו לכף זכות כמו שאמרו חז"ל (שבועות ל). בצדק תשפוט עמיתך הוי דן את חברך לכף זכות. והוא אחד מהדברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא כמו שאמרו בשבת (קכו):

והענין של כף זכות הוא בין אם יש לצדד בעצם הענין שנשמע עליו שעשה או שדיבר לומר שהדין עמו, או שבשגגה בא הענין לידו, או שלא ידע את חומר איסורו, ואפילו אם נתברר שכל הסברות לא שייכות בזה המעשה, יחשוב אולי חיסר המספר פרט אחד או שהוסיף עוד פרט אחד קטן, שעל ידי זה נשתנה הענין לגנות עליו, וכלל אמרו חז"ל באבות (ב ד) אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו:

לך נא ראה במעשה דשבת (קכו) ממנה ילמד האדם הישר שצריך לדון את חבירו לכף זכות אפילו אם אופן הזכות הוא היותר רחוק. וזה לשון הגמרא שם תנו רבנן... [מביא כל לשון הגמרא]. וכן מובא שם בגמרא עוד ענינים דהכף זכות היה יותר רחוק מהכף חוב, ואף על פי כן היו זהירין לדון לזכות:

והנה לפי רוב הרגלו של אדם במידה זו, כן נגד זה יתמעט ממנו עוון לשון הרע. והנה מה מאד צריך האדם לחזק את עצמו במידה זו לדון את כל אדם לכף זכות, כי על ידי מידה זו דכף זכות וכן להיפך ח"ו, נקל להאדם להעלות על עצמו שם צדיק או רשע לעולם, כי ידוע הוא דחובתו של האדם וזכותו תלויים לפי רוב המצוות והעונות שיש בידו, כמו שאמרו חז"ל בכמה מקומות אם רוב מצות הוא בגדר צדיק ואם רוב עונות הוא בגדר רשע, ואמרו חז"ל (ראש השנה טז:), שלשה ספרים נפתחין ליום הדין צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיי עולם, רשעים גמורים (היינו רוב עונות) נכתבין ונחתמים לאלתר לגיהנם שנאמר וכו', בינונים וכו'.

והנה ידוע הוא דבענין הזכיות שיש ביד האדם, אף אם כחול ירביון, אם הקב"ה יתנהג עמו במידת הדין הגמורה, לא ישארו בידו כי אם מעט מזעיר, כי כמה וכמה מהן לא השלים לעשות אותן בכל פרטיהן ואופניהן הנאותין לאותה מצוה, ואפילו אותן שהשלימן כדין, לא היו באהבה וביראה ובשמחה הראוי לעשית המצוה. כללו של דבר אם ידקדק הקב"ה ח"ו אחר עשית מצותיו, ימצאו רובן בעלי מומין, והמצות שישארו לו יהיו מיעוטא דמיעוטא נגד העונות שיש לו, ויקרא על האדם עבור זה שם רשע לעולם.

אבל אם הקב"ה יתנהג עמו במדת הרחמים ויחפש עליו זכות בכל עניו, ישארו זכיותיו על מכונן. ויותר מזה, שאפילו אם נמנו מעשיו ונמצא שיש לו רב עוונות, אם הקב"ה יתנהג עמו במדת הרחמים הגמורה יתמעטו מנינו, כי בודאי ימצאו כמה וכמה מהעונות שיש לחפות עליו שעשה אותן בשגגה או בסיבה אחרת. כללו של דבר אם ירצה הקב"ה לחפש זכות על האדם לא יבצר ממנו, וממילא אם יתמעטו מקצת עוונותיו תכריע כף הזכות ויקרא עליו שם צדיק לעולם:

והנה כל זה תלוי לפי ההנהגה שהנהיג את עצמו בימי חייו עם הבריות, אם דרכו היתה לדון אותם לכף זכות, דנין אותו גם כן לזכות כדאיתא בשבת קכ"ז, ואם דרכו היתה ללמד חובה על הבריות ולדבר עליהם רע, גם מלאכי השרת מדברים עליו רע למעלה, כדאיתא במדרש משלי (=). על כן צריך שידע האדם בנפשו בעודו בחיים כי בעת שהוא דן את חבריו בין לטב בין למוטב, אז בדבוריו ממש הוא מסדר דין לעצמו:

❖ נכללת במצות ואהבת לרעך כמוך

שמירת הלשון: שער התבונה פרק ה: יבואר בו מצות ואהבת לרעך כמוך: וכאשר נתבונן באמת נמצא שקיום מצות לדון את חבריו לכף זכות ומידת שמירת הלשון, תלויים בקיום מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך. שאם יאהב את חבריו באמת, בודאי לא ידבר עליו לשון הרע ויחפש עליו בכל כחותיו זכות. כמו שאם ארע לו שעשה איזה דבר שלא כהוגן, ובני אדם היו עומדים ומספרים בענין אותו הדבר, והוא יודע בנפשו שום צד זכות על עצמו, או שהיה דבר זה בשגגה או סיבה אחרת, כמה מהתשוקה היתה לו שימצא מי שילמד זכות עליו כדי שלא יתבזה כל כך, כן באופן זה ממש צריך לעשות לחבריו...

❖ על ידי מידת נרגנות לא יוכל לדון לכף זכות

שמירת הלשון: שער התבונה פרק טז: יבואר לשון הרע שבאה ע"י נרגנות: ויש שסיבת הרגל עוונם בא להם מצד מידת נרגנות, והוא האיש אשר דרכו וחוקו להתאונן ולהתרעם, וימצא תואנות על חבריו תמיד על מעשיו ועל דבריו, ואף על פי שחבירו בתומו מתהלך עמו ולא זד עליו בדבר, וידון כל דבר לחובה ולא לזכות, וכל שגגה ישים לזדון, וחושד חבריו שבשנאתו אותו עשה הדבר הזה, כאמור (ברבים א כז) ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אתנו הוציאנו וגו', והנה המנוגע במידה הרעה הזאת לא ימלט תמיד מעוון לשון הרע על ידי זה, כי בכל מה שחבירו עושה או מדבר יתראה לו שכיון רק נגדו.

והנה הרוצה להנצל ממדה הרעה הזאת יתבונן ברעות המסבכות מהמידה המגונה הזאת, ועל ידי כך ינצל ממנה.

הנה על ידי זה עובר על העשה דואהבת לרעך כמוך, וגם עלול מאד לבוא לעוון שנאת חנם, שיש עליה לאו מפרש בתורה לא תשנא את אחיך בלבבך, ונחרב עבור זה המקדש השני כדאמרינן ביומא, ואמרינן בשבת (ל:): בעון שנאת חנם מריבה רבה בתוך ביתו של אדם ואשתו מפלת נפלים ובניו ובנותיו של אדם מתים כשהם קטנים וכו':

ועובר על ידי זה גם על מה שאמרה תורה בצדק תשפט עמיתך, ופירשו חז"ל שהכוונה לדון את חבירו לכף זכות, ואיתא בספר חרדים שהדן את חברו לכף חובה הוא מרכבה לקליפת הטומאה הנקראת 'חובה'. וגם על ידי זה עלול מאד לחשוד בכשרים ואמרו חז"ל החושד בכשרים לוקה בגופו. וגם לבוא על ידי זה לידי איסור אונאת דברים והלבנת פנים, וגם לעוון המחלוקת שענשה קשה עד מאד, וכנ"ל בשער א' בפרק ט"ו. הנה על כן הרוצה להציל נפשו מני שחת ירחיק נפשו מהמידה הרעה הזו ואז טוב לו:

❖ חטא גדול ללמד חובה על כלל ישראל

שמירת הלשון: שער התבונה פרק ז: בו יבואר גודל הזהירות ממלמד חוב על ישראל
< קסד > ושכרו של מלמד זכות: הנה בפרקים שעברו ביארנו אודות איש פרטי, וכל שכן שצריך להזהר עד מאד מללמד חובה על כלל ישראל כי החטא גדול עד מאד, כמו שמצינו בפסחים (פז:): מאי דכתיב (משלי ל') אל תלשן עבד אל אדוניו, (שם יא) דור אביו יקלל ואת אמו לא יברך, אפילו דור שאביו יקלל ואמו לא יברך, אל תלשינו אל אדוניו זה הקב"ה...

וראה נא בישעיה הנביא בעת שראה את כבוד ה' ואמר (ישעיה ו ה) אוי לי כי נדמיתי כי איש טמא שפתים אנכי ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב... וכן במשה רבינו ע"ה על שאמר (במדבר לב יד) תרבות אנשים חטאים... ויותר מזה מצאנו באלהיו על שאמר (מלכים א יט') קנא קנאתי וגו' כי עברו בריתך... וכתב בספר חרדים... וראה אחי מליצה נוראה בתנא דבי אליהו פרק ז... וזה לשון זהר חדש... מכל זה נוכל לראות את גודל הזהירות שצריך כל אדם להזהר בנפשו מללמד חובה על כלל ישראל... ואיתא בתנחומא פרשת שופטים... מכל זה נוכל להבין מעלת המלמד זכות לפני הקב"ה...

אהבת ישראל: פרק ה: ...גם ירגיל אדם את עצמו לדון את חבירו לכף זכות ובכל מעשה שעשה האדם צריך לחפש עליו זכות, שאולי בשגגה עשה הדבר הזה, או אולי כבר התחרט על זה וכיוצא בזה, וממילא תסור השנאה מלבו, וכבר אחז"ל הדן את חבירו לכף זכות דנין אותו מן השמים לכף זכות:

❖ כשחבירו מסרב להלוות לו איך ידונו לכף זכות

עוד איתא בחז"ל (אבות ב) אל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו, דהנה לפעמים אדם מבקש איזה טובה מחבירו כגון להלוות לו גמילות חסד, וחבירו לא עשה לו הטובה והיא שביקש ממנו, אל יתרגל האדם לדון אותו לכף חובה ולתלות שבשביל רוע לבכו לא מילא את בקשתו, אלא צריך האדם לחקור אותו אם יש בידו להלוות לו, דמצוי מאד לפעמים באחד שבהנהגת ביתו מתנהג בהרחבה, וממילא כולם חושבים אותו לעשיר ונגיד, ובאמת מצבו דחוק ונורא, אבל מוכרח להתנהג כך או משום שלא תגרום לו הקמצנות היזק במסחרו, או שיקפצו עליו בעלי חובותיו שיתבעו ממנו כשיודע להם שירד מנכסיו, או אולי לא יתנו לו בהקפה, או שיש לו בנים ובנות שהגיעו לפירקם ואינו רוצה שיצא שם עני עליו, ועוד ענינים שונים שבשבילו לא היה בידו למלאות בקשתו.

וצריך האדם לעשות חשבון בנפשו, מה היה הוא עושה אם היה נמצא במצב כזה, ואם היה הוא יותר טוב ממנו. וזוהי כוונת מאמר חז"ל עד שתגיע למקומו, רוצה לומר למצבו, ואם יעשה אדם חשבון כזה תמיד אז ידון לעולם את חבירו לכף זכות ויתן הצדק לחבירו:

מצוות הלבבות: להר"ר מרדכי ליכטשטיין ז"ל אב"ד נאבלא, תרס"ב, [הכותרות המודגשות לפני < קסו > הסימנים הם מ"מפתחות" בתחילת הספר] עם פירושו "דרך מצותיך" הנדפס למטה

א: מצות עשה מן התורה לדון לזכות: מצות עשה מן התורה לדון את כל אדם מישראל לכף זכות. (א) ובוה מקיים מצות עשה של בצדק תשפוט עמיתך. ומצות עשה זאת גורם לקיום של כל התורה של בין אדם לחבירו, שכיון שמטה חבירו לכף זכות גורם זאת שיאבהו ולא יעבור על לא תשנא, ולא תקום ולא תטור, ושאר כל המצוות.

ב: ד' כתות אנשים בזה: והנה יש במצות עשה זאת כמה חילוקי דינים. בענין האנשים (ב) יתחלקן לד' כיתות.

(א) איש ירא אלקים ויש פחד אלקים לנגד עיניו.

(ב) בינוני אשר מעשיו שקולים אשר יזהר מן החטא ופעמים יכשל בו.

(ג) רשע אשר רוב מעשיו לרע.

(ד) סתם איש מישראל אשר אינו ידוע לנו מעשיו ועניניו.

דרך מצוותיך

(א) דרך מצוותיך (א) ספר המצוות להרמב"ם ז"ל מ"ע קע"ד, ועי' רבינו יונה בספר שערי תשובה שמנה גם הוא למ"ע זאת ועי' ספר החינוך פרשת קדושים שכתב ג"כ כך וכתב שזה סיבה להיות בין אנשים שלוח וריעות ונמצא שעיקר כל כוונת המצוה להועיל ביישוב בני אדם עכ"ל.

(ב) הנה הרמב"ם ז"ל במס' אבות פ"א על משנת הו"ד דן את כל האדם לכף זכות כתב דמירי שהאיש אינו ידוע והמעשה אינו ידוע, וכתב דאם הוא צדיק אז אף אם המעשה נוטה יותר לחוב ואם תרצה לדון לזכות הוא בדוחק, עכ"ז ראוי לדונו לזכות, ולהיפך ברשע אף אם המעשה נוטה לזכות, תדין לחובה. ובאיש שאינו ידוע והמעשה אינו ידוע, מצוה מתורת חסידות לדון לזכות עכ"ד.

והנה מה שפירש המשנה בשאינו ידוע כונתו דאם בידוע א"כ נתחייבנו מן התורה לדון לזכות מחמת המ"ע דבצדק תשפוט וכו', והמשנה משמע דרך מתורת מידת חסידות, ואי הוה מירי באיש ידוע אם הוא צדיק אז אף שהמעשה יותר נוטה לחוב עכ"ז מ"ע לדון לזכות.

ונראה שטעמו דלא שבקינן רובא דצדיק וחזקתו ואזלינן בתר המעשה, ואפשר דדומה להא דרוב וקרוב הלך אחר הרוב. ועי' מס' ב"ב דף כד, וזה הטעם דאם הוא רשע ג"כ לא אזלינן בתר המעשה אף אם המעשה נוטה יותר לזכות משום דאזלינן בתר רוב מעשה האדם.

אכן מדוע לא פירש המשנה באיש בינוני, והנה אם המעשה ג"כ נוטה בשווה לשני הקצוות לא יכול לפרש יען שבאופן זה מ"ע מה"ת, אכן אפשר היה לפרש דבבינוני והמעשה נוטה יותר לחוב מידת חסידות לדון לזכות, אכן אפשר ליישב דעתו יען שבאופן זה גם מידת חסידות אין כאן, עי' שע"ת לרבינו יונה דבאופן זה מידת חסידות רק לדון כספק ע"ש.

והנה בספר "חפץ חיים" כלל ג' סי' ח' כתב דאם במקום שהכף חוב [-נדצ"ל: זכות] נוטה יותר בבנינוני אסור לספר עליו לשה"ר, וראיתו בבמ"ח ממשנה רבינו ע"ה *, וצע"ג דהלא משרע"ה מן התורה היה צריך לדונו לזכות יען שהיה צדיק גמור, ועי' בש"ת הנ"ל דבצדיק גמור אף שהכף חוב מכריע יותר מצוה מה"ת לדון לזכות. וכן מש"כ שם ממס' שבת דף קכז צ"ע דגם שם נאמר שהיה מכירו לאדם כשר.

* הערת המכון: לכאורה עירבוב דברים יש כאן שמש"כ החפץ חיים במקור חיים ח' הוא פשוט ורק בסעיף ז' הביא הראיה ממשנה רבינו ושם הוא ראייה טובה כי שם בסעיף ז' איירי בבנינוני ונוטה לכף זכות שגם מה"ת צריך להטות לכף זכות וא"כ דמי למשה ואפילו לקנא האמת [לתועלת] אסור [אלא צ"ע כעת למה לא כתב החפץ חיים שאיסורו משום מוציא שם רע ולא לשון הרע].

והנה מה שכתבתי בסי' ד' דאם הוא עבירה גמורה אין שייך בה זכות הוא פשוט דהרמב"ם ז"ל לא כתב אלא בספק והדבר נוטה יותר לחוב וכל זה לא שייך ברואה שעובר עבירה גמורה. ומש"כ במס' סנהדרין פרק חלק המהרהר אחר רבו כאילו מהרהר אחר השכינה אפשר דהיינו כשהדבר נוטה יותר לחוב או לענין זה לדונו שודאי עשה תשובה וכמחז"ל אל תהרהר אחריו בלילה וכו'.

ומש"כ בסימנים ה' ו' ז' כבר האריך בזה בראיות הרב הצדיק חפץ חיים בכלל ד' והמקור מכל זה הוא בשע"ת לרבינו יונה, והכל דינים פשוטים.

ג: המעשים נחלקים לה' מינים:

- (א) אם רואה אחד מישראל שעבר עבירה גמורה הן דאורייתא או דרבנן אשר אין בה שום היתר מדינאי, וגם כל בית ישראל יודעים אשר היא עבירה חמורה ונזהרים ממנה.
- (ב) עבירה גמורה ואין בה שום היתר רק העולם נכשלים בה מסיבת הרגל או מסיבת שאינו חמור בעיניהם או מסיבת חסרון ידיעה.
- (ג) אם רואה חבירו עובר על דבר שהוא ספק אם הוא זכיה או חובה, היינו שעושה מעשה שתלוי בדבר המסור ללב.
- (ד) אם הדבר נוטה לזכות יותר מחובה.
- (ה) אם הדבר נוטה לחובה יותר מזכות. כל זה פרטי המעשים.

ד: אם חבירו עובר עבירה גדולה: והנה אם רואה אדם מישראל שעבר עבירה חמורה ח"ו אשר כל בית ישראל יודעים שהיא עבירה, וחמורה היא בעיני כל ישראל, אז אין שייך כלל הדין של כף זכות, אפילו על אדם גדול מישראל, עכ"ז יש נפק"מ בין ת"ח לדון אותו לזכות שבודאי עשה תשובה, וכן לענין שלא לפרסם אותו רק כסוהו כלילה.

ה: אם חבירו עבר עבירה חמורה רק שנעשה כהיתר בעיני העולם: [ו: חילוק בין רשע לבינוני:] אם חבירו עבר עבירה חמורה רק שנעשה כהיתר בעיני העולם, אם הוא אדם כשר ירא חטא או בינוני, (ג) אף שבגוף המעשה אין שייך זכות שהרי ודאי עבירה היא, ואף אם הוא רבו מובהק אין שום היתר לומר שאין זה עון, כגון שעשה שחוק וקלות ראש בתפילין או שדיבר לחנם בעת חזרת הש"ץ או בעת קריאת התורה, ואף שבגוף המעשה אין שייך כלל לדון לזכות, ואפילו על אדם גדול מישראל, ואדרבא מצוה לשום על לב חומר העון ויזכור כל המאמרי חז"ל הנאמרים על זה, וזה יהיה לו לתועלת א) באם אפשר שיוכל להוכיח אותו עד שיחזרנו למוטב אז יוכיחנו, ב) שלא ילמוד ממעשיהו –

ו: – אכן בזה הם חלוקים - שמי שבחנתו (ד) שאין פחד ה' לנגד עיניו ולעולם הוא עומד על דרך לא טוב, אז בודאי מותר להחזיקו בחובה עבור זה וכמומר לדבר אחד יחשב, אבל אם הוא מהבינונים וכש"כ ירא שמים, אסור להחזיקו בחובה עבור זה דאפשר לכו מרה לו על זה ומתחרט על חטאו. ואם אפשר לתלות שעשה בלא מתכוין או שלא ידע חומר האיסור, אז מצות עשה מן התורה לדונו לזכות. אכן אם ברור לנו שידע מכל זה, אז מצד מידת חסידות יש להחזיק האדם בחזקת כשר.

ז: אם חבירו עושה דבר שהוא ספק זכות וספק חובה: אם רואה שחבירו עושה דבר שיש בזה ספק זכות וספק חובה, כגון שבקש ממנו הלואה ולא נתן לו וכל כיו"ב, ואין ידוע סיבת הדבר על ברור רק שיש לו צדדים לזכות וצדדים לחובה, אם הוא צדיק ירא שמים, אף שהדבר נוטה יותר לחוב (ה) עם כל זה ממצות עשה מן התורה לדונו לזכות, ואם הוא רשע גמור אף שקרוב יותר לזכות, ידניחו לחובה, ואם הוא בינוני, אם הדבר נוטה לזכות

דרך מצוותיך

(ד) הנה המצות עשה מן התורה לדון לזכות אינו שייך רק כשהדבר ספק, אבל אם הדבר ברור שעשה עבירה, על זה לא קאי המצות עשה, עם כל זה נראה מדברי הרבינו יונה בשערי תשובה סי' ר"ח דאם יש לתלות שעשה זה שלא במתכוין או שלא ידע חומר האיסור, והיינו שגג בכתר והיזיד בלאו, גם כן מיקרי שגגה כמס' שבת פרק כלל גדול, והכא נמי כשלא ידע כלל חומר הענין, שמיה שגגה. אכן אם ברור שידע כל זה, אז אין המצות עשה של בצדק תשפוט, רק מידת חסידות לחשוב עליו טוב מדברי קבלה כמו שהאריך רבינו יונה בסימן ר"ז* עיי"ש.

* הערת המכון: עיין רבינו יונה שם בביאור הפסוק אוילים יליץ אשם, שדרכו לחפש מומי בני אדם וכו', אלא שיש לחלק שקלקול האויל הוא במה שמפרסם ומוציא בפיו את הרע, כגון סריחת הנבילה, אבל לא מדובר על קביעת הענין במחשבתו.

(ה) כ"כ הרמב"ם ז"ל בפירוש למס' אבות פ"א, וכ"כ הרבינו יונה ז"ל בשע"ת סי' ר"ח, ומשמע שם מדבריו דהיא מצות עשה מן התורה, וכן בכינוני אם הדבר ספק הוא מ"ע מה"ת כ"כ רבינו יונה שם.

כמו לחובה, מ"ע מה"ת לדרונו לזכות, ואם נוטה יותר לחובה מידת חסידות שיהיה הדבר אצלו כמו ספק. (ו) ואם הוא איש ישראל שאינו מכיר במעשיו וגם המעשה אין ידוע אם זכות או חובה, מידת חסידות לדרונו לזכות.

ח: בעון גדול החושד בכשרים: אם על פי דין חייב לדרונו לזכות ולא דנו ואדרבא חשדו לרע, הוא עון גדול (ז) ועל זה אמרו כל החושד בכשרים לוקה בגופו, (ח) ועון זה מעכב את התשובה, ע"כ יזהר מאוד כל אדם מזה.

ט: חילוק בין יחיד לרבים: וכל זה הוא על יחיד מישראל, אבל על כלל ישראל אף אם רואה שהם עוברים ח"ו עבירות חמורות וגדולות עד לשמים, עכ"ז ילמד עליהם זכות לפני המקום ב"ה (ט) ואם דיבר עליהם רע והלשין עליהם לפני ה' וקללם עובר על לאו של דברי קבלה 'אל תלשן עבד את אדוניו', ושנאו לפני ה' המלמד חוב על בניו ואהוב לפניו מי שמלמד עליהם זכות. (י) אמנם כל זה כשמדבר לפני ה' אבל כשמדבר עם הבריות שלא בדרך לימוד חוב מותר להגדיל את העבירות ולהתאונן על רשעת הדור ולהתכוין בזה אולי ישובו מדרכם הרעה ורפא להם.

י: שכר הדין לכף זכות: הרבה טובות מקבל האדם ממצות עשה זאת (יא) של בצדק תשפוט את עמיתך. (א) כשם שהוא דן את חבריו לכף זכות כך דנים אותו מן השמים לכף זכות. (ב) מקובל הדבר אשר באם חבריו הוא לו לשונא גדול, אם ידינהו לכף זכות באיזו אופן

דרך מצוותיך

(ו) ואם הוא איש כו', הנה הרמב"ם ז"ל שם כתב: וכשיהיה בלתי ידוע והמעשה בלתי מכריע לאחד משני הקצוות, צריך בדרך החסידות שתדין לכף זכות עכ"ל. וצ"ע דמ"ש כשהוא בינוני והדבר ספק מצות עשה מה"ת לדרון לזכות מספק וכשהאיש הוא בלתי ידוע אינו רק מתורת חסידות, ולכאורה היה אפשר לומר דכשהאיש ידוע לבינוני והמעשה ידוע ויש צדדים לכאן ולכאן הוא ספק, אבל כשאינו ידוע כלל הוא ספק חסרון ידיעה וספק חסרון ידיעה לא נחשב לספק ועי' ש"ך יו"ד סי' ק"י ושם סי' נ"ג. ועי' או"ח סי' תרי"ח הל' יו"כ לענין אומדן החולה, אכן לפי זה אם היה המעשה ידוע אף שהאיש אינו ידוע יהיה המ"ע מה"ת, וכל זה דוחק. וגם כן אי אפשר לומר דכשהאיש אין ידוע אזלינן בתר רובא דעלמא שאינם כשרים, דאדרבא רוב ישראל כשרים הם.

ואפשר לומר בטעם הרמב"ם ז"ל יען שהתורה כתבה בצדק תשפוט עמיתך (וכן על המצות עשה דתוכחה כתיב עמיתך, וכתב באמת בספר חסידים דדוקא הידוע לך שמקבל תוכחה עיי"ש סי' תי"ג ועי' נמוק"י פרק הזהב ובמ"א סי' תרי"ו ועי' יו"ד סי' של"ד, ומש"כ ממכר לעמיתך וכן כו' לא תונו איש את עמיתו דרשו ירא שמים עי' חו"מ רכ"ח) ועמיתך היינו הידוע לך, אף שבכלל רעך נכלל כל ישראל אבל בכלל עמיתך אינו רק הבודק לך לכשר, ולכן כתב הרמב"ם ז"ל שאם אינו ידוע הוא רק ממידת חסידות.

(ז) כ"כ הרמב"ם ז"ל שם.

(ח) עי' רמב"ם ז"ל הל' תשובה, והטעם שם ברמב"ם ז"ל שעון זה מעכב את התשובה יען שלעולם לא יחשוב לשוב על זה כי חושב שמה שעשה לחבירו כו', ואפשר לומר עוד בטעם הדבר שבאם רק טבעו לחשוד בכשרים אם כן לעולם לא יצא ידי חובת הבריות בכמה מצוות עשה שבין אדם לחבירו והוא הגורם לכל התורה ולכן מעכב את התשובה ח"ו.

(ט) עי' ספר חרדים פרק ד' מל"ת מד"ס התלויים בפה סי' כ"ג והוא ממס' פסחים פ"ח, ועי' מס' יבמות דף מט, ועי' זהר חדש דף כא, ובמס' פסחים הוא מהושע הנביא, ובמס' יבמות מישעיה הנביא, ובזהר הוא מאלהו הנביא, ועי' מס' סנהדרין פרק חלק דזה היה חטא השליש שאמר שיעשה ה' ארובות בשמים, ר"ל שאין הדור ראוי לך ולכך רמסוהו בשער וימות.

(י) אמנם כל זה וכו', הוא פשוט ומבואר דכל הנ"ל מהושע וישעיה ואלהו, וכן משה רע"ה הכל היה לפני ה' בדרך לימוד חוב, וכן הלשון מהלאו 'אל תלשן עבד לפני אדוניו', אבל כשמדבר עם אנשים וכונתו על צער ה', וכן להשיב רבים מעון בודאי מצוה כ"ז ??, וכן מצינו בנביאים ובחז"ל ובכל מוסרי הספרים שמגדילים את העבירות ואת העונשים של פרצת הדור.

(יא) עי' מס' שבת דף קכו, הדין את חבריו לכף זכות דנים אותו מן השמים לזכות. ומה שכתבתי 'מקובל הדבר' [וכו'], כן כתב הרב הגאון רבינו חיים וולאז'ין זצ"ל בספרו שערי רחמים.

שיהיה, יסתלק השנאה של חבירו מעליו, וכמאמר שלמה המלך ע"ה כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם.

יא: המסית אחד מישראל: המסית או מדיח אחד מישראל (יב) לעבור עבירה או לעבור על מ"ע, ובפרט אם הסית והדיח ח"ו רבים לעבור על מצות ה', אסור ללמד עליו זכות אם לא טען הוא בעצמו עליו זכות אף אם הדבר נוטה לזכות יותר מלחוב, עכ"ז אין טוענין לו כי האכזריות על המסיתים והמדיחים הוא רחמים גדולים לעולם, אבל אם טען על עצמו זכות ונראה הדברים לב"ד שומעים לו.

עבודת הלב

(יב) עצות לכל זה:

(א) ללמוד הלכות התורה הן מצות הגלויים הן מצות הלבבות ולהיות בקי בהם (יג) כי כל זמן שלא ידע הלכות התורה לא יוכל למצוא זכות על חבירו על פי דיני התורה, על כן העצה לכל איש מישראל שיודע בעצמו שאינו בקי בכל הלכות התורה, לא ידון אדם שגדול ממנו בתורה, כי אפשר יש לו להגדול בתורה זכות והיתר עפ"י דין התורה.

(ב) שיראה את כל אדם (יד) בעין טובה ואז בקל ידון את כל אדם לזכות.

(ג) כל העצות שכתבנו לאהבת ישראל הן גם כן עצות למצות עשה זאת.

(ד) שלא יהיה לו שנאה מקודם (טו) על חבירו כי אם רק יחזיק שנאה על חבירו אז לא יבקש עליו זכות אבל אם תהיה לו אהבה על חבירו יבקש עליו זכות כמו על נפשו.

(ה) שיהיה (טז) נגד עיניו תמיד מאמר חז"ל מסכת אבות אל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו ר"ל לנסיון כמוהו והיינו שידון את חבירו בחמלה.

דרך מצוותיך

(יב) הרמב"ם ז"ל כתב כן בפ"ה מהל' ע"ז, וצ"ע אם הדין כך דוקא על עבודה זרה או הוא הדין לשאר מצות ה'. והנה לענין מחטיאי הרמב"ם כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהל' תשובה ה"י וז"ל: מחטיאי הרבים כיצד אחד שהחטיא בדבר גדול כגון ירבעם ואחד שהחטיא בדבר קל ואפילו לבטל מ"ע כו' או שהטעה אחרים והדיחם. אלמא דחד דינא אית להו. וכן בפ"ד מה' תשובה חשב מחטיאי הרבים ומסיתים ומדיחים בחד בבא מדברים המעכבים את התשובה, ומשמע מדבריו דכמו שמחטיאי הרבים הוא אפילו בביטול מ"ע הכי נמי במסית ומדיח, וכן נראה ממקור הדבר דאין טוענים למסית הוא ממס' סנהדרין פרק ג' דף כט מנחש הקדמוני ושם הלא לא הסית רק בביטול מ"ע ואף דיש הרבה דרשות על עבירת אדם הראשון עכ"ז בפשט הכתוב היה ביטול מ"ע.

ומש"כ אשר האכזריות על המסיתים הוא רחמים גדולים, הוא מהרמב"ם הנ"ל כמש"כ בתורה שם ונתן לך רחמים ורחמך והרבך. ומש"כ שאם טען על עצמו זכות שנראה הדבר ששומעין לו, הוא מגמ' הנ"ל דיען שלא טען הנחש אף שהוא זכות גדול דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים לכן לא טענו, אבל אם היה טוען היה שמועים לו, דכ"ק (אולי צ"ל: דה"ק - דהכי קאמר) ומפני מה לא טען לו הקב"ה לפי שלא טען הוא.

(יג) כל זה פשוט כי יש בכל מצוה כמה חילוקי דינים וכמה אנשים טועים בכמה דברים פשוטים ודינים חבריהם גדולים בתורה אשר עושים עפ"י תורה לחוב, ובפרט בחובות הלבבות כמה אנשים טועים וחושדים אנשים גדולים.

(יד) זהו עצת התנא במס' אבות שישתכל על כל אדם בעין טובה או יפתחו לו שערי זכות.

(טו) כמחז"ל במס' סנהדרין אהבה מקלקלת את השורה מנ"ל מאברהם שנא' וישכם אברהם, שנאה מקלקלת את השורה מנ"ל מבלעם, על כן כל זמן שיש לו שנאה על חבירו נסגרים ממנו שערי זכות ודן את חבירו לחובה, אבל אם יש לו אהבה לחבירו אז יבקש זכות על חבירו כמו על בניו ובני ביתו, וה' ידין אותנו לזכות.

(טז) ונראה מאוד בזה פירוש התפארת ישראל דהיינו שידון את חבירו בחמלה יען שהיה לו נסיון, והמקור ממאמר שלמה המלך ע"ה אל יבוז לגנב כי יגנוב וכו', ור"ל אף שאי אפשר לומר שלא ידון את חבירו שאין זה עבירה יען שהיה נסיון, דבאמת נגד המקום אין שייך נסיון, רק דר"ל שלא ידון אותו באכזריות רק יחשוב אפשר שגם הוא לא היה עומד בהנסיון.

אפיקי ים: סוף ח"ב: פניני ים: אשר לקטתי ואספתי מפי סופרים וספרים אודות כמה דברים שהם עיקר ויסוד גדול בחיים, והנהגות טובות ונחוצות, לפי סדר היום, והרבה מהם ראיתי לאנשי מעשה שנהגו כן, השי"ת יזכנו להתרגל בהן...

סימן יב: יסוד גדול בחיים שלא לבוא לידי לשון הרע ושנאת חנם ומחלוקת וכעס וכיו"ב, הוא המצות עשה 'בצדק תשפוט עמיתך' לדון חברו לכף זכות, וענין של כף זכות הוא – בין אם יש לצדד בעצם הענין שעשה או שדיבר לומר שהדין עמו, או שבשגגה בא לידו, או שלא ידע את חומר האיסור, ואפילו אם נתברר לו שכל הסברות לא שייכות בזה, יחשוב אולי חיסר המספר איזה פרט, או שהוסיף איזה פרט קטן שעי"ז נשנתנה הענין לגנות עליו, וכלל אמרו חז"ל באבות 'אל תדון את חברך עד שתגיע למקומו', כן החובה לקבוע ללמוד בספר 'חפץ חיים ושמירת הלשון', דאל"כ בודאי יכשל בהרבה דיבורים אסורים:

נתיבות חיים: זרע חיים: להג"ר משה קואפמן שליט"א: פתיחה עשה ג: גדר המצוה לדון את חברו לכף זכות: הנה מצוה זו כוללת שני דברים: אזהרה לדיין להשוות בעלי דינים, ומצוה לדון את חברו לכף זכות. וכבר הקשנו בשבילי חיים ד' שבדיין האזהרה היא לדון בצדק והשוואת שני הבעלי דינים, א"כ גם את חברו יתחייב לדונו בצדק היינו בקו הדין ולא לכף זכות.

ועוד שלשון צדק בכל מקום הוראתו קו הדין והיושר, עיין סנהדרין לב: צדק צדק תרדוף, וברש"י שם, ומצאנו בישעיה פרק א' מלאתי צדק, וביאר הגר"א בלי עולה, והיאך מתבקש כאן ענין להטות לכף זכות שלכאורה אין זה צדק

והנראה לומר בזה בס"ד ששתי הדרשות עולות בקנה אחד, וחז"ל מלמדים אותנו שלדון אדם בצדק אינו לפי המראה החיצוני של המעשה אלא לפי מצב האמיתי של האדם הזה. והצדיק מגיע לו. דהיינו שאם הוא ירא שמים חייבה אותו התורה לדונו לפי כוונתו הכללית שהיא רק לטוב, אף שבחיצוניותו המעשה נראה היפך מזה. וכן באדם בינוני ומעשה שקול חויבנו להטות לכף זכות, כיון שמן הסתם כל ישראל האוחז בתורה ומצוות רצונו לקיים רצון בוראו. אמנם במעשה הנוטה לחוב אין חיוב ממש להטות לזכות, כמו שמבאר רבינו לקמן כלל ג' במ"ח ס"ק י', כיון שאדם זה לפעמים נכשל בחטא. ומובן ממילא שחילקו הראשונים בין צדיק לבינוני, דבר שאינו מבואר בש"ס כלל, מפני שאין המצוה (מעיקר הדין) להצדיק האדם על כל פנים אלא לדון כל אחד לפי הצדק השייך אצלו, לפי בחינתו.

ועל פי זה יתבאר מה שמסיים רבינו יונה במאמר רי"ח וז"ל: ואם האיש ההוא רוב מעשיו לרוע או בחנתו כי אין יראת אלקים בלבבו, תכריע מעשיו ודבריו לכף חובה שנאמר משכיל צדיק לבית רשע מסלף רשעים לרע, וכבר הקדמנו לך פירושו עכ"ל. הנה אע"פ שמן הסתם אדם שרוב מעשיו לרע יצא מכלל עמיתך לגבי מצוה זו, מ"מ מכל הנ"ל למד רבינו יונה שראוי על פי השכל לדון רשע לפי צדק המגיע לו, והוא לדונו לכף חובה, ולא לסמוך על מראה החיצוני של מעשה טוב. ועוד מוכח שכך הוא, ולא סתם קנס ועונש אקרקפתא דרשע, ממה שהביא פסוק משכיל צדיק לבית רשע, ומתוך הפסוק משמע שהיא הבחנה עמוקה של הצדיק בדרכי הרשע, וכמו שביאר רבינו יונה עצמו בפרקי אבות פ"ק על המשנה הוי דן את כל האדם לכף זכות עיי"ש.

===ע"ע מש"כ בורע חיים ח"א כלל ו ס"ז (עמוד שטה) גררי סיפור וקבלת לשה"ר על ידי דיון לכף זכות===

❖ פרק ז: והייתם נקיים ❖

לא להביא עצמו לידי חשד

בתורה נביאים וכתובים

< קסט > וּנְכַבְּשָׁה הָאָרֶץ לְפָנַי ה' וְאַחַר תָּשְׁבוּ וְהֵייתֶם נְקִיִּים מֵה' וּמִיִּשְׂרָאֵל וְהֵייתָה הָאָרֶץ הַזֹּאת לְכֶם לְאַחֲזָהּ לְפָנַי ה':

(כמדבר לב כב) בני גד ובני ראובן

אֵל אֱלֹהִים ה', אֵל אֱלֹהִים ה' הוּא יָדַע, וְיִשְׂרָאֵל הוּא יָדַע, אִם בְּמֶרֶד וְאִם בְּמַעַל בַּה' אֵל תּוֹשִׁיעֵנו הַיּוֹם הַזֶּה:

(יהושע כב כב), בני גד ובני ראובן

וּמִצָּא חָן וְשָׂכַל טוֹב בְּעֵינַי אֱלֹהִים וְאָדָם: (משלי ג ד)

(א) בתרומת הלשכה

< קע > **מסכת שקלים:** משנה פ"ג מ"ב: אין התורם נכנס לא בפרגוד חפות ולא במנעל ולא בסנדל, ולא בתפילין ולא בקמיע, שמא יעני ויאמרו מעוון הלשכה העני, או שמא יעשיר ויאמרו מתרומת הלשכה העשיר, לפי שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שצריך לצאת ידי המקום שנאמר (כמדבר לב) והייתם נקיים מה' ומישראל, ואומר (משלי ג) ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם:

< קעא > **תוספתא:** שקלים ב ב: נכנס לתרום את הלשכה היו מפשפשין בו בכניסה וביציאה, ומדברין עמו משעה שנכנס עד שעה שיצא, לקיים [מה] שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל, ואומר ועשית הישר והטוב בעיני ה', הטוב בעיני שמים והישר בעיני אדם דברי ר' עקיבא, ר' ישמעאל אומר אף הישר בעיני שמים, ואומר ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם, הכריעו חכמים לקיים דברי ר' ישמעאל שנאמר כי תעשה הישר בעיני ה', ואין כאן טוב, ואומר אל אלהים ה' הוא יודע וישראל הוא ידע.

נוסח ליברמן==לבדוק נוסח הדפסוומפרשים -ר"ד פרדו, חזון יחזקאל ועוד ???

< קעב > **רמב"ם:** פיהמ"ש: ...אמר לא יכנס ללשכת השקלים לא בטלית שמתכסה בו ולא במנעל ולא בסנדל ולא בתפלין ולא בקמיע כדי שלא ייחשד שגנב משהו מן המעות כשנכנס והסתירו שם.

רע"ב: ולא בתפילין ולא בקמיע, שלא יאמרו התיר התפר ונתן בתוכן מעות:

מאירי: ...וביאר אח"כ שהתורם היה צריך לשמור עצמו מן החשד, והוא שהיה אחד הממונה על כך נכנס לתרום והשומרים עומדים מבחוץ והוא צווח להם אתרום והם עונין לו שלשה פעמים תרום תרום תרום כמו שיתבאר במשנתנו והוא תורם וממלא השלש קפות הקטנות על הדרך שביארנו.

ואינו נכנס בפרגוד, והוא בגד שהוא כפול תחתיו בבגד אחר, ולא במנעל ולא בסנדל ולא בקמיע וכיוצא בזה שמא יבא לידי חשד שהחביא ממעות הלשכה לשם, ואם יעשיר יאמרו מממון הלשכה העשיר ואם יעני יאמרו בעון הלשכה העני, שהאדם צריך לצאת ידי הבריות כמו שהוא צריך לצאת ידי המקום, וכדכתיב והייתם נקיים מי"י ומישראל ואומר ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם.

ויתבאר בגמרא שמדברים היו עמו משעה שנכנס שם עד שיצא שלא יוכל ליתן לתוך פיו, ולא היו יכולין למלא את פיו מים מפני הברכה שהיה צריך לברך על תרומתו. וכן נאמר שהקוץ לא יתרום, ופירושו מי שקווצותיו מרובות, כדי שלא יחשדוהו שיתן תוך קווצותיו, וכמו שנאמר במדרש שמות רבה משל לקוץ וגבחה. וגדולי המחברים פירשו בו עני וקצר רוח מרוב ענין מלשון קצתי בחיי.

== הוסף כאן תוספות יום טוב שמביא גמרא יבמות ורש"י, ורש"ש מתקן ==

ירושלמי שקלים: שם: גמרא: שמא יעני ויאמרו וכו', תני רבי ישמעאל קוץ לא יתרום מפני החשד. תני הגיזברין היו מפספסין בקלקין. תני מדברין היו עמו משעה שהוא נכנס עד שעה שהוא יוצא. וימלא פומיה מוי, אמר רבי תנחומא מפני הברכה.

לפי שאדם צריך וכו', ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן בתורה ובנביאים ובכתובים מצאנו שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שהוא צריך לצאת ידי המקום, בתורה מניין דכתיב (במדבר לב כב) והייתם נקיים מה' ומישראל, בנביאים מניין דכתיב (יהושע כב כב) אל אלהים ה' אל אלהים ה' הוא יודע וישראל הוא ידע, בכתובים מניין שנאמר (משלי ג ד) ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם. גמליאל זוגא שאל לרבי יוסי בי רבי בון אי זהו המחזור שבכולן, אמר ליה והייתם נקיים מה' ומישראל.

ר"ש סריליו: במשנה: בפרגוד, הוא כתנת הסמוכה לבשר וכן תרגם אונקלוס כתנת פסים פרגוד מצוייר. החפות, שאצל פי הכתנת נוהגין לשום יריעה דקה תפורה שם מפני הזיעה ויכול ליתן שם בתוכו מעות. ולא באנפליא, מפרש פרק מצות חליצה באנפליא של בגד. ואין צריך לומר במנעל ובסנדל, דבלאו חשד נמי אין נכנסין בהן לעזרה כדתנן פרק בתרא דברכות דאיכא משום ומקדשי תיראו... וכו'. ולא בתפילין, שלא יאמרו התיר תפר הקציצה ונתן לתוכו מעות והיינו טעמא דקמיע.

לפי שאדם צריך וכו', דלא תימא אכנס בתפילין ולא אהיה שעה אחת בלא מלכות שמים וכל הרוצה לטעות יטעה, קמ"ל לפי שאדם וכו'. ואומר ומצא חן, משום דקרא דוהייתם נקיים משמע הסירו מעליכם החשד שהוא ברור וניכר שאתם מוציאים דיבה על הארץ שאינה טובה בעיניכם, אבל מי שאין בו חשדא ניכרת אלא למתעקש לא שייך אלא מציאות חן דהוא טפי ומש"ה מייתי קרא דומצא חן.

גמרא: קוץ לא יתרום, מי ששערות קווצותיו רבות ועקומות למעלה ונראין כקוצים, והכי איתא בבראשית רבה ואנכי איש חלק לקוץ... וכו'. מפשפשין היו בקלקלין, חדרים היו אצל הלשכה ומשם מציצין ומחפשין אם בולע אם לוקח איזה דבר. בקלקלין, כדאמרין פרק ר' ישמעאל בע"ז (..) מן הקלקלין ולפנים, והראב"ד ז"ל גריס: בקלקין, ופירש כמו

שער בית השחי וקלקי הלב, וכשמזיע מתקלקל ונדבק שם קלקין כדתנן בפ"ט דמקוואות קלקי הלב ע"כ. מדברים היו עמו, כדי שלא יבלע. בשעה שהיה נכנס ובשעה שהיה יוצא, כלומר משעת כניסה עד שעת יציאה. והכי איתא בתוספתא פ"ב ומדברים עמו משעה שנכנס ועד שעה שיוצא ע"כ.

ולמלי פומיה מוי, למה צריך להטריח ולדבר עמו ימלא פיו מים, הנכנס, וכאשר יצא יפלוט המים ונראה אם הן כשיעורן ובודאי לא יבלע מעות והמים בפיו. מפני הברכה, שצריך לברך בשעה שתורם אקב"ו להפריש תרומת שקלים, דכתיב יתן תרומת ה' תרומה קרי לה. והראב"ד ז"ל היה גורס 'ולמלי פומיה מאי' וז"ל: אם כשהיה בלשכה ודברנו עמו ולא ענה לפי שהיה פיו מלא או עסוק בדבר אחר מאי, ומשני מפני הברכה, מפני שברך בשעת התרומה ולא היה יכול להשיב אבל אם שתק יותר נאמר שמא נתן לתוך פיו וגנב ע"כ. והוא ז"ל חשב דדוקא קתני דאין מדברים אלא בשעה כניסה ובשעת יציאה וכשהיה שם לא היה עונה, ואינו כן כדאיתא בתוספתא, וגירסת ספרינו אמת והכי איתא בספר ישן.

וישראל הוא ידע, גבי מזבח דבני גד ובני ראובן בספר יהושע. גמליאל זוגא, מוכר זוגי מספריים. ומצא חן, פסוק הוא בספר משלי. מחוור מכולן והייתם נקיים, דאילו קרא דוישראל הוא ידע, לא דמי דהתם חשדום בע"ז והיו מתחננים אליהם שלא יחשדום במעל כזה, אבל גבי ממון לא אשכחן, וקרא דומצא חן אתורה קאי דכתיב לעיל מיניה בכתוב תורת אל תשכח כי אורך ימים וכו' ומצא חן וגו' חסד ואמת וגו', וה"ק ובוזה תמצא חן בעיני אלקים ואדם כשחסד ואמת אל יעזובך תהיה נאהב בעיני השם ובעיני הבריות, אבל קרא דוהייתם נקיים וגו' מיירי בממון, וסייג מצאתי לדברי בפירוש אגדות מורי ז"ל, והראב"ד ז"ל היה גורס איזהו חמור שבכולן ופירש איזה מצוה בתורה חמורה יותר מכולן שידבק בה האדם כו'.

רמב"ם: הלכות שקלים: פרק ב הלכה י: כשיכנס התורם לתרום לא יכנס בבגד שאפשר להחכות בו כסף ולא במנעל ולא בסנדל ולא בתפלה ולא בקמיע שמא יחשדו אותו העם ויאמרו החביא ממעות הלשכה תחתיו כשתרמה, ומדברים היו עמו משעה שיכנס ועד שעה שיצא כדי שלא יתן לתוך פיו, ואע"פ שנוהרים כל כך עני או מי שהוא נבהל להון לא יתרום מפני החשד שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל.

השגת הראב"ד: ואע"פ שנוהרים כך עני או מי שנבהל להון לא יתרום. אמר אברהם: כתב זה מפני שראה בירושלמי (פ"ג סה"ב) קורין לא יתרום, ונדמה בלבו שהוא עני או נבהל להון מן ויקוצו או מן קצתי בחיי, ואינו כן אלא בעל שיער מן קווצותיו תלתלים, שמא יחביא בשערו.

במדרשים

משנת רבי אליעזר: פרשה ז: ...אמר ר' שמעון בתורה בנביאים ובכתובים מצינו שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שהוא יוצא ידי המקום. מן התורה מניין שנאמר (??) והייתם נקיים מה' ומישראל, מן הנביאים [מניין] דכתיב (??) אל אלהים ה' אל אלהים יודע וישראל הוא ידע, מן הכתובים מניין (??) ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם. מכאן אמרו הנוטל שכר לדין אע"פ שאינו שחד – דינו בטל, הנוטל שכר להעיד – עדותו בטילה, הנוטל שכר להזות מי חטאת ולקדש מי חטאת – מימיו כמימי המערה שאין מטהרין, ואפרו כאפר מקלה שאינו מטהר.

הנוטל שכר לראות את הבכור אם בעל מום הוא אם לאו, אין שוחטין את הבכור על פיו אלא אם כן מומחה כאלה שביבנה שהתירו לו חכמים, שהיה נוטל ארבע איסרות בבהמה דקה וששה בגסה. ראה את הבכור ומצאו בעל מום, נוטל ארבע איסרות, מצאו תמים נוטל ארבע איסרות פעם ראשונה, מכאן ואילך רואה בחנם. וכל כך למה כדי להוציא עצמו מן החשד שלא יאמרו בעל מום הוא זה ולמה לא התירו בפעם ראשונה כדי שיטול עליו שכר פעם, שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שהוא צריך לצאת ידי המקום שנאמר (??) והנער שמואל הולך וגדל וטוב גם עם ה' וגם עם אנשים.

להסביר הענין של שוחד ושכר על בכור == ==

אף כשהיו ישראל מביאין את שקליהן לירושלם היה התורם נכנס ותורם את הלשכה, ולא היה נכנס בפרגוד חפות ולא במנעל ולא בכל דבר שיש לו תוך, כדי שלא יחשד. אף מדברים עמו משעה שהוא נכנס עד שעה שהוא יוצא שלא יאמרו נתן לתוך פיו, אם כן ימלא את לגמיו, אינו יכול לעשות כן שהוא צריך לברך.

וכן הוא אומר (??) וישק יעקב לרחל וישא את קולו ויבך. ולמה בכה. ראה אנשים מלחשים אלו עם אלו ואומרין וכי בא זה לחדש עלינו דבר של ערוה, מיד בכה להודיע שאינה נשיקה של תפלות אלא של קריבות.

וכן הוא אומר (??) ותען חנה ותאמר לא אדני, צרכה להודיע לצאת ידי עלי.

וכן הוא אומר (??) ויראו אחי יוסף כי מת אביהם, מה ראו, אמר ר' יצחק ראו את יוסף כשחזר מלקבור אביו הלך והציץ בתוך הבור, והוא לא נתכוון אלא לשום שמים, אמר כמה נפלאות עשה לי הקב"ה שהצילני מן הבור הזה, והם לא ידעו מה היה בלבו ואמרו לו ישטמנו. ר' לוי אומר ראו שלא זימנן לסעודה, והוא לא נתכוון אלא לשום שמים, [כל זמן] שהיה אביו קיים היתה כל הסעודה לרצון אביו, [עכשיו אמר] אינו בדין שאשב למעלה מהן והם לא ידעו מה...

< קעט >

תנחומא: פקודי ה' ה: אלה פקודי המשכן, זש"ה (משלי כח) איש אמונות רב ברכות ואין להעשיר לא ינקה, איש אמונות רב ברכות, זה משה שנעשה גזבר על המשכן... שנו רבותינו אין עושין שררה על הצבור פחות משנים, ומשה היאך נעשה יחידי גזבר, אלא אע"פ שהיה משה הצדיק נאמן על פי הגבורה דכתיב (במדבר יב) בכל ביתי נאמן הוא, קורא לאחרים ומחשב על ידיהם שנאמר ביד איתמר בן אהרן הכהן, זשה"כ (מלכים ב יב) ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעושי המלאכה כי באמונה הם עושים, זה דורו של יואש,

שנו רבותינו אין התורם נכנס לא בפרגוד חפות ולא פונדי ולא אונפיליא, שמא יעשיר ויאמרו מן הלשכה העשיר, כל כך למה שכשם שחייב אדם לצאת ידי שמים כך האדם חייב לצאת ידי הבריות משום שנאמר (במדבר לב) והייתם נקיים מה' ומישראל, ומשה היה גזבר על מלאכת המשכן לעצמו [בתמיה], אלא בשעה שאמר הקב"ה למשה ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, וכתיב ויקהל משה וגו' קחו מאתכם תרומה לה', אמר רבי יוחנן לשני בקרים הביאו הכל שנאמר והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר, והותירו, מיד יצו משה ויעבירו קול במחנה והמלאכה היתה דים, אמר משה רבש"ע הרי

עשינו הכל מה נעשה מן המותר, א"ל עשה משכן לעדות, הלך ועשה, כיון שבא ליתן חשבון אמר להם כך וכך יצא למשכן וביותר עשיתי למשכן העדות, א"ר שמואל למה משכן משכן שני פעמים, שנתמשכן על ידיהם, הוא שאנשי כנסת הגדולה אומרים (נחמיה א) חבול חבלנו לך, הרי שנתמשכן שני פעמים. המפרשים כאן טורחים להסביר ענין "משכן העדות" עיין מהרו"ו עץ יוסף ועוד

נגבאי צדקה

* במקומות רבים אסרו חז"ל דברים משום חשד, כאן הבאנו שני מקומות שמוזכר במפורש הקשר לפסוק "והייתם נקיים מה' ומישראל" [נגבאי צדקה (פסחים יג.) ועושי הקטורת (יומא לח)]

- < קפ > **פסחים יג.** ...נישקליה לנפשיה, משום חשדא, דתניא גבאי צדקה שאין להם עניים לחלק פורטין לאחרים ואין פורטין לעצמן, גבאי תמחוי שאין להם עניים לחלק מוכרין לאחרים ואין מוכרין לעצמן, משום שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל.
- < קפא > **רש"י:** נישקליה לנפשיה, ויאכלנו ויתן דמין לבעלים, למה לו לטרוח ולילך בשוק אחרי שנותן לו רשות למכור. פורטין, פרוטות של נחשת שגבו לצדקה, וכשמשהין אותם מחלדות, צריך לפורטין בכסף. תמחוי, מאכל לחם ומיני מאכל שגובין לחלק. ואין מוכרין לעצמן, שמא יחשדום שלקחום בזול.
- < קפב > **תוספתא:** פאה ד: גבאי צדקה אין רשאין לפרוש זה מזה, אפילו נתן לו חבירו מעות שהוא חייב לו, אפילו מצא מעות בדרך אינו רשאי ליטלן, שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל, אבל פורשין זה מזה לתוך חצר או לתוך חנות וגובין.
- < קפג > **רמב"ם:** הלכות מתנות עניים: פרק ט הלכה י: היה הגבאי נושה בחבירו מנה ופרעו בשוק לא יתנם לתוך כיסו, אלא לתוך ארנקי של צדקה, וכשיגיע לביתו יטלם, ולא ימנה מעות הקופה שנים שנים אלא אחד אחד מפני החשד שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל.
- < קפד > **שלחן ערוך:** יורה דעה סימן רנו סעיף א: גבאי צדקה אינם רשאים לפרוש זה מזה בשוק, אלא כדי (שיראו זה את זה (טור), כגון) שיהא זה פורש לשער וזה פורש לחנות, וגובים. מצא הגבאי מעות בשוק, לא יתנם לתוך כיסו, אלא לתוך ארנקי של צדקה, וכשיגיע לביתו יטלם. היה הגבאי נושה בחברו מנה ופרעו בשוק, לא יתנם לתוך כיסו, אלא לתוך ארנקי של צדקה, וכשיגיע לביתו יטלם. ולא ימנה מעות הקופה שנים שנים אלא אחד אחד מפני החשד שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל (לשון רמב"ם פ"ט מהל' מ"ע).
- =ט"ז שואל הרי יש דין שאין מחשבין עם גבאי צדקה, עיי"ש תירוצו ועיין דרך אמונה שם שהם מצד עצמם צריכים לזוהר להתנקות מחשד עיי"ש וכעת לא עיינתי

האומנין במקדש לא הכניסו עצמם לחשר

יומא לח. תנו רבנן בית גרמו היו בקיאיין במעשה לחם הפנים ולא רצו ללמד... ועל דבר זה מזכירין אותן לשבח – מעולם לא נמצאת פת נקיה ביד בניהם, שלא יאמרו ממעשה לחם הפנים זה ניזונין, לקיים מה שנאמר והייתם נקים מה' ומישראל.

< קפה >

של בית אבטינס לא רצו ללמד על מעשה הקטורת... ועל דבר זה מזכירין אותן לשבח – מעולם לא יצאת כלה מבושמת מבתיהן, וכשנושאיין אשה ממקום אחר מתנין עמה שלא תתבסם, שלא יאמרו ממעשה הקטורת מתבסמין, לקיים מה שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל.

מאירי: ...ועל כל פנים יהא כל אדם נזהר במלאכתו שלא להכניס עצמו בחשר הבריות, אף כמה שיודע בעצמו שהוא נקי בו, ודברים אלו כולם אתה למד מבית גרמו ומבית אבטינס...

בראשונים

רש"י: תענית יא: [באיזה בגד שימש משה רבינו בו' ימי המילואים, בחלוק לבן, רב כהנא מתני בחלוק לבן שאין בו אימרא] בחלוק לבן שאין בו אימרא, שפה מתרגמינן אימרא (שמות כח) כלומר תחוב היה מחוט אחד כל החלוק, ולא כבגדים שלנו שבתי הידים מדובקין בבגד הגוף בתפירה, כדי שלא יחשדוהו שמא באותה שפה הוציא מעות הקודש, משום שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל.

< קפו >

תוספות: בבא מציעא סט: כי האי גוונא ודאי צריך לאודועיה, משמע דוקא הכא לפי שהיה לו פתחון פה לחשדו קאמר דצריך לאודועיה משום והייתם נקיים מה' ומישראל (במדבר לב) אבל בעלמא לא והא דאמר בסוף זה בורר (סנהדרין לא: ושם ד"ה ואם שנים שנתעצמו לדין שכופין אותו ודן בעירו ואם אמר כתבוני מאיזה טעם דנתוני כותבין ונותנין לו, אומר ר"ת מכח ההיא דהכא דוקא התם דלא רצה לדון אלא על ידי כפייה אבל אם מדעתו דנו אותו אין כותבין ונותנין לו וי"מ דהכא כל כה"ג צריך לאודועיה דלא איירי הודעה מאיזה טעם חייבו אלא היה משיבו כל כה"ג היה לך להודיעו כשחלקת ולא היה לך לחלוק שלא מדעתו.

< קפו >

❖ ראשונים הכוללים איטורי דרבנן מסוימים (מפני חשד ועוד) בכלל הפסוק והייתם נקיים

ריטב"א: בבא בתרא צח: [אין לחתן לגור בבית חמיו] וגנות חתן הדר בבית חמיו, מפני שחושדין אותו מחמותו בזנות או שגוזלת ונותנת לו, והכתוב אומר והייתם נקיים מה' ומישראל.

< קפח >

ריטב"א: בבא בתרא צט. [מי שיש לו בור בתוך ביתו של חברו, אע"פ שבעל הבור יכול ליכנס לשאוב מים מ"מ יש מפתח ביד בעל הבית] פותחת להיכא. פירוש פותחת דבעה"ב להיכא, ואמרינן דההיא נמי לבור כדי שלא יכנס חברו שם אלא בעוד שהוא בבית ומשום חשד אשתו לקיים מה שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל.

< קפ"ט > **ספר יראים:** סימן רע: עובד עבודה זרה: ...ולא יסור עבודה זרה הוסיפו חכמים, תולדה ראשונה דתנן לפני אידיהן של גוים ג' ימים אסור לישא וליתן עמהם... שניה עיר שיש בה עבודה זרה... שלישיית שאין מוכרין להם כל דבר שיעבד בו... רביעיית דתנן אין בונין עמהם בסלקי... חמישיית. דתנן (ע"ז יז) ישב לו קוץ בפני ע"ז לא ישוח ויטלנו מפני שנראה כמשתחוה לעבודה זרה, ורמז מן המקראות הללו לאלו התולדות והייתם נקיים מה' ומישראל, ואלה התולדות יורו על שאר דברים הדומים להם ללמוד להם. ==חידוש שמסמיך גזירות דרבנן אלו לענין והייתם נקיים, שיש בומשמעות של מצוה שבין אדם לחבירו, כי בפשטות הכוונה שחוששים שיבואו להקל באיסור עצמו ולא משום חשד על חבירו, ויל"ע.

❖ חכם צריך להשמר שלא יבוא לידי חשד כדי שלא יגרום חילול השם

< קצ > **ספר יראים:** סימן שמ: ולא תחללו את שם קדשי, את ה' אלהיך תירא ותעבוד ותן כבוד לשמו ושמו ומחללו דכתיב בפרשת אמור אל הכהנים ו'לא תחללו את שם קדשי', ומקרא זה נוקב ויורד עד תהום, ובפירושו לאו זה ידו כל הדוים, כי חילול השם ישנו בכמה דרכים ואין להם שיעור. שכל המבזה אפילו מצוה אחת ומיקל כלל בכבוד שמים נקרא מחלל את השם. ואם הוא לומד תורה צריך שישמור עצמו מן הכיעור ומן הדומה לו, ושלא יבא לידי חשד שלא יאמרו עליו דבר רע, ואם לא עשה כן נקרא מחלל השם כדאמרינן ביומא פרק יוה"כ (פו.) היכי דמי חילול השם אמר רבא כגון אנא דשקילנא בישראל מבי טבחה ולא יהיבנא דמי לאלתר, ר' יוחנן אמר כגון אנא דמסגינא ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין...

מדברי המאירי

❖ מקומות שהזהירו חז"ל לא להביא עצמו לידי חשד

< קצ"א > **מאירי:** ברכות ח: לעולם יזהר אדם שלא לעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללים שלא יחשדוהו הרואים כפורק מעליו קבלת עול מלכות שמים ואם יש שם דבר שיהא נשמר בו מחשד זה כגון אם יש שם בית הכנסת אחר שילכו בו באותו הדרך או שהוא מביא משאוי על כתפו רשאי ואין בכך כלום: **מאירי עירובין יח:** לעולם יהא אדם נזהר שלא להביא עצמו לא לידי חשד ולא לידי הרהור, הרי אמרו לא יהלך אדם אחורי אשה בשוק ואפילו היא אשתו נזדמנה לו על הגשר והיא מהלכת לפניו יסלקנה לצדדין עד שיעבור לפניו **מאירי פסחים ב.** לעולם יזהר אדם מן הסכנות כמה שיוכל, וכן מן החשד, כל שהוא הולך לעיר אחרת כשנכנס בה יכנס בכי טוב וכשיצא ממנה יצא בכי טוב, אבל בעירו אין צורך בכך שאם מפני החשד בני עירו מכירין אותו ודנין אותו לפי ענינו, ואם מפני הסכנה הרי רגיל הוא בה ויודע מבוא העיר ומוצאה. **מאירי יומא פו.** כל תלמיד חכם המביא עצמו לידי חשד, כגון שלוקח בהקפה במקום שאין רגילין בה ועושה עצמו כשוכח כדי שלא יפרע, וכן שהוא פורש מדברי תורה להבלי הזמן, הרי זה חילול השם, וכל שכן כשהוא חשוד בעבירות עד שחבריו בושין משמועתו, וזהו שאמרו ואהבת את ה' אלהיך שיהא שם שמים מתאהב על ידיך, שבזמן שאדם קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ומשא ומתן שלו באמונה ודיבורו בנחת עם הבריות מה הבריות אומרות עליו אשרי... **מאירי ב"מ כד.** כל שראינוהו שאינו חס על ממון חברו אף על פי שהוא תלמיד חכם יש לחוש בו לכל דבר שבממון ואין מחזירין לו אבדה בלא סימן, ולא עוד אלא שאדם רשאי לחשדו שהרי הוא מביא עצמו לידי כך:

=על דברי הגמרא בצורבא מרבנן שהיה מנגב ידיו בבגד חבירו ==

▲ עיין עוד בחיבור התשובה למאירי <?> ד"ה ?? בענין להוציא עצמו מחשד ==

❖ דוגמאות לאיסור להביא עצמו לידי חשד ולהיות נקי מישראל

< קצב > **ספר חסידים: סימן מד:** ...וכן הנותן לאשה בסתר שהוא מביא עצמו לידי חשד שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל. ועוד שהוא מכשיל את החושדים אותו ונענשים על ידו, שכל החושד בכשרים לוקה בגופו מנלן ממש רבינו שאמר והן לא יאמינו לי, מיד נצטרע.

וגם גבאי צדקה לא יטריח עני במלאכתו א"כ בדבר מצוה שלא יחשדוהו הקהל לאמר הוא מחלק לזה יותר ממה שמחלק לאחרים משום שיעסקו במלאכתו, והתורה אמרה והייתם נקיים.

< קצנ > **סימן תרכו:** כתיב והייתם נקיים מה' ומישראל, ולא מכל ישראל, ינקה אדם עצמו מן המאמינים ולא ממי שאין מאמינים, כי אדם שאם תנקה עצמך לפניו לא יאמין א"כ מה יועיל שתנקה את עצמך כיון שאינו מאמיןך.

==מובא בפרמא סימן פד עיי"ש שינויים =השוה אם שורש ישי המובא א"כ <?>

סימן של: והייתם נקיים מה' ומישראל, ולא מכל ישראל, פעמים שהגבאי נותן לבני טובים שאינם יודעים הדבר אלא שנים או שלשה מחשובי העיר שאם ידעו האחרים היה זה המקבל מתבייש כי כשיכעסו היו מלבינים פניו והיה הגבאי נותן על פי שנים או שלשה טובי העיר לעניים טובים ושאר הקהל תמהים אנה הלכו מעות הצדקה כל כך מהרה ויש לו בושת, ומוטב לגבאי שילבינו את פניו ואל יתבייש העני אם יגיד הגבאי יתבייש העני המקבל.

==מובא בפרמא תתקח

סימן קמו: ואם הביא אדם עצמו לידי חשד ימחול לכל החושדים כי הוא גרם לעצמו. =תוספת בכ"י פרמא סימן עח עיי"ש ולהעתיק =ועיי"ש פרמא סימן פ באחד ששכר זונות כדי לסוגרם ולא יכשלו בהם אנשים ואמר בתוך דבריו "ואיני חושש אם חושדים אותו ומחל להם".

❖ אם אחרים נחשדים בגללו צריך לומר אני הוא שחטאתי כדי שלא יחדשו העולם בכשרים

< קצד > **סימן כב:** מי שחטא בדבר אחד ואחרים נחשדים, צריך לומר אני הוא שחטאתי, כדי שלא יחטאו העולם על ידו שיהיו חושדים בכשרים. =ועובר אלפני עור לא תתן מכשול וכתבב"מקור חסד": עיין סוטה ז: בשלמא יהודה דאודי כי היכי דלא תשרף תמר, אלא ראובן למה ליה דאודי והאמר ר"ש חציף עלי וכו', ומשני כי היכי דלא ליחשדו אחוהי. ועיין בספר מראית עין לגחיד"א סנהדרין יא ד"ה עמד שמואל הקטן על רגליו ואמר אני הוא שעליתי שלא ברשות וכו', מש"כ בזה, ועיין להלן סימן תרכט וסימן תרמב.

❖ אפשר לשקר [וליתול האשמה על עצמו] כדי למנוע חשד ובושה מחבירו

ואם הוא בחבורת בני אדם ונעשה דבר אחד שלא כהוגן ולא נודע מי החוטא, צריך שיאמר אני הוא שחטאתי אע"פ שלא חטא, ועי"ש שיתודה, החוטא לא יבוש, כמעשה דר' מאיר (סנהדרין יא) – מעשה באשה אחת שבאה לבית מדרשו של רבי מאיר אמרה להם אחד מכם קדשני בביאה עמד רבי מאיר וכתב גט כריתות ונתן לה [וכן עשו כולם], ואף המתודה על אחרים יכול לומר חטאנו ולכלול עצמו עמהם לפי שכל ישראל ערבים זה לזה...

❖ מתי צריך לנקות עצמו מן החשד ומתי עדיף לשתוק

< קצה > **פרמא סימן תתתשעה:** אימתי צריך אדם לנקות את עצמו בפני החושדו, כשהחושד הוא צדיק ובא מעשה לפניו שבעל כרחו יש לו לחושדו, כגון עלי הכהן שאחר עת אכילה נכנסה חנה להתפלל וגם אחרים מתפללים בקול רם וזו בקול נמוך, וכבר עת התפילה עבר, ואמר עלי עון הוא שאשתוק לזאת ואעזוב אותה כאן, ואז הוצרכה היא לנקות את עצמה מפני שבעל כרחו לחושדה והצרך לבקש ממנה מחילה לפי שהיה לו לשאול כהוגן הגידי לי מה זה, וכתוב (קהלת ט יז) דברי חכמים בנחת נשמעים, וכן מעשה דר' יהושע בן חנניה בעל כרחם לחושדו ואעפ"כ הכריעוהו לכף זכות.

אבל כשמחפין את האדם ומקללין אותו ואומרים לו דברים שאינן, אז יותר טוב לשתוק כמו ששתק דוד המלך לשמעני בן גרא שאמר לו איש הדמים על דבר שאול ושתק, וכתוב (תהלים לח יד) ואני כחרש לא אשמע וכאלם לא יפתח פיו.

והשומע קללתו ושותק ושומע חרפתו ושותק, או שאומר לו אדם 'חנף' 'רוצח' 'נואף' 'גזלן' או שאר עבירות דרך כעס או דבר חרפה, או שמבקש את רעתו או חרפתו, ישתוק ואל יאמר יאמינו העולם לכן אנקה את עצמי, שהרי אמרו יהי חלקי עם מי שחושדין אותו בדבר ואין בו, וכן משה רבינו שתק לדתן ואבירם.

אבל אדם חייב לנקות את עצמו כשרואה מעשים ואין מדברים בפה לחושדו, כגון שמואל הנביא שניקה את עצמו כששאלו מלך ידע שחשדוהו שנאמר (ש"א ח ז) לא אותך מאסו כי אם אותי מאסו, כך אם יראה אדם מעשים שיחשדוהו, באותו עת ישתוק, ואחר זמן כשימצאם יחד ובדברים שיש לתקן יאמר סבורים הם שאני נחשד באותו גזל יביאו עדים או שום אדם ואני אשיב, רק שונאי לא יעידו דוגמת (שם) ואת מי עשקתי ואת מי רצתי ומיד מי לקחתי כופר ואשיב לכם, ויאמרו וגו'... אבל בדברים שאין להשיב ישתוק, כגון 'נואף' או 'רוצח' 'סתם אוכל נבילות אתה' 'פסול אתה' כגון שאמר שמעני בן גרא לדוד. ודברים שאין תלוי בהשבות אין לו כי אם לשתוק, 'עת לחשות' על דברים שאינן בהשבה, ו'עת לדבר' על בדברים שיש בהן השבה.

אבל כל השומע מן המחפין ומן המקללין או מן החושדים צדיק, אין לו לשתוק אלא אם כן אמר לו הצדיק הניחו לו ותשתקו כמו שנאמר (ש"ב טז יא) ויאמר דוד וגו' הניחו לו ויקלל, ואם לא אמר להם הצדיק לשתוק יש להם לומר ברע אתה עושה ונקי הוא, ואם לאו דינם כחושד שנאמר (במדבר טו כא) הבדלו מתוך העדה ואכלה אותם כרגע, הרי בעבור ששתקו לקרח רצה לכלות כולם, אלא שביקש משה, ואע"פ שיש צדיק שהיה שותק לעצמו אם היו מחפין אותו, אם מחפין צדיק אחר צריך למחות במקום שיוכל, ולא שינקה אדם את עצמו בשבועה או בחרם כמו יואב לאבנר שנשבע על שחוק ילדים, אלא ינקה אדם את עצמו כענין שאמרו בני גד ובני ראובן וחצי שבט המנשה (יהושע כב כב) אם במרד ואם במעל בה' אל תושיענו היום הזה.

אע"פ שאמר אין אחד יכול לפסול דיין שבחר זה חבירו והדיין צריך להרחיק את עצמו מן החשד ולא ישב בדין שאחד מבעלי הדין חושדו ומרחיקו מן הדין מפני שהוא מעמיק בדין ובערמות בעלי דינין בקי והוא ירא אם ישב בדין שיחייבהו מפני שמעמיק בדין ובקי בו, אל ימנע הדיין מלשבת בדין.

פארמא סימן תתקטז: לא ילך גבאי צדקה בית יד שלו כפול ונראה בזרועו כאילו מעות בו, אע"פ שאין בו כלום שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל, ומה ת"ל מישראל מלמד שלא יביא אדם את עצמו לידי חשד.

❖ גם רבים צריכים להשמר מחדש

ר"י ברונא: סימן רז: לעולם ירחיק אדם עצמו מן החשד, וראה מדפרק ר' אליעזר (שבת קל.) ומפרק הנזקין (גיטין ס:) שמניחין עירוב בבית ישן, ומפרש בגמרא מפני החשד שלא יחשדוהו הנכנסים שלא עשו עירוב, אלמא אפילו רבים צריכים לשמור מן החשד, ובפרק המגרש (טז.) לא מבטלינן קלא, פרש"י שלא יחשדוהו את הדיינים שמבטלים קלא ומתירין אשת איש לעלמא, אלמא אפילו דיינים צריכים להחזיק, ובספ"ק דבבא קמא (טז:) שחשדוהו לירמיה הנביא בזונה ואשת איש ע"ש – תשובת מהר"א קלוזנר ז"ל:

< קצו >

באחרונים

❖ חייבין לצאת ידי חובת הבריות החכמים והמבינים ולא לחשוש ללצים ופתיים

שורש ישי: רות ג יא: [לרבי שלמה אלקבץ]: ועתה בתי אל תיראי כל אשר תאמרי אעשה לך כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל את. ...ותרגם המתרגם: ארום גלי קדם כל יתבי תרע סנהדרין רבא דעמי, ארום איתתא צדיקתא אנת וכו'... ואגב אורחין למדנו מדברי המתרגם לימוד נאה, והוא דאע"ג דאמרינן בירושלמי דשקלים ר' שמואל בר נחמן בשם רבי נתן בתורה בנביאים בכתובים מצינו שצריך לצאת ידי הבריות כמו שצריך אדם לצאת ידי המקום, יוכן זה בבריות אשר נתן להם האלהים מדע והשכל, לא שיהיה אחרי לכל ויצטרך לצאת ידי חובתו גם מאיש שוגה ומפתי, וזה ממה שאמר ארום גלי קדם כל יתבי תרע סנהדרין רבא דעמי, כלומר עם כי ידעתי יש ויש פתאים ולצים יתלוצצו עלי לאמר ראו שופט ישראל שחמד יופי מואבית אחת בלבו, ולא כולי עלמא דינא גמירי שהמואביות מותרות... וגם היודע [-שמותרות] יחשדהו כי לא משנת חסידות היא זאת, התמו בנות ישראל הכשרות... אמר איני חושש לכל זה אחר שזקני ישראל הסנהדרין יודעים כי אשת חיל את, איני נותן אל לבי לדברי אחרים. מובא בקיצור במלאכת שלמה במשניות שקלים, השווה לדברי ספר חסידים סימן תרכו <?>

❖ שני טעמים שאסור להביא עצמו לידי חשד

של"ה: שער האותיות אות פ: פריזן=: סימן ה-ו: והייתם נקים מה' ומישראל, רבותינו ז"ל למדו מכאן שצריך אדם להרחיק את עצמו מהחשד, כדתנן במסכת שקלים (ג ב) אין התורם נכנס לא בפרגוד חפות ולא במנעל ולא בסנדל... וכיוצא בזה מה שאמרו רבותינו ז"ל (חולין מד:) הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו. ובמסכת ברכות (לא:) ותען חנה ותאמר... וכן מצינו הרבה דברים בתלמוד שאסרו מפני החשד.

סימן ז: ויש ליתן שני טעמים לדבר – אחד, כדי שיתרבה כבוד שמים, שאם אדם אחד נחשד בדבר עבירה אז ח"ו נתמעט כבוד שמים, כי יאמרו פלוני זה מרד בהשם יתברך ועשה כך וכך, גם אולי ילמדו אחרים ממנו לעשות גם כן ככה ח"ו, על כן כגון דא צריך להודיע, וכמו שאמרו בני גד ובני ראובן אל אלהים הוא ידע וגו'.

וטעם השני, כי ה' חפץ שנאהוב איש את אחיו, והשונא עובר בלאו שנאמר (ויקרא יט) לא תשנא את אחיך בלבבך, ואהבה היא המצוה אשר עליה עומד כל התורה ואהבת לרעך כמוך, ואם הוא סובר שחבירו עשה עבירה, אז מותר לשנאותו, כדאיתא בפרק ערבי פסחים (פסחים קיג:) כי תראה חמור שנאך רבץ דמיירי בזה הענין שראה בו דבר עבירה שמותר לשנאותו, ואפילו מצוה לשנאותו, שנאמר יראת ה' שנאת רע, ואומר הלוא משנאיך ה' אשנא ובתקומיך אתקוטט, תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי, אבל בהסתלק החשד, אז כבוד שמים במקומו מונחת, גם אהבת הבריות.

סימן ח: על כן יראה האדם שכל מעשיו יהיו לשם שמים, להרבות כבוד המקום, ויהיה טוב עם אלהיו ועם אנשים, וכשרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו. ואל תטעה בפירוש זה, ולא תאבה לעצת היצר הרע המסיתך, ומורה לך היתר, ומסביר לך סברות שיש לך מצוה ושכר, על מה שתתהלל ותתפאר לגלות להם חכמתך וחסידותך, כדי שיאהבוך ותמצא חן בעיניהם, ויהיה רוחם נוחה הימנך, כי זהו ענף מהגאווה. רק הפירוש הוא, אם האדם ירא שמים בסתר, גם בנגלה עושה מצות השם יתברך, ומסלק כל חשד מעצמו, האדם כזה שנכנס רוח חן בלבבות בני אדם עליו, אף על פי שאין מראה חסידות בפניהם, ולא מגלה עניניו להם, רק מעצמו חוט של חסד משוך עליו, שרוח הבריות נוחה הימנו, אז הוא סימן מובהק שרוח המקום נוחה הימנו, ועל דרך שנאמר (משלי טז ז) ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלם אתו.

פריזן, היינו חן, והכוונה שהאדם יראה תמיד שימצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם, ויהיה טוב עם אלהים ועם אנשים, ותנן כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו - כן כתב שם השל"ה בסימן א'.

❖ תמה איך אפשר לצאת ידי הבריות ולקיים והייתם נקיים

חתם סופר: חלק ו': ליקוטים סימן נט: שלום לך ושלום לעוזרך התלמיד הותיק שיחיה. העתקתני בדבריך ובגלגולי סבותיך אשר לא היה לי לנחת, ודע בני ותלמידי שיחיה כי כל ימי הייתי מצטער על המקרא הזה 'והייתם נקיים מה' ומישראל', וב' חובות אלו נקיות מה' יתברך והנקיות מישראל עמו, הם שני רוכבים צמדים על גבנו, ויותר אפשרי לצאת ידי החוב הראשון היינו ידי שמים, יותר הרבה ויותר מלצאת ידי הבריות, כי הם חושבים מחשבות זרות ונושאים ונותנים מוזרים בלבנה, ועונשו יותר קשה מאד מאד עד לאין מספר ממי שאינו יוצא ידי שמים ח"ו, והוא מש"ס סוף פרק יוה"כ בענין חלול ה' דאין לו כפרה כלל ר"ל, ושיעור חלול ה' כגון רב דשקיל בשרא ולא יהיב דמי לאלתר.

ובעו"ה שכיח בדברי הבריות 'למדן כזה יעשה דבר זה', והוא שגור בפיהם ואפילו על חשד סברא בעלמא, והשתא אי נמי היה אותו הלמדן עושה כשורה ויצא ידי שמים בכל יכולתו בחיק האפשרי, אלא שלא נזהר עד שטעו בו אלו שותי שכר ועשאוהו מנגינתם, הרי הוא כבר נלכד במצודתם, על זה ידו כל הדווים, והכתוב צווח הרכבת אנוש לראשנו, ואני הרהרתי כמה פעמים אם אפשר שקיים אדם בעולם מקרא זה על מתכונתו,

ואולי על זה כייל שלמה המלך ע"ה אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, רצונו לומר שאפילו בעשייתו כל טוב אי אפשר שלא יחטא עכ"פ באופן השני הנ"ל ביציאת ידי הבריות.

ואינני כדי להזכיר אבותינו הקדושים, מכל מקום תורה היא, וחוכך אני בבני גד וראובן אשר עליהם נאמר מקרא זה והייתם נקיים, ועפ"י עצת משה רבינו ע"ה שהיה על פי ה', עשו את שלהם לנקות עצמן והוא במה שיצאו חלוץ י"ד שנים לפני צבא המלחמה, ומכל מקום לא יצאו ידי חובה המקרא הזה בשלימות כי לא על חנם גלו ראשונה לפני כל השבטים, וקראו חז"ל עליהם מקרא הזה נחלה מבוהלת בראשונה אחריה לא תבורך, עיין ברבה פרשת מטות.

ובכל זאת אמרו חז"ל עם נבר תתברר ועם עקש תתפתל, וידעת את אשר מרגלא בפומי תמיד 'אין יעקב שלא יפגענו לבן, ומעטי לבן שיפגעו בהם יעקב', שמור זה כי הוא אמת ובחזון הדברים ותראם אמתים, ורצוני כי ברית כרותה כל תלמיד חכם וצדיק המכונה 'יעקב', יש לו מצירים נגדו המכונים 'לבן', אמנם מעטים הם הרשעים האלו אשר ימצאו נגדם מי שהוא אחיהם ברמאות כיעקב נגד לבן, והוא יודע כי הרבה פעמים הפכתי בהם ומהם ומהמונם ואמרתי להשמר מהם ולעשות העקוב למישור ואמרתי לברוח מן הקטנה שבתרמיתם, ונכשלתי בגדול ממנו, ולא זה בלבד עמי הארץ והמון עם אלא לומדי תורה, ואפילו רבנים כל שאין דובר אמת בלבבו ולא היושר והצדק מרכבו, הרחק דרכך ממנו, הסר רגלך מנתיבו, והענין הזה אשר אתה בו קבלו באהבה, ועל כל גל וגל תנענע ראשך וסוף הכבוד לבוא כי יושיע ה' עם קרובו....

❖ רק אם עושה מעשה הגורם חשד (בדרך כלל) צריך לנקות עצמו ויותר מזה אין לחשוש

מנחת שמואל: עמוד לה: [לר' שמואל אב"ד דאליהנוב תלמיד הגר"ח מוולאזין ז"ל]: < קצט > במה שאמרו רז"ל (ברכות לא) אמר ר' אלעזר מכאן לנחשד בדבר שאין בו שצריך להודיעו, ובשבת צו אמר ר"ל החושד בכשרים לוקה בגופו, ושם קמט: כל שחבירו נענש על ידו אין מכינסין אותו למחיצתו של הקב"ה, הרי שהעונש גם על הנחשד ולכן צריך לנקות עצמו, ובמקום אחר (שבת קיח) וא"ר יוסי יהא חלקי עם מי שחושדין אותו אין בו...

ודע שהחילוק הפשוט והברור הוא כן – אם הוא הגורם, שהניח מקום באיזה מעשה או דיבור שלפי הנראה הם דברים ניכרים על החשד ההוא, הגם שבאמת הוא נקי מזה ולא עלתה על דעתו לזה כלל, אעפ"כ צריך לנקות עצמו בכל היכולת, כי הגם שהחושדו עתיד ליתן את הדין שדן אותו לכף חוב, ובפרט שלא בפניו, אעפ"כ גם הוא יהיה לו עונש שמצידו יהיה עונש על בני אדם שחשדו בכשרים, [-השוה עם מהרש"א שבת קכז תירוץ ב']

אבל אם אין שום מקום וראיה לחושדו, רק שאיזה שונא לו, או אחד מד' כיתות הידועים שדרכם לבדות מלבם לבזות הכשרים, ואצלם לא יועיל שום התנצלות ואדרבא ימצאו מקום בדבריו להפוך לחוב יותר, אזי מוטב לשתוק ולשום עצמך כאילם, ושוטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין ואתה דום לה' וגו' כפשוטו וכמדרשו (גיטין ז) השכם והערב עליהם לבתי כנסיות וכו', ואם יהיה ברצונו ית' להענישם בעוה"ז ושיהיה נגלה האמת, כמ"ש והאלקים יבקש את נרדף, או אף אם תמות ח"ו בחשד זה ויקבלו ענשם שם, אתה לא תפחד ח"ו מכל עונש, ואדרבא תשמח בזה שיהיה כפרה על עונותיך ושכרך שמור לעוה"ב, לכן כשתבוא זאת לידך, תעיין ותחפש במה שעבר, אם יש איזה מקום לחשדך, ובזה יהיו מתורצים לך כמה מאמרים בדברי חז"ל רק שאכמ"ל.

===צילום דליות יחזקאל (להגר"י סרנא) בענין זה ובהנהגות הגר"ס שלא חשש שיחשדו אותו ובחילוק דומה למש"כ כאן מנחת שמואל ==

ציונים ועיונים נוספים

לדון לכף זכות, חשוד בכשרים, לא להביא עצמו לחשד

ספרים ומאמרים מיוחדים

המדבר קטגוריה (עמודים לג-קנו), חלק ג' דוגמאות וסיפורים והלקחים המופקים מהם (עמודים קסא-קצט), ירושלים תשנ"ג, ר"ג עמודים.

מליץ יושר, ר' רפאל יגודיוב

עניני המצוה לדון לכף זכות, מקורותיה וטעמיה, גדרי ואופני קיומה, בני ומיסוד בנתיבות העיון וההלכה ובשבילי האגדה (לשון השער). שמ"ח עמודים, תשע"ג. =נעזרנו בו בהרבה מראה מקומות וביאורים=

משפט צדק, ר' הלל ליטוואק

קונטרס משפט צדק עש"ה בצדק תשפוט, בו יבואר גודל החיוב המוטל על כל אחד מישראל לדון את חבירו לכף זכות, ועוד כולל כמה דינים של מצוה זו הנמצאים בחז"ל ובספרי ראשונים ואחרונים, עם כמה שאלות הזקוקות לעיון ולבירור (מלשון השער), ברוקלין תש"ל.

אינציקלופדיה תלמודית,

ערך "חשד", מקיף את הנושאים לדון לכף זכות, חושד בכשרים, אסור להביא עצמו לידי חשד, וכל המקומות שאסרו חז"ל משום חשד או מראית העין. לקטנו משם מראה מקומות חשובים.

דרכי צדק, ר' בצלאל גנצרסקי

על המצוה לדון בצדק כדכתיב בצדק תשפוט עמיתך ודרשו חז"ל בגמ' שבעות ל. הוי דן את חבירך לכף זכות (לשון השער), כולל הערות מרבנים ותשובות מהגר"ח קניבסקי שליט"א, תפרח תשס"ב, ס"ד עמודים.

כף זכות, ר' דוד קוגיז

הכולל: חלק א' הלכות כף זכות והלכות חשד (עמודים ט-כט), חלק ב' שיחות מוסריות ומאמרי רבותינו בצירוף סיפורים על גודל מעלת המלמד סגוריה על עם ישראל ובחומרת

דקדק לתת ממונו ביד נאמן. או"ח קנו ס"ק סו ביאור הגמרא שבת צו החושד בכשרים לוקה בגופו, או"ח קנ"ו ס"ק לד

אז נדברו, ר' בנימין זילבר

"מה שהסתפק אם עובר בכל רגע, נראה מסברא שאינו עובר בכל רגע, אלא בכל פעם שמדבר לשון הרע, או אפילו אם דיבר באופן שלא עבר על לשון הרע, או לפי מה שמבואר בפיהמ"ש להר"ם העתיקו המאירי בפירושו על אבות דאפילו 'במחשבה' הוא עובר. והנה המאירי כתב זה על אדם כשר שהוא בתור ודאי ח"ל: ואין צריך לומר כשנודע פתעלה כאדם כשר שאל יחשדוהו בדבר חטא 'במחשבתו' כאומרם ז"ל החושד בכשרים וכו', והרמב"ם כתב זה על מי שיש מצוה בצדק [תשפוט]. לפי זה כל זמן שמזכיר את מה שעשה חבירו ומהרהר לחובתו, עובר על בצדק [תשפוט]". חלק ב' סימן עה אות ג

==???, חלק י"ב ד

אם הבנים, ר' חיים משה מצליח

בדין חושד בכשרים, דעות פ"ה ה"ז

אוצר האגדה, מאמרי חז"ל מלוקטים ע"י ר' משה דוד גרוס

כף זכות, זכות וחובה

אוצר המלך, ר' צדוק הכהן מלובלין

לדון לכף זכות, 66 עמ

אור המזרח, קובץ

נימוקים לדין הוי דן את כל האדם לכף זכות, מאת הרב ישראל שציפנסקי, א) לצורך קיום השלום, ב) להשיג מעלה הענווה, דרך היצר להראות לאדם חסרונות חבירו וע"י מידה זו יתרגל להקטין חסרון חבירו, ולפי"ז התועלת היא לעצמו לא לחבירו ג) לקיים בנו מידת הבושה, ע"פ מהרי"ל דיסקין ד) לעורר עליו זכות מלמעלה. עיי"ש ביאור בכל אחד. חלק כא עמוד 193 והלאה

אורח נאמן, ר' מנחם נ"נ אירבאך

המצוה לדון לכף זכות לא נאמר כאשר יגרום לעצמו הפסד כגון שימסור פקדון למי שאינו מכירו על סמך שכל ישראל בחזקת כשרות... וכן הוא בשבועות לט מלמד שחל השבועה על שניהם, פירש רש"י ששניהם נענשים שלא

ארח מישרים, ר' מנחם טרויש

=, יד

ארחות יושר, הגר"ח קניבסקי שליט"א

דן לכף זכות, פרק ד'

באר יהודה, ר' חיים יהודה דייטש

=, עמ' 26

באר משה, ר' משה יחיאל הלוי אפשטיין

מאמר "לימוד זכות על ישראל", ויקרא עמ' שצ והלאה

בית ישראל, ר' ישראל דאוויד

בסוף הסימן, סימן ח

בן ירד, ר' ידידיה שמואל טאריקה

=, דעות 42

בן יהודע, בן איש חי

= עיי"ש, גמ' שבועות דף ל

בעל שם טוב, על התורה

"הוי דן את חבירך לכף זכות, קבלנו ממרן אלקי הבעש"ט זי"ע שפירש הפסוק (תהלים לט) מכל פשעי הצילני חרפת נבל אל תשימני, כשרואה אדם דבר נבלה מאיש רשע שעבר עבירה חזקה, ידין אותו לכף זכות כי מצד רדיפת היצר הבורע בו עושה, ומצד פחיתות חומרו העב שאינו יודע חומר האיסור וכל זה וכיוצא בזה,

ובזה מציל גם עצמו מדין, כי באמת כיון שרואה דברי נבלה בחבירו ידע שיש בו בעצמו גם כן מעין דבר זה שיש עליו דינים ומקטריגים, וכשימצא זכות לחבירו יהיה גם עליו זכות, ובוה שאינו מעורר דינים על איש חוטא, שעושה מחמת התגברות היצר הבורע בו איזה מעשה רשע, מקיים בזה לא תטה משפט אביונך בריבו, בעת שעוברין עליו נסיונות וריבות ממי מריבה מים הרעים והזדונים, אלא תעורר עליו כל מיני זכות.

ובאמת כל זה נסיון גדול כי קבלנו שאין נגזר על אדם שום גזר דין אלא אם כן הוא פוסק בעצמו כן, ובודאי לא יפסוק על עצמו, אלא מראין לו אדם שעושה איזה עבירה מעין מלאכתו מלאכת עבירה שלו והוא פוסק עליו את הדין וחיותם זה הדין על עצמו ר"ל". פרשת קדושים, ועיי"ש שיש נוסחאות אחרות.

גליוני הש"ס, ר' יוסף ענגיל

מקומות בש"ס והלכות "משום חשד", ברכות ג.

דבר משה, ר' משה רחמירן

עניני לדון לכף זכות, אבות פ"א 43 והלאה

דברי יציב, אדמו"ר מקלויזנברג זצ"ל

לנקות עצמו מחשד, חלק ליקוטים סימן קי

דברי שלום, ר' שמואל יצחק יודייקין

בענין והוי דן את כל האדם לכף זכות, ח"ד סי'

יב ובציונים עמ' ט

החושד בכשרים לוקה בגופו, ח"ד סי' יג ובציונים

עמ' ז, ח

דובר שלום, ליקט ר' אברהם משי זהב

בענין המצוה לדון לכף זכות, ==

הליכות עולם, ר' אברהם אהרמן

כמה הסברים חשובים בקיום מצוה זו למעשה,

עיי"ש, סימן כז, וב'קדוש ישראל' סי' כג

"נראה לי דיש לדון כל אדם לפי הענין, דאם נחשב צדיק לפי הענין ההוא חייב לדונו לכף זכות גם אם הכף חוב מכריע הרבה, ולמשל אם ראה יהודי מדקדק במצות מחלל שבת בדבר הידוע לכל שהוא חילול שבת, חייב לדונו לכף זכות אף אם הכף חוב מכריע הרבה, שיש לומר שבודאי היה כאן ענין פיקוח נפש, אלא אם כן בירר באופן ודאי שאינו כן. אמנם אם האיש הזה סיפר לשון הרע, ואין ידוע כמדקדק בזה מאוד, הרי דינו כבינוני.

וכן להיפך כגון אם היה מוחזק באיש שפרוץ בעבירות שבין אדם לחבירו עד שנחשב רשע לגבי עבירות ההן, ובא אחד וסיפר לו שהאיש הזה העליבו, אין צריך לדונו לכף זכות ולומר שלא היה המעשה, אלא מותר להאמין שהרי זה מתאים להנהגת איש הזה. אמנם יש לדונו לכף זכות מצד אחר שעל פי חינוך שקיבל אינו יודע גדול חיוב המצות בדברים אלו אמנם אם שוב ראה האיש הזה מחלל שבת אין דינו כרשע אלא כשאר איש ישראל שומר מצות". הליכות עולם סימן כז אות ד.

"שאלו את מרן הגאון רבי חיים עוזר זצ"ל, כל מה שברא הקב"ה בעולמו יש לו איזה תועלת, מה תועלת יש ב'שכל עקום', וענה מרן הגאון זצ"ל לדון לכף זכות. והביא ראיה מהמעשים שהובאו במסכת שבת דף קכו עיין שם.

ומאחר שזה תכלית בריאת 'שכל עקום' יש לאדם להשתמש בכח שכל עקום שלו לתפקיד זאת, ויתיר שכלו לחשוב כל אמתלאות והתנצלויות על חבירו אף על פי שאינם על פי שכל הישר". הליכות עולם סימן כז אות ט

המדרש כהלכה, ר' ישראל בארי קולונדר

לדון לכף זכות והשדנות, עמודים רצב-רצה

המפתח לחפץ בחיים, ר' שלמה רוזנר

פג: במצות לדון לכף זכות - הר"ר יעקב חיים סופר / קא: המצוה לדון מעשי הרשעים לכף חובה - הר"ר שמואל לפאיר ועוד שם עמ' קו בדברי גנות בעלמא, חידו"ת עמ' פג, קא

התעוררות תשובה, ר' שמעון סופר

מחויב להוציא עצמו מחשד כדי שלא להכשיל את הרואה בביטול עשה של בצדק תשפוט שלא ידין אותו לכף זכות, ח"א רט

ויקרא אברהם, ר' אברהם פלאני

=, פרשת קדושים

זה השער, ר' בנימין זילבר

א) הדין של ירא אלקים לא נובע מהמצות עשה של בצדק תשפוט אלא מדברי הגמ' ברכות שאין

מועדים וזמנים, ר' משה שטרנבוך
 בשם אדמו"ר ר' יואל מסטמר זצ"ל: ...בינינו לבין
 הקב"ה יכול כל אחד ללמד סגוריא על רשעים,
 שטובים הם מן העכו"ם אלף אלפי פעמים, דסוף
 כל סוף עברו עלינו דורות של ייסורין עד שנשמעו
 בטומאת העכו"ם... אבל בין בני אדם ח"ו ללמד
 עליהם זכות... שידעו בית ישראל להתרחק
 מהם" וכו'. ח"ו סי' קצב

מכתב מאליהו, הרב א. א. דסלר

[מדברי אביו של הרב דסלר ז"ל במכתבו לבנו]:
 "שמחתי גם נפלאתי כי גם אתה הרגשת דקות
 המהלך וההבדל בין 'הפועל' ו'הפעולה', ממש
 ב' קצוות. על מצב 'הפועל' אין להרהר או
 לחשוך, ומוכרחים אנחנו להכירע לכף זכות עד
 מקום שיד היכולת מגעת, לעומת זה הביקורת
 על 'הפעולה' לא די שהורשתה אך גם מחוייבים
 אנחנו בהם. (הכוונה כי בודאי צריך להיות דן
 לכף זכות את כל אדם, אכן אין לדון לכף זכות
 את המעשה הרע, אדרבא צריך לבקרה ולברר
 לעצמינו את פחיתותה וגנותה).

וזה כי התורה גילתה לנו סוד כמוס בכוחות
 הנפש, מקור משחת נורא, שכל מה שהאדם
 רואה השחתת אחרים יתנוצץ גם יתעורר בקרבו
 הרצון והכוסף לעשות ג"כ כזה...

התורה הודיעה לנו כי בדורו של משה רבינו
 היה הצורך לעורר ולהזהיר מהספחת הנוראה
 של ההתרומות לנשחתים באמרו: איך יעברו
 הגוים ההם את הבליהם ז'אעשה כן גם אני...
 לכן חובה רבה לרדת לעומקא של פרקא
 דשטותא להכיר הבלה, רעתה וגנותה, וחלילה
 לאדם להשתמש בזה במידת דן לכף זכות, כי
 אז ממש הוא בעצמו מסתכן במחלה המסוכנת
 מאד, עכ"ל. חלק ד' מכתב י' עמוד 318

ממענינות הנצח, ליקט ר' אהרן סורסקי

מגדולי החסידות על מצות לדון לכף זכות, א ו

מנחת אשר, ר' אשר זעליג וייס

כמה נושאים, ויקרא מ

מנחת סולת, ר' דוד זעמן

מצות בצדק תשפוט, סימן רלה

מעשה רוקח, ר' מסעוד חי רקח

ביאור בדברי הרמב"ם בפירושו לאבות ובדין מי
 שאינו מכירו וכו', דעות פ"ה

מצודת דוד, הרדב"ז

== מצוה תקמא

מצוות המוסר, ר' יוסף דוד עפשטיין

ביאור במצוה, עמ' 214-216

מרגניתא טבא, ר' יהונתן וואלינר

אות ט: לדון כל אדם לכף זכות והיא מצות עשה
 לדעת הסמ"ג וכן צריך ללמד זכות על כלל
 ישראל בינו לבין קונו וללמד זכות על כל מילי

להרהר אחר תלמיד חכם וכו', והנפקא מינה
 שאין כלל מצות תוכחה בכה"ג (כיד הקטנה
 חלא כחפץ החיים). עמוד רפט-רצ

==

זכרון ספר, ר' אברהם בקראט

שני הפירושים ברש"י וביאורם, פרשת קדושים

חורב, רש"י הירש

==, 66

חיים של שלום, ר' שמואל אייזנבלאט

עיין מפתחות בסוף הספר ערך "דן לכף זכות"
 עמ' פז, פתיחה עשה

חלקת בנימין, ר' בנימין כהן

=עייין בסימנים של החפץ חיים==

חסד לאברהם, ר' אהרן הכהן

==

חסדי ישראל, ר' יעקב ישראל לוגאסי

==

טל חיים, ר' יעקב חיים סופר

בדברי מהר"ל מפראג שאין דין זה בשונא.. ועוד
 דינים,

טעם ודעת, הג"ר משה שטרנבוך

בסמיכות בצדק תשפוט ולא תלך רכיל...
 קדושים שם

כל הכתוב לחיים, כמה מחברים

מצות לימוד הזכות, מאת הרב שלמה בן חמו,
 הרב של קרית גת, עמ' רמד

להורות נתן, ר' נתן גשטטר

"...היכי שהיה יכול לדון את חבירו שלא עשה
 את העבירה כלל, והוא דנו שעשה את העבירה
 אלא שעשאה בשוגג, אם ביטל מצוה זה, וכן
 אם היה אפשר לדונו שלא עשה עבירה כלל
 והוא דנו שעשה אלא שאח"כ עשה תשובה
 האם יצא ידי מצוה זו"... חלק ח' סימן ה

להעיר להורות ולהשכיל, הר' יוחנן דומב

מאמר בענין חושד בכשרים, עמוד רמב והלאה

לתשובת השנה, ר' ישראל יוסף רפפורט

הדן לכף חובה אם עובר בכל רגע, עמוד שכט
 החושד בכשרים, בחושד לעתיד, ובאדם שאינו
 מכירו, שכו, שכח

מהרש"א,

לחדר את ההבדל בין צדיק-בינוני-רשע מעניין
 הגדרתו של מהרש"א בענין צדיקים, רשעים
 ובינונים בענין הספרים הנפתחים בראש השנה,
 ח"ל -

"...צדיקים שאין בהן רק שוגג שנקרא חטא
 וכנאמר אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא
 יחטא... ורשעים היינו שיש בהן חטא פשע
 ומרד, ובינונים היינו שיש בהן חטא מזיד אבל
 לא מרד". ראש השנה טז: ד"ה ג' ספרים

ומוסיפין בהם קצת רק שלא יפילג, והקשה הט"ז מה לי שקר מעט מה לי שקר הרבה, ותיירץ בברכי יוסף וז"ל: דמסתמא לא ידעו העולם תכלית מדותיו דכיון שהיו בו מידות טובות, אין ספק דקצת מהם לא נתפרסמו עכ"ל.

דבר ידוע הוא שבחיי האדם אין מעריכין אותו כראוי ועל פי רוב מקטינים את ערכו, על כן כשמוסיפים קצת בשבחו בהספדו אין זה שקר כלל אלא אדרבא מתקרבים בזה אל האמת, ויתכן מאד שההוספה אינה מספקת אליבא דאמת, נמצא לישנא דקרא מדויק היטב: בצדק תשפוט עמיתך - הצדק מחייב לדון את חברך לכף זכות. עמ' פב-פג

עמור נקי, ר' עובדיה מברטנורא

ביאור דברי רש"י, פרשת קדושים

פלא יועץ, ר' אליעזר פאפו

בענין חושד בכשרים, ואסור להביא עצמו לידי חשד, חשדא, חשד

פחד יצחק, ר' יצחק הוטנר

במצות לדון לכף זכות עיי"ש, אגרת לח

עיי"ש, אגרת רסח

פחד יצחק, ספר זכרון, ר' יצחק הוטנר

==, ארת ט

קדושת לוי, ר' לוי יצחק מברדיטשוב

...הקב"ה שופט את כנסת ישראל בבוא יום המשפט בגודל רחמיו וחסדיו, אך צריכין אתערותא דלתתא לעורר את המידה של רחמנות למעלה. ועל ידי מה נתעורר אותו המדה של חסד - כשאנו למטה מתנהגים בחסד ולמדדים זכות על כל איש מישראל לדון לכף זכות...

וזה שכתוב שופטים ושופטים תתן לך בכל שעריך, רוצה לומר שאתה בעצמך תתקן ותכין המשפט של מעלה על ידי שעריך, והוא השערים שלך שאתה עושה ומעורר במעשיך. וזהו ושפטו את העם משפט צדק, רוצה לומר כל איש ילמוד את עצמו להתנהג לשפט את העם משפט צדק, ללמד צדקה וזכות על כל זרע ישראל... כי במדה שאדם מודד מודדין לו. פרשת שופטים

קול התורה, כמה מחברים

בתוך מאמרו של הרב הלל זאקס, החפץ חיים עשה פלוגתא בין ר"י בשע"ת לבין הסמ"ג והסמ"ק... וזה מוזיק עיון, נה 66

בענין חיישינן לחשד מאת הרב אברהם אליעזר מרגליות, כולל גור, מד 222

קונטרס שמירת הלשון, ==

בגדר המצוה לדון את מעשה הרשעים לכף חובה, ח"ב מב

בדין בצדק תשפוט בדברי גנות בעלמא, ח"ב מז במצות עשה בצדק תשפוט עמיתך ולדון לכף זכות, ח"ב כה

שדי חמד, ר' חזקיה מדיני

==, 25, 41

דדשו בו רבים ואי אפשר לתקן, אבל דבר שאפשר לתקן יתקן ואל יכניס עצמו בפרצה דחוקה, נדפס בסוף אהבת חסד לח"ח

מרפא לשון, כמה מחברים

הערה במכתב מהרב הלל ליטואק בענין שם צדיק או רשע על מצוה או איסור מסויים, חולק על הליכות עולם שייסד יסוד זה של צדיק במצוה אחת, =ועיין חפץ ה' ועוד מפרשים חלק ז' עמ' 145

משנת אברהם, הרב אברהם אהרן פרייס

לא להביא עצמו לידי חשד, דאורייתא או דרבנן, ואם שייך למחול לאלו שחושדים בו, ובענין והייתם נקיים וכו', ח"א 56

והייתם נקיים, ינקה אדם את עצמו מן המאמינים, ח"א עמ' 57

משפטי השלום, ר' יצחק טילבר

"מכיון שחשד את חברו במחשבה, כבר ביטל המצוה דאורייתא אע"פ שלא הוציא בפיו".

ובהערה שם הביא ראיה מרמב"ם פיהמ"ש יומא שאסור לחשוד מחשבה רעה על אדם שענינו מסופק וכו', וגם לשון הרמב"ם הל' תשובה ד. פ"א אות ט

משרת משה, ר' יצחק עטייה

האם גוי בכלל לדון כל אדם לכף זכות שבמשנה אבות, דעות פ"ה

נר יהודה, ר' יעקב חיים סופר

מצות בצדק תשפוט עמיתך ולדון לכף זכות, 251

נר מצוה, ר' מנחם ואלק

==, מצוה קעז 232

נתיבות חיים, ר' משה ב"ר שלום קאופמן

בענין בינוני שמותר לדון לכף זכות כשהקף נוטה לחובה, עמ' שכה

עיי' במפתחות הספר עמ' תמח / עיי' עמ' שכה,

ספר הזכרונות, ר' שמאל אבהב

==, נד. - נה

ספר הלכה, ר' נפתלי הופנר

==, 63, 192 סימן ק-קא

ספר תשובה, ר' יוסף כהן

חושד בכשרים, ח"א עמוד תי"ג

עבד המלך, ר' עבדיה הדאיה

לדון לכף זכות, דעות פ"ה ה"ז

עבודת המלך, ר' מנחם קראקאובסקי

חושד בכשרים, הלכות תשובה עמוד קי:

עטרה למלך, ר' אברהם יעקב הכהן פאם

"עוד יש להעיר על הלשון 'בצדק' תשפוט עמיתך, שלכאורה הוא ענין של חסד להכריע את הכף לזכותו של אדם, ובפרט במקרה שבאמת נוטה יותר לצד החוב. אכן איתא ביו"ד

סימן שד"מ בענין הספד ואסור להפליג בשבחו יותר מדאי אלא מזכירין מידות טובות שבו

שיחות חכמה ומוסר, ר' דוד קרונגלט

מאמר: בצדק תשפוט עמיתך, ח"ג עמוד 31

תולדות אדם, הר' יחזקאל פייוויל

ספר לי ר' יעקב כהנא מווילנא פעם א' ראה ר' זלמן את אחד מהלומדים ששח שיחת חולין לפי דמיונו בשבת, והתחיל להוכיח אותו על מכשול זה בדרך נעים ושפתי חן, ויען האיש ויאמר לא אדוני כי לא שחתי שיחת חולין רק דברתי מעסק מצוה פלוני, ור' זלמן לא אחר כרגע מלבקש ממנו מחילה ויאמר לו נענתי לך מחול לי על עון הזה שחשדתי אותך בדבר שאין בך, ויען האיש מחול לך מחול לך.

אחר כן פתח הצדיק את פיהו ויאמר אל האיש יברכך ה' וגו' יאר ה' וגו', וכל העם עמדו כמשתאים ומתפללים על ברכה זו, ויען הצדיק ויאמר תם אני לא אדע למה יפלא בעיניכם דבר זה הלא תלמוד ערוך הוא ברכות לא, אמר ר' אלעזר ויען עלי ויאמר לכי לשלום, מכאן לחושד את חבירו בדבר שאין בו שצריך לפייסו, ולא עוד אלא שצריך לברכו שנאמר ואלקי ישראל יתן את שלתך - על כן פייסתי וברכתי אותו,

תולדות הצדיק ר' זלמן מוולוז'ין, עמוד 68

תורת האדם לאדם קובץ

חושד בכשרים, הרב נוימן, ח"ה עמוד

=הרב גרינברג

=הרב פוס

=הרב פישל

תורת הלשון קונטרס, קובץ

בענין מ"ע בצדק תשפוט עמיתך / הרב אברהם

גולדברג שליט"א, == ==

תורת יעקב, ר' יעקב חיים סופר

כמה סימנים במ"ע של בצדק תשפוט עיי"ש,

פרשת קדושים

מבאר שיטת הרמב"ם (ביד החזקה) דהפסוק

הוא מצוה בדיינים וכלישנא קמא דברייתא

דשבועות, והמצוה לדון לכף זכות אינה מצוה

מן התורה וחזר בו מדבריו בספר המצוות, ושוי"ט

בדברי החפץ חיים ועוד, עמוד 161 והלאה

בדברי הגור אריה דבשונא פטור לדון לכף זכות,

ועוד עיי"ש, עמוד 172.

רשימת הספרים

===המספרים התשנתו !!!!!!!!!!!גמרות

24	סנהדרין לב: <ס>	21	יומא יט <נה>	19	ברכות יט. <מד>
11	שבועות ל: <יט>	76	יומא לח <קסב>	18	ברכות לא: <מ>
25	אבות א ו <סא>	75	פסחים יג <קנז>	20	שבת צז <מה>
31	אבות א ח <פג>	18	תענית כא <לה>	23	שבת קיח <נה>
30	אבות ב ד <עו>	20	מועד קטן יח: <מד>	12	שבת קכז <כז>
30	זוה"ק פ' מקץ <עו>	23	סנהדרין ג <נט>	71	שקלים ג ב <קמז>

ספרים

23	מהרש"ל שבת קיח: <נה>	32	כלה רבתי ט <פט>	16	אבות דר"נ <לו>
53	מהרש"ם <קכז>	10	כלי יקר קדושים <יז>	46	אגרת דרך ה' <קיו>
12	מלבי"ם: קדושים <כו>	26	מאירי: אבות א ו <סו>	65	אהבת ישראל <קמב>
46	מנורת המאור <קיט>	31	אבות א ח <פה>	8	אונקלוס קדושים <ז>
81	מנחת שמואל <קעו>	30	אבות ב ד <עט>	70	אפיקי ים <קמד>
65	מצוות הלבבות <קמג>	77	ב"מ כד <קסח>	49	בירת מגדל עוז <קכב>
9	משכיל לדוד: קדושים <יב>	77	ברכות ח <קסח>	21	בעל הטורים כי תצא <נב>
73	משנת רבי אליעזר <קנה>	19	ברכות יט. <מד>	9	גור אריה קדושים <יא>
70	נתיבות חיים <קמה>	19	ברכות לא: <מ>	40	חיבור התשובה <קז>
51	סדר היום <קכו>	77	יומא פו <קסח>	55	חפץ חיים: פתיחה <קל>
4	סמ"ג עשה קו <ג>	22	מועד קטן יח: <נז>	56	לשה"ר ג <קלא>
32	סמ"ע חו"מ יז <פז>	39	משלי יד ט <קו>	56	לשה"ר ז <קלב>
3	סמ"ק סימן ח <ג>	77	עירובין יח <קסח>	57	רכילות א <קלג>
3	סמ"ק סימן רכה <ג>	77	פסחים ב <קסח>	60	רכילות ב <קלד>
52	ספר הברית <קכד>	11	שבועות ל: <כב>	6	חרדים <ז>
4	ספר החינוך: רלה <ד>	21	שבת צז: <נא>	80	חתם סופר: ונט <קעה>
39	ספר היראה <קד>	15	שבת קכז <לב>	21	שבת צז: <נד>
43	ספר חסידים: עז <קט>	72	שקלים <קנא>	16	שבת קכז <לד>
78	כב <קעא>	49	מגדל עוז <קכב>	31	טור חושן משפט יז <פז>
78	מד <קסט>	28	מגן אבות: אבות א ו <ע>	52	יד הקטנה <קכה>
78	קמו <קע>	30	אבות ב ד <פא>	10	ת. יונתן בהעלותך <יה>
78	של <קע>	48	מהר"ל: לב טוב <קיח>	48	יוסף אומץ <קכא>
44	שלא <קיא>	28	אבות א ו <עב>	54	יסוד ושורש הע. <קכט>
43	תב <קט>	53	מהרי"ל דיסקין <קכו>	72	ירושלמי שקלים <קנב>
78	תרכו <קע>	11	מהרש"א: שבועות ל: <כג>	44	כל בו <קיג>
44	תרלב <קיא>	16	שבת קכז <לג>	32	כלה רבתי ה <פט>

22	מועד קטן יח: <נו>	76	ריטב"א : ב"ב צח-צט <קסה>	43	תרלג <קט>
39	נויר כג <קה>	45	יבמות סה <קטז>	43	תתרפח <קט>
23	סנהדרין ג <נט>	23	שבת קיח: <נה>		ספר חסידים פרמא :
24	סנהדרין לב <ס>	13	שבת קכו <כט>	78	תתקטז <קעב>
75	פסחים יג <קנח>	9	רלב"ג : קדושים <יג> רמב"ם :	78	תתתשעא <קעב>
39	קידושין לב <קה>			77	ספר יראים : רע <קסו>
11	שבועות ל: <כ>	3	ספר המצוות <א>	77	ספר יראים : תמ <קסז>
21	שבת צז: <נ>	36	ספר המצוות <צג>	25	ספר מוסר : אבות א ו <סד>
13	שבת קכו <כה>	37 22	פיה"מ יומא <נה>	20	עיון יעקב : ברכות יח: <מז>
15	שבת קכו <לא>	25	פיה"מ אבות א ו <סג>	8	עמר נקא : קדושים <י>
39	תענית ד <קה>	37	פיה"מ אבות א ו <צט>	54	ערוך לנר : סנהדרין <קכד>
76	תענית יא <קסג>	71	פיה"מ שקלים <קמט>	19	פני יהושע : ברכות לא <מג>
9	רש"ר הירש : קדושים <מז>	35	הל' דעות ה ז <צד>	29	פרקי משה : אבות א ו <עג>
34	שאלתות מ <צא>	75	הל' מתנות עניים <קס>	12	קרובן אהרן <כה>
35	שאלתות קכט <צב>	36	הל' סנהדרין ב י <צו>	44	ר"י ברונא סימן לח <קיד>
80	שורש ישי <קעד>	36	הל' סנהדרין כא א <צז>	79	ר"י ברונא סימן רו <קעג>
20	שיטה מקובצת נדרים <מו>	36	הל' רוצח יג יב <צה>	29	ר"י יעבץ : אבות א ו <עד>
47	של"ה <קכ>	73	הל' שקלים <קנד>	28	ר"י נחמיאש : אבות א ו <סט>
75	שלחן ערוך יו"ד <קסא>	36	הל' תשובה ד ד <צה>	31	רע"ב : אבות א ח <פז>
53	שמירת הלשון <קלח>	31	רע"ב : אבות א ח <פז>	72	ר"ש סריליו : שקלים <קנג>
29	שפת אמת : אבות א ו <עה>	28	אבות א ו <עא>	42	ראב"י אב"ד <קה>
22	יומא יט <נה>	30	אבות ב ד <עח>	27	רבינו בחיי : אבות א ו <סז>
16	שבת קכו <לה>		רש"י :	9	קדושים <ט>
76	תוספות ב"מ <קסד>	8	פרשת קדושים <ט>	38, 26	רבינו יונה : אבות א ו <סה>
75	תוספתא מגילה <קנט>	25	אבות א ו <סב>	11	אבות א ו <מא>
71	תוספתא שקלים <קמח>	31	אבות א ח <פג>	31	אבות א ח <פד>
12	תורת כהנים : קדושים <כד>	30	אבות ב ד <עז>	30	אבות ב ד <פ>
74	תנחומא <קנו>	11	ברכות יח: <מא>		משלי כא יב <קג> 38
		19	ברכות לא: <א>		שערי תשובה <קא> 37
		22	יומא יט <נה>	27	ר"י ב"ש : אבות א ו <סח>
				9	רבינו מיוחס קדושים <יד>

בענין חשד

==תוס' יו"ט שקלים בצריכותא של הפסוקים
==גמרא ב"ק טז: חשדוהו לירמיה מזונה ומאשת איש ובמהר"ל שם שאין נבואתו אמת==

בענין כף זכות

== הליכות עולם ומרפא לשון ח"ז עמ' 145 (הרב הלל דוד ליטוואק) / צדיק בדבר אחד
== מילואי שלמה לורנץ עמוד עא והלאה בענין פיתוי כדי לתפוס גנב ובענין חשד והלבנת
פנים עיי"ש ובתשובת הגרש"ז אוירבך

== בס"ל איסור הכאה מובא דיון באחרונים על אדם שחשוד בגניבה שי"א שמותר ללחוץ
עליו על מנת שיודה או אפילו להכותו עיי"ש [כנראה מדובר באדם שקיים אצלו חשד
רציני שהוא אשם בדבר??] חשוב כאן בנושא של כבדהו וחשדהו

== ברכות לא טעמא דקרא להגר"ח קנייבסקי שמאול א' שם=בציונים??

==ירושלמי תענית פ"ד הלכה ה: ...וירא את העגל ומחולות, ר' חלקיה בשם ר' אחא מכין
[מכאן] שלא יהא אדם דן אומדות.
(שמות רבה מו א, תנחומא כי תשא ל)
אע"פ שהקב"ה אמר למשה לך רד כי שחת עמך בכל זאת משה רבינו לא שבר את הלוחות
עד שראה בעצמו את העגל וכו',
ע"ע ביאור הגר"ח קניבסקי על פי שמו"ר הנ"ל, ואגרות משה או"ח ח"ג סי' נ ד"ה והא,
תורה תמימה שמות לב אות לה.

נושאים וסיכומים במצוה

❖ דאורייתא, אסמכתא (דרבנן), מידה טובה, או מידת חסידות

במכירו: * מצות עשה מן התורה: רבינו יונה <ד> ועוד, חפץ חיים פתיחה <קל>, ספר חסידים סימן יג?? / בשיטת הרמב"ם לא מזכיר שהוא דאורייתא בכל משנה תורה ובספר המצוות כתב: "ויש בה עוד שראוי וכו', ובפשטות משמע שהוא דרבנן וע"ע מאמרו של הרב גרינברג קובץ ו'.

* אסמכתא מדרבנן - מאירי שבועות ל <כב> (סרך רמז), מגן אבות לתשב"ץ <ע> ("וסמכו זה...") / (בה"ג יראים סמ"ק שלא מנו בתוך תרי"ג?)

* מידה טובה - השכל והישירות מחייבים (ספר משלי <יה>)

באינו מכירו: * מידת חסידות - רמב"ם פיהמ"ש <סג>, רבינו יונה <סה>, מאירי <סו>, ראב"י אב"ד בענין חושד בכשרים, ובספר חסידים שאפשר להכירו לפי חבירו, וע"ע חפץ חיים <קל>

❖ צדק או חסד

* חילוק יסודי במצוה מסתובב על ציר דבריו של נתיבות חיים <קמה>, שכמו בבית דין הוי ענין של "צדק" ו"משפט" (בצדק תשפוט), שמגיע לאדם זה שנדון אותו לזכות בדבר זה. לעומת הסברא (מלבי"ם <כו> ועוד) שהוא מצוה של חסד "להצדיק" את אדם. ועיין עטרה למלך (הרב פאם) מובא בציונים כאן.

* "צדק": ספר חסידים <קי> משמע כצד "צדק" שכותב להסביר שבכל דבר הולכים אחר הרוב עיי"ש,

* "חסד": הראשונים שהמצוה בכלל 'גמילות חסדים': ריטב"א <כט>, המנהיג (מובא בהערה 9), ר"י יעבץ <עד>, יוסף אומץ? <קכא>, ע"ע שיחות הרב דוד קרונגלס. (ואולי גם הסוברים שהטעם הוא משום השכנת שלום ??)

❖ דיון על החפצא או על הגברא

* רש"ר הירש <מז> - הדיין עוסק בחפצא למי שייך הכסף או הקרקע, ואילו החברה עסוקה בגברא, לדעת איזה סוג אדם הוא

* עיין בדבריו של מכתב מאלהו בציונים עמוד 84

❖ טעמי המצוה - "שלום" או סביבה של צדיקים

* מצאנו במפרשים שני טעמים מרכזיים למצוה - א. השכנת שלום בין אדם לחבירו, ב. להחזיק את העולם לצדיקים כדי שלא יחטאו, או לחזק מעמדם של הצדיקים, סמ"ק <ג> מביא שני הטעמים עיין הערה 3, ע"ע מהרי"ל דיסקין <קכו>, או מעמדם של המנהיגים, צדיקים (חיבור התשובה <קו>), וגם להעלים ולהסתיר חוטאים שאדם ירגיש תמיד בסביבה של צדיקים.

* ואולי אפשר לומר שאם הדיון הוא על פגיעה (אישית) אז יותר נוגע להשכנת שלום (כי בטבע יתרחק מאדם זה) ואילו בחטא סתם (לשמים) הדיון יותר נוגע לכיסוי חטא, אולם באדם שמכירו י"ל שגם בחטא סתם הדבר נוגע להשכנת שלום כי ירצה להתרחק מחוטא, וכל זה צ"ע כעת.

❖ מצוה לדון את הצדיק לכף זכות והרשע לכף חובה

* רמב"ם אבות, רבינו יונה

❖ הגדרת צדיק רשע ובינוני

* רמב"ם אבות, רבינו יונה שערי תשובה

* מהרש"א ר"ה טז לענין ג' ספרים / אם אפשר להשוות?

❖ צדיק ורשע בענין זה (לעומת צדיק או רשע כללי)

* חפץ ה' > נג, ארח מישרים, הליכות עולם, הרב ליטוואק, ועיין ראב"י אב"ד > קח < שלענין אמונה בה' היו ישראל צדיקים.

❖ האם עוברים כבר במחשבה או צריך דיבור

* מדייקים מדברי הרמב"ם שעובר במחשבה עיין הל' תשובה פ"ד > צה, ופיהמ"ש יומא > נה < (לתשובת השנה) (ועיין עבודת המלך תשובה שם)

* ספר חסידים > קט < (סימן תתרפח, וכת"י) קובע בענין החושד בכשרים לוקה שזה דוקא בדיבור, וכנראה סובר כך גם במצוה של לדון לכף זכות

* מבי"ט > קיז < (אגרת דרך ה') וספר חרדים > ו < משמעות חזקה דעובר במחשבה (בלב)

* יש אחרונים שכתבו שעובר מיד במחשבה (משפטי השלום) וי"א דוקא בדיבור.

❖ למיחש מבעיא / מכבדן כר"ג וחושדן כלסטים

* כלה רבתי > פט, רבינו אב"י אב"ד > קח, ר"י יעבץ > עד, חרדים > ו, חילוק בין לפני מעשה לאחר מעשה...

* רבינו יצחק ב"ש אבות > סח, לכבדו בפועל ולחשדו בלב < -ודלא כחרדים בדברי כיבושין שבלב מחזיקו כצדיק גמור בלב שלם עיי"ש]

❖ מה לומדים מ"עמיתך"

* קרבן אהרן > כה, משכיל לדוד > יב, ממעט רשע

❖ האם יש חיוב לדון גוי לכף זכות

* ספר היראה > קל, דבר משה, משרת משה / לעיין לפי השיטות שהיא מצוה שכלית יתכן שנוהג בגוי שמכירו וצ"ע.

* יש לומר: לסברת "צדק" - למה לא, לסברת "חסד" - אין חיוב

❖ קטן

* משפט צדק (הרב ליטוואק), דרכי צדק עמוד כד

❖ "דן" או "מכריע"

* לענ"ד קשה קצת הלשון 'דן' לכף זכות, כי לכאורה יותר מדוייק הלשון 'מכריע' לכף זכות, והיינו ששתי כפות המאזנים שקולים ומוסיפים קצת לצד הזכות כדי להכריע, יש לשון "הכרע" במובן שמוסיפים למשקל עיין ????. ובאמת מצאנו בכמה מקומות — אבות ו ו ומכריעו לכף זכות, כלה רבתי ה אל תכריעהו לכף חובה, רש"י שבת קכז ד"ה הכי גרסינן, דמתוך שהוא מכריעו לזכות, מאירי שבת קכז בתוך דבריו, סמ"ק ס' ח' ומכריעו לכף זכות,

* אולי יש לחלק כך: להסבר של נתיבות חיים מובן לשון "דן", ואילו לסוברים שהוא חסד מתאים יותר לשון "מכריע". וגם חילוק אם מכירו או לא מכירו??

* היחס למצות תוכחה / האם חייב להוכיחו

* אגרת דרך ה' > ק"ו < (אם הכריעו לחובה - יוכיחנו), של"ה > קב <, יד הקטנה - חפץ חיים חולק עליו

* ללמד זכות על כלל ישראל

* שמירת הלשון > קמא <, מצוות הלבבות סעיף ט (עמוד 68)

אבות א ו: והוי דן את כל האדם לכף זכות, במדרש שמואל מביא בשם ה"ר משה אלשקאר: והוי כן את כל האדם, להוציא אותם שאינם אדם רק כבהמות ידמו.

ספר אהל מועד שער ראשית חכמה הארוך דרך י

וזה דבר כת מספרי לשון הרע – אמרו ז"ל המספר לשון הרע כפר בעיקר, וענין לשון הרע הוא שיתן מום באדם ואמנם לא יהיה בו, והמספר לשון הרע אף על פי שהוא אמת כגון שיזכור לאדם מעשה אבותיו הרעים בינו לבין עצמו, ובכלל [זה] ההולך רכיל, ונזק הרכילות חדל לספור, ומאבק לשון הרע שיסבב כדי שיספרו בני אדם לשון הרע, ואמרו לעולם אל יספר אדם בטובתו של חברו שמתוך טובתו בא לידי גנותו, ומכלל לשון הרע הוא נבלות הפה ואמרו רבותי ז"ל המנבל פיו מעמיקים לו גיהנם,

וכן בכלל לשון הרע המשים שגגה לזדון ודן חברו לחובה ועליה נאמר ונרגן מפריד אלוף (משלי טז כח) ועל כן לזדון לכף זכות למד לשונך, והצדק יהיה אזור מתניך ובמנהג היושר תתנהג בכל ענייך, ואם תעשה כן תזכה ליכנס במחיצתו של הקב"ה כי תהיה מהכת אשר נאמר עליהם אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך (תהלים קמ יד). מתוך ספר הארוך של הספר יצא לאור ע"י ר"ש שפיגלספר הזכרון לרב נסים, סדר שלישיירושלים תש"מ =

דף על הדף בבא מציעא דף כד עמוד א

בגמ': מר זוטרא חסידא אנגיב ליה כסא דכספא מאושפיזא חזיא לההוא בר בי רב דמשי ידיה ונגיב בגלימא דחבריה אמר היינו האי דלא איכפת ליה אממונא דחבריה כפתיה ואודי.

בבן יהודע: מביא מעשה שהיה בימי השל"ה, עוד בהיותו באשכנז, נגנב לו מביתו כפות של כסף, ונחשד תלמיד אחד מתלמידיו בדבר זה, והגאון השל"ה ז"ל חקר ודרש וחפש וימצא הכפות אצל התלמיד ההוא, ואז מרוב הבושה המיר דתו אח"כ, ונתעשר ונסע ממקום למקום, ומצא חן בעיני המלך והשרים, והופקד מאת הממשלה להיות שר המכס בעיר הקודש יפו תבנה ותכונן במהרה בימינו, והגאון השל"ה ז"ל ידע שזה המיר דתו אך לא ידע מה נעשה בו.

והנה אחרי זה בכמה שנים נסע הגאון השל"ה ז"ל לארץ הקדושה, לדור בירושלים תבנה ותכונן במהרה בימינו, וכאשר בא לעיר יפו תוב"ב הכירו תלמידו המומר ההוא, כי היה שם בעל המכס, ועשה לו כבוד גדול, ובקש ממנו שיבא עמו לביתו לנוח שם שעה אחת, והגאון השל"ה ז"ל נתבייש ממנו והלך עמו, וזה אחר שנכנס לחצר שלו עשה המצאה לשלוח המשרת של השל"ה מן הבית וישארו שניהם לבדם בבית, והכניס להגאון השל"ה ז"ל בכל חדרים שבביתו, להראותו כבוד עשורו, וסוף דבר הכניסו לחדר אחד ויוציא זה סכיניו חדה מחיקו, ויאמר להגאון ז"ל שיקרא וידוי כי הוא הביאו לכאן לשחוט אותו,

ויתרד הגאון חרדה גדולה, ויבך ויתחנן לו, ויאמר לו מה עשיתי לך, ודבר עמו כמה תחנונים, וזה משיב לו בכעס גדול לא אטה אוזן לדבריך, תמהר לומר ודוי, ואם לאו אני תוקע הסכין בבטןך קודם ודוי, ואז הגאון כשראה צרתו צרה, עמד והתוודה בדמעות שלישי ואחר ודוי השכיב אותו לארץ, ויאחז בצוארו, והסכין אחז בידו השנית לשחטו בה, והגאון סגר עיניו וקרא פסוק שמע ישראל, וכאשר סיים בתיבת אחד, ועיניו סגורות הרכין המומר את ראשו עליו, ונשקו בקנה שלו, ויאמר לו רבי קומה שבה ומחול לי על הדבר הזה.

ויתפלא הגאון ויאמר מי אתה, ויאמר אני תלמידך פלוני, ומכיר אני במעשיך כי צדיק גמור אתה, ועתה כשראיתי שבאת לארץ הקדושה למסור נפשך להשי"ת בארץ הזאת, אמרתי חבל על רבי שימסור נפשו אל האלקים בעוד היות בבגדו כתם קטן, והוא כי אתה יש לך חטא אחד, על אשר דחת להוציא ממני הגניבה, ועל ידי כך היית סיבה להמרת הדת, שהיתה מחמת הבושה, ואף על פי שאתה עשית זאת להציל את ממונך, עם כל זה לגבי דרך נחשב דבר זה לחטא גדול, ואני לא נתכוונתי לנקום ממך, אלא כונתי היתה לעשות עמך טובה בצער הגדול אשר צערתך להיות לך כפרה על חטא זה, ועתה נעשית נקי וטהור וזך, והנך נכנס לארץ הקדושה טהור ונקי, ועל כן תמחול לי על צער זה שעשיתי לך, כי אתה רבי ואדוני, וישק את רגליו, ויפטררו לשלום בכבוד גדול.

וכתב בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' קנ"ה) דהך כפי' היינו ע"י הכאה ויסורים, שכל שרואה בדין שיש חשד על מאן דהו שגנב מותר לו להכותו ולייסרו להודות, וכן כתב הטור (חו"מ סי' מ"ב) ואם צריך לכוף בעל השטר ולהכותו (שיש חשש שזייף את השטר), ועשה כן כדי שיצא דין אמת לאמיתו.

והביא מעשה שהש"ך הפקיד שלשלת של זהב ביד הר"ר העשיל, ונגנב ממנו, ונפל החשד על א' ממשרתיו של הר"ר העשיל, ונתנו את אצבעו בפי אקדח לאיים עליו, והוא כיחש ולא הודה, ולבסוף אחרי ג' שנים נמצא הגניבה אצלו.

ומ"מ לגבי המעשה שנשאל, שאחר מצא תיבתו פרוצה, ונגנבה מתוכה הון רב, ויש לו אומדנא מוכיח שאחד ממשרתיו עשה מעשה זה, ורצה למסור אותו לערכות שייסרו אותו עד שיודה, בזה יש להחמיר שלא למסור אותו לגוים שהם כנוא מכמר, ויש לחוש שידונו אותו למיתה, אבל ב"ד עצמם מותר להם לייסרו קצת ולענותו עד שיודה.

תוספות יום טוב בכל המשניות

===חסר ברוך טעם על משניות אבות

==כלה רבתי פרק ג בענין פיוס חנה ושמואל, דבר גדול יהיה בעיניך דבר קטן...

==דברי רש"י פרשת וישב: שיוסף שחשד באחיו לקה בשלשתן....

ר"י ב"ר שלמה חשד בכשרים הוא רק בפה בשם ר' ישראל אבות א ו

חידושי המאירי: עירובין סה: אמר רב אילא בג' דברים אדם ניכר, בכוסו בכיסו ובכעסו, ואיכא דאמרי אף בשחקו, וביאור מאמר זה, לפי שדעת האדם וטבעו ומידותיו נעלמים מחבירו, כי האדם יראה לעינים ואין הכרתו הכרה, עד שאמרו ז"ל יהיו

כל בני אדם [בעיניך] כליסטים, בא עכשיו לתת סימן על מידות ידועות שלא יוכר האדם אלא בהם, והם הסימן המובהק והעד הנאמן לאדם, או כולם או מקצתם, כלומר שבאחת מהם די לו עדות לטוב המידות, אבל אם ימצאו עליו ג' עדים אלו אין ספק שהוא האיש המטוכסס במידות החשובות.

ואמר תחילה בכוסו, פירוש שמתפייס בינו, שאינו שותה אלא כפי הצורך. בכוסו פירוש בשתייתו, עינו ודעתו (שלא) [אלא] צורך גדול לשמח לבבו כראוי לחזק צד טבעו. בכיסו, פירוש במשאו ומתנו שהוא בנחת, עד שהוא (מסתר) [מוותר] פרוטה [מ]שלו, ושנותן צדקה לעניים כפי היכולת ואינו קפדן בממונו, והוא הנקרא נדיב, ואע"פ שמזונותיו מצומצמים מכל מקום הוא שמח בחלקו והוא העשיר באמת, ועל הפכו אמר הכתוב ולכילי לא יאמר שוע. ובכעסו, פירוש שמושל ברוחו, עלוב ואינו עולב, שומע חרפתו ואינו משיב, ועליו אומר הכתוב ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. ואיכא דאמרי אף בשחקו, כלומר שאינו מתנהג בהנהגה ישרה ולשחוק אמר מהולל.

ודברים אלו הם עדות לטוב המידות החשובות, שהם התחילה למעלות החשובות, ומי שיש לו קצת וכל שכן כולם עדות הוא לו שהוא יקר רוח, איש תבונה, ושראוי לדונו בכל מעשיו לכף זכות, ועל כיוצא בזה ר"ל שיש לו אחד מעדים אלו, אע"פ שלא נתברר ענינו בברירות, אמרו ז"ל הוי דן את כל האדם לכף זכות, אבל לא קודם שידע לו שום ענין טוב, ובזה לא יקשו לנו שני מאמרם שיהו בעינינו כליסטים ושנדון אותם לכף זכות.

מאירי יומא כא: לעולם יהא אדם נזהר שלא לספר אחר מטתו של חכם או מלך או נכבד ובן מעלה ושלא להזכיר בענייניו שום גנות אלא דרך כבוד כשם שכבדוהו בחייו כך יכבדוהו במותו ואף כשיארע עליו דבר הצריך פירוש ויש לדונו לשבח או לגנאי יהא מכריע את הפירוש לכבודו ולשבחו ולא לגנותו דרך הערה אמרו בן שנה שאול במלכו אמר רב הונא כבן שנה שלא טעם חטא והשיבו ר' נחמן אימא כבן שנה שמלוכלך בטיט ובצואה כלומר שהיה מלא עוונות ומתוך כך נאמר עליו חזא ר"נ סיוטא בחלמיה כלומר רצועת מרדות הבאה להלקותו אמר נעניתי לכם עצמות שאול [בן קיש] ואעפ"כ הדר חזא סיוטא בחלמיה עד שאמר נעניתי לך שאול בן קיש מלך ישראל:

יש ספר בצדק תשפוט של ר' משה אבידן באתר הברובוקס אפשר להודידו ==